



วิเคราะห์หลักธรรมในประเพณีการทำบุญอุทิศของชาวพุทธในเขตเทศบาล  
ตำบลหาดคำ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย  
AN ANALYSIS OF THE DHAMMA PRINCIPLE IN MERIT-MAKING TRADITION  
FOR DEDICATION OF BUDDHIS IN THE MUNICIPALITY OF HAT KAM  
MUNICIPAL SUB-DISTRICT, NONGKHAI PROVINCE

พระมหามนตรี ฉันทสีโล (แซ่โจ้ว)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา  
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต  
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย  
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย  
พุทธศักราช ๒๕๖๑



วิเคราะห์หลักธรรมในประเพณีการทำบุญอุทิศของชาวพุทธในเขตเทศบาล  
ตำบลหาดคำ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

พระมหามন্ত্রী ฉันทสีโล (แซ่โจ้ว)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา  
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต  
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย  
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย  
พุทธศักราช ๒๕๖๑

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)



An Analysis of the Dhamma Principle in Merit-making Tradition  
for Dedication of Buddhists in the Municipality of Hat Kam  
Municipal Sub-district, Nongkhai Province

Phramahamotree Chandasilo (Sae-ngow)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of  
the Requirements for the Degree of  
Master of Arts  
Buddhist Studies

Graduate School  
Mahachulalongkornrajavidyalaya University  
C.E. 2018

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)



บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาดุสิต กรุงเทพมหานคร บัณฑิตวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย  
เรื่อง "วิเคราะห์พิธีกรรมในประเพณีการทำบุญอุทิศของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ  
อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย" เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรพุทธศาสนพระมหาดบัณฑิต  
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

(พระมหาสมบุญ ฐุฑณฺโฆ, ดร.)  
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

(พระมหาสมบุญ ฐุฑณฺโฆ, ดร.)

ประธานกรรมการ

(นศ.ดร. ชนทวล บัณฑิต)

กรรมการ

(นศ.ดร. สมเดช นามเกตุ)

กรรมการ

(พระมหาปริญญา วรญาโณ, ดร.)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

นศ.ดร. สมเดช นามเกตุ  
พระมหาปริญญา วรญาโณ, ดร.

ประธานกรรมการ

กรรมการ

ผู้ดูแล:

(พระมหาบศร์ ธนศักดิ์ / ภาจิโว)

- ชื่อวิทยานิพนธ์** : วิเคราะห์หลักธรรมในประเพณีการทำบุญอุทิศของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย
- ผู้วิจัย** : พระมหามนตรี ฉันทสิโล (แซ่โจ้ว)
- ปริญญา** : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
- คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์**
- : ผศ. ดร.สมเดช นามเกต, พธ.บ.(สังคมศึกษา), ค.ม.(การบริหารการศึกษา), พธ.ด.(พระพุทธศาสนา)
  - : พระมหาปริญญา วรญาโณ, ดร. ป.ธ.๓., ศน.บ. (การบริหารการศึกษา), พธ.ม. (พระพุทธศาสนา), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)
- วันสำเร็จการศึกษา** : ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

### บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา ๓ ข้อ ได้แก่ ๑) เพื่อศึกษาหลักธรรมการทำบุญอุทิศที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท ๒) เพื่อศึกษาประเพณีการทำบุญอุทิศของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ อำเภอเมืองหนองคาย ๓) เพื่อวิเคราะห์หลักธรรมประเพณีการทำบุญอุทิศของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ อำเภอเมืองหนองคาย ตามหลักแนวคิดของพระพุทธศาสนาเถรวาท ผลการวิจัยพบว่า

การทำบุญอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลหรือการแจกข้าวในทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎกนั้นมีพัฒนาการมาจากแนวความเชื่อเรื่องการอุทิศส่วนบุญในศาสนาพราหมณ์โดยเฉพาะในพิธีศราทซึ่งเราก็คงจะเรียกกว่านั้นเป็นการทำบุญอุทิศให้กับผู้ตาย เมื่อพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นพระพุทธศาสนาก็ได้ปรับปรุงแนวคิดดังกล่าวจากการทำบุญให้พระเจ้านักเปลี่ยนมาเป็นการฝึกฝนบุคคลให้รู้จักการให้ทาน รักษาศีลและเจริญภาวนาแทน โดยเฉพาะการอุทิศนี้มุ่งไปที่การให้บุญแก่ผู้ตาย การทำบุญอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลของชาวพุทธในเขตเทศบาลเมืองหนองคายได้เปลี่ยนชื่อตามวัฒนธรรมของชาวอีสานเรียกว่าการทำบุญแจกข้าว โดยมีแนวคิด หลักธรรมปรากฏในพิธีกรรมอยู่หลายประการ ได้แก่ คำสอนเรื่องความกตัญญู เรื่องไตรสิกขา หรือเรื่องความสามัคคี เป็นต้น

การทำบุญอุทิศหรือการแจกข้าว ของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำสามารถนำมาวิเคราะห์คุณประโยชน์ได้ ๓ ประการคือ คุณค่าด้านการศึกษา คือสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดการศึกษาด้านสังคม คือสนับสนุนส่งเสริมให้ผู้คนมีความสามัคคีและเร่งเร้าในการสร้างคุณธรรม ด้านจิตใจ คือสนับสนุนให้ผู้คนเห็นคุณค่าของการพัฒนาจิตใจได้

**Thesis Title** : An Analysis of the Dhamma Principle in Merit-making Tradition for Dedication of Buddhists in the Municipality of Hat Kam Municipal Sub-district, Nongkhai Province

**Researcher** : Phramahamotree Chandasillo (Sae-ngow)

**Degree** : Master of Arts (Buddhist Studies)

**Thesis Supervisory Committee**

: Asst. Prof. Dr. Somdet Namket B.A. (Social Studies),  
M.A. (Educational Administration), Ph.D. (Buddhist Studies)

: Phramaha Parinya Varañāno, Dr., Pali III, B.A.  
(Educational Administration), M.A. (Buddhist Studies),  
Ph.D. (Buddhist Studies)

**Date of Graduation** : February 1, 2019

### **Abstract**

The purposes of the research entitled “An analysis of the Dhamma principle in merit-making tradition for dedication of Buddhists in the Municipality of Hat Kam Municipal Sub-district, Nongkhai Province” were; 1) to study the Dhamma principle in merit-making tradition of the Buddhists’ dedication of Buddhists as appeared in Theravada Buddhism 2) to study the merit-making tradition for dedication of Buddhists in the territory of Hat Kam Municipal sub-district, Maung District, Nongkhai Province and 3) to analyze the Dhamma Principle in merit-making tradition for dedication of Buddhists in the Municipality of Hat Kam Municipal Sub-district, Maung District, Nongkhai Province in accordance with the concept of Theravada Buddhism.

To make dedicahin to the departed or to distribute the Buddhist offerings as appeared in Tipitaka develops from the belief in special merit-making dedication in Buddhism in the ceremony that may be called as the ceremony for merit-making dedicating to the departed. When Buddhism occurred, Buddhism improved the mentioned concept from the merit-making for the God and then to change the individual to know how to give donations, to observe the precepts and to develop the mental culture instead by focusing on the dedication to give the merit to the departed.

The merit-making tradition or Boon Chaekkhaw of the Buddhists in the Municipality of Nongkhai municipality has been changed in accordance with the Isan Culture that is called as the merit –charity by having the concepts and the principle

of Dhamma as appeared in various rituals, that is, the grateful teaching, that threefold trainings or unity etc.

To make merit for dedication or merit-charity of the Buddhists in Hat Kam Municipai area can be provided for analysis of the threefold benefactors , that is, the virtue of education to support to create the education in the aspect of society ; to support people to have the unity and encourage to build up the virtue and the aspect of mentality to support people to realize of the mental development.

## กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบคุณ พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร,ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่กรุณารับผู้วิจัยเข้าศึกษาในบัณฑิตวิทยาลัย วิทยานิพนธ์เล่มนี้ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี เพราะได้รับความอนุเคราะห์เกื้อกูลจากพระมหาปริญญา วรรณานันดร.ประธานกรรมการและผศ.ดร.สมเดช นามเกตุ กรรมการ ตลอดจนอาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่มีเมตตาและกรุณายิ่ง เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ดูแลเอาใจใส่ แนะนำข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์กับข้าพเจ้าขอขอบคุณ ที่ให้คำปรึกษาข้อมูลในพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ฉบับมหาจุฬาลงกรณ์ และให้คำแนะนำ ตรวจสอบ แก้ไข สารนิพนธ์ จนเสร็จสมบูรณ์ลงด้วยดี ผู้วิจัยขอขอบพระคุณท่านทั้งหลายเป็นอย่างยิ่งมา ณ โอกาสนี้

ขอขอบคุณคณาจารย์ในบัณฑิตวิทยาลัยทุกท่าน ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ทำให้ผู้วิจัยมีความรู้ความสามารถศึกษาค้นคว้างานวิจัยเกี่ยวกับสารนิพนธ์นี้ พร้อมทั้งเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัยทุกท่านที่ช่วยเหลืออำนวยความสะดวกและประสานงานต่างๆ ให้สารนิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์

ขอเจริญพรขอบคุณเพื่อนนิสิตทุกๆ ท่านผู้เป็นกัลยาณมิตรที่คอยให้กำลังใจและช่วยเหลือในขณะกำลังศึกษาอยู่

สุดท้ายนี้ คุณภาพดี บุญกุศล ความรู้ ความดีงามที่เป็นประโยชน์อันเกิดจากสารนิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยขอมอบให้บิดา มารดาและบุชชาคุณครูอาจารย์ ทุก ๆ ท่าน มีส่วนแห่งกุศลนี้ด้วย เทอญ

พระมหามนตรี ฉนทสีโล (แซ่โจ้ว)

๑ มีนาคม ๒๕๖๒



## สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และอักษรย่อ	ณ
<b>บทที่ ๑ บทนำ</b>	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ คำถามวิจัย	๕
๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๕
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๕
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๖
๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๖
<b>บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง</b>	<b>๗</b>
๒.๑ แนวคิดเรื่องการทำบุญอุทิศส่วนบุญในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท	๗
๒.๑.๑ ความหมายเรื่องบุญ-กุศล	๗
๒.๑.๑.๑ ความคล้ายคลึงและความแตกต่างระหว่างบุญกับกุศล	๑๑
๒.๑.๑.๒ หลักการกระทำบุญในพระพุทธศาสนา	๑๗
๒.๑.๑.๓ หลักการกระทำบุญตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก	๒๐
๒.๑.๑.๔ หลักการกระทำบุญตามที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถา	๒๒
๒.๑.๑.๕ ความหมายและประเภทของส่วนบุญ	๒๕
๒.๑.๑.๖ ความหมายตามรูปศัพท์	๒๖
๒.๑.๒ ประเภทของส่วนบุญ	๒๙
๒.๑.๒.๑ ประเภทของส่วนบุญที่เนื่องด้วยบุคคลผู้รับ	๒๙
๒.๑.๒.๒ ประเภทของส่วนบุญที่เนื่องด้วยการอุทิศ	๓๕
๒.๒ ความสัมพันธ์ระหว่างบุญและกุศลกับส่วนบุญ	๓๘
๒.๒.๑ ความสัมพันธ์ฐานที่เป็นปัจจัยให้เกิดผลสำเร็จ	๓๘
๒.๓ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔๘
๒.๓.๑ เอกสาร หนังสือ ตำรา	๔๘
๒.๓.๒ งานวิจัย/วิทยานิพนธ์	๕๐

๒.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๕๓
<b>บทที่ ๓ วิธีการดำเนินการวิจัย และประเพณีการทำบุญอุทิศของชาวพุทธ ในเขตเทศบาลตำบลหาดคำอำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย</b>	<b>๕๔</b>
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๕๔
๓.๑.๑ กลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลหลัก	๕๔
๓.๑.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๕๔
๓.๑.๓ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๕๕
๓.๑.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล	๕๕
๓.๒ ประเพณีการทำบุญแจกข้าวของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ อำเภอเมืองหนองคาย	๕๖
๓.๒.๑ องค์ประกอบของพิธีกรรม	๕๖
๓.๓ สรุป	๗๗
<b>บทที่ ๔ วิเคราะห์คุณค่าประเพณีการทำบุญอุทิศของชาวพุทธ ในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย</b>	<b>๗๙</b>
๔.๑ วิเคราะห์คติความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีทำบุญอุทิศ	๗๙
๔.๑.๑ ความเชื่อเกี่ยวกับบุคคล	๗๙
๔.๑.๒ ความเชื่อของพระสงฆ์เป็นบุคคลสำคัญของการประกอบ พิธีกรรมทำบุญอุทิศ	๘๑
๔.๑.๓ ความเชื่อของเจ้าภาพ	๘๒
๔.๑.๔ ความเชื่อของผู้ร่วมพิธีกรรม	๘๓
๔.๒ ความเชื่อเกี่ยวกับวัตถุสิ่งของ	๘๔
๔.๓ ความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่	๙๐
๔.๔ ความเชื่อเกี่ยวกับวันและเวลา	๙๑
๔.๕ คุณค่าของประเพณีการทำบุญอุทิศของชาวพุทธในเขตเทศบาล ตำบลหาดคำ	๙๑
๔.๕.๑ เป็นปัจจัยหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมให้พระพุทธศาสนามีความเจริญ	๙๒
๔.๕.๒ ช่วยสร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับสถาบันครอบครัวและสังคม	๙๒
๔.๕.๓ ช่วยสร้างสันติสุขแก่สังคมส่วนรวม	๙๓
๔.๕.๔ ช่วยในด้านการพัฒนาตนเอง	๙๔
๔.๕.๕ สรุป	๙๔
๔.๖ คุณค่าประเพณีการทำบุญอุทิศของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ	๙๖
๔.๖.๑ ด้านสังคม	๙๖
๔.๖.๒ ด้านการศึกษา	๙๘
๔.๖.๓ ด้านการเมือง	๑๐๒

๔.๖.๔ ด้านจิตใจ	๑๐๒
๔.๖.๕ ด้านเศรษฐกิจ	๑๐๓
๔.๗ สรุป	๑๐๕
<b>บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ</b>	<b>๑๐๗</b>
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๐๗
๕.๒ อภิปรายผล	๑๑๐
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๑๑
๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ	๑๑๑
๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	๑๑๑
๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยครั้งต่อไป	๑๑๒
<b>บรรณานุกรม</b>	<b>๑๑๓</b>
<b>ภาคผนวก</b>	<b>๑๑๙</b>
ภาคผนวก ก หนังสือขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์	๑๒๐
ภาคผนวก ข แบบสัมภาษณ์ในการเก็บข้อมูล	๑๓๑
ภาคผนวก ค ภาพประกอบการสัมภาษณ์	๑๓๖
<b>ประวัติผู้วิจัย</b>	<b>๑๔๒</b>

## คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

### การใช้อักษรย่อชื่อคัมภีร์

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ ใช้ข้อมูลอ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐ และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙ อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ภาควิชาภาษาบาลีฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ภาควิชาภาษาบาลีฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรียงตามคัมภีร์ดังนี้

#### พระสูตรต้นตปิฎก

ที.สี.	(ไทย)	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม.	(ไทย)	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย)	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	มัชฌิมนิกาย	มูลปณาสกบาลี	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปณาสก	(ภาษาไทย)
ม.อุ.	(ไทย)	มัชฌิมนิกาย	อุปริปณาสกบาลี	(ภาษาไทย)
ส.ส.	(ไทย)	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ข.	(บาลี)	สังยุตตนิกาย	ขนธวรรคคปาลี	(ภาษาบาลี)
ส.ข.	(ไทย)	สังยุตตนิกาย	ขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ม.	(ไทย)	สังยุตตนิกาย	มหาวรรคบาลี	(ภาษาไทย)
อง.เอกก.	(ไทย)	องคฺตฺตฺรณิกาย	เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทุก.	(ไทย)	องคฺตฺตฺรณิกาย	ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.	(ไทย)	องคฺตฺตฺรณิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก.	(ไทย)	องคฺตฺตฺรณิกาย	ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.อฏฐก.	(ไทย)	องคฺตฺตฺรณิกาย	อฏฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(ไทย)	ขุทฺทกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.เถร.	(ไทย)	ขุทฺทกนิกาย	เถรคาถาบาลี	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.	(ไทย)	ขุทฺทกนิกาย	ชาดกบาลี	(ภาษาไทย)
ขุ.ม.	(ไทย)	ขุทฺทกนิกาย	มหานิทเทสบาลี	(ภาษาไทย)
ขุ.ป.	(ไทย)	ขุทฺทกนิกาย	ปฏิสัมภิทามรรคบาลี	(ภาษาไทย)

#### อรรถกถาพระสูตรต้นตปิฎก

วิ.อ.	วินยปิฎกสมนตปาสาทิกา	ปาราชิกกณฺหสํขาทิเสสชาติมหาวคฺคาทือฏฐกถา
ที.ม.อ.	ทีฆนิกาย	สุมฺงคฺลวิลาสินี สีลขนธคคฺคอฏฐกถา
อง.จตุกก.อ.	องคฺตฺตฺรณิกาย	มโนรธปุรณี ติกนิปาตอฏฐกถา
อง.อฏฐก.อ.	องคฺตฺตฺรณิกาย	มโนรธปุรณี อฏฐกนิปาตอฏฐกถา
อง.ทสก.อ.	องคฺตฺตฺรณิกาย	มโนรธปุรณี ทสกนิปาตอฏฐกถา

ที.สี.อ.	ทีฆนิกาย	สมมงคลวิลาสินี	สี่ลक्षणธวคคอกุฎฐกถา
ช.อิตฺติ.อ.	ชุตททนิกาย	ปรมตถทีปนี	อิตฺตวุตตคอกุฎฐกถา
ม.ม.อ.	มชฌิมนิกาย	ปปลยจสุทนี	มุลปณณาสกอกุฎฐกถา
ช.ธ.อ.	ชุตททนิกาย	ธมมปทอกุฎฐกถา	
ช.ชา.อ.	ชุตททนิกาย	ชาตคอกุฎฐกถา	
อภิ.ปญจก.อ.	อภิธมมปิฎก	ปญจกปกรณอกุฎฐกถา	

### การใช้หมายเลขย่อ

พระไตรปิฎกภาษาบาลีและภาษาไทย จะแจ้งเล่ม ข้อ หน้า เช่น วิ.มหา.(บาลี) ๒/๓๗๓/ ๒๘๘, วิ.มหา.(ไทย) ๒/๓๗๓/๒๔๙๔. หมายถึง วิ.มหา.วินยปิฎกมหาวิงคปาติ เล่ม ๒ ข้อ ๓๗๓ หน้า ๒๘๘ ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก และวินยปิฎก มหาวิงค เล่ม ๒ ข้อ ๓๗๓ หน้า ๔๙๔ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

อรรถกถาบาลีและอรรถกถาภาษาไทย จะแจ้งเล่ม หน้า ที่ไม่จัดเป็นลำดับเล่ม จะแจ้งหน้า เช่น ช.ธ.อ. (บาลี) ๘/๙๓ ช.ธ.อ. (ไทย) ๘/๑๓๘ หมายถึง ธมมปทอกุฎฐกถา ภาษาบาลี ภาค ๘ หน้า ๙๓ ธัมมปทอกุฎฐกถา ภาษาไทย ภาค ๘ หน้า ๑๓๘ ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย ช.พุทฺธ อ. (บาลี) ๓๓-๔๗ หมายถึง ชุตททนิกาย มรุตตวิลาสินี พุทฺธวสอกุฎฐกถา ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ฎีกาภาษาบาลี จะแจ้งเล่ม ข้อ หน้า เช่น วิมตฺติ.ฎีกา (บาลี) ๑/๗๐ หมายถึง วิมตฺติวินทนี วินยปิฎกฎีกา เล่ม ๑ หน้า ๗๐ ฉบับมหาจุฬาฎีกา  
 ปกรณวิเสส ภาษาบาลี จะแจ้งเล่ม หน้า ที่ไม่จัดเป็นลำดับเล่ม จะแจ้งหน้า เช่น วิสุทฺธิ. (บาลี) ๑/๑๖-๑๗ หมายถึง วิสุทฺธิมคคปกรณ เล่ม ๑ หน้า ๑๖-๑๗ มิตินท. (บาลี) ๑๗๓ หมายถึง มิตินทปญหปกรณ หน้า ๑๗๓ ฉบับมหาจุฬาปกรณวิเสส

## บทที่ ๑ บทนำ

### ๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนาถือว่าเป็นศาสนาหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของผู้คนที่นับถือโดยเฉพาะเมื่อพระพุทธศาสนาได้เผยแผ่ไปสู่ดินแดนใดผู้คนในดินแดนนั้นก็มักจะนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้เพื่อให้สอดคล้องกับความเชื่อและค่านิยมท้องถิ่นอันเป็นกุศโลบายของผู้รู้ที่จะสามารถนำเอาหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเข้าสู่วิถีทางวัฒนธรรมของสังคมได้ ในอดีตเป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปในฐานะของความเป็นมนุษย์ว่าเมื่อมนุษย์เกิดขึ้นมานั้นจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้สึกสำนึกในเรื่องต่าง ๆ อยู่หลายประการ เช่น สำนึกในเรื่องของความทุกข์ความหวงแหนสิ่งของที่อยู่อาศัยหรือสมาชิกที่อยู่รอบข้างตนเองไม่ว่าจะเป็นญาติ ผู้ปกครองหรือผู้ที่ตนเองเกี่ยวข้องกับตนเอง โดยสำนึกดังกล่าวนี้ถือว่าเป็นสัญชาตญาณตามธรรมชาติของความเป็นมนุษย์หรือแม้กระทั่งสัตว์ทั่วไปก็สามารถที่จะพบได้ และความสำนึกดังกล่าวนี้ถือว่าเป็นสำนึกที่เกิดมาจากความเกี่ยวข้องทั้งในส่วนที่เป็นความเกี่ยวข้องทางสายเลือดและที่เกิดมาจากความสัมพันธ์ภายนอก เช่น เพื่อน หรือคู่สามีภรรยา เมื่อถึงคราวที่มนุษย์มีเหตุจำเป็นที่จะต้องพลัดพรากอันเนื่องมาจากความตายซึ่งถือว่าเป็นความพลัดพรากที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้นั้น มนุษย์ก็จะมีสำนึกในความรักและจะแสดงออกต่อความรัก ความคิดถึงนั้นด้วยการทำบุญอุทิศหรือการบริจาคสิ่งที่ดีคิดว่าผู้ตายไปจะได้รับอันถือว่าเป็นการส่งสิ่งนั้นไปให้กับคนที่จากไป ทั้งนี้ เพื่อเป็นการแสดงออกถึงความปรารถนาดี มุ่งประโยชน์สุขต่อบุคคลเหล่านั้นเป็นที่ตั้ง อีกทั้งเป็นเครื่องแสดงถึงความตระหนักในคุณงามความดีที่เขาเหล่านั้นได้เคยกระทำไว้แก่ตนเมื่อครั้งที่ยังมีชีวิตอยู่ โดยในระยะแรกที่ยังไม่มีศาสนาก็จะแสดงออกตามความเชื่อของตนด้วยการฝังสิ่งที่คนตายรักไปพร้อมๆ กับการจากไปของเขาหรือการเผาสิ่งที่เขาต้องการไปให้โดยเชื่อว่าไฟจะนำสิ่งเหล่านั้นไปให้ผู้จากไปได้ หรือการสร้างศาสนสถานเพื่ออุทิศให้ผู้ตายโดยคิดว่าเขาจะได้อยู่อาศัยสุขสบายในโลกแห่งความตายนั้นได้ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลตามความเชื่อในศาสนาในยุคต้น ต่อมาก็ได้พัฒนาความเชื่อเหล่านั้นในรูปของศาสนาที่เป็นรูปแบบมากขึ้นโดยศาสนากลุ่มแรกๆ เห็นว่ามีเทพเจ้าชื่อต่างๆ น้อยบ้างมากบ้างอยู่บนสวรรค์ทำหน้าที่เป็นผู้ควบคุมวิญญูณคนตายอยู่การที่จะให้ผู้ตายได้ส่วนบุญจะต้องอุทิศหรือแสดงออกผ่านทางเทพเจ้าองค์นั้น เช่น ในศาสนาพราหมณ์การอุทิศส่วนบุญเรียกว่าพิธีศราทที่มุ่งอุทิศส่วนบุญให้ผู้ตายผ่านทางกรับรู้ของเทพเจ้า<sup>๑</sup> ผ่านการทำบุญให้กับนักบวชที่เรียกว่าพราหมณ์ ซึ่งตรงกับทัศนะของปีเตอร์ ฮาร์วีย์ (Peter Harvey) ตั้งสมมติฐานว่า “พิธีศราทของศาสนาพราหมณ์ เป็นพิธีกรรมที่เชื่อว่าว่า

<sup>๑</sup> Prof. Dr. Lal Mani Joshi, **Brahmanism Buddhism and Hinduism** (Kandy : Buddhist Publication Society, ๑๙๗๐), p. ๘. See Heinz Bechert, “Buddha – Field and Transference of Merit in a Theravāda Source,” **Indo-Iranian Journal** ๓๕ (๑๙๙๒) : ๙๕-๑๐๘.

ทานถูกถ่ายโอนไปให้แก่ญาติผู้ล่วงลับไป โดยการให้แก่พวกพราหมณ์ ในประเพณีที่เป็นเครื่องระลึกถึงในช่วงเวลาต่าง ๆ ภายหลังจากสมาชิกภายในครอบครัวล่วงลับไป<sup>๒</sup>

เมื่อพระพุทธศาสนาได้อุบัติขึ้นมา ความสำนึกในเรื่องของการอุทิศส่วนบุญไปให้กับผู้ตายนี้ก็ยังคงมีอยู่ แต่ได้รับการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงความเชื่อจากความเชื่อเรื่องการอุทิศทานให้กับผู้ตายผ่านพิธีกรรมของพราหมณ์เพื่อส่งต่อไปให้เทพเจ้าและผู้ตายมาเป็นการมุ่งเน้นเรื่องการทำทานเพื่ออุทิศส่วนบุญกุศลนี้ให้กับผู้ตายผ่านทางพระสงฆ์เพราะศาสนาพุทธเชื่อว่าพระสงฆ์เป็น เนื้อนาบุญหรือผู้บริสุทธิ์ด้วยศีลและวัตรสามารถที่จะอุทิศส่วนบุญกุศลไปให้กับผู้ตายได้ ซึ่งหากจะพิจารณาถึงความหมายตามนัยของพระพุทธศาสนาจะพบว่าคำว่า “การอุทิศส่วนบุญ” มาจากคำภาษาบาลีว่า “ปัตติ” มีความหมายตามรูปศัพท์ว่า “สิ่งที่ถึง หรือได้มา (acquisiton)”<sup>๓</sup> กับคำว่า “ทาน” แปลว่า “การให้” รวมเป็น “ปัตติทาน” แปลตรงตัวว่า “การให้สิ่งที่ตนถึงหรือได้ (แก่ผู้อื่น)” สิ่งที่ตนถึงหรือได้ในที่นี้ หมายถึง บุญ หรือความดีที่บุคคลกระทำนั่นเอง ต่อเมื่อผู้กระทำบุญปรารถนาจะอุทิศบุญให้ผู้อื่น หรือได้อุทิศให้แล้ว บุญก็จะถูกเรียกว่า “ส่วนบุญ” เพราะผู้กระทำบุญมีความมุ่งหมายให้บุญของตนมีความเกี่ยวเนื่องกับผู้อื่น คือให้ผู้อื่นมีส่วนในบุญนั้นด้วยนั่นเอง ดังนั้น ในหลักการของพระพุทธศาสนาจึงถือว่าการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลนั้นถึงผู้ตายอย่างแน่นอน ดังมีพระพุทธพจน์ในชาดกโสณีสสูตรรับรองอยู่แล้วว่าหากผู้ที่เป็นญาติตายไปเกิดอยู่ในฐานะ คือภพภูมิที่สามารถรับส่วนบุญที่ญาติในมนุษยโลกอุทิศให้ได้ นั่นก็คือหากไปเกิดอยู่ในเปรตวิสัยอันเป็นที่อยู่ของพวกเปรต มีปรตตูปชีวิกเปรตเป็นต้นก็สามารถรับส่วนบุญได้ โดยการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลตามหลักการทางพระพุทธศาสนานั้นมีอยู่ ๓ ประเภทได้แก่

ก) การอุทิศส่วนบุญด้วยการอธิษฐานจิต คำว่า “อธิษฐาน” คือ การตั้งใจมุ่งผลอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือ ความตั้งใจปรารถนา<sup>๔</sup> โดยการตั้งเป้าหมายไว้ในใจให้มั่นคง เพื่อเป็นแรงกระตุ้นให้กระทำกิจกรรมที่มุ่งประสงค์จนบรรลุผลตามเป้าหมายที่ตั้งไว้

ข) การอุทิศส่วนบุญด้วยการเปล่งวาจา การเปล่งวาจาหรือวจีเภท นับเป็นกิริยาที่มีความสำคัญต่อการติดต่อสื่อสารของมนุษย์เป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นเครื่องมือสำหรับสื่อความหมายโดยการใช้ภาษาพูดระหว่างมนุษย์ด้วยกัน ทำให้เข้าใจความหมายของภาษานั้น ๆ ได้

ค) การอุทิศส่วนบุญด้วยการแผ่เมตตา การแผ่เมตตา คือ กิริยาที่บุคคลแผ่ความปรารถนาดีออกไปสู่ผู้ที่เป็นญาติ เป็นบุคคลที่รู้จัก และมีความรักใคร่คุ้นเคยกัน ตลอดจนสรรพสัตว์อย่างไม่มีจำกัด<sup>๕</sup>

<sup>๒</sup>Peter Harvey, *An Introduction to Buddhism : Teachings, history and practices* (Cambridge : Cambridge University Press, ๑๙๙๕) , p. ๔๓.

<sup>๓</sup>Heinz Bechert, “Buddha – Field and Transference of Merit in a Theravāda Source,” *Indo-Iranian Journal* ๓๕ (๑๙๙๒) : ๙๕-๑๐๘.

<sup>๔</sup>พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๓๖๕.

<sup>๕</sup> ชู.ชู.(ไทย) ๒๕/๑๐/๑๓.

ง) การอุทิศส่วนบุญด้วยการกรวดน้ำ คำว่า “กรวดน้ำ” ผู้ที่เป็นแบบอย่างของการอุทิศส่วนบุญด้วยวิธีการกรวดน้ำก็คือพระเจ้าพิมพิสาร โดยทรงหลังทักษิณทกพร้อมกับเปล่งพระวาจาอุทิศส่วนบุญให้แก่ญาติที่ไปเกิดเป็นเปรตว่า “ขอทานนี้ จงสำเร็จแก่หมู่ญาติของข้าพเจ้าด้วยเถิด”<sup>๖</sup>

สำหรับจุดประสงค์ของการทำบุญอุทิศส่วนบุญตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนานั้นก็เพื่อเพิ่มพูนบุญสมบัติหรือการเป็นอยู่ที่สุขสบายไปให้แก่ญาติผู้ล่วงลับไปแล้วนั่นเองซึ่งเป็นประเพณีที่ชาวพุทธในฐานะที่เป็นผู้ดำรงตนอยู่ในคำสอนของพระพุทธองค์ในเรื่องความกตัญญูจะพึงกระทำและประเพณีดังกล่าวหากพิจารณาจากความสืบทอดมาจากคติพราหมณ์จะพบว่าคนในสังคมอินเดียนิยมกระทำบุญอุทิศให้แก่บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วเรียกกันว่า พิธีศราทธ (Sradha ceremony) โดยถือเป็นกิจกรรมอันสำคัญและมีความจำเป็นซึ่งจะละเว้นไม่กระทำไม่ได้ เรียกว่าเป็นข้อผูกมัดทางความเชื่อที่พวกพราหมณ์หรือฮินดูจะต้องกระทำเป็นประเพณี กล่าวคือจะต้องประกอบพิธีศราทธกันทุกบ้าน เพื่อแสดงความเคารพวิญญานของบรรพบุรุษ ในโอกาสที่เชื่อว่าพวกเขาจะกลับมาเยี่ยมบ้านของลูกหลานผู้สืบสายสกุลของพวกตน<sup>๗</sup> และตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาก็ถือว่าชาวพุทธเองก็จะต้องจัดพิธีกรรมที่ว่าด้วยการอุทิศส่วนบุญกุศลนี้เพราะถือว่าเป็นกาแสดงออกถึงความเป็นผู้มีคุณธรรมคือความกตัญญูต่อผู้ที่มีพระคุณต่อตนเอง

ในสังคมไทยปัจจุบันเมื่อมีการปรารภงานบำเพ็ญบุญในโอกาสสำคัญต่าง ๆ ตามความเชื่อของพุทธศาสนิกชนชาวไทย เช่น เทศกาลสารท พุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่จะนิยมกระทำบุญแล้วอุทิศส่วนบุญให้แก่ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว โดยยึดเอาวิถีปฏิบัติของพุทธบริษัทที่ดำเนินสืบเนื่องมาจากครั้งพุทธกาลซึ่งมีพระเจ้าพิมพิสาร พระมหากษัตริย์แห่งมครรัฐผู้เป็นต้นเค้าของการอุทิศส่วนบุญในพระพุทธศาสนามาเป็นทีภูฐานคติ ดังปรากฏว่าสมัยหนึ่งพระองค์ทรงถวายทานแก่พระสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขแล้ว ทรงหลังทักษิณทกอุทิศส่วนบุญให้แก่ญาติเมื่อครั้งอดีตที่ไปเกิดเป็นเปรต<sup>๘</sup> เพื่อให้พวกเขาพ้นจากสภาพที่อดอยากทุกข์ทรมานในเปรตวิสัยนั้น โดยการจัดพิธีกรรมการทำบุญอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลของชาวพุทธในสังคมไทยนั้นถือว่าเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นและถือเป็นหน้าที่ที่ชาวพุทธโดยทั่วไปจะต้องกระทำจนกลายมาเป็นประเพณีสำคัญของสังคมในทุกภาคของประเทศ

ตำบลหาดคำ เป็นตำบลหนึ่งที่มีอาณาเขตติดกับเขตเทศบาลเมืองหนองคาย มีความเป็นอยู่วิถีชีวิตและวัฒนธรรมประเพณีแทบไม่แตกต่างกับประชาชนที่อยู่ในตัวจังหวัดหนองคายและถือว่าเป็นอีกตำบลหนึ่งที่มีประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวพุทธที่นับถือพระพุทธศาสนาและมีวัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาตามคตินิยมความเชื่อของพระพุทธศาสนาและความเชื่อท้องถิ่นคือ

<sup>๖</sup>พระสิริมังคลาจารย์, มงคลตถปิณี ปจโม ภาโค,พิมพ์ครั้งที่ ๑๒ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๓๒๐.

<sup>๗</sup>The Indian Culture.com., “Fairs and Festivals of India,” <<http://www.theindianculture.com/Indyaculture>>.

<sup>๘</sup>พระสิริมังคลาจารย์, มงคลตถปิณี ปจโม ภาโค,พิมพ์ครั้งที่ ๑๒ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๓๒๐.



มีการทำบุญตามหลักจารีตได้แก่ ฮีต ๑๒<sup>๙</sup> นอกจากนั้นชาวตำบลหาดคำยังได้มีการปฏิบัติตามประเพณีที่เกี่ยวข้องกับ การเกิด การตาย และการอุทิศบุญให้กับญาติที่จากโลกนี้ไปตามปกติของความเชื่อของชาวพุทธในภาคอีสาน โดยเฉพาะความเชื่อในเรื่องการทำบุญอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลนั้น ชาวหนองคายเรียกว่าเป็น “บุญแจกข้าว” ที่มุ่งที่จะเป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับญาติที่จากไปโดยมุ่งหวังว่าเขาเหล่านั้นจะสามารถได้รับส่วนบุญส่วนกุศลจากการได้ประกอบพิธีกรรมในประเพณีดังกล่าวตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ซึ่งจากการศึกษาประเพณีการทำบุญอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับญาติที่จากไปของชาวจังหวัดหนองคายโดยเฉพาะที่เขตเทศบาลตำบลหาดคำ อำเภอเมืองหนองคายนั้นจะพบว่าในกระบวนการของการประกอบพิธีกรรมนับจากเมื่อมีญาติหรือสมาชิกในครอบครัวเสียชีวิตไปแล้ว บรรดาญาติที่ยังมีชีวิตอยู่ก็จะพากันชวนชวนทำบุญอุทิศไปให้จนสิ้นสุดกระบวนการนั้นจะมีคตินิยมหรือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแทรกอยู่หลายประการ เช่น หลักความกตัญญูเนื่องจากการประกอบพิธีกรรมในประเพณีนี้โดยมากจะมีความกตัญญูเป็นที่ตั้งคือมีความสำนึกในบุญคุณที่ผู้ตายได้มีแต่ตน นอกจากนั้นก็ยังมีหลักธรรมอีกหลายประการ ซึ่งถือว่าเป็นหลักธรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์กับการดำเนินชีวิต แต่ก็ปรากฏว่าในเนื้อหาของประเพณีการทำบุญอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ อำเภอเมืองหนองคายนั้นก็ไม่มีใครทราบถึงรายละเอียดของหลักธรรมที่มีปรากฏอยู่นั้นเลย ดังนั้น ผู้วิจัยในฐานะที่ได้มาอยู่อาศัยในพื้นที่ในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ อำเภอเมืองหนองคายเป็นเวลาหลายปีได้สังเกตและศึกษาข้อมูลดังกล่าวอยู่จึงมีความประสงค์ที่จะศึกษาค้นคว้าในเรื่องดังกล่าว โดยผู้วิจัยเชื่อว่าเมื่อดำเนินการวิจัยจนเสร็จสิ้นแล้วผลการศึกษาที่ค้นพบจะเป็นประโยชน์แก่ผู้ใดต่อการศึกษาค้นคว้าในกรณีนี้เป็นอันดับต่อไปได้

## ๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาหลักธรรมการทำบุญแจกข้าวที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาประเพณีการทำบุญแจกข้าวของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ อำเภอเมืองหนองคาย

๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์หลักธรรมประเพณีการทำบุญอุทิศของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ อำเภอเมืองหนองคาย ตามหลักแนวคิดของพระพุทธศาสนาเถรวาท

## ๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

ในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยไว้ ๒ ด้านคือ (๑) ขอบเขตด้านพื้นที่ การวิจัยครั้งนี้จะทำการศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีการทำบุญอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ อำเภอเมืองหนองคายเท่านั้น

<sup>๙</sup> สาร สารทัศนานันท์, ฮีตสิบสอง คองสิบสี่, (เลย : วิทยาลัยครูเลย, ๒๕๓๐), หน้า ๓๘.

(๒) ขอบเขตด้านแหล่งข้อมูลเอกสารจะศึกษาค้นคว้าจากพระไตรปิฎกและเอกสารที่เกี่ยวข้อง ส่วนข้อมูลภาคสนามจะศึกษาจากการสัมภาษณ์ผู้รู้และประชาชนในพื้นที่เป็นหลักและลงภาคสนามเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลโดยผู้วิจัยได้กำหนดจำนวนผู้ให้สัมภาษณ์ไว้ดังนี้

๑) พระสังฆาธิการในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ	จำนวน ๕ รูป
๒) นักวิชาการ และประชาชนชาวบ้าน	จำนวน ๕ คน
๓) ผู้นำชุมชน/ผู้นำท้องถิ่น	จำนวน ๑๐ คน
๔) ประชาชนชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ	จำนวน ๑๐ คน
	รวม ๓๐ รูป/คน

#### ๑.๔ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

**บุญ** หมายถึง ความดี ความสุข กุศลหรือสิ่งที่จะก่อให้เกิดความสุขกับผู้ที่มีความเชื่อในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาและเป็นคำที่อยู่ตรงข้ามกับคำว่า บาป

**กุศล** หมายถึง ความดี สิ่งทีก่อให้เกิดความดี ความฉลาด ปัญญา

**การอุทิศ** หมายถึง การตั้งเจตนาในการให้,ถวายสิ่งของแล้วเจาะจงบุญให้เกิดกับผู้ใดผู้หนึ่งแล้วแล้วเป็นการเฉพาะเจาะจง

**ส่วนบุญ** หมายถึง ผลของบุญที่เกิดจากการทำทาน

**ประเพณีการทำบุญแจกข้าว** หมายถึง การประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับผู้อื่นเป็นการเจาะจงโดยเฉพาะเป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการอุทิศส่วนบุญให้กับผู้ที่จากโลกนี้ไปแล้ว

**ปรโลก** หมายถึง โลกอื่นจากโลกนี้ได้แก่ สวรรค์ นรกและเปรต

**ชาวพุทธ** หมายถึง ชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ

#### ๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

##### ก.เอกสาร หนังสือ ตำรา

**มณี พยอมยงค์** ได้ศึกษาเกี่ยวกับประเพณีพื้นบ้าน รวมไปถึงความเชื่อต่างๆ ในหนังสือ “ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย” สรุปความได้ว่า ความเชื่อเป็นคติที่เกิดกับมนุษย์ทุกรูปทุกนาม เป็นของคู่กับความไม่เชื่อ ในทางพุทธศาสนา เรียกว่า ศรัทธา แปลว่า ความเชื่อ ปสาทะ ความเลื่อมใส เห็นดีเห็นงามด้วย ส่วน อศรัทธา ความไม่เชื่อ อปสาทะ ความไม่เลื่อมใส ก็เกิดขึ้นกับอีกกลุ่มหนึ่ง ตรงกันข้ามกับผู้ที่เชื่อเลื่อมใสสิ่งต่าง ๆ ที่คนเราได้สัมผัสด้วยอินทรีย์ทั้ง ๖ คือ ตาเห็นรูป หูฟังเสียง จมูกดมกลิ่น ลิ้นลิ้มรส ร่างกายสัมผัส ใจกระทบอารมณ์ จะเกิดความรู้สึกขึ้น กลายเป็นสัญเจตนา จุดเบื่องต้นแห่งนามธรรม เมื่อได้ประพฤติปฏิบัติทุกวัน เป็นการย้ำให้ความเชื่อมั่นฝังแน่นอยู่ภายในชั้นธสันดานจนยากที่จะถ้อยถอนได้ ต่อมาความคิดที่จะสร้างสัญลักษณ์ขึ้น ให้เป็นเครื่อง

ทดแทนสิ่งที่ตนเชื่อถือจึงสร้างสิ่งที่เป็นรูปธรรมต่าง ๆ ขึ้นอย่างใดอย่างหนึ่ง ความเชื่อจึงมี ๒ ประการ คือ ความเชื่อที่เกิดจากความคิดเป็นนามธรรมและความเชื่อที่สร้างเป็นสัญลักษณ์เป็นรูปธรรม<sup>๑๐</sup>

**สาลี รัศสูทธิ** ได้ศึกษาเกี่ยวกับการทำบุญข้าวประดับดินและบุญข้าวสากว่าเป็นแสดงออกถึงความกตัญญูรู้คุณ ในหนังสือ “อีตลีสอง คลองสิบสี่” สรุปความได้ว่า...การเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษในประเพณีทำบุญข้าวประดับดินของภาคอีสาน จะมีการนำเครื่องเช่นสังเวจจำพวกอาหารหวานคาว หรือหมาก พลู บุหรี่ ที่จัดใส่กระทงหรือภาชนะอื่นๆ วางไว้ตามพื้นดิน หรือโคนต้นไม้ เมื่อนำข้าวประดับดินไปวางไว้ตามที่ต่างๆ แล้ว ก็จะมีการทำบุญอุทิศส่วนกุศล นำข้าวปลาอาหารถวายพระสงฆ์ แ่ส่วนกุศลแก่ผู้ตายและผีไม่มีญาติ โดยมีจุดประสงค์เพื่อ แสดงออกถึงความกตัญญูทเวทิต่อบรรพบุรุษ หรือสำนึกในคุณค่าของดินและข้าวว่าเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ต่อชีวิต จึงควรอนุรักษ์บำรุงด้วยความเอาใจใส่นับว่าเป็นความดี<sup>๑๑</sup>

**สัทธา อริยธกัณฑ์** ได้ศึกษาเกี่ยวกับประเพณี บุญสารท ในหนังสือ “บุญสารท แชนโดนตา ชีวิตไทย ชุตบูชาพญาเถน” สรุปความได้ว่า เป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผีบรรพบุรุษ เพื่อแสดงความกตัญญูรู้คุณ เป็นผลทางอ้อมให้ผี ผู้เป็นญาติช่วยให้ทำมาหากินได้คล่องหรือร่ำรวย เพื่อให้หมดเวรหมดกรรมที่เคยมีต่อกัน เพื่อให้ผีพวกเขามีความสุขไปสู่คติภพ เพื่อจะได้อำนวยพรให้ผู้อยู่ข้างหลัง และเพื่อสั่งสอนบุตรหลานให้มีความกตัญญูรู้คุณแม้แต่ผู้ล่วงลับไปแล้ว เป็นความเชื่อดั้งเดิมผสมผสานกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาล กล่าวไว้เป็นอุทาหรณ์เตือนสติ คือ พระเจ้าพิมพิสารได้ทรงทำบุญอุทิศแก่พระญาติมีการปฏิบัติติดต่อกันมาไม่ขาดสาย<sup>๑๒</sup>

**สุเมธ เมธาวิทยกุล** ได้ศึกษาเกี่ยวกับการทำบุญอุทิศส่วนกุศล ในหนังสือ “สังกัปปิธิกรรม” สรุปความได้ว่า ประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาทั้งหลาย โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศไทย เมื่อมีการปรารภงานบุญบางอย่างขึ้นในโอกาสใดโอกาสหนึ่ง ซึ่งอาจจะเนื่องด้วยเทศกาลสำคัญ หรือโอกาสพิเศษอันกำหนดกันขึ้นตามประเพณีนิยมทางสังคม ชุมชนหรือเฉพาะบุคคลก็ตาม ประเพณีอันเนื่องด้วยพระพุทธศาสนาอย่างหนึ่งที่ชาวพุทธ นิยมปฏิบัติในโอกาสสำคัญเช่นนั้น คือ การอุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพชนผู้ล่วงลับไปแล้ว นับตั้งแต่ชั้นบรรพชนผู้เป็นต้นตระกูล เรื่อยมาจนถึงเครือญาติที่ยังมีชีวิตอยู่หรือล่วงลับไปแล้ว ตลอดจนผู้มีอุปการคุณ ผู้ที่เป็นปูชนียบุคคลของสังคมและญาติมิตร ทั้งปวง ทั้งนี้ เพื่อเป็นการแสดงออกถึงความปรารถนาดีมุ่งประโยชน์สุขต่อบุคคลเหล่านั้นเป็นที่ตั้ง อีกทั้งแสดงออกซึ่งความกตัญญูทเวทิต่อท่านเหล่านั้น<sup>๑๓</sup>

<sup>๑๐</sup> มณี พยอมยงค์, ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย เล่ม ๑-๒, (เชียงใหม่ : ส.ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๑.

<sup>๑๑</sup> สาลี รัศสูทธิ, **อีตลีสอง คลองสิบสี่**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พัฒนาศึกษา, ๒๕๔๔), หน้า ๗๑- ๗๓.

<sup>๑๒</sup> สัทธา อริยธกัณฑ์, “บุญสารท แชนโดนตา” **ชีวิตไทย ชุตบูชาพญาเถน**, สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๐), หน้า ๖๐.

<sup>๑๓</sup> สุเมธ เมธาวิทยกุล, **สังกัปปิธิกรรม**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒), หน้า ๕๕.

สาร สารทัศนายนันท์ ได้ศึกษาเกี่ยวกับประเพณีบุญข้าวสาก ในหนังสือ “บุญข้าวสาก ชีวิตไทย ชุติบูชาพญาแถน” สรุปความได้ว่า เป็นการทำบุญที่มีจุดประสงค์สำคัญ เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ญาติที่ถึงแก่กรรมไปแล้ว อุทิศให้เปรตทั่วไป หรือสงฆ์วิญญูณของเปรตให้กลับไปอยู่ของตนด้วย ชาวบ้านจะร่วมกันทำบุญทั้งหมดบ้าน จะทำสากพร้อมคำอุทิศใส่กระดาษ บันทึกรื้อชื่อผู้บริจาคและชื่อผู้จะมารับส่วนกุศลในถาดอาหารของตน เพื่อให้พระสงฆ์จับสลาก พระรูปใดจับได้ของใครก็นำไปถวายรูปนั้น ได้รับอิทธิพลจากเรื่องการอุบัติของกาลียกษิณีใน อรรถกถาธรรมบท เป็นวัฒนธรรมที่ดิงาม ผูกน้ำใจให้ชาวบ้านมีความรักใคร่สามัคคี เป็นการสืบทอดประเพณี และบำรุงพระพุทธศาสนาของท้องถิ่น<sup>๑๔</sup>

อุดม บัวศรี ได้กล่าวถึงบุญข้าวประดับดิน ไว้ใน “วัฒนธรรมอีสาน” สรุปได้ว่า ข้าวประดับดิน คือ ข้าวพร้อมด้วยอาหารคาวหวาน ที่ชาวบ้านทำเป็นห่อๆ แล้วนำไปวางไว้ตามบริเวณโบสถ์ ตามกิ่งไม้ ลานหญ้า ในตอนเช้ามีดของวันแรม ๑๔ ค่ำเดือน ๙ แล้วกรวดน้ำอุทิศให้แก่ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว เพราะคตินิยมเชื่อว่า พอถึงแรม ๑๔ ค่ำเดือน ๙ บรรดาเปรตญาติจะถูกปล่อยจากนรกขึ้นมารับทานที่ญาติพี่น้องจะบริจาค ทำบุญอุทิศไปให้ตน<sup>๑๕</sup>

ปราณี วงษ์เทศ ได้กล่าวถึงพิธีกรรมงานศพในประเทศไทยโดยปรารภถึงการตายที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ของคนในสังคม ตลอดถึงกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ความรู้สึกของสมาชิกในสังคม และเชื่อมโยงความเชื่อของมนุษย์กับวิญญูณของผู้ตายโดยอาศัยพิธีกรรมเป็นสื่อติดต่อความสัมพันธ์กัน ในส่วนของพิธีกรรมศพนั้น ได้กล่าวถึงหลักฐานทางโบราณคดีที่ทำให้ทราบถึงความเชื่อในเรื่องวิญญูณหลังตายแล้วของมนุษย์ในดินแดนที่เป็นประเทศไทยในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ เช่น การพบเปลือกหอย เครื่องใช้ในหลุมศพ บางศพก็มีเครื่องใช้ที่แตกต่างจากศพอื่น สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างทางฐานะของคนตายในชุมชนนั้นด้วย นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงขั้นตอนของพิธีกรรมศพในปัจจุบัน ตั้งแต่พิธีบอกทางให้แก่ผู้ป่วยใกล้ตาย พิธีอาบน้ำศพ การตั้งศพบำเพ็ญกุศลจนกระทั่งถึงพิธีเผาศพ และวิธีการเก็บเถ้ากระดูก โดยกล่าวให้เห็นถึงรูปแบบพิธีกรรมศพของชาวบ้านและชนชั้นสูงที่มีความแตกต่างกัน ในท้ายเล่มของหนังสือยังได้สรุปพิธีกรรมงานศพ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเชื่อเกี่ยวกับการตายที่มีความเชื่อในอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติ ซึ่งค่อนข้างเป็นสากลที่คนดั้งเดิมทั่วโลกเชื่อถือ พิธีกรรมจึงเป็นเรื่องเกี่ยวกับวิญญูณเป็นส่วนใหญ่ เช่น การเซ่นไหว้อุทิศอาหารไปให้คนตาย การปัดรังควาน เป็นต้น ส่วนความเชื่ออีกประการหนึ่งเป็นความเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลเข้ามาทีหลัง พิธีกรรมจะไม่มีขั้นตอนในการจัดศพมากนัก แต่จะมีบทบาทในการให้คำอธิบายตีความหมายความเชื่อในเรื่องบาป บุญ คุณโทษ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ตายเสวยสุขในปรโลกมากที่สุด<sup>๑๖</sup>

#### ข.งานวิจัย/วิทยานิพนธ์

<sup>๑๔</sup> สาร สารทัศนายนันท์, “บุญข้าวสาก” ชีวิตไทย ชุติบูชาพญาแถน, สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๐), หน้า ๖๐.

<sup>๑๕</sup> อุดม บัวศรี, วัฒนธรรมอีสาน,ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนา, ๒๕๔๖. หน้า ๑๑๐.

<sup>๑๖</sup> ปราณี วงษ์เทศ, พิธีกรรมเกี่ยวกับการตายในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอัมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๘.), หน้า ๔๒.

**พระมหาพีรเดช ฐิตเตโช** ได้กล่าวไว้ว่าเกิดและตายเป็นของคู่กันเกิดเป็นเบื้องต้นตายเป็นเบื้องปลายแห่งชีวิตของเราแต่ละคนเพราะฉะนั้นเกิดและตายจึงต่อเนื่องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มนุษย์ถือเหตุการณ์ทั้งสองนี้เป็นตอนสำคัญเพราะเป็นจุดเริ่มต้นและจุดเบื้องปลายของชีวิต ต้องประกอบพิธีกรรมตามประเพณีเพื่อประโยชน์แห่งความสุขในโลกนี้และโลกหน้าว่าเฉพาะตอนเกิดแม้มีเรื่องต้องทำตามประเพณีน้อยกว่าตอนตายแต่มีเรื่องกระจุกกระจิกมากซึ่งปัจจุบันได้เสื่อมคลายการยึดถือและค่อย ๆ หมดไปเปลี่ยนเป็นความคิดเห็นและความเชื่ออย่างสมัยใหม่ ซึ่งเป็นไปตามความรู้และความเจริญของวิชาการสมัยใหม่พิธีเหล่านี้เมื่อทำสืบต่อ ๆ กันมาเกิดเป็นประเพณีเกี่ยวกับชีวิตขึ้นซึ่งมีอยู่ทุกชาติภาษาถ้าว่าด้วยเจตนาที่กระทำจะลงรอยเดียวกันคือ เพื่อความสุขความเจริญ แต่ถ้าด้วยรายละเอียดจะมีต่าง ๆ ที่คล้ายก็มี ทั้งนี้เนื่องมาจากวัฒนธรรมและสภาพสังคมขึ้นชื่อว่าประเพณีหรือไม่ว่าสิ่งใดย่อมมีเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอถ้าประเพณีอยู่คงที่ไม่เปลี่ยนแปลงจะมีลักษณะรัดตัวในที่สุดจะต้องสูญไปในไม่ช้าก็เร็วการประพาสสืบต่อกันมานานและด้วยความเจริญในการคิดอ่านทำให้การสืบต่อประเพณีถูกตัดแปลงแก้ไขไปตามกาลเทศะจนประเพณีบางอย่างที่มีอยู่เปลี่ยนรูปไปมองไม่เห็นของเดิมหรือบางสิ่งจะยังคงรูปเดิมอยู่ แต่มองไม่เห็นเหตุที่ทำให้จำต้องหาเหตุผลเอาใหม่ให้เหมาะสมกับศาสนาที่เชื่อถือ<sup>๑๗</sup>

**พระมหาสุพจน์ คำน้อย** ได้กล่าวว่า พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอุทิศส่วนบุญนั้นถือเป็นหน้าที่ที่สังคมมนุษย์ซึ่งมีวิถีชีวิตแนบเนื่องอยู่กับความเชื่อทางศาสนาจะพึงกระทำในคราวที่มีผู้หนึ่งผู้ใดไม่ว่าจะเป็นสมาชิกภายในครอบครัวสมาชิกของชุมชนตลอดจนผู้ที่เป็นญาติมิตรและคนรู้จักรักใคร่คุ้นเคยกันล่วงลับไป(ตาย)หากละเลยไม่กระทำก็ถือว่าคนในสังคมสูญเสียหน้าที่ที่ญาติหรือผู้เสมือนหนึ่งญาติจะพึงปฏิบัติต่อกันและอาจส่งผลให้ญาติหรือผู้ที่เคารพนับถือกันเสมือนญาติ ซึ่งล่วงลับไปไม่ได้รับประโยชน์อย่างที่ควรจะเป็นได้<sup>๑๘</sup>

**ภัญญา วาสิน** ได้อธิบายถึง ปัญหาเกี่ยวเนื่องกับการตายมีมูลเหตุมาจากการไม่รู้ไม่เข้าใจเกี่ยวกับการตาย พระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่ช่วยส่งเสริมให้มนุษย์มีท่าทีต่อการตายที่ถูกต้องคือ พระพุทธศาสนามีทัศนะต่อการตายว่าเป็นจุดเปลี่ยนผ่านของชีวิตที่จะนำไปสู่ภพภูมิต่างๆ และสภาพจิตใจในขณะที่จะตายมีผลต่อภพภูมิใหม่ของผู้ตาย คือ มีจิตเศร้าหมองจะไปทุกคติตรงกันข้ามถ้าจิตไม่เศร้าหมองก็จะไปสู่สุคติ การปฏิบัติตนขณะยังไม่ตายคือ พุทธศาสนามีทัศนะว่าชีวิตคือการหมุนเวียนเปลี่ยนไปการเกิดมาครั้งหนึ่งก็ควรจะต้องประกอบความดี และสะสมบุญกุศลอยู่รำไป โดยมีจุดมุ่งหมายว่าเพื่อจะทำลายกิเลสให้หมดสิ้นไปเพื่อจะได้ไม่ต้องมาเวียนว่ายตายเกิดอีก การตายกลายเป็นสิ่งที่ไม่มียุติพลที่จะทำให้ชีวิตมีความทุกข์ โดยมีแนวความคิดว่า มนุษย์สามารถเอาชนะการตายได้ โดยมองว่า การตายเป็นลักษณะของขั้น ๕ ไม่ใช่ตัวตนของเรามนุษย์จะต้องดับอวิชชา ตัณหา อุปาทาน ด้วยแนวปฏิบัติ คือ มรรคมืองค์ ๘ เมื่อปฏิบัติได้ถึงพร้อมและดับกิเลสได้อย่าง

<sup>๑๗</sup> พระมหาพีรเดช ฐิตเตโช(กิติเจริญพรغام), “การฟังสวดพระอภิธรรมในพิธีงานศพ ศึกษาเฉพาะกรณีพิธีงานศพในกรุงเทพมหานคร,” วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๔๕.

<sup>๑๘</sup> พระมหาสุพจน์ คำน้อย, “การศึกษาวิเคราะห์คำสอนเรื่องการอุทิศส่วนบุญในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๔๗.

สมบูรณ์แล้วก็ยอมบรรลุนิพพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา ไม่ต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏอีกต่อไป จึงเป็นการเอาชนะการตายโดยสิ้นเชิง<sup>๑๙</sup>

**พระมหาอุทิศ ศิริวรรณ** ได้วิจัยเกี่ยวกับ “เปรตในพระไตรปิฎก” สรุปความได้ว่า ความเชื่อเรื่องเปรตมีส่วนเกี่ยวข้องกับพิธีกรรม ประเพณี คตินิยมต่าง ๆ ของชาวพุทธนั้น เป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา เช่น คุณธรรมข้อ “กตัญญู” คือ เรื่องการตอบแทนบุญคุณ เป็นการสะท้อนให้เห็นถึง “ความเกลงกลัวบาป” เพราะมีความเชื่อเรื่องโลกหน้าแฝงอยู่ และกลัวว่าจะต้องตายไปเกิดเป็นเปรตชดใช้ผลกรรมชั่ว สะท้อนให้เห็นถึง “ผลแห่งการบูชา” จะเห็นว่ามี การนำไทยธรรมมาถวายแก่พระสงฆ์ เพื่ออุทิศผลบุญไปให้แก่เปรต ตลอดจนสะท้อนให้เห็นถึง “สายสัมพันธ์” ระหว่างวงศาภคณาญาติและวัดกับบ้าน จะเห็นว่าพิธีกรรม ประเพณี คตินิยมต่างๆ ที่เกิดขึ้นนั้นมีผลทำให้ “ความสัมพันธ์” แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น<sup>๒๐</sup>

**บุญหนา จิมานัง** ได้ศึกษา พฤติกรรมการทำบุญของชาวพุทธในเขตอำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น สรุปได้ว่า ในอำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่นนั้น นิยมทำบุญตามคติคำสั่งสอนของโบราณที่ได้ยึดถือปฏิบัติสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นแบบแผนขนบธรรมเนียมประเพณีตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา โดยเน้นในเรื่องบุญกิริยาวัตถุ ๓ มีการบริจาคทาน มีข้าวน้ำโภชนาหาร, เสื้อผ้า, ยารักษาโรค, ที่พักสงฆ์, เสนาสนะ, ภาวนา เป็นต้น, ศิล คือ การสมานทานศิลปะ ๕ และอุโบสถศิลปะ ในโอกาสต่างๆ เช่น วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา มีวันวิสาขบูชา เป็นต้น, การเจริญจิตภาวนามีเจริญสติปัญญา ๔ พิจารณา กาย เวทนา จิตและธรรม เป็นต้น จึงกล่าวได้ว่าบุญทั้งสามอย่างนี้บำเพ็ญได้ง่าย และชาวพุทธส่วนใหญ่ ก็นิยมทำปฏิบัติในวันพระเป็นประจำ<sup>๒๑</sup>

สรุป ในเรื่องหลักคำสอนเรื่องการอุทิศส่วนบุญ แม้จะเป็นเพียงส่วนหนึ่งของหลักการกระทำบุญในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่เรียกว่าบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ประการ แต่ก็มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของปัจเจกบุคคลและสังคม ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและวิถีปฏิบัติอยู่หลายประการ เช่น ความเชื่อว่าการอุทิศส่วนบุญจะสามารถพลิกเปลี่ยนชีวิตของญาติซึ่งอาจไปเกิดเป็นเปรตให้พ้นจากความอดหิว เชื่อว่าเมื่ออุทิศส่วนบุญให้แล้วพวกเขาจะไม่มารบกวนหรือรังควานญาติผู้ยังมีชีวิตอยู่เหมือนกรณีเปรตผู้เป็นบรรพบุรุษของพระเจ้าพิมพิสาร หรือการอุทิศส่วนบุญมีความสำคัญในฐานะเป็นวิถีปฏิบัติเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น ทั้งที่ล่วงลับไปแล้วหรือที่ยังมีชีวิตอยู่ ทั้งที่เป็นญาติหรือมิใช่ญาติ และสามารถกระทำได้หลายวิธี ไม่จำเพาะถวายทานแก่พระสงฆ์แล้วอุทิศส่วนบุญให้แก่ผู้อื่นเท่านั้น การกระทำความดีด้านอื่น เช่น รักษาศีลหรือเจริญภาวนาแล้วตั้งเจตนาปรารถนาดีอุทิศส่วน

<sup>๑๙</sup> ญัญญา วาสิน, “ความหมายของการตาย: การตีความตามพุทธปรัชญา” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, ภาควิชาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๑.

<sup>๒๐</sup> พระมหาอุทิศ ศิริวรรณ, “เปรตในพระไตรปิฎก”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๓๖-๓๗.

<sup>๒๑</sup> บุญหนา จิมานัง, “พฤติกรรมการทำบุญของชาวพุทธในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๕), หน้า ๑-๓.

ความดีที่เกิดจากการกระทำนั้น ๆ ให้แก่ผู้อื่นก็สามารถกระทำได้เช่นกัน เนื่องจากวิธีการอุทิศส่วนบุญมีรูปแบบการกระทำอยู่หลายประการดังกล่าว

## ๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย

สำหรับการวิจัยการศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาประเพณีการทำบุญอุทิศของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ” อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้รูปแบบของการรวบรวมข้อมูล ๒ ประการ คือ

๑.๖.๑ การศึกษาค้นคว้าจากเอกสารตำราที่เกี่ยวข้องทั้งพระไตรปิฎก อรรถกถาและเอกสารทั่วไปตามแนวทางของการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ที่จะต้องอาศัยค้นคว้าจากเอกสารเป็นหลัก

๑.๖.๒ การรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ด้วยการใช้วิธีการเพื่อเข้าถึงข้อมูล ๒ ประการคือ

(๑) การสัมภาษณ์เชิงลึก (Indept Interviews) โดยแบ่งกลุ่มจำนวนผู้ให้การสัมภาษณ์ ดังนี้

๑) พระสังฆาธิการในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ	จำนวน ๕ รูป
๒) นักวิชาการ และปราชญ์ชาวบ้าน	จำนวน ๕ คน
๓) ผู้นำชุมชน/ผู้นำท้องถิ่น	จำนวน ๑๐ คน
๔) ประชาชนชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ	จำนวน ๑๐ คน
	รวม ๓๐ รูป/คน

(๒) การใช้แบบสัมภาษณ์ เพื่อวัดทัศนคติและความคิดเห็นเกี่ยวกับกาทำบุญอุทิศของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ

๑.๖.๓ เมื่อได้รวบรวมข้อมูลทุกส่วนแล้ว ผู้วิจัยจะได้ทำการดำเนินการวิจัย ดังนี้

(๑) ศึกษาข้อมูลจากเอกสารทั้งปฐมภูมิ ทุตติภูมิ และตำราที่เกี่ยวข้องในเรื่องที่ต้องการศึกษารวมถึงข้อมูลในภาคสนาม

(๒) นำข้อมูลที่ได้มาศึกษาวิเคราะห์วิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีการทำบุญอุทิศของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำในประเด็นต่าง ๆ

(๓) สรุป และนำเสนอข้อมูลที่ได้

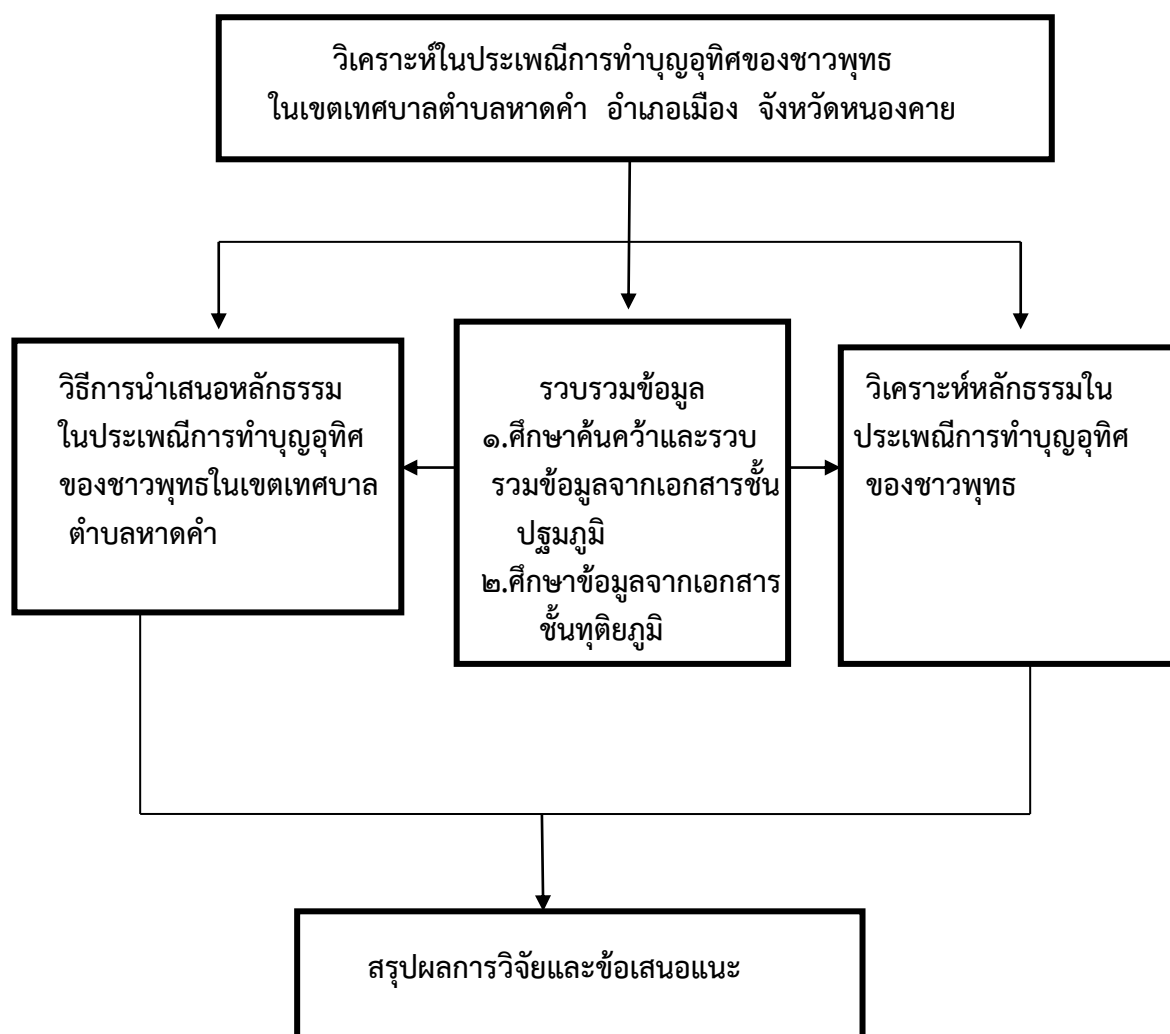
### ๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๗.๑ ทำให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธรศาสนาเถรวาท

๑.๗.๒ ทำให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัญหาในประเพณีการทำบุญอุทิศของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย

๑.๗.๓ เพื่อเกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมประเพณีการทำบุญอุทิศของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ อำเภอเมืองหนองคาย ตามหลักแนวคิดของพระพุทธรศาสนาเถรวาท

### ๑.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย





## บทที่ ๒

### หลักการเรื่องการทำบุญอุทิศส่วนบุญ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

#### ๒.๑ ความหมายของบุญและกุศล

คำว่า “บุญ” และ “กุศล” มีนัยหลากหลายและมีความหมายกว้างมาก ทั้งความหมายที่เข้าใจกันโดยทั่วไปว่า “ความดี” หรือ “การกระทำความดี” และความหมายที่ค่อนข้างจำเพาะเมื่อวิเคราะห์ตามรูปศัพท์ เช่น “เครื่องชำระสันดาน”<sup>๑</sup> และ “สภาวะทำลายบาปธรรมอันนำตาหนี”<sup>๒</sup> ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงคำว่า “บุญกุศล” แล้ว อาจมีบางคนเข้าใจว่าเป็นเพียงการกระทำความดีอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือรูปแบบพิธีกรรมที่กระทำตามความเชื่อทางศาสนา หรือประเพณีนิยมที่สังคมถือปฏิบัติสืบต่อกันมาเท่านั้น และอาจมีความเข้าใจสับสนในเรื่องผลสำเร็จของบุญและกุศล ทำให้เกิดความมุ่งหวังผลสำเร็จในเชิงรูปธรรมที่ตนเชื่อว่าจะพึงได้รับจากการกระทำนั้น ๆ โดยเฉพาะความเข้าใจว่าผลสนองของบุญกุศลจักสำเร็จเป็นวัตถุสิ่งของ ดังตัวอย่างคำพูดว่า “คนนี้ทำบุญกุศลมาดีจึงร่ำรวยเป็นเศรษฐีมีทรัพย์สมบัติมาก” หรือ “คนนี้ทำบุญกุศลมากเลยถูกล็อตเตอรี่รางวัลที่หนึ่ง”

ความเชื่อเช่นนี้ เป็นเหตุให้พุทธศาสนิกชนบางคนมีความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนว่าบุญกุศลสามารถอำนวยความสะดวกให้แก่บุคคลได้ โดยที่เขาไม่ต้องขวนขวายทำความเพียรอย่างอื่น เพียงกระทำบุญอย่างเดียวก็ทำให้ร่ำรวยได้ ไม่ใส่ใจสืบค้นถึงต้นเหตุของความร่ำรวยว่าเขาอาจจะขยันทำมาหากิน หรือประกอบสัมมาอาชีพจนประสบผลสำเร็จร่ำรวยเป็นเศรษฐีก็ได้ จึงพลอยทำให้กระทำบุญเพื่อหวังผลสำเร็จเชิงวัตถุ ซึ่งเป็นความดีที่เจือด้วยกิเลส คือความโลภที่เกินขอบเขต อย่างที่เรียกว่ากระทำบุญเชิงพาณิชย์หรือกระทำบุญแบบค้ากำไรเกินควร กล่าวคือลงทุนกระทำบุญเพียงเล็กน้อย แต่หวังผลกำไรที่ยิ่งใหญ่และต้องการได้ผลแบบฉับพลันทันตาเห็น ไม่ยึดถือหลักความจริงที่อิงเหตุปัจจัยเป็นเกณฑ์วินิจฉัย เลยทำให้ขัดแย้งกับหลักพระพุทธศาสนาที่สอนให้เชื่อเรื่องกรรมและผลของกรรมอย่างมีเหตุผล (กรรมวาตะ) และเชื่อความเพียรพยายามเป็นเหตุให้แผ่ผล (วิริยวาตะ)

ความเข้าใจดังกล่าว ทำให้บุญและกุศลถูกมองอย่างผิวเผิน ไม่เข้าถึงแก่นแท้ที่ถูกต้องตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา และมักจะถูกจำกัดอยู่ในขอบเขตแคบ ๆ เพียงการให้ทานเท่านั้น ไม่ได้สืบทอดไปถึงการรักษาศีลและเจริญภาวนาซึ่งเป็นบุญในระดับที่สูงขึ้นไป ด้วยถือว่าการให้ทานเป็นสิ่งที่กระทำได้ง่าย ทั้งคาดหวังว่าผลของการให้ทานจะสำเร็จเป็นความพรั่งพร้อมทางวัตถุอันเป็นปัจจัยอำนวยชีวิตต่าง ๆ ซ้ำยังอาจเข้าใจว่าศีลและภาวนาเป็นส่วนที่แยกขาดจากความหมายของบุญและกุศล ทั้งที่ความจริงแล้ว บุญและกุศลมีนัยลึกซึ้งมากกว่ารูปแบบพิธีกรรมทางศาสนาหรือประเพณีนิยมที่สังคมถือปฏิบัติสืบต่อกันมาตามที่เข้าใจกัน และมีความหมายหลายประการดังต่อไปนี้

<sup>๑</sup>หลวงเทพรัตนานุกิจ (ทวิ ธรรมธัช), ธาตุบุปพิศิกา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาสมุทรวิทยาลัย, ๒๕๑๘), น. ๒๔๓.

<sup>๒</sup>พระอนุชชาจารย์ และพระญาณธนะ, อภิธัมมัตถสังคหะ และปรมัตถทีปนี, แปลโดยพระคันธสาราภิวงศ์, (กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดไทยรายวัน กราฟฟิค เพลท, ๒๕๔๖), น. ๒๐๑.

บุญตามความหมายเชิงนิรุกติศาสตร์ หมายถึง สภาพที่กั่นกรอง และชำระสันดานที่เกิดกิเลสขึ้น (ยตถ สยํ อุปปนํ ตํ สนตานิ ปุณาติ วิโสเธตตี จ ปุณฺณ<sup>๓</sup>) สภาพที่กั่นกรองกรรมซึ่งเป็นการกระทำของตน สภาพที่ยังอภัยภัยของผู้กระทำกรรมนั้นให้บริบูรณ์ และสภาพที่ทำให้เกิดภพอันนำบุญมา (ปุณาติ อตตโน การกํ ปุเรติ จสฺส อชฺฌาสยํ ปุชฺชยจ ภาวํ นิพฺพตฺเตตตี ปุณฺณ<sup>๔</sup> ความหมายเหล่านี้ แสดงถึงบุญในเชิงคุณภาพ ซึ่งเป็นเครื่องมือสำหรับกั่นกรองชำระจิตใจ รวมทั้งกริยาอชฌาสัยของบุคคลให้สะอาดและดีงาม ก่อให้เกิดภาวะที่น่าชื่นชม นำยกย่องนับถือ มุ่งถึงสภาพของบุญที่แสดงผลต่อพฤติกรรมและจิตใจของบุคคลเป็นหลัก

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕ ได้ให้ความหมายของบุญไว้ว่า “การกระทำความดีตามหลักคำสอนในศาสนา ความดี คุณงามความดี”<sup>๕</sup> ความหมายนั้นนอกจากจะมีความเกี่ยวเนื่องกับหลักคำสอนทางศาสนาแล้ว ยังให้ความหมายในเชิงกว้างคือการกระทำคุณงามความดีต่าง ๆ ซึ่งไม่ได้จำเพาะลงไปว่าเป็นความดีประเภทใด เพียงแต่สิ่งใดก็ตามที่บุคคลประพฤติแล้ว ก่อให้เกิดความดีงามและความสุขแก่ตนและบุคคลอื่นก็นับว่าเป็นบุญทั้งนั้น

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) พระเถระผู้เป็นยอดปราชญ์ของพระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบันท่านหนึ่งได้ให้ความหมายของบุญในเชิงกว้าง มีความครอบคลุม ทั้งส่วนของพฤติกรรมที่ดีงามทางไตรทวาร ทั้งส่วนที่เป็นการสร้างเสริมคุณภาพและสุขภาพของจิต ทั้งส่วนที่มีนัยสื่อถึงความดีขั้นที่ประณีตขึ้นไปจากรูปแบบพิธีกรรม หรือการกระทำความดีทั่ว ๆ ไปว่า “บุญ คือเครื่องชำระสันดาน ความดี กุศล ความสุข ความประพฤติชอบทางกาย วาจา และใจ กุศลธรรม”<sup>๖</sup>

ส่วนคำว่า “กุศล” มีความหมายกว้าง ๆ ว่า “ฉลาด ชำนาญ สบาย เอื้อหรือเกื้อกูลเหมาะ ดีงาม เป็นบุญ คล่องแคล่ว ตัดโรคหรือตัดสิ่งชั่วร้ายที่น่ารังเกียจ”<sup>๗</sup> และมีความหมายเชิงนิรุกติศาสตร์อยู่ ๕ ประการ<sup>๘</sup> คือ

๑. สภาพที่กระทำบาปธรรมอันนำดำหนิให้หวนไหว คือให้สันคลอน พิณาศไป
๒. สภาพที่กำจัดบาปธรรมที่นอนเนื่องในกระแสดิจของเหล่าสัตว์ โดยอาการอันนำดำหนิ
๓. สภาพอันบุคคลพึงถือเอาด้วยปัญญา ซึ่งกระทำบาปธรรมอันนำดำหนิให้อ่อนกำลังหรือให้หมดไป
๔. สภาพอันตัดทอนฝ่ายเศร้าหมองเหมือนหย้าคาที่บาดมือ
๕. สภาพอันทำลายบาปธรรมอันนำดำหนิ

<sup>๓</sup>ขุ.วิ.อ. ๒๔.

<sup>๔</sup>ขุ.ปฎิ.อ. ๒/๓๘๕.

<sup>๕</sup>ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕, (กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์ จำกัด, ๒๕๓๙), น. ๔๘๑.

<sup>๖</sup>พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), น. ๑๓๘.

<sup>๗</sup>พระธรรมปิฎก, พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), น. ๑๖๔.

<sup>๘</sup>พระอนุรุธจารย์ และพระญาณธชะ, อภิธัมมัตถสังคหะ และปรมัตถทีปนี, น. ๒๐๑.

นอกจากนั้น บุญและกุศลทั้งสองคำนี้ มีคำที่มีความหมายแสดงลักษณะหรือคุณสมบัติ อยู่หลายคำด้วยกัน โดยบุญมีคำแสดงลักษณะอยู่ ๓ คำ<sup>๙</sup> คือ

ก) กัลยาณะ หมายถึงกรรมอันมีโทษไปปราศ กรรมไม่มีโทษ กรรมอันบัณฑิตพึงนับ ความดี ความงาม<sup>๑๐</sup> หมายความว่า บุญเป็นสิ่งที่ดีงาม ซึ่งหากบุคคลกระทำไปแล้ว ย่อมก่อให้เกิด ประโยชน์ ปราศจากโทษ เช่น ผู้ที่ให้ทานย่อมเป็นผู้สร้างประโยชน์แก่บุคคลอื่น อาณิสสที่เข่าพึง ได้รับ คือชื่อเสียงด้านดีงามจักกระฉ่อนขจรไกล ดังนั้น บุญจึงจัดเป็นกัลยาณธรรมอย่างหนึ่งใน พระพุทธศาสนา เพราะเป็นกรรมที่ก่อให้เกิดสิ่งที่ดีงาม เสริมสร้างให้บุคคลผู้กระทำมีคุณธรรมและ คุณสมบัติที่พึงประสงค์ เป็นผู้ที่น่าเคารพนับถือ

ข) กุสละ หมายถึงความดี ความงาม สิ่งที่ดี สิ่งที่ชอบ ความสบาย ความไม่มีโรค เป็นคำที่ใช้แทนความหมายของบุญได้ในบางแง่ โดยกุสละใช้ในแง่ของการกระทำคือกรรมก็ได้ มอง ลึกลงไปถึงตัวสภาวะธรรมก็ได้ ส่วนบุญมักเล็งแต่ในแง่กรรมคือการกระทำ<sup>๑๑</sup> แต่กระนั้นทั้งบุญและ กุศลก็มีนัยที่แสดงถึงการกระทำความดีเหมือนกัน ต่างแต่เพียงว่าบุญมักถูกแสดงความหมายแคบกว่า กุศล ส่วนกุศลกินความหมายครอบคลุมถึงบุญด้วย คำว่า “กุศล” ที่ใช้เป็นคำแทนความหมายของ บุญในที่นี้ จัดเป็นกุศลในระดับโลกียะหรือโลกียกุศลเท่านั้น อย่างไรก็ตาม กุศลก็เป็นธรรมที่บุคคล ควรยึดถือปฏิบัติเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ตน ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่ชาวเกสบุตรนิคมว่า “เมื่อใด พวกท่านรู้ด้วยตนเองว่า ธรรมเหล่านี้เป็นกุศล ธรรมเหล่านี้ไม่มีโทษ ธรรมเหล่านี้วิญญูชน พากันสรรเสริญ ธรรมเหล่านี้ใครถือปฏิบัติครบถ้วนแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อ ความสุข เมื่อนั้น พวกท่านควรบำเพ็ญธรรมเหล่านั้นอยู่เถิด”<sup>๑๒</sup>

ค) สุภาะ หมายถึงความงาม ความชอบใจ โชคดี เจริญ เป็นที่ชอบใจ<sup>๑๓</sup> คำนี้ใช้แสดง ความหมาย ๒ แ่ง คือแง่ของความงามทางรูปกายก็ได้ เช่นคำพูดว่า “พระนางมัทรีทรงงามทั่ว พระวรกาย”<sup>๑๔</sup> ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าความงามของรูปกายทั้งหมดนั้น เป็นผลของการสั่งสมบุญไว้ในปาง ก่อน<sup>๑๕</sup> หรือพระพุทธพจน์ว่า “มนุษย์ผู้ต้องการสุขอันยั่งยืน ปรรณาสุขอันเลิศ หรืออยากได้ความ งามอันเพริศพรังในมนุษย์ จึงควรถวายข้าวยาคุแก่”<sup>๑๖</sup> และแง่ของความงามทางจิตใจหรือที่เอื้อต่อ การพัฒนาจิตใจให้ดีงามก็ได้ เช่น การฟังพระสัทธรรมเป็นความงาม<sup>๑๗</sup>

ความงามที่ปรากฏขึ้นในจิตใจไม่จำเพาะว่าต้องฟังธรรมเท่านั้น แม้บุญกิริยาอื่น ๆ ที่ ก่อให้เกิดความงามแก่จิตใจก็ถือว่าเป็นความงามได้ แต่ในที่นี้มุ่งประสงค์เอาความงามที่ปรากฏขึ้นใน

<sup>๙</sup>หลวงเทพรัตนคุณิษฐ (ทวี ธรรมธัช), ธาตุบพิทิกา, น. ๒๔๓.

<sup>๑๐</sup>ประยุทธ์ หลงสมบุญ, พจนานุกรมมคธ - ไทย, (กรุงเทพฯ: อักษรการพิมพ์,ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์), น. ๑๗๙.

<sup>๑๑</sup>พระธรรมปิฎก, พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, น. ๑๗๑.

<sup>๑๒</sup>อง.ต.ก. ๒๐/๕๐๕/๒๔๖.

<sup>๑๓</sup>ประยุทธ์ หลงสมบุญ, พจนานุกรมมคธ - ไทย, น. ๗๕๙.

<sup>๑๔</sup>สุ.ชา. ๒๘/๑๐๗๑/๓๗๑.

<sup>๑๕</sup>สุ.ช. ๒๕/๙/๑๒.

<sup>๑๖</sup>วินย. ๕/๖๒/๗๘.

<sup>๑๗</sup>สุ.อป. ๓๒/๓๔๔/๕๐๔.

จิตใจ เพราะแสดงความหมายที่เกี่ยวข้องกับการกระทำบุญได้ชัดเจนกว่าความงามทาง รูปร่างกาย ด้วยเหตุนี้ คนที่นิยมกระทำบุญนอกจากจะเป็นผู้มีพฤติกรรมที่ดีงามทางกาย วาจา และมีจิตใจที่ดีงามแล้ว ยังได้ชื่อว่ามีภาพลักษณ์งาม เป็นที่รัก เป็นที่พึงพอใจของบุคคลอื่นด้วย

ส่วนคำที่มีความหมายแสดงลักษณะหรือคุณสมบัติของกุศล มีอยู่ ๔ คำ คือ

ก) อารโหศยะ แปลว่า ความไม่มีโรค คือสภาพจิตที่ไม่มีโรค อย่างที่นิยมเรียกกันบัดนี้ว่าสุขภาพจิต หมายถึงสภาวะหรือองค์ประกอบที่เกื้อกูลต่อสุขภาพจิต ทำให้จิตไม่ป่วยไข้ ไม่ถูกบีบคั้น ไม่กระสับกระส่าย เป็นจิตแข็งแรง คล่องแคล่ว สบาย ใช้งานได้ดีเป็นต้น

ข) อนวัชชะ แปลว่า ไม่มีโทษ หรือไร้ตำหนิ แสดงถึงภาวะที่จิตสมบูรณ์ ไม่บกพร่อง ไม่เสียหายหรือไม่มีของเสีย ไม่มีวามอง ไม่ขุนมัว สะอาด เกลี้ยงเกลา เอี่ยมอ่อง ผ่องแผ้ว เป็นต้น

ค) โภทสลัมภูต แปลว่า เกิดจากปัญญา หรือเกิดจากความฉลาด หมายถึง ภาวะที่จิตประกอบอยู่ด้วยปัญญาหรือมีคุณสมบัติต่าง ๆ ซึ่งเกิดจากความรู้ความเข้าใจ สว่าง มองเห็น หรือรู้เท่าทันความเป็นจริง สอดคล้องกับหลักที่ว่ากุศลธรรมมีโยนิโสมนสิการ คือความรู้จักคิดแยกคาย หรือรู้จักทำใจอย่างฉลาดเป็นปทัฏฐาน

ง) สุขวิบาก แปลว่า มีสุขเป็นวิบาก คือเป็นสภาพที่ทำให้มีความสุข เมื่อกุศลธรรมเกิดขึ้นในใจ ย่อมเกิดความสุขสบายคล่องใจในทันทีนั้นเอง ไม่ต้องรอว่าจะมีผลตอบแทนภายนอกหรือไม่ เหมือนกับว่าร่างกายแข็งแรงไม่มีโรคเปื่อยเน่า (อโรค) ไม่มีสิ่งสกปรกเสียหาย ไม่มีมลทินหรือของที่เป็นพิษภัยมาพองพาน (อนวัชชะ) และรู้ตัวว่าอยู่ในที่มั่นคงถูกต้องเหมาะสม (โภทสลัมภูต) ถึงจะไม่ได้เสพสวยสิ่งใดพิเศษออกไป ก็ย่อมมีความสุขสบาย ได้เสวยความสุขอยู่แล้วในตัว<sup>๑๘</sup>

สรุปได้ว่า นอกจากนี้คัมภีร์บางแห่งยังได้แสดงคุณสมบัติของกุศลไว้อีก ๓ คำ คือ เฉกะ แปลว่า “ฉลาด” มีความหมายว่า กุศลเป็นภาวะที่ฉลาดประกอบด้วยปัญญา เขมะ หรือเกษมในภาษาไทย มีความหมายว่า ปลอดภัย มั่นคง ปลอดภัย และนิทรรณะ แปลว่า ปราศจากความกระวนกระวาย<sup>๑๙</sup>

### ๒.๑.๑ ความคล้ายคลึงและความแตกต่างระหว่างบุญกับกุศล

ดังที่กล่าวแล้วว่า คำว่า “บุญ” และ “กุศล” เป็นคำที่ใช้แทนกันได้ในบางแง่มุม รวมทั้งมีความหมายทั่วไปคล้ายคลึงใกล้เคียงกัน จนบางครั้งก็ทำให้เกิดปัญหายุ่งยากเกี่ยวกับความเข้าใจเรื่องบุญและกุศล เนื่องจากแยกแยะไม่ออกว่าอย่างไรควรเรียกว่า “บุญ” อย่างไรควรเรียกว่า “กุศล” นอกจากนั้นแล้ว ความเข้าใจที่สับสนนี้ก็ยังสามารถทำให้เกิดความคละปนกันระหว่างบุญและกุศลจนมองไม่เห็นความแตกต่างกัน ทั้งที่ความจริงแล้วทั้งสองอย่างมีความแตกต่างกันอยู่หลายประการดังจะกล่าวข้างหน้า

เพื่อความเข้าใจในเรื่องบุญและกุศลชัดเจนยิ่งขึ้น ลำดับแรกจะกล่าวถึงความคล้ายคลึงระหว่างบุญกับกุศลก่อน โดยคำทั้งสองนี้มีความคล้ายคลึงกันอยู่ ๒ ประการ คือ

<sup>๑๘</sup> สงฺกณฺี.อ.๑๐๓ ๑๓๔; ปฏฺีส.อ.๑๕๖, วิสุทฺธิ. ฎฺฎีกา ๓/๖๑-๖๓; สงฺกณฺี อนุฎฺฎีกา ๒๐๑; ที.อ.๒/๓๒๕;๓/๘๘; อง.อ.๒/๔๖๓. อ้างถึงในพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทฺธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, น. ๑๖๔.

<sup>๑๙</sup> พระธรรมปิฎก, พุทฺธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, น. ๑๖๔.

๑. ความคล้ายคลึงในด้านความหมายทั่วไป คือเมื่อกล่าวถึงความหมายกว้าง ๆ บุญ หมายถึง “ความดี หรือ คุณงามความดี”<sup>๒๐</sup> ส่วนกุศล หมายถึง “สิ่งที่ดีที่ชอบ”<sup>๒๑</sup> จะเห็นได้ว่าทั้งบุญ และกุศลต่างก็หมายถึงความดีเหมือนกัน จึงกล่าวได้ว่าการกระทำความดีทุกอย่างสามารถเรียกว่า “บุญ” ก็ได้ “กุศล” ก็ได้ หากใช้ในความหมายทั่วไป ไม่ใช่ในความหมายเชิงนิรุกติศาสตร์ซึ่งบุญและกุศลมีความแตกต่างกันในเรื่องของความหมายและเนื้อหาสาระบางประเด็น

ในกรณีที่บุญและกุศลมาด้วยกัน เข้าคู่กันหรือใช้แทนกัน จึงเป็นเรื่องของการกระทำ ความดีระดับพื้นฐานทั่วไป ดังกรณีตัวอย่างของนางเทพธิดาที่ไปเกิดอยู่ในปลัดังภิรมาน ถูกพระมหา โมคคัลลานเถระถามว่าได้กระทำบุญอะไรถึงมาเกิดในวิมานนี้ นางเทพธิดาตอบว่าเมื่อครั้งเป็นมนุษย์ นางได้กระทำกุศลกรรมหลายอย่าง เช่น รักษาศีล ๕ และศีลอุโบสถอย่างเคร่งครัด ทั้งมีความรัก รักดีต่อสามี ประณินับดีอย่างสมฐานะภรรยาที่ดีทุกประการ ไม่เป็นคนเจ้าอารมณ์โกรธง่าย ในขณะที่ ยังมีชีวิตอยู่ในมนุษยโลกก็เป็นผู้มีส่วนแห่งภพอันวิเศษ (วิเศษภาคินี) พอสิ้นชีพลงแล้วจึงมาเกิดเป็น นางเทพธิดาผู้มีฤทธิ์ ในวิมานอันน่านรื่นรมย์นี้<sup>๒๒</sup> ความดีที่นางเทพธิดาได้กระทำจะเรียกว่าบุญก็ได้ หรือกุศลในระดับของโลกียะก็ได้ เพราะยังอยู่ในขั้นของโลกียวิสัย

๒. ความคล้ายคลึงในด้านการกระทำความดี โดยที่บุญและกุศลต่างก็แสดงถึงการกระทำ ความดีเหมือนกัน และเป็นที่ตั้งแห่งอานิสงส์หรือผลดีที่จะพึงได้รับจากการกระทำความดีนั้น ๆ เช่นกัน จะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบหลายอย่างมีความบริสุทธิ์แห่งจิตของผู้กระทำเป็นต้น มีพระพุทธดำรัสที่แสดงถึงการกระทำบุญและกุศล รวมทั้งอานิสงส์ที่เกิดจากการ กระทำนั้นว่า “ภิกษุทั้งหลาย ห้วงบุญ ห้วงกุศล ๔ ประการนี้ นำความสุขมาให้ อำนวยอารมณ์อันเลิศ ให้ มีสุขเป็นวิบาก เป็นไปเพื่อเกิดในสวรรค์ เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อสุขอันน่าปรารถนา นำใคร่ นำพอใจ”<sup>๒๓</sup>

พระพุทธดำรัสนี้ แสดงความสัมพันธ์ของบุญและกุศลที่เมื่อบุคคลได้กระทำแล้ว ก็ ย่อมจะกลายเป็นห้วงบุญห้วงกุศลซึ่งสามารถอำนวยอานิสงส์แก่ผู้กระทำหลายประการ แต่ก็ทรงมุ่ง หมายสำหรับผู้ที่อยู่ในกามาวจรภูมิ คือยังมีความปรารถนากามสุขอยู่ ไม่ได้ทรงมุ่งหมายถึง โลกุตระ ภูมิ เพราะการกระทำความดีของบุคคลนั้นมีความแตกต่างกัน คือพระอริยบุคคลประเภท เสข บุคคลในขั้นต้น ๆ เช่น พระโสดาบันจะกระทำความดีเพื่อเป็นปัจจัยแห่งการได้คุณธรรมขั้นสูงขึ้นไป ซึ่งหากเอาภูมิจิตภูมิธรรมของท่านมาเป็นเกณฑ์ชี้วัดแล้ว การกระทำความดีประเภทนั้นไม่ควรจัดอยู่ ในระดับของบุญ เนื่องจากจิตของพระอริยบุคคลอยู่ในภูมิของโลกุตระซึ่งเป็นฝ่ายกุศลขั้นสูงแล้ว เวลากระทำบุญก็กระทำด้วยจิตที่เป็นกุศล ไม่ระคนด้วยความปรารถนาที่เป็นกิเลส เช่น ตัณหา (อยากได้ผลตอบแทน หรืออยากมีอยากเป็น) และทิลุ (เชื้ออย่างงมงาย เอียงไปข้างสีลัพพตปรามาส) ส่วนโลกียบุญคุณทั้งหลายโดยมากกระทำมาเพื่อความสุขในสัมปรายภพ เช่น การไปเกิดในสวรรค์ ซึ่งจัดอยู่ในระดับของบุญ หรือกุศลในระดับโลกียะ

<sup>๒๐</sup>ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕, น. ๔๘๑.

<sup>๒๑</sup>เรื่องเดียวกัน, น. ๑๐๕.

<sup>๒๒</sup>พ.วิ. ๒๖/๓๑/๔๓-๔๕.

<sup>๒๓</sup>อ.จตุกก. ๒๑/๕๒/๗๓.

ดังนั้น ความคล้ายคลึงในด้านการกระทำความดีระหว่างบุญกับกุศลนี้ จึงจำกัดขอบเขตอยู่ที่ความดีขั้นพื้นฐานซึ่งจัดเป็นบุญหรือโลกียกุศลเท่านั้น ยังไม่ถึงขั้นโลกุตระกุศลซึ่งเป็นกุศลประเภทที่ไม่มีความติดข้องในโลกามิส ไม่ถูกตัณหาและทิฐิครอบงำ

สำหรับความแตกต่างของบุญและกุศลนั้น แยกออกเป็น ๓ ประการด้วยกัน คือ

๑. ความแตกต่างในด้านรูปศัพท์ ความหมาย และคำแสดงลักษณะ มีความชัดเจนอยู่แล้วว่า บุญและกุศลมีความแตกต่างกันในด้านรูปศัพท์ ความหมายและคำแสดงลักษณะบางคำ ดังได้กล่าวมาแล้วในตอนที่ว่าด้วยความหมายของบุญและกุศล แต่ที่มีความแตกต่างกันอีกประการหนึ่งคือ บุญมักมีความหมายส่อไปในทางโลกียะ หรือมีเป้าหมายชั้นต่ำเพียงระดับโลกียสุขซึ่งแสดงถึงความปรารถนาที่จะว่ายวนอยู่ในวงจรของสังสารวัฏเสียโดยมาก เช่น บุคคลกระทำบุญแล้วปรารถนาสวรรค์ หรือความสมบูรณ์แห่งชีวิตของมนุษย์ เป็นต้นว่าความพรังพร้อมแห่งปัจจัย ๔ ที่เรียกว่า โภคสมบัติ หรือความสมบูรณ์แห่งรูปกาย ที่เรียกว่ารูปสมบัติ

ส่วนกุศลมักมีความหมายส่อไปในทางโลกุตระ หรือมีเป้าหมายชั้นสูงเพื่อหลุดพ้นไปจากวงจรของสังสารวัฏ เช่น พระโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมีเพื่อเป็นเป็นปัจจัยแห่งการบรรลุพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ อันสามารถทำลายวงจรแห่งสงสารซึ่งทำให้ชีวิตต้องเวียนอยู่หลายภพชาติได้ แม้ในบางกรณีบุญจะมีความหมายสูงเท่ากับกุศลคือเป็นโลกุตระบุญ และกุศลจะมีความหมายต่ำเท่ากับบุญคือเป็นโลกียกุศลก็ตาม นั่นเป็นการจำแนกแยกแยะประเภทเพื่อง่ายต่อการอธิบายความหมายของทั้งบุญและกุศลเท่านั้น ไม่ใช่สาระที่จะนำมาอธิบายในงานวิจัยนี้

๒. ความแตกต่างในด้านประเภท หากจัดประเภทของบุญและกุศลแล้ว เราสามารถเห็นความแตกต่างกันอย่างชัดเจน โดยเมื่อจัดประเภทของบุญตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก มีหลักใหญ่ ๆ อยู่ ๓ ประการ เรียกว่า “บุญกิริยาวัตถุ”<sup>๒๔</sup> และจัดประเภทตามนัยของคัมภีร์อรรถกถามีอยู่ ๑๐ ประการดังรายละเอียดที่จะกล่าวต่อไปข้างหน้า

อีกนัยหนึ่ง คัมภีร์อรรถกถาฝ่ายพระสูตรยังจัดประเภทของบุญอีก ๒ ประการ คือ โลกียบุญ และโลกุตระบุญ โดยให้อรรถกถาอธิบายว่า “ผลแห่งบุญ\*ที่เป็นโลกียะและโลกุตระย่อมเจริญ”<sup>๒๕</sup>

อีกแห่งหนึ่งแสดงนัยของโลกุตรบุญว่า “แม้บุญที่เป็นโลกุตระนี้ ย่อมเจริญตราบจนสิ้นอาสวะ”<sup>๒๖</sup> การจัดประเภทของบุญตามนัยนี้ แม้จะมีการแบ่งเป็นระดับโลกียะและโลกุตระเหมือนกับประเภทของกุศลตามนัยของอรรถกถาฝ่ายอภิธรรมก็ตาม แต่ก็ถือว่ามีน้อยแห่งมากที่แสดงความหมายของบุญสูงขึ้นมาถึงระดับโลกุตระเช่นนี้ เพราะโดยมากแล้วนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาต่างก็นิยมว่าบุญจัดอยู่ในระดับโลกียะ ไม่ถึงระดับโลกุตระ

สรุปได้ว่า นอกจากนั้นบุญยังอาจแบ่งประเภทออกได้อีก ๒ ประเภท คือ โอปธิกบุญ<sup>๒๗</sup> คือ บุญที่มีอุปธิเป็นผล บุญที่เนื่องด้วยอุปธิ หรือบุญที่อำนวยความสะดวกแก่เบญจขันธ์ จัดเป็นฝ่ายโลกียะประการหนึ่ง และอโนปธิกบุญ คือบุญที่ตรงกันข้ามกับโอปธิกบุญ จัดเป็นฝ่ายโลกุตระประการหนึ่ง

<sup>๒๔</sup> อ.อ.อ.อ. ๒๓/๑๒๖/๒๔๕.

\*ผลแห่งบุญในที่นี้อรรถกถาแก้ว่า ได้แก่ทั้งบุญและผลของบุญชั้นสูงขึ้นไป

<sup>๒๕</sup> ที.ปา.อ. ๓/๕๐.

<sup>๒๖</sup> ที.ปา.อ. ๓/๖๘.

<sup>๒๗</sup> ส.ส. ๑๕/๙๒๓-๙๒๔/๓๔๒; อ.อ.อ.อ. ๒๓/๑๔๙/๓๐๑; พ.อ.อ. ๒๕/๒๐๕/๒๔๔; ๒๖๒/๒๙๐.

แต่โอนปธิกบัญญัติไม่ปรากฏว่ามีกรกล่าวถึง มีแต่กล่าวถึงโลกุตระบุญเท่านั้น ที่จัดไว้เป็นประเภทหนึ่งของบุญก็เพื่อมุ่งหมายให้ใช้เป็นหลักเทียบเคียงเท่านั้น เพราะเมื่อมีโอปธิกบัญญัติก็สื่อความว่าน่าจะมีโอปธิกบัญญัติด้วย เหมือนการจัดประเภทของกุศลที่เมื่อมีโลกียกุศลก็ต้องมีโลกุตระกุศลด้วย และเมื่อมีโลกียบุญก็ต้องโลกุตระบุญด้วยนั่นเอง

ส่วนกุศลมีหลายประเภท แบ่งประเภทโดยย่อมี ๒ ประการ คือ

๑. วิภวูปนิสสิตกุศล คือ กุศลที่อิงอาศัยวิภวูป<sup>๒๘</sup> หรือปัจจัยคามิกุศล<sup>๒๙</sup> คือกุศลที่สั่งสม จุติ ปฏิสนธิ และวิบาก กุศลประเภทนี้จัดอยู่ในโลกียกุศล

๒. วิภวูปนิสสิตกุศล<sup>๓๐</sup> คือ กุศลที่อิงอาศัยวิภวูปคือพระนิพพาน หรืออปัจจัยคามิกุศล<sup>๓๑</sup> คือ กุศลที่ไม่สั่งสม จุติ ปฏิสนธิ และวิภวูป กุศลประเภทนี้จัดอยู่ในโลกุตระกุศล

อีกนัยหนึ่ง กุศลมี ๒ ประเภท<sup>๓๒</sup> คือ

๑. วิภวูปคามิกุศล คือ กุศลที่ให้ถึงวิภวูป ตัวอย่างเช่น บิฑามารดาและบุตรธิดามี ความรู้สึกที่อ่อนโยน มีความผูกพันรักใคร่ และมีความหวังใยปรารถนาดี หวังดีต่อกัน กุศลประเภทนี้ให้ผลสูงสุดคือสมบัติของพระจักรพรรดิราชในมนุษยโลก

๒. วิภวูปคามิกุศล คือ กุศลที่ให้ถึงวิภวูปคือพระนิพพาน ได้แก่ โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ ให้ผลสูงสุดคือการได้มรรคผลและนิพพานสมบัติ

สำหรับประเภทของกุศลโดยพิสดารมี ๔ ประการ<sup>๓๓</sup> คือ

๑. กามาวจรกุศล คือ กุศลของผู้ที่ยังเกี่ยวข้องกับกามคุณ คืออารมณ์ทางอินทรีย์ ๕ ได้แก่สัตว์ผู้อยู่ในกามภพ ๑๑ ชั้น ประกอบด้วย อบายภูมิ ๔ มนุษย์โลก และสวรรค์ ๖ ชั้น

๒. รูปาวจรกุศล คือ กุศลอันเป็นภูมิของผู้ได้รูปฌาน ซึ่งปรารถนารูปธรรมเป็นอารมณ์ หรือเทวดาที่อยู่ในชั้นรูปพรหม ๑๖ ชั้น

๓. อรูปาวจรกุศล คือ กุศลอันเป็นภูมิของผู้ได้รูปฌานปรารถนารูปธรรมเป็นอารมณ์ หรือเทวดาที่อยู่ในชั้นอรูปพรหม ๔ ชั้น

๔. โลกุตระกุศล กุศลอันเป็นภูมิของหมู่พระอริยเจ้าซึ่งเลยพ้นจากโลกียภูมิ ๓ ประการ ข้างต้นนั้น

กุศลที่เป็นไปในภูมิ ๓ ซึ่งเป็นฝ่ายโลกียกุศล ได้แก่ กามาวจรกุศล รูปาวจรกุศล และ อรูปาวจรกุศล ได้ชื่อว่า “อปัจจัยคามิ” เพราะสั่งสม พอกพูนจุติและปฏิสนธิในวิภวูป<sup>๓๔</sup> ส่วนกุศล ประการที่ ๔ คือโลกุตระกุศลนี้ ชื่อว่า “อปัจจัยคามิ” เพราะรื้อทำลายจุติและปฏิสนธิซึ่งกุศลที่เป็นไป ในภูมิ ๓ สั่งสมไว้ โดยกระทำให้ขาดปัจจัย<sup>๓๕</sup> หรือกระทำให้สิ้นปัจจัยไป

<sup>๒๘</sup>ม.ม.อ. ๑/๑๕๒.

<sup>๒๙</sup>อภิ.ป.อ. ๔๘/๓๑๖.

<sup>๓๐</sup>ม.ม.อ. ๑/๑๕๑.

<sup>๓๑</sup>อภิ.ป.อ. ๔๘/๓๑๖.

<sup>๓๒</sup>ที.ปา.อ. ๓/๕๑.

<sup>๓๓</sup>อภิ.ส. ๓๔/๑๙๓-๒๗๔/๗๙-๑๐๘.

<sup>๓๔</sup>อภิ.ส.อ. ๔๖/๔๒๐.

<sup>๓๕</sup>อภิ.ส.อ. ๔๖/๔๒๑.

สรุปแล้ว กุศลทุกประเภทดังกล่าวมารวมลงในกุศล ๒ ประการเท่านั้น คือ โลภียกุศล และโลกุตรกุศล

๓. ความแตกต่างในด้านจุดมุ่งหมาย โดยที่บุญมักถูกใช้ในระบอบของการกระทำความดีขั้นพื้นฐาน ได้แก่ความดีที่พุทธศาสนิกชนทั้งหลายนิยมกระทำ อาทิการให้ทาน และการรักษาศีล เพื่อมุ่งผลสนองคือความพรั่งพร้อมทางวัตถุ หรือหวังผลคือความสุขของชีวิตในภายหน้ากระทั้งในโลกหน้า บุญประเภทนี้เรียกว่า “โอปธิกบุญ” แปลว่า “บุญที่ยังมีอุปธิ ยังก่อให้เกิดขันธ” หมายความว่า เป็นบุญของคนที่อยู่ในโลก ซึ่งจิตใจยังหวังผลอย่างนั้นอย่างนี้อยู่ ยังเป็นบุญที่ระคนด้วยกิเลส<sup>๓๖</sup> เหตุที่ยังปรารถนาความสุขอันเคลือบแฝงด้วยผลตอบสนองที่เป็นโลกามิสคือวัตถุสิ่งของ หรือความพรั่งพร้อมสมบูรณ์แห่งชีวิตด้านอื่น ๆ ซึ่งชาวโลกพากันปรารถนา เมื่อบุคคลกระทำบุญแล้วปรารถนา โลภียสุข บุญที่ปลูกฝังสั่งสมไว้ก็จะอำนวยความสุขให้แก่บุคคลนั้นตามสมควรแก่กรรมของเขา ดังพระพุทธพจน์ในนิทกัณฑ์แห่งขุททกปาฐะว่า

ขุมทรัพย์คือบุญ (บุญนิธิ) นี้ อำนวยสมบัติที่น่าพึงใจให้แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายได้ทุกอย่าง ผลซึ่งเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายพากันปรารถนาทุกอย่างล้วนได้ด้วยบุญนิธินี้ ความมีผิวพรรณสวย ความมีเสียงไพเราะ ความมีทรวดทรงสมส่วน ความมีรูปร่าง ความเป็นอธิบดี ความมีบริวาร อิฐผลทุกอย่างนั้นล้วนได้ด้วยบุญนิธินี้ ความเป็นพระราชาธิบดีราช ความยิ่งใหญ่ จักรพรรดิสุขอันชวนรัก ทั้งความเป็นเทวราชาในหมู่ทิพย์ อิฐผลทุกอย่างนั้น ล้วนได้ด้วยบุญนิธินี้<sup>๓๗</sup>

ดังนั้น จุดมุ่งหมายของบุญดังกล่าวมานี้ จึงเพ่งถึงความดีชนิดที่ปรารถนาจะมีภพใหม่อีก โดยเฉพาะการเกิดในภพภูมิที่มีความสุขพร้อมพรั่ง เป็นต้นว่าสวรรค์อันเป็นภูมิของเทวดาที่ยังมีการเสพสวยเบญจกามคุณอยู่ ยังเพลิดเพลินใจในสุขอันเป็นฝ่ายโลกียะอยู่ โดยเฉพาะเทวดาชั้นกามาวจร ๖ หรือแม้แต่มนุษย์โลกในฐานะผู้มีสถานภาพสูงส่ง เช่น กษัตริย์ จักรพรรดิราช หรือบุคคลชั้นสูงในสังคม เป็นต้นว่าพราหมณ์ เศรษฐี และคหบดีผู้ร่ำรวยโภคสมบัติ ซึ่งล้วนเป็นความดีที่เป็นวิภูฏคามิ\* ทั้งนี้

ส่วนกุศลโดยเฉพาะที่เป็นโลกุตรกุศล หมายถึง การกระทำความดีชนิดที่กระทำด้วยปัญญา อันเป็นวิภูฏคามิ\*\* เพื่อความหน่าย ความจางคลายโดยส่วนเดียว<sup>๓๘</sup> สามารถอำนวยผลที่เลยพ้นโลกียวิสัยให้แก่ผู้ปฏิบัติได้ กล่าวคือเมื่อบุคคลปฏิบัติตามธรรมอันเป็นฝักฝ่ายของกุศล ได้แก่สติปัญญา ฐาน ๔ สัมมปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘<sup>๓๙</sup> แล้ว ก็จัก

<sup>๓๖</sup>พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), ก้าวไปในบุญ, (กรุงเทพฯ: บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๒), น. ๔๓.

<sup>๓๗</sup>ขุ.ขุ. ๒๕/๙/๑๒.

\*บุญที่เป็นไปเพื่อวิภูฏคามิ คือยังเวียนว่ายตายเกิด วนเวียนอยู่ด้วยอำนาจของกิเลส

กรรม และวิบาก

\*\*กุศลที่ทำให้บรรลุนิพพาน คือพระนิพพาน สามารถดับทุกข์ได้ พ้นไปจากกิเลส ไม่เวียนว่ายตายเกิดอีก

<sup>๓๘</sup>พุทธทาสภิกขุ, ขุมนุมปาฐกถาชุดพุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, ๒๕๒๙), น. ๑๓๒.

<sup>๓๙</sup>ที.ปา. ๑/๗๕/๑๑๑.



สามารถทำลายกองทุกข์ทั้งหมดได้ ดังพระพุทธดำรัสที่ตรัสแก่พระมหากัสสปเถระว่า “กัสสปะ โภชณัง ๗ ประการนี้ที่เรากล่าวไว้ชอบแล้ว อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความรู้อย่าง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน”<sup>๔๐</sup> และพระพุทธดำรัสที่ตรัสแก่หมู่ภิกษุว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ส่วนผู้ใดมีศรัทธามั่นคง มีความรักตั้งมั่น ถึงความแน่วแน่ ไม่แปรผัน หวั่นไหว มีความเลื่อมใสยิ่ง ศึกษาอริสัจบ้าง อธิจิตบ้าง อธิปัญญาบ้าง ในธรรมวินัยที่ตถาคต ประกาศแล้ว การศึกษานี้ยอดเยี่ยมกว่าการศึกษาทั้งหลาย เป็นไปเพื่อความหมดจดแห่งสัตว์ทั้งหลาย เพื่อล่วงพ้นความโศกและความร่ำไร เพื่อความสูญสิ้นไปแห่งทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุอายุธรรม และเพื่อนิพพานให้แจ้ง”<sup>๔๑</sup>

จะเห็นได้ว่า แม้ว่าบุญจะอำนวยผลให้ผู้กระทำความดีพร้อมด้วยความสุขนานัปการ เป็นต้นว่ามีอิสริยยศ มีความยิ่งใหญ่ในผืนปฐพี หรือไปเกิดในภพภูมิที่ดีก็ตาม หากไม่พัฒนาสูงขึ้นไปถึงโลกุตระกุศล ก็ไม่พ้นว่ายวนอยู่ในวงจรของกิเลส กรรมและวิบาก คือยังต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ เช่นนั้นร่ำไป ไม่มีจุดสิ้นสุด

ด้วยเหตุนี้ นักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาโดยมากจึงนิยามว่าบุญมีเป้าหมายอยู่เพียงระดับโลกียะ เพื่อติดข้องอยู่ในโลกอันเป็นระดับที่ปุถุชนทั่วไปปรารถนา ส่วนกุศลหากบุคคลบำเพ็ญอย่างพร้อมพร้อมถึงที่แล้ว ก็สามารถอำนวยผลสำเร็จได้สูงกว่านั้น คือสามารถทำลายวงจรของกิเลสกรรมและวิบากได้ ทำให้หลุดพ้นจากทุกข์ได้อย่างสิ้นเชิง ไม่ต้องเวียนว่ายอยู่ในทะเลทุกข์ (สังสารสาคร) ต่อไป หากมีสภาวะที่อยู่เหนือโลกียวิสัย พ้นไปจากโลกที่บีบคั้นชีวิตโดยสิ้นเชิง ซึ่งถือเป็นความดีส่วนยอดสุดคือระดับโลกุตระนั่นเอง

มีประเด็นที่น่าพิจารณาเกี่ยวกับการกระทำบุญและกุศล โดยเฉพาะประเด็นว่า พระอรหันต์ซึ่งได้ชื่อว่าละบุญละบาป (ปุณฺณปาปปหีน) <sup>๔๒</sup> ได้หมดสิ้นแล้ว ยังมีการกระทำบุญหรือกุศลอยู่อีกหรือไม่ ในคัมภีร์มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปิณฑาสก ได้แสดงนัยให้ทราบว่แม้ว่าการกระทำ ความดีของท่านจะไม่นับว่าเป็นบุญและเป็นบาป เพราะสภาวะธรรมทั้งสองไม่มีผลต่อภาวะจิตของท่าน เนื่องจากท่านละได้หมดแล้วก็จริง แต่กระนั้น การกระทำของท่านก็มีความเกี่ยวข้องกับกุศลอยู่นั่นเอง ดังจะเห็นได้จากคำไวพจน์แสดงคุณสมบัติของท่าน เช่น สัมปันนกุศล (ผู้มีกุศลสมบูรณ์) บรมกุศล (ผู้มีกุศลธรรมอย่างยิ่ง) และอุตตมปัตติปัตตะ (ผู้ถึงภูมิปฏิบัติอันสูงสุด)<sup>๔๓</sup>

สรุปได้ว่าการกระทำในส่วนของโลกียกุศลพระอรหันต์ไม่ได้ให้ความสำคัญเลย เพราะท่านได้บรรลุธรรมขั้นสูงสุดแล้ว<sup>๔๔</sup> การกระทำกุศลของท่านจึงไม่เรียกว่า “บุญ” หรือ “โลกียกุศล” เป็นแต่เพียงกิริยา (กิริยามัตตะ) ที่ท่านแสดงออกมาเท่านั้น และการกระทำนั้นก็ปราศจากความหมายต่อท่าน เพราะว่าท่านไม่ยึดติดหลงใหล หรือผูกพันกับผลได้ของมัน กุศลของท่านจึงบริบูรณ์เหมือนกับน้ำที่เต็มตุ่มแล้ว ถึงจะเอาน้ำมาเติมใส่ก็ไม่มีความหมายอะไรต่อตุ่มที่มีน้ำเต็มอยู่ก่อนแล้วเลย แต่กระนั้น เราก็สามารถกล่าวได้ว่าน้ำที่ไหลล้นพ้นจากปากตุ่มนั้นยังมีประโยชน์แก่สิ่ง

<sup>๔๐</sup> ส. มห. ๑๙/๔๑๗/๑๑๔.

<sup>๔๑</sup> อจ. ฎก. ๒๒/๓๐๑/๓๖๖.

<sup>๔๒</sup> ชุ.ธ. ๒๕/๑๓/๒๐.

<sup>๔๓</sup> ม.ม. ๑๓/๓๕๘/๓๔๓-๓๔๔.

<sup>๔๔</sup> อภิ.ป.อ. ๔๘/๖๙๖.

อื่นอยู่ อย่างน้อยก็แก่พื้นดินหรือพืชพันธุ์ที่อาศัยอยู่ตามพื้นดิน เช่นเดียวกับกุศลที่ท่านกระทำ แม้ว่า จะปราศจากคุณค่าต่อภาวะจิตท่าน แต่ก็ยังเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นไม่ทางตรงก็ทางอ้อม พุดง่าย ๆ ว่า หน้าที่ที่ท่านจะกระทำเพื่อประโยชน์ของตนไม่มีแล้ว มีแต่หน้าที่เพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่นเท่านั้น ซึ่งการ กระทำของท่านดังกล่าวนี้ เรียกว่า “กิริยาจิต” คือ จิตสักว่ากระทำอาการ กล่าวคือจิตของพระ อรหันต์ที่สักว่าเป็นไปในกุศลกรรม แต่ไม่ให้ผลเป็นวิบาก เนื่องจากพระอรหันต์ละกิเลสทั้งหมดแล้ว ไม่เกิดอีก กุศลกรรมที่กระทำไว้เมื่อเป็นพระอรหันต์จึงส่งผลให้เกิดในภพอื่นไม่ได้<sup>๔๕</sup> อีกประการ หนึ่ง พระเสขบุคคลและปุถุชนยังเล็งเห็นความสำคัญของกุศลอยู่ ส่วนพระอรหันต์ท่านพิจารณาเห็น ว่ากุศลที่ท่านกระทำไว้ก่อนก็เป็นเพียงกุศล<sup>๔๖</sup>ที่สักแต่ว่าท่านได้กระทำ แต่ท่านไม่ยึดติดในกุศลนั้น

### ๒.๑.๒ หลักการกระทำบุญในพระพุทธศาสนา

หลักการกระทำบุญที่มุ่งประสงค์ในงานวิจัยนี้ ก็คือบุญกิริยาวัตถุ ซึ่งมีความหมายว่า “บุญที่ควรกระทำและเป็นที่ตั้งแห่งความสุข”<sup>๔๗</sup> เพราะนอกจากบุญจะจัดอยู่ในฝ่ายกุศลอันเป็นสิ่งที่ ควรกระทำแล้ว ยังก่อให้เกิดความสุขแก่ผู้กระทำด้วย ความสุขในที่นี้ หมายถึง สภาพที่โปร่งสบาย อันปรากฏขึ้นในจิตของบุคคลผู้กระทำก่อนเป็นสำคัญ ไม่ได้เพ่งถึงความสุขที่จะอำนวยผลสำเร็จให้ใน รูปของความพรุ่งพร้อมทางวัตถุอย่างที่บางคนเข้าใจกัน เพราะนั่นเป็นผลที่อยู่ไกลตัวเกินไป และ คาดแก้งได้ยากว่ามันเกิดขึ้นจากการกระทำบุญ หรือเกิดขึ้นจากเหตุปัจจัยอื่น กล่าวอีกนัยหนึ่ง บุญ กิริยาวัตถุมุ่งถึงอันสงส์ที่เกิดจากการกระทำเป็นที่ยึด คือกระทำแล้วก่อให้เกิดอันสงส์แก่ผู้กระทำ เป็นหลัก โดยเฉพาะอันสงส์คือความสุขที่ปรากฏแก่จิตใจดังกล่าวแล้วนั่นเอง

อาจกล่าวได้ว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหนึ่งที่มีคำสอนเรื่องการกระทำบุญครอบคลุม ครบถ้วนมากที่สุด เพราะได้แสดงวิธีการกระทำบุญไว้อย่างหลากหลาย ทั้งที่เกี่ยวข้องกับวัตถุสิ่งของ ความประพฤติที่แสดงออกมาทางกาย วาจา กระทั่งความคิดหรือทัศนคติอันเป็นส่วนของจิตใจ พุด ง่าย ๆ ว่า การกระทำบุญในพระพุทธศาสนานั้นครอบคลุมทั้งเรื่องวัตถุ (ทาน) พฤติกรรม (ศีล) และ จิตใจที่ประกอบด้วยปัญญา (ภาวนา) หรือมีความเกี่ยวข้องกับไตรทวาร คือ กาย วาจา และใจ นั้นเอง ในขณะที่ชาวพุทธจำนวนมากเข้าใจวิธีการกระทำบุญเพียงการให้ทานเท่านั้น โดยถือว่ามี ความสะดวกต่อชีวิตของตน เพราะสามารถกระทำได้อย่างง่าย ๆ ไม่ยุ่งยากซับซ้อนอะไร

ส่วนบุญด้านอื่น ๆ อาทิศีล เป็นเรื่องที่ชาวพุทธให้ความสำคัญรองลงมาจากทาน เนื่องจากมีความละเอียดลึกซึ้งขึ้นมาอีกระดับหนึ่ง มีวิธีการปฏิบัติที่ยากกว่าทาน แต่กระนั้นชาวพุทธ ก็นิยมสมาทานศีลเพื่อให้มีพฤติกรรมที่เรียบร้อยก่อนจึงค่อยถวายทาน เลยกลายเป็นว่าทั้งทานและ ศีลเข้าคู่กันไปโดยปริยาย แต่การกระทำบุญโดยการฝึกอบรมจิตใจและเจริญปัญญาซึ่งมีความสำคัญ ที่สุด กลับดูเหมือนเป็นเรื่องไกลตัวเกินไปสำหรับการถือปฏิบัติ จึงไม่ค่อยเป็นที่นิยมอย่างแพร่หลาย ในหมู่ชาวพุทธ โดยเฉพาะที่เป็นชาวบ้านทั่วไปที่มีวิถีชีวิตคุ้นชินกับการให้ทานมาตลอด ชำร่ายบาง

<sup>๔๕</sup>พระอนุรุทธาจารย์ และพระญาณธชะ, อภิธัมมัตถสังคหะ และปรมัตถทีปนี, น. ๘.

<sup>๔๖</sup>อภิ.ป.อ. ๔๘/๖๙๒.

<sup>๔๗</sup>พระอนุรุทธาจารย์ และพระญาณธชะ, อภิธัมมัตถสังคหะและปรมัตถทีปนี, น. ๔๗๙.

คนอาจแยกขาดระหว่างบุญประเภททานกับบุญประเภทภาวนาออกจากกัน ไม่ปฏิบัติให้เชื่อมโยงกัน คือไม่ให้บุญในส่วนของการทานเชื่อมโยงไปถึงปัญญาอันเป็นส่วนของภาวนา โดยการกระทำจิตให้เปี่ยมด้วยศรัทธา มุ่งมั่นตั้งใจอย่างแรงกล้า ตลอดจนมีใจผ่องใส เบิกบาน ปรีดาปราโมทย์ มองเห็นประโยชน์ที่แท้จริงและซาบซึ้งในคุณค่าของการกระทำบุญนั้น แต่บางคนมาหยุดแค่อุบายเฉพาะการให้ทานหรือการรักษาศีล แต่ไม่สืบยาวสาวลึกไปถึงการเจริญภาวนาอันเป็นบุญกิริยาที่สูงขึ้นไป เพราะขาดความเข้าใจในเรื่องวิธีการกระทำบุญอย่างถูกถ่วงและเชื่อมโยงกันนั่นเอง จึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่ปรากฏว่าชาวพุทธบางคนมีพฤติกรรมที่สักแต่ทำบุญไป แต่ไม่เข้าใจคุณค่าและสาระที่แท้จริงของบุญ เข้าใจเพียงว่าบุญมีเพียงการให้ทาน การรักษาศีล หรือการเจริญภาวนาอย่างใดอย่างหนึ่งเท่านั้น ทั้งที่ความจริงแล้วบุญที่สมบูรณ์จะต้องเป็นบุญที่เชื่อมโยงสัมพันธ์ระหว่างทาน ศีล และภาวนาทั้งสามประการ หากชาวพุทธเน้นเฉพาะการให้ทานหรือการรักษาศีล การพัฒนาชีวิตให้มีคุณภาพในระดับสูงขึ้นไปก็จะลดน้อยลง และหากเน้นเฉพาะการเจริญภาวนาอย่างเดียว ไม่รู้จักช่วยเหลือเจือจานแบ่งปัน สังคมก็จะตกรุดอยู่ในสภาพกระจัดกระจาย ต่างคนต่างอยู่ ไม่รวมศูนย์ขาดภาวะเกื้อกูลกัน

เมื่อเป็นเช่นนั้น กิจกรรมของสังคมก็จะเจริญรุดหน้าไปได้โดยยาก โดยเฉพาะสังคมสงฆ์ หากอุบาสกอุบาสิกาเน้นการเจริญภาวนาอยู่กับบ้าน เพราะค่าที่เข้าใจว่าการกระทำบุญด้วยการให้ทานไม่ใช่เรื่องสลักสำคัญอะไร เนื่องจากกระทำไปแล้วได้บุญน้อยกว่าภาวนา นอกจากจะถือเป็นความบกพร่องต่อหน้าที่ของอุบาสกอุบาสิกาที่ดีแล้ว ยังพลอยทำให้พระสงฆ์ไม่สามารถดำรงชีวิตภายใต้วิถีพรหมจรรย์อันประเสริฐนี้ได้ กิจกรรมของศาสนาก็หยุดนิ่ง ไม่เจริญรุดหน้า เพราะขาดพลังศรัทธาเป็นเครื่องค้ำจุนสนับสนุนการดำรงชีวิตของพระสงฆ์ ซึ่งแน่นอนว่าภาวนาธรรมเช่นนี้ ย่อมจะส่งผลกระทบต่อความเจริญมั่นคงของพระพุทธศาสนาในระยะยาวอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงด้วย

พฤติกรรมของชาวพุทธบางคนที่เน้นหนักเฉพาะการให้ทานเพียงอย่างเดียว โดยถือเป็นหัวใจสำคัญที่สุดของการกระทำบุญ แต่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับบุญกิริยาส่วนอื่น สามารถเทียบเคียงได้จากพฤติกรรมการให้ทานของบุคคล ซึ่งให้ด้วยเหตุผลหลายอย่างแตกต่างกันไป ไม่ใช่เพื่อกำจัดกิเลสคือความตระหนี่อันเป็นวัตถุประสงค์สำคัญแท้จริงของการให้ทานตามหลักของพระพุทธศาสนา ปรากฏในทานสูตร<sup>๔๘</sup> ๘ ประการ คือ

๑. บางคนให้ทานเพราะมุ่งหวังผลตอบแทนบางอย่าง
๒. บางคนให้ทานเพราะความกลัว
๓. บางคนให้ทานเพราะเห็นว่าเขาให้แก่ตน
๔. บางคนให้ทานเพราะหวังว่าเขาจักให้ตอบแทน
๕. บางคนให้ทานเพราะเข้าใจว่าทานเป็นสิ่งที่ดี
๖. บางคนให้ทานเพราะคิดว่า ตนหุงหากินได้ แต่คนพวกนี้หุงหากินไม่ได้ จึงควรให้ทานแก่พวกเขา
๗. บางคนให้ทานเพราะเห็นแก่ชื่อเสียง คือหวังว่าเมื่อตนให้ทานแล้วกิตติศัพท์ด้านดีก็จะขจรไป

<sup>๔๘</sup>อง.อภุจก. ๒๓/๑๒๑/๒๔๐.

๘. บางคนให้ทานเพื่อประดับประดาใจให้ดีงาม
- นอกจากพฤติกรรมดังกล่าวแล้วนี้ ยังมีพฤติกรรมการให้ทานที่มีจุดมุ่งหมายอีกหลายประการ ดังที่ปรากฏอยู่ในทานวัตตสูตร<sup>๔๙</sup> ๘ ประการ คือ
๑. บางคนให้ทานเพราะชอบพอกัน
  ๒. บางคนให้ทานเพราะโกรธ
  ๓. บางคนให้ทานเพราะหลง
  ๔. บางคนให้ทานเพราะกลัว
  ๕. บางคนให้ทานเพราะถือว่าบิดามารดา ปู่ ย่า ตา ยายเคยให้ เคยประพฤติดีถือดี จึงไม่ควรทำให้เสียประเพณีดั้งเดิมของวงศ์ตระกูล
  - (๖) บางคนให้ทานเพราะหวังว่า เมื่อล่วงลับไปแล้วจักไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์
  - (๗) บางคนให้ทานเพราะคิดว่า เมื่อให้ทานแล้ว จิตใจย่อมเลื่อมใส ความเบิกบาน ยินดีก็จะเกิดตามมา
  - (๘) บางคนให้ทานเพื่อประดับประดาใจให้ดีงาม
- พฤติกรรมการให้ทานที่มีจุดมุ่งหมายต่าง ๆ ดังกล่าวมาทั้งหมดนี้ โดยเฉพาะข้อ ๑ ถึงข้อ ๗ ในสูตรทั้งสอง มีส่วนทำให้การกระทำบุญถูกจำกัดขอบเขตอยู่ในวงแคบ ๆ เท่านั้น บางทีผู้กระทำบุญเองก็ไม่รู้จุดประสงค์ที่แท้จริงของการให้ทานว่าเป็นอย่างไร ไม่จำเป็นต้องพูดถึงการกระทำบุญประเภทอื่น ๆ ที่มีความสำคัญมากกว่าทาน เพราะถ้าไม่มีปัญญาประกอบพร้อมในกิจกรรมอันเป็นบุญนั้น ๆ แล้ว ก็อาจทำให้การปฏิบัติผิดพลาดไปจากหลักการที่แท้จริงได้

### ๒.๑.๓ หลักการกระทำบุญตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก

พระไตรปิฎกอันเป็นคัมภีร์ชั้นต้นที่เก็บรวบรวมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ได้จัดวิธีการกระทำบุญ ซึ่งมีชื่อเรียกว่า “บุญกิริยาวัตต” ไว้ ๓ ประการ ดังมีพระพุทธดำรัสที่ตรัสแก่เหล่าภิกษุปรากฏอยู่ในบุญกิริยาวัตตสูตรว่า

ภิกษุทั้งหลาย บุญกิริยาวัตต ๓ ประการนี้ มีอะไรบ้าง คือ บุญกิริยาวัตตที่เกี่ยวกับทานประการหนึ่ง บุญกิริยาวัตตที่เกี่ยวกับศีลประการหนึ่ง บุญกิริยาวัตตที่เกี่ยวกับภาวนาประการหนึ่ง<sup>๕๐</sup>

ข้อความในพระพุทธดำรัสนี้ชี้ให้เห็นว่า วิธีหรือหลักการกระทำบุญที่เป็นหลักสำคัญทางพระพุทธศาสนามีอยู่ ๓ ประการ<sup>๕๑</sup> คือ

๑. ทานมัยบุญกิริยาวัตต คือ หลักการกระทำบุญโดยการให้ปันสิ่งของมีขำวน้ำเป็นต้น ตลอดจนบุคคลผู้ให้วัตถุทานหรืออามิสทานมีเจตนาที่สมบูรณ์ ๓ ขณะ คือ ขณะก่อนที่จะให้ เรียกว่า

<sup>๔๙</sup> อ.อ.อ. ๒๓/๑๒๓/๒๔๐.

<sup>๕๐</sup> อ.อ.อ. ๒๓/๑๒๖/๒๔๕.

<sup>๕๑</sup> อ.วิ.ว. ๔๗/๒๒๙-๒๓๐.

บุพเจตนา ขณะกำลังให้ เรียกว่า มุญจนเจตนา และขณะระลึกถึงทานด้วยจิตโสมนัสในภายหลัง เรียกว่า อปรเจตนา

๒. สีสัมยบุญกิริยาวัตถุ คือ หลักการกระทำบุญโดยการตั้งเจตนาว่าจะสำรวมระวัง กิริยามารยาท รวมทั้งความประพฤติเรียบร้อยทางกาย และวาจา ตัวอย่างเช่น เจตนาของผู้ที่ เดินทางไปวัดเพื่อบวชรักษาศีล เมื่อได้บวชสมประสงค์แล้ว พิจารณาเห็นว่า การบวชเป็นเรื่องดี จึง รักษาปาริสุทธิศีล ๔ คือความสำรวมในพระปาฏิโมกข์ (ปาฏิโมกข์สังวรศีล) พิจารณาปัจจัยเครื่อง อาศัยมีจีวรเป็นต้น (ปัจจัยสันนิสิตศีล) สำรวมระวังจักขุทวารเป็นต้นเวลาประสบกับอารมณ์ภายนอก มีรูปเป็นต้น (อินทริยสังวรศีล) และเลี้ยงชีพโดยทางที่ชอบ ไม่แสวงหาปัจจัยด้วยการหลอกลวง ชาวบ้าน (อาชีวนปาริสุทธิศีล)

๓. ภาวนามัยบุญกิริยาวัตถุ คือ หลักการกระทำบุญโดยการเจริญภาวนา ได้แก่การ ฝึกอบรมจิตใจให้ตั้งงาม มีความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง กระทั่งอบรมจิตจน รู้แจ้งเห็นจริงสามารถทำลายกิเลสได้หมดสิ้น ตัวอย่างเช่น เจตนาของผู้เจริญวิปัสสนา ภาวนาโดยการพิจารณาเห็นอายตนะภายในมีตาเป็นต้น และอายตนะภายนอกมีรูป เป็นต้น ความ รับรู้อารมณ์ทางอายตนะภายในและอายตนะภายนอก ความรู้สึกที่เกิดจากอายตนะผัสสะ ตลอดจน ชรามรณะโดยความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตา

นอกจากนั้น พระพุทธเจ้ายังได้ตรัสถึงระดับของการกระทำบุญและอานิสงส์ของการ กระทำบุญตามหลักของบุญกิริยาวัตถุทั้ง ๓ ประเภทนั้น พอประมวลได้ ๓ ประการ ดังนี้

๑. คนที่ให้ทานนิดหน่อย รักษาศีลนิดหน่อย แต่ไม่เจริญบุญกิริยาวัตถุส่วนภาวนาเลย เมื่อตายไปเกิดเป็นมนุษย์ ก็จักเกิดในตระกูลต่ำก็มี

๒. คนที่ให้ทานพอประมาณ รักษาศีลพอประมาณ แต่ไม่เจริญบุญกิริยาวัตถุส่วนภาวนา เลย เมื่อตายไปเกิดเป็นมนุษย์ ก็จักเกิดในตระกูลสูงก็มี

๓. คนที่ให้ทานมาก รักษาศีลอย่างมั่นคง แต่ไม่เจริญบุญกิริยาวัตถุส่วนภาวนาเลย เมื่อ ตายไปแล้ว จักเกิดเป็นสหายของหมู่เทพที่สถิตอยู่ ณ สวรรค์ชั้นกามาวจร ๖ ชั้นใดชั้นหนึ่งก็มี<sup>๕๒</sup>

แม้ในที่นี้จะไม่ได้กล่าวถึงอานิสงส์ของผู้ที่เจริญภาวนาไว้ แต่ก็พอจะพิจารณาได้ว่าในเมื่อ การเจริญภาวนาเป็นกระบวนการแห่งปัญญา หรือเป็นเครื่องมือสำหรับฝึกอบรมจิตใจให้ งามงาม ด้วยคุณธรรมต่าง ๆ แล้ว ก็ย่อมหวังผลสำเร็จที่สูงขึ้นไปจากสวรรค์ชั้นใดชั้นหนึ่งได้ เพราะการอบรม จิตใจและปัญญาเมื่อสมบูรณ์ถึงที่แล้ว ย่อมจะเป็นปัจจัยให้บรรลุคุณธรรมชั้นสูง กระทั่งบรรลุ เป้าหมายสูงสุดคือพระนิพพานได้ มีพระพุทธพจน์ที่แสดงถึงผลของการเจริญภาวนาในส่วนของจิต ภาวนา และปัญญาภาวนาว่า “นรชนผู้มีปัญญา ตั้งมั่นในศีล อบรมจิตและเจริญปัญญาอยู่ เป็นผู้มีความเพียร มีปัญญารักษาตัวรอดได้ มีปกติเห็นภัยในสงสารวัฏ พึงถางรกชัฏนี้เสียได้”<sup>๕๓</sup>

หากพิจารณาจากวิธีการกระทำบุญและอานิสงส์ที่ผู้กระทำบุญได้รับแล้ว ก็แสดงว่า พฤติกรรมการกระทำบุญของคนมีระดับไม่เท่ากัน แม้ว่าจะมีวิธีกระทำเหมือนกันก็ตาม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ ความอ่อนเพล่าและความแรงกล้า ของเจตนาที่ปลูกเร้าใจให้กระทำบุญ คนที่มีเจตนาแรงกล้าก็ให้

<sup>๕๒</sup> อ.อ.อ.อ. ๒๓/๑๒๖/๒๔๕-๒๔๘.

<sup>๕๓</sup> ส.ส. ๑๕/๖๑/๒๐.

ทานมาก รักษาศีลอย่างเคร่งครัด และบำเพ็ญภาวนาอย่างต่อเนื่อง เหมือนอย่างที่ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีและนางวิสาขามหาอุบาสิกาได้กระทำเป็นแบบแผนไว้แล้ว โดยถวายนิตยภัตแก่พระสงฆ์จำนวน ๒,๐๐๐ รูปที่เรือนของตนเป็นประจำทุกวัน<sup>๕๔</sup> รวมไปถึงถวายภัตตาหารและเภสัช ๕ ปานะ ๘ แก่พระพุทธเจ้าเป็นประจำทุกวัน วันละ ๒ ครั้ง ตลอดจนบริจาคทรัพย์สร้างวัดไว้ในพระพุทธศาสนาคนละแห่ง โดยอนาถบิณฑิกเศรษฐีบริจาคทรัพย์ สร้างพระเชตะวันมหาวิหารเป็นจำนวน ๕๔ โกฏิ ส่วนนางวิสาขามหาอุบาสิกาบริจาคทรัพย์สร้างบุพพารามเป็นจำนวน ๒๗ โกฏิ

นอกจากท่านทั้งสองจะบำเพ็ญทานอย่างไม่ขาดตกบกพร่องแล้ว ยังรักษาศีล ๕ ได้อย่างเคร่งครัดบริบูรณ์อีกด้วย เนื่องจากได้บรรลุอรุณผล สำเร็จเป็นพระโสดาบันบุคคลแล้ว และแม้ว่าท่านจะรักษาศีล ๕ ได้อย่างเคร่งครัดบริบูรณ์เช่นนั้น แต่ก็ไม่เคยละเลยการรักษาศีลอุโบสถตามวาระ ดังปรากฏว่าอนาถบิณฑิกเศรษฐี พร้อมทั้งครอบครัวและคนในปกครองของท่านทุกคนต่างพากันรักษาศีลอุโบสถเป็นประจำ แม้เด็กเล็กที่ยังดื่มนมอยู่ก็ต้องให้บ้วนปากและงดอาหารยามวิกาล แต่ให้ดื่มของที่มีรสหวานมีน้ำผึ้งเป็นต้นแทน<sup>๕๕</sup> ส่วนพระอนาคามีถือว่าเป็นผู้รักษาศีลอุโบสถอยู่ตามปกติโดยไม่ได้สมาทานไว้ก่อน แต่ศีลอุโบสถของท่านสำเร็จสมบูรณ์ด้วยมรรค<sup>๕๖</sup> คือโดยปกติท่านจะถือพรหมจรรย์ รับประทานอาหารมื้อเดียว มีศีลและมีกัลยาณธรรม<sup>๕๗</sup> อยู่แล้วตามสภาพ

สำหรับการกระทำบุญในส่วนของภาวนา ยอดทานบัตินี้ทั้งสองท่านก็ไม่เคยละเลยบกพร่อง แต่ถือเป็นหน้าที่หลักที่สำคัญและมีความจำเป็นต่อวิถีชีวิตของตนอย่างยิ่ง เพราะเป็นกิจวัตรที่พึงตระหนักใส่ใจ จะละเว้นไม่ได้แม้แต่วันเดียว คือหลังจากพ้นเวลาถวายอาหารแล้วท่านทั้งสองก็จะถือเครื่องสักการะสำหรับบูชาธรรม จำพวกของหอมและดอกไม้ไปพระเชตะวัน มหาวิหาร และให้คนถือไทยธรรมจำพวกผ้า เภสัชทั้ง ๕ และปานะ ๘ ไปถวายพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ด้วย จากนั้นก็พึงธรรมเพื่อเพิ่มพูนบุญกิริยาในส่วนของภาวนา คือพัฒนาปัญญาของตนให้สูงขึ้น<sup>๕๘</sup> ซึ่งบุญกิริยาส่วนนี้ก็ไปสอดคล้องกับพุทธกิจในช่วงเวลาเย็นของพระพุทธเจ้าที่ทรงบำเพ็ญเป็นประจำมิได้ขาดเช่นกัน นั่นก็คือการแสดงธรรมแก่พุทธบริษัท ๔ (สายณฺเห ธมฺมเทศน)

เป็นที่น่าสังเกตว่าพระอริยสาวกจะบำเพ็ญบุญกิริยาวัตรทั้ง ๓ ประการอย่างเคร่งครัดไม่ให้ตกหล่นแม้แต่ประการเดียว จนอาจถือว่าเป็นประเพณีที่เนื่องด้วยชีวิตของท่านก็ได้ เพราะต้องกระทำบำเพ็ญอย่างต่อเนื่องจนตลอดชีวิต หรือจะกล่าวได้ว่าพระอริยสาวกได้บำเพ็ญบุญกิริยาวัตรครบทั้ง ๑๐ ประการตามนัยของคัมภีร์อรุณกถาก็ว่าได้

สรุปผู้วิจัยมีความเห็นว่าจากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ก็คงพอจะเป็นเครื่องชี้ได้ว่า วิธีการกระทำบุญทั้ง ๓ ประการ เป็นหน้าที่ที่มีความสำคัญและจำเป็นสำหรับวิถีชีวิตของชาวพุทธอย่างมาก หากกระทำอย่างตระหนักใส่ใจและให้เป็นนิสัยต่อเนื่องดังที่ชาวพุทธรุ่นก่อน ๆ กระทำเป็นแบบอย่างมาแล้ว ก็ย่อมจะอำนวยความสะดวกให้แก่ชาวพุทธรุ่นหลังได้ตามสมควร ให้สมกับที่บุญกิริยาวัตรเป็นกิจกรรมที่ควรกระทำและเป็นที่ตั้งแห่งความสุขอย่างแท้จริง

<sup>๕๔</sup>พ.ธ.อ. ๑/๔-๕.

<sup>๕๕</sup>พ.ธ.อ. ๑/๒๑๕.

<sup>๕๖</sup>พ.ธ.อ. ๑/๓๙๓.

<sup>๕๗</sup>ม.ม. ๑๓/๔๑๗/๓๘๓.

<sup>๕๘</sup>พ.ธ.อ. ๑/๕.

### ๒.๑.๓ หลักการกระทำบุญตามที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถา

หลักการกระทำบุญที่เป็นหลักสำคัญในทางพระพุทธศาสนาตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกมี ๓ ประการดังได้กล่าวมาแล้ว ส่วนที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์ได้แบ่งข้อย่อยขยายออกไปอีกหลายประการ เพื่อให้ได้วิธีการกระทำบุญที่หลากหลายและมีความครอบคลุมมากยิ่งขึ้น แต่ก็เป็นการขยายออกมาจากหลักการกระทำบุญ ๓ ประการข้างต้นนั่นเอง โดยอนุโลมตามหลักคำสอนที่ว่าด้วยเรื่องทาน ศีล และภาวนา บุญกิริยาที่เพิ่มเข้ามาอีก ๗ ประการ จึงอยู่ในขอบข่ายของบุญกิริยาวัตถุทั้ง ๓ ประการนั้น

วิธีการกระทำบุญที่พระอรรถกถาจารย์จัดไว้มีทั้งหมด ๑๐ วิธีด้วยกัน คือ<sup>๕๙</sup>

๑. ทานมัย คือ บุญที่เกิดจากการให้วัตถุมีค่าเป็นต้น เพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่น ในขณะที่พูดว่าจะให้ข้าวเป็นต้นก็ดี ในเวลาที่ระลึกถึงทานบารมีแล้วให้ก็ดี

๒. สีสมัย คือ บุญที่เกิดจากการรักษาศีลและระเบียบวินัยอย่างเคร่งครัด

๓. ภาวนามัย คือ บุญที่เกิดจากการพิจารณาถึงความสิ้นไปและเสื่อมไปแห่งชีวิต

๔. อปจายนมัย คือ บุญที่เกิดจากการแสดงความเคารพยำเกรง เช่น การลูกรับ การรับบาตรจีวร การกราบไหว้ การหลีกทางให้แก่พระภิกษุผู้แก่กว่าตน

๕. เวยยาวัจจมัย คือ บุญที่เกิดจากการประกอบชวนชวายเป็นต้น และช่วยเหลือกิจของผู้อื่น ด้วยการทำวัตรปฏิบัติแก่พระภิกษุผู้แก่กว่าตนเป็นต้น

๖. ปัตติทานมัย คือ บุญที่เกิดจากการการให้ส่วนบุญ ด้วยการถวายปัจจัย ๔ แล้วตั้งจิตอุทิศว่า “ขอส่วนบุญจงมีแก่สรรพสัตว์”

๗. ปัตตานุโมทนามัย คือ บุญที่เกิดจากการอนุโมทนาส่วนบุญ ด้วยการอนุโมทนาส่วนบุญที่ผู้อื่นอุทิศให้ว่า “ขอบดีแท้”

๘. ัมมัสสวนมัย คือ บุญที่เกิดจากการฟังธรรมด้วยจิตที่อ่อนโยน และหวังประโยชน์คือความรู้ที่จะพึงได้รับจากการฟัง

๙. ัมมเทสนามัย คือ บุญที่เกิดจากการแสดงธรรมที่ตนเข้าใจของคล่องแคล่วแก่คนอื่น โดยไม่เห็นแก่ลาภ หรือไม่ได้หวังผลตอบแทน

๑๐. ทิฐุชุกัมม คือ บุญที่เกิดจากการทำความเห็นให้ถูกต้อง เห็นตรงต่อความเป็นจริง หรือเห็นถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

ว่าโดยสาระแล้ว บุญกิริยาวัตถุทั้ง ๗ ข้อหลังนั้น สามารถรวมลงในบุญกิริยาวัตถุ ๓ ประการข้างต้นได้ ในที่นี้พระอรรถกถาจารย์ได้จัดอปจายนะ (๔) และเวยยาวัจจะ (๕) เข้าในสีลมัย บุญกิริยาวัตถุ ปัตติทานะ (๖) และปัตตานุโมทนา (๗) จัดเข้าในทานมัยบุญกิริยาวัตถุ ัมมัสสวนะ (๘) และัมมเทสนา (๙) จัดเข้าในภาวนามัยบุญกิริยาวัตถุ ส่วนทิฐุชุกัมม (๑๐) จัดเข้าได้ทั้งทาน ศีล และภาวนา<sup>๖๐</sup> จึงกล่าวได้ว่าบุญกิริยาวัตถุทั้ง ๑๐ ประการนั้น เมื่อว่าโดยย่อแล้วมีเพียง ๓ ประการ

<sup>๕๙</sup>ที่.ปา.อ. ๓/๓๐๖-๓๐๗.

<sup>๖๐</sup>ที่.ปา.อ. ๓/๓๐๗.

คือ ทาน ศีล และภาวนาเท่านั้น แต่ที่พระอรธกถาจารย์แยกย่อยออกไปอีก ๗ ประการ ก็เพื่อให้ชาวพุทธได้ทราบถึงวิธีการกระทำบุญอย่างหลากหลาย และสามารถปฏิบัติได้หลายแนวทางนั่นเอง

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาให้ลึกซึ้งแล้วจะเห็นได้ว่า บุญกิริยาวัตถุแต่ละข้อมีเจตนาเป็นองค์ประกอบร่วมด้วยเสมอ เนื่องจากว่าก่อนที่จะกระทำบุญ ทายกต้องตั้งเจตนามุ่งต่อสิ่งที่ตนจะกระทำเป็นเบื้องต้นก่อนว่า เราควรให้ทาน ควรรักษาศีล และควรเจริญภาวนา<sup>๖๑</sup> เมื่อเล็งเห็นคุณค่าของบุญดังกล่าวแล้วจึงลงมือกระทำบุญ ด้วยเหตุนี้ การกระทำบุญทุกประเภทล้วนมีเจตนาเป็นตัวนำ หรือเกิดขึ้นมาจากเจตนาทั้งนั้น โดยเจตนาที่เป็นองค์ประกอบร่วมในทุกขณะของการกระทำบุญจัดเป็น ๓ ช่วงตอน<sup>๖๒</sup> คือ

๑. เจตนาก่อนที่จะกระทำบุญ เรียกว่า “บุพเจตนา” ซึ่งเริ่มตั้งแต่ทายกมีจิตโสมนัสยินดีแล้วเกิดความคิดขึ้นว่าจะให้ทาน ก่อนหน้าที่จะลงมือกระทำบุญเป็นเวลาหลายวัน อาจจะเป็นกึ่งเดือนหรือเดือนหนึ่ง มีกำหนดเวลาเป็นตัวอย่างว่าบุญเกิดขึ้นแก่บุคคลตั้งแต่การจับจอง ที่นา แล้วคิดตั้งใจว่าจะนำผลผลิตที่ได้จากการทำนาไปกระทำบุญ บุญเกิดขึ้นตั้งแต่เจตนาดวงแรกที่คิดจะกระทำบุญ ซึ่งเป็นเจตนาอันเป็นกุศล ตั้งต้นขึ้นมาจากสันนิษฐานูปกเจตนา คือเจตนาที่ตกลงใจจะให้ทาน

๒. เจตนาในขณะที่กระทำบุญ เรียกว่า “มูญจนเจตนา” เกิดขึ้นในขณะที่ให้ทานแก่พระสงฆ์เป็นต้น ทายกจะต้องมีจิตใจที่เลื่อมใส ไม่หึงหวง ไม่เคลือบแคลงสงสัย หรือเสียดายสิ่งของตนให้ไป แต่ควรมีจิตใจผ่องใสเบิกบานในขณะที่ให้ทาน ทานเจตนาจึงจะสำเร็จสมบูรณ์ในขณะนั้น

๓. เจตนาหลังจากกระทำบุญแล้ว เรียกว่า “อปรเจตนา” เกิดขึ้นภายหลังจากที่ให้ทานไปแล้ว เมื่อระลึกถึงบุญส่วนทานนั้นคราวใดก็มีจิตโสมนัสยินดี ซาบซึ้งในบุญกิริยาของตนอยู่ครานั้น ถึงแม้เวลาจะผ่านไปนานเท่าใด หากระลึกได้ถึงบุญกิริยาของตนตราบใด ก็ยังรู้สึกโสมนัสยินดีอยู่ตราบนั้น

สรุปสั้น ๆ ว่า การกระทำบุญจะให้ผลสมบูรณ์ก็ต่อเมื่อทายกมีเจตนาในการกระทำพร้อมทั้ง ๓ ชั้นตอน คือ ก่อนกระทำบุญด้วยการให้ทานทายกก็มีจิตเป็นบุญ กล่าวคือมีจิตยินดี หรือมีความตั้งใจแน่วแน่อนเป็นส่วนของบุพเจตนา ขณะที่ให้ทานก็ทำจิตให้ผ่องใส ไม่ขุ่นมัวเศร้าหมองอันเป็นส่วนของมูญจนเจตนา เมื่อให้ไปแล้วก็มีจิตใจปราโมทย์ยินดีอันเป็นส่วนของอปรเจตนา เจตนาทั้ง ๓ ชั้นตอนนี้ถือได้ว่าเป็นความสมบูรณ์แห่งทาน<sup>๖๓</sup>

นอกจากเจตนาทั้ง ๓ ช่วงตอนนี้จะใช้กับทานแล้ว ยังสามารถใช้กับศีลและภาวนาได้ด้วย ในที่นี้จะยกอุทาหรณ์ของการกระทำบุญตามหลักของบุญกิริยาวัตถุทั้ง ๓ ประการมาเป็นหลักประกอบการอธิบาย โดยที่บุคคลสามารถตั้งเจตนาไว้ก่อนว่าจะถวายทาน สมาทานรักษาศีล และเจริญภาวนาอย่างใดอย่างหนึ่ง ยกตัวอย่างเช่น สารุชนคนหนึ่งมีเจตนาอันเป็นบุญตั้งใจอย่างแรงกล้าว่าจะไปถวายทาน สมาทานศีลและฟังธรรมทั่ววัด ถือได้ว่าขณะนั้นบุญในส่วนของ บุพเจตนา

<sup>๖๑</sup>อง.อภุทธ. ๒๓/๑๒๖/๒๔๕.

<sup>๖๒</sup>พระสิริมังคลาจารย์, มงคลตถปิณี ทุติโย ภาโค, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), น. ๘.

<sup>๖๓</sup>อง.ฉก. ๒๒/๓๐๘/๓๗๗.



เกิดขึ้นเป็นเบื้องต้นแล้ว ครั้นไปถึงวัดแล้วเขาจึงก็ตัดบาตร จากนั้นก็สมาทานศีล ในขณะที่บำเพ็ญบุญ กิริยาทั้งสองประการอยู่ เขาเกิดความเลื่อมใสในการตัดบาตรและในศีลที่ตนกำลังสมาทานโดยตั้งใจว่าจะยึดถือรักษาไว้ให้แน่วแน่นมั่นคง พอพระแสดงธรรม เขาก็ฟังด้วยจิตใจเลื่อมใสศรัทธาพิจารณาไปตามเนื้อหาแห่งธรรม เจียหุฟัง ตั้งจิตจดจ่อต่อธรรมะที่พระกำลังแสดง ไม่ออกแวกวุ่นวายหรือซัดส่ายสับสน บุญในช่วงนี้เป็นส่วนของมูญจนเจตนา ครั้นกลับไปถึงบ้านแล้วก็ยังเกิดความรู้สึกชื่นบาน ผ่องใสเมื่อระลึกถึงทานที่ตนได้ถวาย ศีลที่ตนได้รักษา และภาวนาที่ตนได้เจริญ หรือแม้เวลาจะผ่านล่วงไปหลายวันแล้ว แต่เมื่อระลึกนึกถึงความดีที่ตนได้กระทำเมื่อใด ก็เกิดความเบิกบานใจอยู่เมื่อนั้น บุญส่วนนี้เป็นส่วนของอปรเจตนา

การบำเพ็ญบุญกิริยาทั้ง ๓ ประการอย่างครบถ้วน ด้วยเจตนาที่มีความพร้อมพร้อมสมบูรณ์แห่งองค์ประกอบของเวลา ๓ ช่วงตอนดังกล่าวมาแล้วนี้ นับได้ว่าเป็นความสมบูรณ์แห่งการกระทำบุญ ตามหลักของพระพุทธศาสนา ทั้งยังสามารถอำนวยการอันสงฆ์แก่ผู้กระทำอย่างสมบูรณ์เช่นกัน ทั้งนี้เนื่องจากการกระทำดังกล่าวมีความสมดุลกันทั้งความดีขั้นพื้นฐานคือทาน ความดีที่สูงขึ้นมาอีกคือศีล และความดีขั้นสูงสุดคือภาวนา หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นความดีที่เกี่ยวกับศีล สมาธิ และปัญญานั้นเอง

### ๒.๒.๑ ความหมายและประเภทของส่วนบุญ

เมื่อพิจารณาความหมายของคำว่า “ส่วนบุญ” โดยผิวเผินแล้ว อาจทำให้เข้าใจว่าบุญเป็นสิ่งที่สามารถแบ่งแยกแจกจ่ายออกได้หลายส่วน และอาจตีค่าบุญเป็นเสมือนวัตถุสิ่งของที่แบ่งแยกเป็นชิ้นเป็นอันได้ ความเข้าใจในลักษณะนี้ นับว่ามีส่วนทำให้สาระของคำสอนเรื่องบุญเบี่ยงเบนไปจากความหมายที่แท้จริง ไม่เท่านั้นยังอาจนำไปสู่ความหวงแหนบุญ ไม่อยากเฉลี่ยเผื่อแผ่บุญที่ตนได้กระทำให้แก่บุคคลอื่น มีความตระหนี่บุญอย่างเข้มข้นจนกลายเป็นคนเห็นแก่ตัวจัด เพราะคำที่เข้าใจผิดคิดว่าหากอุทิศให้แก่บุคคลอื่น บุญที่ตนกระทำไว้ก็จะลดน้อยลงไป กระทั่งหมดไปในที่สุด

แม้ว่าคำว่า “ส่วนบุญ” จะสื่อความหมายให้เข้าใจว่าเป็นสิ่งที่สามารถอุทิศให้แก่ผู้อื่นได้ก็จริง แต่ก็ไม่ใช่อุทิศให้โดยการแบ่งปันหรือโอนถ่ายไปให้ เหมือนวัตถุที่สามารถแบ่งแยกหรือโยกย้ายถ่ายโอนได้ดังที่ชาวโลกเข้าใจกัน เพราะว่าตามสภาพแล้วบุญมีสภาพเป็นนามธรรม ไม่ใช่วัตถุสิ่งของที่ใคร ๆ ก็สามารถจับต้องหรือมองเห็นได้ด้วยตา แต่เมื่อว่าโดยผลแล้วบุญสามารถอำนวยการผลสำเร็จที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมได้ เป็นต้นว่าผลของบุญที่เป็นรูปธรรมซึ่งประจักษ์ผลในเวลาอันรวดเร็วแก่ผู้ที่ได้กระทำบุญกับผู้ทรงคุณพิเศษ เช่น พระพุทธเจ้า หรือพระพุทธสาวกที่เพิ่งออกจากนิโรธสมาบัติ และผลของบุญที่สำเร็จแก่ปรตตูปชิวิกเปรต เป็นต้นซึ่งได้อนุโมทนาส่วนบุญที่ญาติอุทิศให้ เราเรียกผลของบุญชนิดที่เห็นผลได้ในปัจจุบัน หรือบุญที่ให้ผลฉับพลันทันตาเห็นนี้ว่า “ทิฐฐธรรมเวทนิยกรรม” ส่วนผลของบุญที่เป็นนามธรรมเป็นผลที่ประจักษ์ได้ด้วยใจ ปรากฏแก่ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่และเทวดาซึ่งได้กระทำบุญด้วยตนเอง หรือได้ทราบว่ามีผู้อื่นอุทิศส่วนบุญให้แก่ตน แล้วเกิดความรู้สึกซาบซึ้งปราโมทย์ยินดีเป็นต้นอันเป็นฝ่ายกุศลจิต

ด้วยเหตุนี้ การเข้าใจความหมายของส่วนบุญ จึงมีความสำคัญต่อกิจกรรมการอุทิศส่วนบุญไม่น้อย เพราะจะทำให้เกิดความเข้าใจความหมายของส่วนบุญอย่างถูกต้อง และนำไปสู่การ

ปฏิบัติที่ถูกต้องสอดคล้องกับสาระที่แท้จริงของคำสอนเรื่องการอุทิศส่วนบุญ ที่สำคัญยังมีส่วนทำให้ผู้กระทำบุญสามารถพัฒนาคุณธรรมภายในจิตใจของตนให้สูงขึ้น และพร้อมที่จะเอื้ออำนวยช่วยเหลือผู้อื่นอย่างเต็มกำลังความสามารถของตน ในฐานะกัลยาณชนผู้เปี่ยมด้วยน้ำใจได้

### ๒.๒.๑ ความหมายตามรูปศัพท์

คำว่า “ส่วนบุญ” มาจากรูปศัพท์ภาษาบาลีว่า “ปัตติ” ซึ่งความจริงแล้วความหมายตามรูปศัพท์ภาษาบาลีไม่ตรงกับความหมายทางภาษาไทย เพราะรากศัพท์ของคำว่า “ปัตติ” ไม่ได้บ่งความหมายของบุญอย่างชัดเจน แต่ที่มักจะแปลว่า “ส่วนบุญ” ก็เพราะสื่อความหมายแสดงเจตนาของบุคคลว่ามีเจตนาประสงค์จะอุทิศให้แก่ผู้อื่น แท้จริงแล้ว คำว่า “ปัตติ” แสดงนัยถึงบุญที่ผู้กระทำพึงถึงหรือพึงได้ ในฐานะที่เขาเป็นผู้กระทำด้วยตนเอง มีรูปวิเคราะห์ว่า “ปัตตพพาติ ปตติ”<sup>๖๔</sup> แปลว่า “ปัตติ หมายถึง ความดีที่บุคคล (ผู้กระทำ) พึงถึง (พึงได้)” รูปวิเคราะห์นี้ มีความหมายว่าผู้ที่ได้กระทำความดีแล้ว ชื่อว่าเป็นผู้ได้บุญที่เกิดจากการกระทำของเขา โดยเมื่อเขาได้ให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนาแล้ว ถือว่าได้สั่งสมบุญไว้ในจิตใจของตนเรียบร้อยแล้ว ภาวะอันเป็นบุญเป็นสิ่งที่ปรากฏหรือนอนเนื่องอยู่ในจิตสันดานของเขาตามสภาพแล้ว และบุญนั้นก็สามารทำให้ผู้อื่นมีส่วนร่วมได้โดยการอุทิศให้ของเขาและโดยการอนุโมทนาของผู้อื่น

ความจริงแล้ว คำว่า “ปัตติ” ตามรูปวิเคราะห์นี้ ไม่ควรแปลว่า “ส่วนบุญ” เพราะเป็นบุญที่เกิดขึ้นแก่ตัวผู้กระทำเอง ต่อเมื่อเขาได้อุทิศบุญที่ตนกระทำให้แก่ผู้อื่น เราจึงเรียกบุญนั้นว่า “ส่วนบุญ” หากยังไม่ได้อุทิศให้แก่ผู้อื่นก็ไม่เรียกว่า “ส่วนบุญ” เพราะผู้อื่นไม่ได้มีส่วนร่วม หรือไม่มี ความเกี่ยวข้องกับบุญของเขานั้นเอง แต่ที่ต้องแปลว่า “ส่วนบุญ” ก็เพราะอนุโลมตามภาษานิยม

อนึ่ง ยังมีรูปวิเคราะห์ของ คำว่า “ปัตติ” อีกรูปหนึ่งที่แสดงความหมายเนื่องด้วยบุคคล ผู้รับว่า “ปาปิยตีติ ปตติ”<sup>๖๕</sup> แปลได้ความว่า “ปัตติ หมายถึง ความดีที่บุคคลอื่นให้ถึง (อุทิศให้)” ความหมายตามรูปวิเคราะห์นี้ ชี้ให้เห็นว่านอกจากบุญจะเป็นสิ่งที่ผู้กระทำได้ถึง ได้รับ หรือผู้กระทำ เป็นเจ้าของบุญกรรมนั้นแล้ว บุญยังเป็นสิ่งที่สามารถขยายออกไปสู่บุคคลอื่นได้ โดยที่เมื่อบุคคลได้ กระทำบุญ เช่น ให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนาแล้ว ก็สามารถอุทิศส่วนบุญที่ตนได้กระทำแก่ บุคคลอื่นได้ แต่การอุทิศส่วนบุญให้ในลักษณะนี้ ไม่ได้เป็นการโยกย้ายถ่ายโอนบุญอันเป็นสมบัติ เฉพาะตัวของผู้กระทำ ให้ตกไปเป็นสมบัติของบุคคลอื่นแต่ประการใด หากเป็นการแสดงออกถึง น้ำใจอันงามและความปรารถนาดีต่อบุคคลอื่น โดยปรารถนาเอาความดีที่ตนได้กระทำเป็นที่ตั้งแล้ว ปรารถนาให้บุคคลอื่นมีส่วนร่วมในความดีนั้น

อย่างไรก็ตาม ความหมายตามรูปศัพท์ทั้งสองของส่วนบุญนี้ แสดงนัยสำคัญให้ทราบว่า บุญเป็นสิ่งที่ผู้กระทำได้รับเป็นเบื้องต้น เนื่องจากเป็นกิริยาสมบัติของผู้กระทำนั่นเอง และบุญที่เขา ได้รับนั้นก็สามารอุทิศให้แก่บุคคลอื่น หรือให้ผู้อื่นมีส่วนร่วมในบุญนั้นได้ โดยที่เขาแผ่ความ

<sup>๖๔</sup> พระสัทธัมมโชติกะ, มหาอภิธัมมัตถสังคหฎีกา ปริจเฉทที่ ๕, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสัทธัมมโชติกะ, ๒๕๑๗), น. ๒๓๑.

<sup>๖๕</sup> พระสัทธัมมโชติกะ, มหาอภิธัมมัตถสังคหฎีกา ปริจเฉทที่ ๕, น. ๒๓๒.

ปรารถนาดีออกไปให้ มุ่งให้ผู้อื่นได้รับประโยชน์จากบุญที่ตนได้กระทำ แต่ก็เชื่อว่า การอุทิศส่วนบุญของเขากลับมาทำให้ผู้อื่นมีส่วนร่วมได้โดยปราศจากการอนุโมทนาบุญของผู้อื่น เพราะการอนุโมทนาถือเป็นเงื่อนไขสำคัญของการรับส่วนบุญประการหนึ่ง

สรุปแล้ว คำว่า “ปัตติ” ที่คนไทยมักแปลกันว่า “ส่วนบุญ” นั้น มีความหมายที่แท้จริงอยู่ ๒ นัย ทั้งความหมายเชิงแยกเดี่ยว และความหมายที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการกระทำของบุคคลหนึ่งต่ออีกบุคคลหนึ่ง ดังนี้ คือ

๑. บุญที่ผู้กระทำได้รับเอง เนื่องจากเป็นบุญที่เกิดจากการกระทำของตน โดยอาศัยหลักว่าเมื่อบุคคลได้สร้างเหตุอันใด ผลก็ย่อมจะตกเป็นของบุคคลนั้นตามสมควรแก่เหตุที่เขาได้สร้างไว้ในที่นี้ปรารถนาถึงการได้รับบุญของผู้กระทำเป็นหลัก แต่เราไม่เรียกว่าเป็นส่วนบุญ เพราะบุคคลผู้กระทำบุญยังไม่ได้อุทิศให้ผู้อื่น ความหมายนี้เป็นความหมายเชิงแยกเดี่ยวที่หมายเอาเฉพาะบุญที่ผู้กระทำได้รับเอง ดังรูปวิเคราะห์ว่า “ปัตตพพชาติ ปัตติ” แปลว่า “ความดีที่บุคคล (ผู้กระทำ) พึงถึง (พึงได้)” หรือ “ปชชยิตถชาติ ปัตติ”<sup>๖๖</sup> แปลว่า “ความดีที่บุคคล (ผู้กระทำ) ถึงแล้ว (ได้รับแล้ว)”

๒. บุญที่ผู้กระทำอุทิศให้แก่ผู้อื่น คือบุญที่บุคคลได้กระทำนั้นสามารถอุทิศให้แก่ผู้อื่นได้ แต่ผู้อื่นจะสามารถรับส่วนบุญได้ ก็โดยอาศัยเงื่อนไขคือการอนุโมทนาซึ่งชมต่อบุญที่อีกบุคคลหนึ่งอุทิศให้ ซึ่งก็คือการรับผลบุญที่เขาได้กระทำโดยการอนุโมทนานั่นเอง โดยนัยนี้หมายถึงการกระทำความดีแล้วแผ่ออกไปแก่บุคคลอื่น ปรารถนาให้เขามีส่วนในบุญที่ตนได้กระทำแล้ว ความหมายนี้แสดงความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์ของการกระทำระหว่างผู้อุทิศส่วนบุญกับ ผู้ที่เขาอุทิศส่วนบุญให้ ดังรูปวิเคราะห์ว่า “ปาปิยตีติ ปัตติ” แปลได้ความว่า “ความดีที่บุคคลอื่น ให้ถึง (อุทิศให้)” หมายถึงความดีที่บุคคลได้รับเพราะมีผู้อื่นอุทิศให้ ดังนั้น บุญ (ปัตติ) ตามนัยนี้จึงมุ่งเอาผู้รับส่วนบุญซึ่งบุคคลอื่นอุทิศให้เป็นหลัก

ส่วนศัพท์ที่แสดงความหมายของส่วนบุญ หรืออาจเรียกว่าเป็นคำไวพจน์ (synonyms) ซึ่งสามารถใช้เป็นคำเรียกแทนความหมายของส่วนบุญได้ พอประมวลได้ ๒ ศัพท์ คือ

ก) ทักขิณา หรือทักขิณาในภาษาไทย หากใช้ในความหมายเชิงบุคลาธิษฐาน มุ่งเอาบุคคลหรือวัตถุสิ่งของเป็นที่ตั้ง หมายถึงทานที่ถวายแก่พระสงฆ์เพื่ออุทิศให้แก่ผู้ล่วงลับด้วยความเชื่อหรือศรัทธาในกรรมและผลของกรรม<sup>๖๗</sup> หรือไทยธรรมที่ถวายแก่ท่านผู้ทรงคุณพิเศษเพื่อประโยชน์แก่เขตชน<sup>๖๘</sup> เป็นคำที่นิยมใช้กับคนที่ล่วงลับไปแล้ว หรือไม่ก็เป็นพวกเทวดา แต่ไม่นิยมใช้กับคนที่ยังมีชีวิตอยู่ ดังพระพุทธพจน์ในติโรกฐตสูตรว่า “เมื่อหวนระลึกได้ถึงอุปการะที่บุคคลอื่นเคยกระทำแก่ตนว่า ผู้นี้ได้ให้สิ่งนี้แก่เรา ได้ช่วยกระทำกิจของเรา ผู้นี้เป็นญาติ เป็นมิตรสหายของเรา เมื่อเขาละโลกไปแล้วก็ควรอุทิศส่วนบุญให้”<sup>๖๙</sup>

<sup>๖๖</sup>มหาหมกุฎราชวิทยาลัย, อภิธมมตถวิภาวินยา ปลายิกา นาม อตถโยชนา (ทุติโย ภาโค), (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาหมกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), น. ๕๗๔.

<sup>๖๗</sup>พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), ชีวิตหนึ่งเท่านั้นสร้างความดีได้อันันต์, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๐), น. ๒.

<sup>๖๘</sup>พระอุตรคณาธิการ, รศ.ดร.จำลอง สารพัดนึก, พจนานุกรม บาลี - ไทย, (กรุงเทพฯ: บริษัท ประยูรพรินท์ติ้ง จำกัด, ๒๕๓๘), น. ๒๔๑.

<sup>๖๙</sup>สุ.เปต. ๒๖/๙๐/๑๖๐.

อนึ่ง จะเห็นได้ว่าในปัจจุบันนี้การอุทิศส่วนบุญให้แก่ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว มักจะถูกเรียกว่า “ทักษิณานุประทาน” ซึ่งถูกปรารภขึ้นในโอกาสที่มีญาติคนใดคนหนึ่งหรือผู้เป็นที่เคารพนับถือ และรู้จัก รักใคร่ คำนึงของบุคคลล่วงลับไปแล้วเท่านั้น แต่กระนั้น การกระทำบุญในลักษณะนี้ก็เพียงรูปแบบหนึ่งของปิตุทานอยู่นั่นเอง เพราะปิตุทานเป็นวิธีการกระทำบุญอุทิศกว้าง ๆ ครอบคลุมถึงการอุทิศส่วนบุญให้แก่คนที่ยังมีชีวิตอยู่และคนที่ล่วงลับไปแล้วด้วย นอกจากนั้น คำว่า “ทักษิณา” ยังเป็นคำเชื่อมกับคำอื่น ๆ ซึ่งโดยมากก็มีความหมายสื่อถึงการอุทิศส่วนบุญ อาทิคำว่า “ทักษิณาทก” หมายถึง การหลั่งน้ำอุทิศส่วนบุญภายหลังจากกระทำบุญแล้ว

ข) บุญญภาคะ เป็นคำที่เมื่อแปลตามรูปศัพท์แล้ว จะได้ความหมายตรงตัวว่า “ส่วนบุญ” คำนี้มักปรากฏในรูปลักษณะของการร่วมกระทำบุญกับผู้อื่นแล้วมีส่วนในบุญนั้น หรือขอมีส่วนร่วมในบุญที่บุคคลอื่นกระทำ หรือไม่ก็ขอให้บุคคลอื่นมีส่วนร่วมในบุญที่ตนได้กระทำ แตกต่างจากคำว่า “ทักษิณา” ที่สื่อความถึงการอุทิศส่วนบุญที่ออกไปจากผู้กระทำโดยตรง หรือขอให้ผู้อื่นอุทิศส่วนบุญแก่ตนเท่านั้น ไม่ได้ขอมีส่วนร่วมในบุญนั้นโดยตรง

การมีส่วนร่วมในบุญโดยการอนุโมทนา (ในบุญที่เขาอุทิศให้) หรือชวนชวายช่วยเหลือในกิจกรรมอันเป็น บุญของผู้อื่น จึงจะถือว่าเป็นผู้มีส่วนในบุญนั้นโดยตรง<sup>๗๐</sup> ส่วนผู้ที่ขอมีส่วนร่วมในบุญของผู้อื่น โดยที่ตนไม่ได้มีส่วนร่วมกระทำมาตั้งแต่ตอนต้น หากผู้กระทำบุญหรือเจ้าของบุญยินดีอนุญาตให้เขามีส่วนร่วมในบุญ ก็ถือว่าเป็นบุญภาคีคือมีส่วนในบุญนั้น สำหรับกรณีผู้กระทำบุญแสดงอัธยาศัยกว้างขวาง เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนร่วมในบุญของตนด้วยการอุทิศส่วนบุญให้แก่เขา หากเขา (ผู้อื่น) รับทราบถึงเจตนาปรารภนาดิฉันแล้วอนุโมทนาเป็นการแสดงความชื่นชมและขอบคุณ (ปิตตานุโมทนาเมย์) ในส่วนบุญที่ผู้อุทิศส่วนบุญให้ ก็ถือว่าเป็นบุญนั้นโดยตรง หรือแม้แต่ผู้ที่กระทำบุญโดยการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์สักอย่างหนึ่ง แล้วชักชวนผู้อื่นให้ร่วมกระทำคล้ายกับผู้ลงทุนกับผู้เป็นหุ้นส่วน ถือว่าผู้ที่ร่วมกระทำบุญคล้ายกับเป็นหุ้นส่วนนั้นเป็นผู้มีส่วนในบุญนั้นโดยตรง (เวยยาวัจจเมย์↔เวยยาวัจจเมย์) เช่นกัน ส่วนผู้ที่อนุโมทนาบุญของคนอื่น โดยที่เขาไม่ได้อุทิศส่วนบุญให้ (ทานเมย์←อนุโมทนาเมย์) และผู้ที่คนอื่นปรารภนาให้มีส่วนในบุญของเขาโดยที่ไม่ได้ร่วมกระทำบุญ เป็นผู้มีส่วนในบุญโดยอ้อม

อย่างไรก็ตาม การอนุโมทนาในการกระทำบุญของผู้อื่นก็นับว่ามีส่วนในบุญนั้นได้ แม้จะไม่ได้ร่วมกระทำก็ตาม แต่ต้องทำความเข้าใจว่าบุคคลสามารถมีส่วนในบุญของคนอื่นได้ แต่ไม่ใช่เป็นผู้รับส่วนบุญหรือผลบุญที่เขาอุทิศให้ สำหรับอุทาหรณ์การขอมีส่วนร่วมในบุญของผู้อื่น ส่วนมากปรากฏอยู่ในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบทหลายแห่ง โดยที่ทายกเมื่อได้ถวายอาหารบิณฑบาตแก่พระปัจเจกพุทธเจ้าหรือพระเถระผู้ทรงคุณพิเศษหลาย ๆ องค์แล้ว ก็มักขอมีส่วนร่วมในบุญหรือในคุณธรรมที่ท่านได้บรรลุ ซึ่งท่านเหล่านั้นก็จะอวยพรให้สำเร็จตามความปรารภนา เพื่อให้ผู้ขอมีส่วนร่วมได้กระทำบุญในส่วนของปิตตานุโมทนาเมย์ อันเกิดจากความปราโมทย์ยินดีต่อบุญของผู้อื่นนั้น เป็นปัจจัย

<sup>๗๐</sup> อัง.ปญจก. ๒๒/๓๖/๔๔.

## ๒.๒.๒ ประเภทของส่วนบุญ

เมื่อแยกประเภทของส่วนบุญเฉพาะที่เป็นสาระสำคัญแล้ว จะได้ลักษณะกว้าง ๆ อยู่ ๒ ประการ กำหนดโดยประเภทของบุคคลผู้รับส่วนบุญที่เขาอุทิศให้ มุ่งหมายถึงผู้รับโดยตรง คือ คนที่ยังมีชีวิตอยู่และคนที่ล่วงลับไปแล้ว และกำหนดโดยลักษณะของการอุทิศ ๒ ลักษณะ ได้แก่ลักษณะการอุทิศในเชิงแคบ คืออุทิศโดยเจาะจงผู้รับส่วนบุญประการหนึ่ง และในเชิงกว้างคืออุทิศโดยไม่เจาะจงผู้รับส่วนบุญประการหนึ่ง ประเภทของส่วนบุญทั้งหมดนี้มีนัยสำคัญที่น่าพิจารณาอยู่ไม่น้อย เพราะชี้ให้เห็นถึงสาระของการอุทิศส่วนบุญทั้งในส่วนของผู้รับส่วนบุญและลักษณะของการอุทิศส่วนบุญอย่างสำคัญ

### ๒.๒.๒.๑ ประเภทของส่วนบุญที่เนื่องด้วยบุคคลผู้รับ

เมื่อจำแนกประเภทโดยถือเอาผู้รับส่วนบุญเป็นเกณฑ์ เราสามารถจัดส่วนบุญประเภทนี้ออกได้ ๒ ลักษณะ คือ

ก) ส่วนบุญที่อุทิศให้แก่ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ เป็นส่วนบุญประเภทที่ชาวพุทธจำนวนมากมักเข้าใจผิดว่าไม่น่าจะมีอยู่ในหลักของการกระทำบุญทางพระพุทธศาสนา โดยเหตุที่มีความเข้าใจอยู่เป็นพื้นฐานแล้วว่าการอุทิศส่วนบุญเป็นเรื่องของมิตที่อยู่ที่ล่วงลับไปแล้ว และมีความเกี่ยวเนื่องกับภพหน้าซึ่งเชื่อกันว่าญาติของตนจะไปสิงสู่อยู่ครอง จึงพากันเข้าใจว่าไม่ใช่กิจกรรมที่ควรกระทำแก่คนที่ยังมีชีวิตอยู่ เพราะเชื่อว่าเมื่อกระทำไปแล้วเขาก็คงไม่ได้รับประโยชน์อะไร ทานวัตถุจำพวกอาหารเป็นต้นที่อุทิศไปให้เขาก็คงไม่ได้รับ เนื่องจากเขาก็มีกินมีใช้ในชีวิตประจำวันอยู่แล้ว จึงไม่มีความจำเป็นต้องใช้สอยปัจจัยซึ่งคนที่ยังมีชีวิตอยู่เหมือนกันอุทิศให้ แต่คนที่ล่วงลับไปสู่ปรโลกน่าจะมีความต้องการปัจจัยเหล่านั้น โดยสมมติฐานว่าผู้ที่ล่วงลับไปไม่สามารถนำทรัพย์สมบัติของตนติดตัวไปได้ อีกทั้งภพที่ญาติไปเกิดนั้นก็ไม่มีการประกอบอาชีพสำหรับเลี้ยงชีวิตเหมือนกับโลกมนุษย์ ดังนั้น คนที่ยังมีชีวิตอยู่จึงควรกระทำบุญอุทิศไปให้เพื่อเขาจะได้กินได้ใช้ในปรโลก เราสามารถประเมินสภาพความเชื่อเรื่องการอุทิศส่วนบุญของชาวพุทธบางคนดังกล่าวมาว่าตั้งอยู่บนฐานของความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนและคลุมเครือ ดึงไปเพียงด้านเดียว คือมุ่งกระทำเฉพาะโอกาสที่ญาติเป็นต้นล่วงลับไปแล้วเท่านั้น ซึ่งอาจทำให้มองข้ามเลย ไม่ใส่ใจให้ความสำคัญในการสร้างเมตริจิตต่อพวกเขาในขณะที่พวกเขายังมีชีวิตอยู่

อีกประการหนึ่ง ความเชื่อในลักษณะนี้ของชาวพุทธบางคน น่าจะเป็นการตั้งสมมติฐานไว้ก่อนว่า ญาติของตนที่ล่วงลับไปแล้วอาจมีสภาพชีวิตที่อดอยากหิวกระหาย หรืออาจตกอยู่ในโลกที่เราร้อนทุกข์ทรมานและปราศจากความสุข จึงควรอุทิศส่วนบุญให้แก่พวกเขา เพื่อว่าพวกเขาจะสามารถรับส่วนบุญได้แล้วมีสภาพชีวิตที่ดีขึ้น และมีปัจจัยใช้สอยอย่างเพียงพอต่อความต้องการพิจารณาได้ว่าการตั้งสมมติฐานดังกล่าวนี้ น่าจะอนุโลมตามความเชื่อของพวกพราหมณ์ที่มีธรรมเนียมเช่นและทำทักษิณอุทิศบุรพิตร์ของพวกเขา เรียกว่า “ศราทธะ”<sup>๗๑</sup> หรือ

<sup>๗๑</sup>สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สารานุกรมพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๙), น. ๔๗๒.

”ศราทธ” อันแสดงออกถึงความปรารถนาที่จะให้ญาติผู้ล่วงลับไปมีอาหารกิน เพื่อขจัดความหิวกระหาย มีเสื้อผ้านุ่มห่มอย่างพร้อมมูลไม่ต้องเปลือยกายและเที่ยวเร่ร่อนอีกต่อไป

ด้วยเหตุนี้ การอุทิศส่วนบุญให้แก่คนที่ยังมีชีวิตอยู่ จึงดูเหมือนว่าเป็นเรื่องใกล้ตัวเกินไปจนมองไม่เห็นความสำคัญ หรือเป็นไปได้ และอาจมองว่าเป็นเรื่องอ้อมงคลก็ได้ ข้อเสียของความเข้าใจในลักษณะนี้ ก็คืออาจเป็นเหตุให้คนประวิงเวลาที่จะกระทำประโยชน์แก่บุคคลอื่นในขณะที่เขายังมีชีวิตอยู่ จะเห็นความสำคัญของเขาต่อเมื่อเขาล่วงลับไปแล้วเท่านั้น เมื่อถึงเวลานั้นแล้วจึงค่อยอุทิศส่วนบุญให้ ซึ่งความจริงแล้วการอุทิศส่วนบุญเป็นกิจกรรมหนึ่งที่ชาวพุทธควรกระทำในชีวิตประจำวันของตน เพราะยิ่งกระทำก็ยิ่งเพิ่มพูนความดีให้มีมากยิ่งขึ้น จิตใจของผู้กระทำความดีก็จะประณีต สะอาดยิ่งขึ้น และหากอนุโลมว่าการกระทำความดีหรือการปฏิบัติหน้าที่เพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น จักสามารถอุทิศให้แก่ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ได้ ด้วยการแสดงความปรารถนาดี มุ่งประโยชน์แก่เขาเป็นที่ตั้ง ก็นับได้ว่าเป็นกิจกรรมที่สามารถกระทำได้และยังอาจก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ได้ด้วย

อนึ่ง การอุทิศส่วนบุญแก่คนที่ยังมีชีวิตอยู่ สามารถกระทำได้ ๒ วิธี คือจะอุทิศต่อหน้าก็ได้ อุทิศลับหลังก็ได้<sup>๗๒</sup> การอุทิศส่วนบุญต่อหน้า คือ เมื่อเราได้กระทำบุญในส่วนของท่าน ศีล หรือภavanaแล้ว ได้พบญาติมิตรและคนที่ใกล้ชิดคุ้นเคยกันจึงบอกให้ทราบว่าได้กระทำบุญมา แล้วขอให้เขาร่วมอนุโมทนาเพื่อมีส่วนได้รับบุญนั้นด้วย หากเขาอนุโมทนามาก็ได้รับบุญในส่วนของปัตตานุโมทนา แม้หากเขาไม่อนุโมทนา ผู้อุทิศส่วนบุญก็ยังถือว่าได้บุญในส่วนของปัตตานุโมทนาอยู่นั่นเอง

ส่วนการอุทิศให้ลับหลังนั้น เช่น การกระทำบุญพิเศษประเภทใดประเภทหนึ่งเพื่อถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ เนื่องในโอกาสสำคัญที่เกี่ยวข้องด้วยพระองค์ท่านเหล่านั้น ดังที่พสกนิกรไทยทุกหมู่เหล่าปฏิบัติกันเป็นประจำทุกปี แม้ว่าพวกท่านจะไม่ทรงทราบ แต่ก็ถือว่าการอุทิศส่วนบุญนั้นเป็นสื่อแสดงออกถึงความจงรักภักดี และปรารถนาให้ท่านเหล่านั้นทรงพระเกษมสำราญ

นอกจากนี้ การอุทิศส่วนบุญให้แก่คนที่ยังมีชีวิตอยู่ ก็ยังมีกล่าวไว้ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาอยู่หลายแห่ง เช่น เรื่องของนายอันนการะอุทิศส่วนบุญให้แก่เศรษฐีที่มาขอมีส่วนร่วมในบุญที่เขาได้รับจากการถวายบิณฑบาตแก่พระปัจเจกพุทธเจ้า<sup>๗๓</sup> อุบาสกผู้เป็นอริยสาวกขึ้นเรือเดินทางไปกับช่างตัดผม เมื่อเรืออับปางกลางทะเล ทั้งสองพากันเอาชีวิตรอดขึ้นฝั่งได้ ช่างตัดผมฆ่านกกินเป็นอาหารประทังชีวิต แต่อุบาสกเป็นผู้รักษาศีลจึงไม่กินนก ระลึกถึงแต่คุณของพระรัตนตรัย พญานาคเลื้อมไต่ในศีลของท่าน จึงเนรมิตกายเป็นเรือให้อุบาสกนั่ง เทวดาที่สถิตอยู่ประจำมหาสมุทรก็มารับเฉพาะอุบาสกไป แต่ไม่รับช่างตัดผมไปด้วย เพราะเขาไม่มีศีล อุบาสกต้องการจะอนุเคราะห์เขา จึงอุทิศส่วนบุญที่เกิดจากการรักษาศีลและอนุสติภavanaแก่เขา แล้วบอกให้เขา

<sup>๗๒</sup>พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตตวณฺโณ), กฎแห่งกรรม, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาภูมิ  
ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), น. ๑๓๙.

<sup>๗๓</sup>พระพุทธโฆษาจารย์, ธรรมปทฎกถา อฎฐโม ภาค, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาภูมิ  
ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), น. ๘๗-๘๘.

อนุโมทนาในความดีส่วนศีลและภavanaของตน เมื่อเขาอนุโมทนาแล้วเทวดาก็ได้นำเขาไปด้วย<sup>๗๔</sup> หรือนางวิสาขามหาอุบาสิกาอุทิศส่วนบุญที่เกิดจากการถวายวิหารบุพพารามแก่หญิงสหายประมาณ ๕๐๐ คน และขอให้หญิงเหล่านั้นอนุโมทนาส่วนบุญที่นางอุทิศให้<sup>๗๕</sup>

สรุปได้ว่า ส่วนบุญที่อุทิศให้แก่คนที่ยังมีชีวิตอยู่ แม้จะไม่โดดเด่นเท่ากับการอุทิศให้แก่คนที่ล่วงลับไปแล้ว เพราะความจำเป็นในการอุทิศส่วนบุญให้ที่มักถูกมองว่ามีน้อยกว่าคนที่ล่วงลับไปแล้ว โดยที่ชาวพุทธจำนวนมากมีความเชื่อว่าเมื่อมีญาติคนใดคนหนึ่งล่วงลับไปแล้ว ต้องปรารภการถวายทานแก่พระสงฆ์แล้วอุทิศส่วนบุญที่เกิดจากทานนั้นให้เสมอ ส่วนคนที่ยังมีชีวิตอยู่นั้นแทบจะไม่มี ความจำเป็นสำหรับการอุทิศส่วนบุญให้เลย เนื่องจากแม้ไม่ได้อุทิศส่วนบุญให้เขาก็สามารถดำรงชีวิตของตนได้ตามปกติอยู่แล้ว

ความเข้าใจดังกล่าวนี้ ทำให้การอุทิศส่วนบุญเป็นกิจกรรมที่ถูกบีบแค้นลงมาเหลือเฉพาะการกระทำให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ไม่ขยายไปถึงคนที่ยังมีชีวิตอยู่ และมองข้ามความสำคัญของกิจกรรมอันเป็นบุญอย่างอื่นนอกจากการให้ทานด้วย ทั้งที่หลักการกระทำบุญในพระพุทธศาสนามีมากมายหลายวิธี และวิธีที่ประณีตกว่าการให้ทานขึ้นไปก็มี ซึ่งล้วนแต่อุทิศให้แก่คนที่ยังมีชีวิตอยู่ได้ ดังเช่นนายจ๊กกษัตริย์อุทิศความดีจากการบำเพ็ญอุกฤษฏ์ทาน และรักษาศีลโดยไม่ปลิดชีวิตของกระต่าย เพื่อนำเนื้อสด ๆ ของมันมาปรุงเป็นยาบำบัดโรคของมารดา ทั้งที่มีโอกาสฆ่ามันได้ แต่ก็ถูกคิดขึ้นมาได้ว่าการทำลายชีวิตสัตว์อื่นเพื่อแลกกับชีวิตของมารดาไม่เป็นการสมควรเลย จึงปล่อยมันไปด้วยความเมตตาเอ็นดู เมื่อเขาเข้าไปหามารดาแล้ว ก็ได้ยื่นตั้งสัตยาธิษฐานว่า “ตั้งแต่เกิดมาจนจำความได้ เราไม่เคยจงใจฆ่าสัตว์ตัดชีวิตเลย ด้วยสัจวาจานี้ขอให้มารดาของเราหายจากโรคด้วยเถิด” พอสิ้นสัตยาธิษฐานมารดาของเขาก็ได้หายจากโรคนั้นทันที<sup>๗๖</sup>

นี่เป็นอุทาหรณ์ของการอุทิศส่วนบุญที่มีอยู่ในตน หรือที่เกิดจากการกระทำความดีอื่น ๆ ให้แก่ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ ไม่จำเพาะว่าต้องกระทำในโอกาสที่ญาติของตนล่วงลับไปแล้วเท่านั้น แต่มีหลักสังเกตอยู่ว่าการอุทิศให้คนที่ยังมีชีวิตอยู่ ไม่นิยมการถวายทานแก่พระสงฆ์แล้วอุทิศส่วนบุญในรูปของอาหารไปให้เหมือนกับการอุทิศให้แก่คนที่ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งมีชาวพุทธจำนวนมากไม่ตั้งสมมติฐานว่าเขาไปเกิดอยู่ในโลกที่ขาดแคลนปัจจัยหล่อเลี้ยงชีวิต ทั้งนี้ เพราะคนที่ยังมีชีวิตอยู่นั้นมีสภาพชีวิตที่ไม่มีความจำเป็นต้องรับผลทานในรูปของอาหาร ส่วนบุญที่เขาจะพึงได้รับจากการถวายทานมีเพียงการอนุโมทนาในบุญ ด้วยความปลาบปลื้มยินดีอันเป็นส่วนของปัตตนาโมทนาเมย์เท่านั้น

ข) ส่วนบุญที่อุทิศให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไป เป็นเรื่องที่ชาวพุทธเข้าใจกันโดยทั่วไปอยู่แล้วว่าเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นในโอกาสที่มีญาติของตนคนใดคนหนึ่งล่วงลับไป หรือโอกาสครบรอบวันเสียชีวิตของเขา โดยญาติหรือมิตรสหายจัดพิธีกระทำบุญครบรอบ ๗ วัน ๓ เดือน หรือ ๑ ปี เพื่อรำลึกถึงญาติผู้ที่ตายไปแล้ว<sup>๗๗</sup> การปรารภบุญโดยมากนิยมถวายทานแก่พระสงฆ์ เพื่อเป็นปัจจัยให้ญาติที่ล่วงลับไปแล้วได้รับผลที่เกิดจากการถวายทานนั้น

<sup>๗๔</sup> พุ. ข. อ. ๓/๑๗๑-๑๗๓.

<sup>๗๕</sup> พุ. วิ. อ. ๒๓/๒๕๒.

<sup>๗๖</sup> ส. ข. อ. ๒/๒๓๖-๒๓๗.

<sup>๗๗</sup> Buddha Dharma Education Association & BuddhaNet, “Sharing or Dedication of Merits,” <<http://www.buddhanet.net/elearning/history/devotion/devotion๐๕.htm>>.

การอุทิศส่วนบุญที่เรียกว่าทักษิณานุประทานนี้ เป็นกิจที่ชาวพุทธควรกระทำแก่ญาติมิตรที่ล่วงลับไปแล้ว เพราะเป็นวิธีเดียวที่จะทำให้พวกเขาได้รับประโยชน์ตามฐานะที่สมควร และเป็นวิธีตอบแทนอุปการคุณของพวกเขาได้ดีที่สุด การตอบแทนด้วยความเศร้าโศกเสียใจ ร้องไห้ตอกชกตัวเหมือนอย่างธรรมเนียมของพวกพราหมณ์ ไม่ก่อให้เกิดผลดีอะไรแก่พวกเขาเลย พวกเขาล่วงลับไปแล้วก็คงอยู่อย่างนั้น ไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ยิ่งไปกว่านั้น ผู้อุทิศส่วนบุญชนิดนี้ยังมีส่วนสร้างประโยชน์ด้านอื่น ๆ มีถวายความอุปถัมภ์แก่พระสงฆ์ให้มีกำลังปฏิบัติศาสนกิจ ประพฤติพรหมจรรย์ และตนเองก็ได้สั่งสมบุญไว้มีใช้น้อยด้วย

อาจกล่าวได้ว่า การอุทิศส่วนบุญให้แก่ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว โดยการนิมนต์พระสงฆ์มาฉันอาหารตามอย่างที่พระเจ้าพิมพิสารทรงกระทำ หลังจากฉลองพระเชตะวันมหาวิหารนั้น มีความสอดคล้องกับธรรมเนียมการกระทำทักษิณาที่เรียกว่า “ศราทธ” ของพวกพราหมณ์ คือพวกเขาจะเชิญพวกพราหมณ์ด้วยกันมาเลี้ยง เสร็จแล้วแจกไทยธรรม ผ้าถ่อเป็นสิ่งจำเป็นที่จะเว้นไม่ได้ พวกพราหมณ์เคร่งครัดในเรื่องนี้มาก เพราะไม่อยากให้บุรพบิดรของเขาหิวกระหายและ เปลือยกาย<sup>๗๘</sup>

ข้อแตกต่างของการกระทำทักษิณานุประทานของพระพุทธศาสนากับธรรมเนียมการกระทำทักษิณาของพวกพราหมณ์ ก็คือผู้รับทานของพระพุทธศาสนาเป็นพระสงฆ์ ส่วนของพวกพราหมณ์เป็นพราหมณ์ด้วยกันเอง นอกจากนั้น การอุทิศส่วนบุญของพระพุทธศาสนาไม่ได้จำกัดเฉพาะญาติของตนเท่านั้น หากยังขยายไปถึงมิตรสหายเป็นต้นด้วย แต่ของพวกพราหมณ์นิยมอุทิศส่วนบุญที่เกิดจากการให้ทานตามความเชื่อทางศาสนาของตน โดยอุทิศเฉพาะบุรพบิดร ๓ ชั้น คือ บิดา ปู่ ทวด สำหรับบุรพบิดรชั้นก่อนรุ่นทวดขึ้นไป หรือญาติผู้ไม่ได้สืบสายตรงลงมาจะได้รับเฉพาะน้ำที่ญาติกรวดให้เท่านั้น ซึ่งบุคคลประเภทนี้เรียกว่า “สมาโนทก” แปลว่า “ผู้ร่วมน้ำ”<sup>๗๙</sup>

อย่างไรก็ตาม ส่วนที่เหมือนกันของทั้งสองศาสนาก็คือ ต่างก็เป็นกิจกรรมที่อุทิศให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว มุ่งให้เขาได้รับประโยชน์จากการอุทิศส่วนบุญ โดยมีอาหารกินและมีเครื่องอุปโภคบริโภคอย่างสมบูรณ์ จุดประสงค์หลักก็เพื่อพลิกเปลี่ยนสภาพชีวิตของเขาซึ่งเชื่อว่าได้รับความทุกข์ หิวกระหายและเปลือยกายให้อิ่มหนำสำราญและมีเสื้อผ้าสวมใส่ จนกระทั่งพ้นไปจากสภาพที่ทุกข์ทรมานในโลกที่เขาไปเกิดอยู่นั้น

โดยมากแล้ว ส่วนบุญที่อุทิศที่ให้แก่คนที่ล่วงลับไปแล้ว มักจะเกี่ยวเนื่องกับการให้ทานเสมอ ถือว่าเป็นแบบแผนที่ชาวพุทธยึดถือปฏิบัติมาโดยตลอดก็ว่าได้ เพราะปรากฏว่าการกระทำบุญทักษิณานุประทานเพื่ออุทิศส่วนบุญให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว นิยมปรารภการถวายทาน เป็นหลักสำคัญ แม้ว่าจะไม่รู้ว่าจะญาติของตนจะไปเกิดอยู่ในภูมิที่สามารถรับส่วนบุญนั้นได้หรือไม่ แต่ก็ถือว่าเป็นหน้าที่ที่ตนควรกระทำแก่ญาติด้วยความตระหนักรู้ใส่ใจ และถือเป็นเรื่องจำเป็นที่จะละเว้นไม่ปฏิบัติไม่ได้ ด้วยหวังว่าอย่างน้อยที่สุดส่วนบุญที่ตนอุทิศให้จะเป็นปัจจัยด้านบวกซึ่งคอยอุดหนุน

<sup>๗๘</sup>สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สารานุกรมพระพุทธศาสนา, น. ๔๗๒.

<sup>๗๙</sup>สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, พุทธประวัติ เล่ม ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), น. ๑๓.



อำนาจให้ญาติของตนมีสภาพชีวิตที่ดี มีความสุข มีปัจจัยอำนาจชีวิตอย่างสมบูรณ์ในโลก ชั้นที่สุดแม้หากญาติของตนไม่ได้รับส่วนบุญ ก็ไม่เป็นการสูญเสียเปล่าอะไร เพราะตามหลักความจริงแล้ว บุญย่อมจะตกเป็นของผู้กระทำอยู่นั่นเอง ไม่ได้สูญหายไปไหน นอกจากนั้น การอุทิศส่วนบุญยังถือเป็นการปฏิบัติตามหลักของทศ ๖ โดยเฉพาะพันธกิจของชีวิตระหว่าง ทศเบื้องต้นคือบิดามารดากับทศเบื้องหลังคือบุตรธิดา ซึ่งบุตรธิดามีหน้าที่อันเป็นข้อผูกพันประการหนึ่งที่พึงกระทำต่อบิดามารดา นั่นก็คือการอุทิศส่วนบุญให้เมื่อท่านทั้งสองล่วงลับไปแล้ว สำหรับการเซ่นสังเวศพระภูมิเจ้าที่ ผีบ้านผีเรือน และยังอาจรวมไปถึงรุกขเทวดา หรือศาลพระพรหม ที่ต่างได้รับความนิยมและความเคารพนับถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์จากชาวบ้านทั่วไป หรือแม้แต่ชาวพุทธบางคนที่ยังมีความเชื่อในเรื่องมิติที่เร้นลับ อยู่ล้าเลเยระดับที่ประสาทสัมผัสของสามัญมนุษย์จะพึงเห็นได้ โดยใช้ของเช่นไหว้สังเวศรูปแบบต่าง ๆ ตามความเชื่อของแต่ละท้องถิ่นนั้น ถือได้ว่าเป็นที่มาประการหนึ่งของการตั้งเครื่องบัตร์พลีสังเวศผีและเทวดาบนศาล เพียงตา ศาลพระพรหม และที่ต่าง ๆ ที่เชื่อว่าเป็นที่สถิตของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย มีทั้งเครื่องบูชาประเภทดอกไม้ธูปเทียน หรือเครื่องหอมอย่างอื่นด้วยก็ได้กับเครื่องสังเวศที่เป็นของกิน เช่น หัวหมู บายศรี กล้วย อ้อย มะพร้าว น้ำตาล เป็นต้น<sup>๕๐</sup>

นอกจากนี้ ยังรวมถึงพิธีอีกหลายอย่างที่ปรากฏอยู่ในภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย เช่น ก็นกัวยสลาก (ตานกัวยสลาก) ในภาคเหนือ บุญข้าวประดับดิน และบุญข้าวสากในภาคอีสาน บูชาข้าวบิณฑิในภาคใต้ และพิธีสารทของไทยภาคกลาง<sup>๕๑</sup> ซึ่งแม้จะเป็นพิธีที่จัดขึ้นเพื่ออุทิศส่วนบุญให้แก่ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว และเพื่อเซ่นสังเวศสิ่งทีเชื่อว่ามีชีวิตหรือสิ่งเร้นลับทั้งหลาย เช่น เทวดาและพระภูมิเจ้าที่ ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นการอนุโลมตามหลักคำสอนเรื่องพลี ๕ ประการของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะบุพเพตพลีและเทวดาพลีก็ตาม แต่ก็อาจทำให้เบี่ยงเบนไปจากหลักคำสอนที่แท้จริงได้ หากไม่กระทำเพื่อแสดงออกถึงความกตัญญูกตเวทีต่อผู้มีพระคุณ และความเคารพนบถต่อสิ่งเร้นลับทั้งหลายที่เชื่อว่ามีชีวิต มีฤทธิ์อำนาจ แต่ทำเพื่อเป้าหมายอื่น เช่น เพื่อให้สิ่งเร้นลับเหล่านั้นพึงพอใจแล้วอำนาจโชคลาภให้แก่ตนและคนใกล้ชิดทั้งหลาย

สืบเนื่องมาจากความเชื่อเรื่องสิ่งเร้นลับศักดิ์สิทธิ์ และการถวายเครื่องบัตร์พลีเช่นสรวงบูชาเพื่อเอาใจหรือบนบานศาลกล่าวเพื่อให้เกิดโชคลาภแก่ตนนี้ มีคำกล่าวของนักปราชญ์ชาวตะวันตกอยู่ท่านหนึ่ง ซึ่งแสดงถึงเหตุผลว่าทำไมถึงต้องมีสิ่งเหล่านี้ไว้ในวิถีชีวิตของคนว่า

“ถ้าเราไม่มีพระเจ้า ไม่มีผีบางเทวดา เราก็ควรจัดสร้างขึ้น เพื่อจะได้พลีบูชาเป็นที่เคารพนับถือ เพราะถ้ามนุษย์ไม่มีสิ่งใดสำหรับยึดถือเพื่อเหนี่ยวรั้งความประพฤติของคน เช่นไม่มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีอิทธิฤทธิ์เหนือคน คอยบันดาลให้คุณให้โทษได้แล้ว คนก็จะไม่มีที่เกรงขามหันไปประพฤติแต่ความเลวทรามต่ำช้า กระทำให้หาความสุขสงบในหมู่มนุษย์ไม่ได้”<sup>๕๒</sup>

การอุทิศส่วนบุญให้แก่คนที่ล่วงลับไปแล้วตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนา มีนัยที่แตกต่างจากคำกล่าวนี้ เพราะแม้ว่าพระพุทธศาสนาจะยอมรับว่ามีเทวดาประเภทต่าง ๆ เช่น เทวดา

<sup>๕๐</sup>พ.ต.ประมวล สุวรรณศรี, เบญจรัตน์ อติชาตินานนท์ และภัทรกานต์ เผ่าบุญเกิด, สีศาสตร์, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บริษัทสากลการศึกษา จำกัด, ๒๕๓๐), น. ๖๐.

<sup>๕๑</sup>ผศ.สุเมธ เมธาวิทยกุล, สังคัปพิธีกรรม, น. ๕๐-๕๑.

<sup>๕๒</sup>พ.ต.ประมวล สุวรรณศรี, เบญจรัตน์ อติชาตินานนท์ และภัทรกานต์ เผ่าบุญเกิด, สีศาสตร์, น.๕๙.

ที่สถิตอยู่ตามแผ่นดิน ภูเขา ต้นไม้ และอากาศ รวมทั้งโอบาติคัสตัวอื่น ๆ มีพวกเปรต เป็นต้น ก็ตาม แต่เขาเหล่านั้นไม่ได้ถูกสร้างขึ้นเพื่อให้คนเกิดความรู้สึกคร่ำครวญในอำนาจ หรือเพื่อปลุกเร้าให้คนบูชาเอาใจ เพื่อที่จะช่วยอำนวยสนองโชคลาภให้ ซึ่งเป็นลักษณะการอ้อนวอนเทพเจ้าอย่างศาสนาประเภทเทวนิยมทั้งหลาย เพราะการบูชาบวงสรวงพระเจ้าในลักษณะนั้น ไม่ได้เกิดจากแรงจูงใจในการกระทำความดีอย่างแท้จริง หากแต่กระทำไปเพราะเกรงกลัวอำนาจลึกลับที่เชื่อกันว่าสามารถอำนวยผลดีหรือบันดาลผลร้ายให้แก่ตนได้ จึงต้องสังเวทเอาใจด้วยเครื่องบัตริต่าง ๆ แต่พระพุทธศาสนาแสดงท่าทีต่อสิ่งเหล่านั้น อย่างสิ่งที่ดำรงอยู่ตามสภาพซึ่งกรรมจัดสรรให้เป็นอยู่อย่างนั้น ไม่ได้มีอำนาจในการอำนวยผลดีหรือสนองผลร้ายให้แก่ใครตามความเชื่อเช่นนั้น ซึ่งหากปฏิบัติต่อเขาด้วยความนอบน้อมบูชา ก็ย่อมจะได้รับความนอบน้อมบูชาจากเขาเช่นกัน ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอนุโมทนาแก่มหาอำมาตย์สุริยและวัสสการะแห่งแคว้นมคธว่า

ผู้มีชาติของบัณฑิตอยู่อาศัยในประเทศใดก็ควรเชิญท่านผู้มีศีล สำรวมอินทรีย์ ประพฤติพรหมจรรย์มาเลี้ยงดูในประเทศนั้น แล้วควรอุทิศส่วนบุญแก่เหล่าเทวดาผู้สถิตอยู่ ณ ที่นั้น ๆ เทวดาเหล่านั้นที่เขานับถือบูชาแล้ว ก็ย่อมนับถือบูชาเขาตอบแทน จากนั้น ย่อมอนุเคราะห์เขา ประหนึ่งว่ามารดาอนุเคราะห์บุตรที่อยู่แนบอ้อม ผู้ที่เทวดาอนุเคราะห์แล้ว ย่อมประสบแต่ความเจริญทุกเมื่อ<sup>๕๓</sup>

นอกจากนั้น พระพุทธเจ้ายังตรัสไว้อีกว่าการอุทิศส่วนบุญให้แก่ญาติที่ยังมีชีวิตอยู่ก็ดี ญาติที่ล่วงลับไปแล้วก็ดี และเทวดาเป็นต้นก็ดี เป็นหน้าที่ที่ผู้ครองเรือนพึงกระทำด้วยความใส่ใจ โดยการใช้จ่ายโภคทรัพย์ที่ตนหามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียรกระทำพลี ๕\* อย่าง ความซอญนี้มีพระพุทธพจน์รับรองว่า

นรชนเมื่อคำนึงถึงเหตุนี้ว่า เราได้ใช้จ่ายโภคทรัพย์เลี้ยงตน เลี้ยงคนที่ควรเลี้ยงแล้ว ได้ผ่านพ้นภัยอันตรายแล้ว ได้ให้ทักษิณาอันมีผลสูงเลิศแล้ว ได้กระทำพลี ๕ ประการแล้ว และได้บำรุงท่านผู้มีศีล สำรวมอินทรีย์ ประพฤติพรหมจรรย์แล้ว บัณฑิตผู้อยู่ครองเรือน พึงปรารถนาโภคทรัพย์ เพื่อประโยชน์ใด เราก็ได้ลุถึงประโยชน์นั้นแล้ว เราได้กระทำสิ่งที่ไม่ต้องเดือดร้อนแล้ว นับว่าเป็นผู้ดำรงอยู่ในธรรมของพระอริยะแล้ว บัณฑิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญเขาในโลกนี้ เมื่อเขาละโลกนี้ไปแล้ว ย่อมปราโมทย์ใจในสวรรค์<sup>๕๔</sup>

พระพุทธพจน์นี้ชี้ให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาสอนให้บุคคลรู้จักกระทำหน้าที่ของตน ให้สมบูรณ์ เมื่อประโยชน์ส่วนตนสมบูรณ์แล้วก็เผื่อแผ่ออกไปแก่บุคคลใกล้เคียง เช่น ญาติที่ยังมีชีวิตอยู่ หรือที่ล่วงลับไปแล้ว ผู้ที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับตนเองด้านใดด้านหนึ่ง ทั้งด้านหน้าที่การงาน และความร่วมมือร่วมกันในกิจกรรมด้านอื่น ตลอดจนสังคมรอบข้าง แม้กระทั่งประเทศชาติ รวมถึงสิ่งเร้นลับที่ตนเองมองไม่เห็น แล้วขยายออกไปอย่างไม่มีขอบเขตไม่มีประมาณ ครอบคลุมถึงสัตว์ทุก

<sup>๕๓</sup>วินย.ม.หา. ๕/๗๓/๙๒.

\*๑. ญาติพลี (บำรุงญาติ) ๒. อติถิพลี (ต้อนรับแขก) ๓. บุพเพตพลี (อุทิศส่วนบุญแก่ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว) ๔. ราชาพลี (บำรุงราชการ เช่น เสียภาษีอากรให้แก่รัฐ) ๕. เทวดาพลี (อุทิศส่วนบุญให้แก่เทวดา)

<sup>๕๔</sup>อง.ปญจก. ๒๒/๔๑/๕๐.

ประเภทที่มีอยู่ในสกลจักรวาล ด้วยความรู้สึกรรรณชาติ ด้วยไมตรีจิต โดยถือเป็นภารกิจของชีวิต อย่างหนึ่ง ที่ควรให้ความสำคัญอย่างสม่ำเสมอ หรือยึดถือเป็นหลักของใจสำหรับใช้ในการดำเนินชีวิต ให้มีความสุขในปัจจุบัน

การกระทำหน้าที่ตามแนวทางดังกล่าวนี้ นอกจากจะเป็นการใช้ชีวิตอย่างคุ้มค่าด้วยการ กระทำความดีในส่วนต่าง ๆ แล้ว ยังก่อให้เกิดผลดีแก่เขาทั้งในชาตินี้และชาติหน้าด้วย กล่าวคือเขา ได้สร้างหลักประกันที่มั่นใจให้แก่ชีวิตของตนเองไว้ตั้งแต่ในปัจจุบันแล้ว เมื่อเขาละโลกไปความดีที่เขา ได้กระทำไว้ ก็จะเป็นปัจจัยอุดหนุนให้เขามีความสุขตามสมควรแก่กรรม ของตน

ฉะนั้น การอุทิศส่วนบุญให้แก่ญาติที่ล่วงลับไปแล้วหรือแม่แต่เทวดา จึงถือเป็นหน้าที่ที่ผู้ ครอบครองเรือนควรกระทำด้วยความกตัญญูกตเวทิต์ ซาบซึ้งสำนึกในคุณงามความดีของญาติที่เคยกระทำ แก่ตน มากกว่าที่จะเป็นการกระทำเพื่อเอาใจ หรือเพื่ออ้อนวอนให้เขาอำนวยการให้แก่ตน ไม่ เป็นอุปสรรคขัดขวางความเจริญก้าวหน้าในชีวิตของตนเหมือนที่บางคนเข้าใจกัน ทั้งไม่ได้เป็นการ สนองตอบต่ออุปบัยเขียนเสื่อให้วัวกล้ว ซึ่งใช้อ้างเป็นเหตุผลสำคัญในการสร้างพระเจ้าหรือเทวดา ขึ้นมา เพื่อให้คนเกรงขามและช่วยป้อนปรมไม่ให้นักกระทำ ความชั่วดังคำกล่าวของนักปราชญ์ ตะวันตกท่านนั้น

### ๒.๒.๒.๒ ประเภทของส่วนบุญที่เนื่องด้วยการอุทิศ

ส่วนบุญที่เนื่องด้วยการอุทิศในที่นี้ ได้แก่ ส่วนบุญที่เขาก่อให้แก่มิตรที่เป็นญาติเป็นต้น มีอยู่ ๒ ประการ คือ<sup>๕๕</sup>

ก) ส่วนบุญที่อุทิศให้โดยเจาะจง (อุทิศสสิกปัตติ) โดยการระบุชื่อของผู้ที่ตนมุ่งหมาย อุทิศให้ กลุ่มชนที่ตนรู้จักคุ้นเคย ระบุเพศ และสถานภาพ เช่น ญาติผู้มีเชื้อสายเดียวกันกับตนทั้ง ช่วงใกล้และช่วงไกล ซึ่งได้แก่บรรพบุรุษผู้เป็นเทือกเถาที่ตนสืบสายตรงลงมาทางสายเลือด ๓ ชั้น มีปู่ ทวด ย่าทวด ตาทวด ยายทวด ปู่ย่า ตายาย และบิดามารดา หรือบรรพบุรุษก่อนรุ่นทวดขึ้นไป เท่าที่ตนรู้จักและจำได้ รวมถึงญาติผู้เป็นเหล่ากอที่สืบสายตรงลงมาจากตน ๓ ชั้น มีลูก หลาน และ เหลน แม้กระทั่งอุทิศให้แก่มิตรอุปการคุณ เช่น ครูอาจารย์ ตลอดจนมิตรสหายและคนที่รู้จัก คุ้นเคยทั้งหลาย

ส่วนบุญประเภทนี้ เมื่อผู้ที่เขาอุทิศให้ได้รับรู้และอนุโมทนาโดยการเปล่งวาจาว่าสาธุ ๆ หรือด้วยจิตใจที่เป็นกุศล มีความปรารถนาดีในการกระทำบุญของผู้อื่น ปราศจากความริษยาขุ่น ใจ และขัดเคืองใจ การกระทำดังนี้จึงจะเป็นเหตุให้เขาได้รับส่วนบุญในทันที ดังเช่นหมู่ญาติของ พระเจ้าพิมพิสารเมื่อครั้งอดีตที่ไปเกิดในเปรตวิสัย ในครั้งแรกที่พระเจ้าพิมพิสารได้สร้างวัดเวฬุวัน ถวายพระพุทธเจ้าแล้วทรงกระทำการฉลอง โดยทรงนิมนต์พระสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขมาฉัน ภัตตาหาร เสร็จแล้วไม่ได้ทรงอุทิศส่วนบุญให้แก่หมู่ญาติ ถ้าทรงอุทิศก็คงมิได้ทรงเจาะจงหมู่ญาติ พวกเขาจึงรู้สึกผิดหวังมาก ต่อมาได้มาปรากฏตัวแสดงสภาพชีวิตอันทุกข์ทรมานของพวกตนให้ พระองค์เห็น และส่งเสียงร้องอันน่าเสียดายของให้พระองค์ทรงได้ยิน เพื่อให้ทรงทราบความประสงค์ ของพวกตน แต่กระนั้นพระองค์ก็ไม่ทรงเข้าใจความหมายที่พวกเปรตแสดง จึงไปทูลถาม พระพุทธเจ้าจนทราบความนั้นแล้ว ครั้งที่สองจึงทรงปรารภการบำเพ็ญพระราชกุศลโดยการถวาย

<sup>๕๕</sup>พระสังฆธรรมโชติกะ, มหาอภิธัมมัตถสังคหฎีกา ปริจเฉทที่ ๕, น. ๒๓๓.

ทานอีก ภายหลังจากที่พระองค์ถวายทานจำพวกโภชนาหารและผ้าเป็นต้นแล้ว ได้ทรงหลังทักษิณทกอุทิศส่วนบุญโดยเจาะจงว่า “ขอบุญส่วนนี้จงสำเร็จแก่หมู่ญาติของข้าพเจ้า”<sup>๘๖</sup> พอพวกเขาได้รับทราบบุญกิจรายนั้นแล้วพากันเปล่งวาจาอนุโมทนาว่า สาธุ ๆ เท่านั้น พลันก็ปรากฏโภชนาหารและผ้าเป็นต้นอย่างพร้อมพร้อมบริบูรณ์ ยังผลให้พวกเขาได้รับบริโภคใช้สอยปัจจัยจนอิ่มหนำแล้วพ้นจากอัตรภาพของเปรตในที่สุด ผลบุญที่ปรากฏขึ้นนี้เป็นผลของการอุทิศส่วนบุญโดยเจาะจง ซึ่งจะปรากฏผลทันทีแก่เปรตทำให้พ้นจากความหิวกระหายหรือสภาพที่ทุกข์ทรมานในเปรตวิสัย

การอุทิศส่วนบุญชนิดที่เป็นอุทิศสีกปัตติ<sup>๘๗</sup> นี้ มีคำอุทิศว่า “อิหฺม เม ปุณฺณ มาตาปิตุ-  
 อารยิยาตมิตตสมฺมทานํ เทมิ”<sup>๘๘</sup> แปลว่า “ข้าพเจ้าขออุทิศบุญนี้ให้แก่มารดาบิดา อาจารย์ และ  
 หมู่ญาติทั้งหลาย” ซึ่งเราอาจใช้คำอุทิศในลักษณะของการแผ่เมตตาก็ได้ เช่น สพฺพา อิตฺถิโย สพฺเพ  
 ปุริสา สพฺเพ อริยา สพฺเพ อนริยา สพฺเพ เทวา สพฺเพ มนุสฺสา สพฺเพ วินิปาติกา อเวรา  
 โหนตุ อพฺยาปชฺมา โหนตุ อนิฆา โหนตุ สุขี อตฺตานิ ปริหรนตุ<sup>๘๙</sup> แปลว่า “ขอหญิงทั้งปวง  
 ชายทั้งปวง อารยชนทั้งปวง อนารยชนทั้งปวง เทวดาทั้งปวง มนุษย์ทั้งปวง วินิปาติกสัตว์\*ทั้งปวง  
 จงเป็นผู้ไม่มีเวร ไม่เบียดเบียนกัน ไม่มีทุกข์ บริหารตนอยู่เป็นสุขเถิด” แต่คำอุทิศส่วนบุญโดย  
 เจาะจงที่ได้รับความนิยมมากที่สุด ก็เห็นจะเป็นคำอุทิศที่พระเจ้าพิมพิสาร ทรงอุทิศให้แก่หมู่ญาติเมื่อ  
 ครั้งอดีตที่ไปเกิดในเปรตวิสัยว่า “อิหฺม เม ฌาตಿನิ โหนตุ สุขิตา โหนตุ ฌาตโย” นั่นเอง

ข) ส่วนบุญที่อุทิศให้โดยไม่เจาะจง (อนุททิสสิกปัตติ) ได้แก่ส่วนบุญที่อุทิศให้โดยกล่าว  
 รวม ๆ ไม่ระบุชื่อของใครคนใดคนหนึ่งโดยเฉพาะ หรือเจาะจงหมู่ชนที่ตนรู้จักคุ้นเคย แต่มุ่งหมาย  
 เอาบุคคลทุกประเภทและสัตว์ทุกชนิด ไม่เลือกบุคคล ไม่จำเพาะใคร สำหรับผู้ที่ได้รับส่วนบุญชนิด  
 นี้ไม่ได้รับผลบุญในทันทีทันใด เหมือนผู้ที่ได้รับส่วนบุญชนิดอุททิสสิกปัตติ ผลบุญจะสำเร็จได้ก็  
 ต่อเมื่อส่วนบุญชนิดอุททิสสิกปัตติให้ผลก่อน กล่าวคือเมื่อญาติอุทิศส่วนบุญโดยไม่เจาะจงออกไป  
 หากพวกเขาประเภทที่สามารถรับส่วนบุญได้ได้รับรู้และอนุโมทนาแล้ว อานิสงส์แห่งการอนุโมทนา  
 ส่วนบุญชนิดที่เป็นอนุททิสสิกปัตติของพวกเขาเหล่านั้น ก็ไม่ได้สูญหายไปไหน ต่อเมื่อได้รับส่วนบุญ  
 ชนิดที่เป็นอุททิสสิกปัตติเวลาใด เวลานั้นการอนุโมทนาส่วนบุญชนิดที่เป็นอนุททิสสิกปัตติ ก็เข้า  
 อุดหนุนส่งเสริมการอนุโมทนาส่วนบุญชนิดที่เป็นอุททิสสิกปัตติให้มีกำลังกล้าแข็งยิ่งขึ้นทันทีทันใดใน  
 ขณะนั้น<sup>๙๐</sup> พระสัทธัมมโชติกะได้อธิบายว่า

“การอุทิศส่วนบุญทั้งสองประเภทดังที่ได้กล่าวแล้วนี้ มุ่งหมายถึงผู้ที่ล่วงลับไปแล้วได้ไป  
 ถือกำเนิดเป็นปรตตูปชีวิกเปรตพวกหนึ่ง กับเวมานิกอสุราและเวมานิกเปรตที่เป็นเทวดาชั้นต่ำในจา  
 ตุมหาราชิกาภูมิอีกพวกหนึ่งเท่านั้น สำหรับในหมู่มนุษย์ด้วยกันนี้ก็มีการอนุโมทนาส่วนบุญทั้งสอง  
 ประเภทนี้อยู่เหมือนกัน แต่ผลที่ได้รับนั้นหาใช่เป็นสิ่งของเครื่องใช้ อาหาร และที่อยู่อาศัยเหมือนกัน

<sup>๘๖</sup> พระสิริมังคลาจารย์, มงคลตถทีปนี ปจโม ภาค, น. ๓๒๐.

<sup>๘๗</sup> พระสัทธัมมโชติกะ, มหาอภิธัมมัตถสังคหฎีกา ปริจเฉทที่ ๕, น. ๒๓๕.

<sup>๘๘</sup> อ.ป.ฎ.อ. ๒/๓๒๒.

\*หมายถึง สัตว์จำพวกเวมานิกเปรต คือ พวกเปรตมีวิมานอยู่ ได้เสวยสุขและต้อง  
 ทุกข์ทรมานสลับช่วงกันไป

<sup>๘๙</sup> พระสัทธัมมโชติกะ, มหาอภิธัมมัตถสังคหฎีกา ปริจเฉทที่ ๕, น. ๒๓๔.

กับที่เปรตได้รับนั้นไม่ เพียงแต่ได้รับการนิยมนมขบว่าเป็นคนใจดี มีอศยาศัยกว้างขวาง เป็นที่รักใคร่ในหมู่ชนทั้งปวงและตนเองก็ได้รับผล คือมีจิตใจสุขสบายไม่เดือดร้อน หน้าตาชื่นบาน แจ่มใสไม่ขุ่นมัวเท่านั้น”<sup>๙๐</sup>

สำหรับการอุทิศส่วนบุญชนิดที่เป็นอนุทิสสิกปัตตินี้ มีคำอุทิสว่า “อิทฺ เม ปุณฺณํ สพฺพสตฺตานํ เหม”<sup>๙๑</sup> แปลว่า “ข้าพเจ้าขออุทิศส่วนบุญนี้ให้แก่สัตว์ทั้งปวง” หรือจะใช้คำอุทิสส่วนบุญอีกแบบหนึ่งว่า “สพฺเพ สตฺตา สพฺเพ ปาณา สพฺเพ ภูตา สพฺเพ ปุคฺคลา สพฺเพ อุตฺตภาวปริยาปนฺนา อเวรา โหนฺตุ อนีฆา โหนฺตุ อพฺยาปชฺฌา โหนฺตุ อนีฆา โหนฺตุ สุขี อุตฺตานํ ปริหรนฺตุ”<sup>๙๒</sup> แปลว่า “ขอสัตว์ทั้งปวง ปาณะทั้งปวง ภูตทั้งปวง บุคคลทั้งปวง ผู้ที่นับเนื่องในอัฐภาพทั้งปวง (สัตว์ที่มีเบญจขันธ์) จงเป็นผู้ไม่มีเวร ไม่เบียดเบียนกัน ไม่มีทุกข์ บริหารตนอยู่เป็นสุขเถิด”

### ๒.๓ ความสัมพันธ์ระหว่างบุญและกุศลกับส่วนบุญ

เนื่องจากบุญและกุศลตลอดจนส่วนบุญ เป็นกิจกรรมที่มีความคล้ายคลึงใกล้เคียงกัน เพราะมีสาระที่มุ่งให้คนมีจิตใจกว้างขวาง รู้จักเผื่อแผ่ เกลี้ยความดีของตนให้แก่ผู้อื่น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าเป็นหลักที่มุ่งกำจัดความเห็นแก่ตัวของบุคคล อันจะนำไปสู่การกระทำประโยชน์แก่บุคคลอื่นและแก่สังคมในระดับที่กว้างขึ้นไป โดยสาระที่แท้จริงแล้ว ทั้งบุญ กุศล และส่วนบุญเป็นเครื่องมืออันสำคัญยิ่งในการเพาะบ่มคุณธรรมภายในให้เกิดขึ้น ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับสังคม มากกว่าที่จะจำกัดแคบอยู่เพียงกิจกรรมที่กระทำตามความเชื่อทางศาสนาอย่างเดียว หรือเป็นกิจกรรมที่ชมราวาสพึงกระทำแก่พระสงฆ์เท่านั้น แต่ความดีทั้งสามประเภทนั้นมีความสัมพันธ์กันในหลาย ๆ ด้าน ซึ่งล้วนก่อให้เกิดคุณค่า และประโยชน์ต่อปัจเจกบุคคลและสังคมในหลาย ๆ ส่วน ดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า

#### ๒.๓.๑ ความสัมพันธ์ฐานที่เป็นปัจจัยให้เกิดผลสำเร็จ

พระพุทธศาสนามีคำสอนที่เป็นหลักว่าการกระทำทุกอย่าง มักจะก่อให้เกิดผลด้านใดด้านหนึ่งตามสมควรแก่เหตุเสมอ หากสร้างเหตุไว้ดีผลก็จะปรากฏออกมาดี ในทางกลับกันหากสร้างเหตุไว้ไม่ดี ผลก็จะปรากฏออกมาไม่ดีเช่นกัน มาตรฐานนี้อาศัยหลักกฎแห่งกรรมที่ว่า “หว่านพืชเช่นใด ย่อมได้ผลเช่นนั้น ผู้ทำกรรมดีย่อมได้รับผลดี ทำกรรมชั่วย่อมได้รับผลชั่ว”<sup>๙๓</sup> เป็นเครื่องรองรับสนับสนุน ดังนั้น การทำความดีประเภทใดก็ตาม ย่อมอำนวยผลสำเร็จให้แก่ผู้กระทำตามสมควรแก่การกระทำของเขาเสมอ ดังพระพุทธดำรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ห้วงบุญ ห้วงกุศล ๔ ประการนี้ นำความสุขมาให้ อำนวยให้ซึ่งอารมณ์อันเลิศ มีสุขเป็นวิบาก เป็นไปเพื่อเกิดในสวรรค์

<sup>๙๐</sup>เรื่องเดียวกัน, น. ๒๓๔-๒๓๕.

<sup>๙๑</sup>เรื่องเดียวกัน, น. ๒๓๕.

<sup>๙๒</sup>พ.ปฏิ.อ. ๒/๓๒๐-๓๒๓.

<sup>๙๓</sup>ส.ส. ๑๕/๙๐๓/๓๓๓.

ยอมเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อสุขอันน่าปรารถนา นำใคร่ นำพอใจ”<sup>๔๔</sup> พระพุทธดำรัสนี้ แสดงผลสำเร็จของบุญและกุศลในระดับต่ำ เป็นไปในขั้นของสวรรค์หรือกามสุขเท่านั้น เหมาะสำหรับผู้ที่ยังติดอยู่ในระดับกามาวจรภูมิ ยังเป็นความดีที่ส่งผลให้เวียนว่ายตายเกิดอยู่ เพราะเป็นธรรมสังฆมจติ ปฏิสนธิ และวิมุตติ<sup>๔๕</sup> ผลลัพธ์สูงสุดของการทำความดีประเภทนี้ก็คือการได้ทิพยสมบัติ และมนุษยสมบัติเท่านั้น<sup>๔๖</sup>

สำหรับการกระทำความดีขั้นสูงจัดเป็นโลกุตระกุศล มีผลลัพธ์สูงสุดคือการได้นิพพาน สมบัติ<sup>๔๗</sup> เพราะเหตุที่โลกุตระกุศลที่สำเร็จสมบูรณ์ เป็นธรรมสงบ ประณีต สูงสุด กำจัดอกุศลได้ เต็มขาด ฉะนั้น จึงไม่เป็นอุปนิสัยปัจจัยแก่อกุศล เหมือนพระจันทร์ไม่เป็นอุปนิสัยแก่ความมืด<sup>๔๘</sup> และเพราะเป็นธรรมที่ไม่สังฆมจติ ปฏิสนธิ และวิมุตติ<sup>๔๙</sup> เมื่อบรรลุถึงเป้าหมายสูงสุดแล้วจึงไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอีก

บุญกิริยาทั้งหลายที่บุคคลได้กระทำ ย่อมมีผลสำเร็จตามสมควรแก่กรรมของบุคคล ดังกล่าวมาแล้ว แต่ถ้ามีการอุทิศส่วนบุญที่ตนได้กระทำให้แก่ผู้อื่น บุญนั้นก็ยิ่งจะมีกำลังมากและมี อานิสงส์แผ่ไพศาลมาก เนื่องจากความดีของเขาไม่ได้เกิดขึ้นแก่เขาคนเดียว แต่ขยายออกไปสู่ผู้อื่น โดยให้ผู้อื่นมีส่วนได้ประโยชน์จากการทำความดีของตนด้วย ตามหลักของพระพุทธศาสนาถือว่าผู้ที่กระทำความดีแล้วอุทิศให้แก่ผู้อื่น ย่อมจะได้บุญเพิ่มขึ้นจากเดิม เช่น พระธรรมกถึกแสดงธรรม แล้ว อุทิศความดีที่เกิดจากการแสดงธรรมนั้นให้แก่ผู้อื่น กล่าวได้ว่าบุญของท่านย่อมเพิ่มพูนเป็นทวีคูณ คือได้บุญที่เกิดจากการแสดงธรรม (ธัมมเทศนามัย) อันเป็นส่วนของภavanaประการหนึ่ง และได้บุญที่เกิดจากการอุทิศส่วนบุญ (ปัตติทานมัย) อันเป็นส่วนของท่านอีกประการหนึ่ง ยิ่งอุทิศให้แก่ผู้อื่นมากเท่าใด บุญก็ยิ่งขยายเพิ่มพูนมากขึ้นเท่านั้น

ดังนั้น ประเด็นที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ของบุญ กุศล และส่วนบุญฐานที่เป็นปัจจัยให้เกิดผลสำเร็จนี้ ย่อมมีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับผลสำเร็จที่จะพึงเกิดขึ้น ๒ ด้าน คือ

#### ก) ผลสำเร็จด้านรูปธรรม

การกระทำบุญและกุศลแล้วได้รับผลสำเร็จด้านรูปธรรม ปรากฏมีอยู่ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาหลายแห่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขุททกนิกาย อปทาน ทั้งส่วนของพุทธานุภาพาน ปัจเจกพุทธานุภาพาน เถรานุภาพาน และเถรียนุภาพาน ซึ่งได้กล่าวถึงผลสำเร็จของการทำความดีของพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระเถระ และพระเถรียุหลายเรื่อง ส่วนมากเป็นผลสำเร็จด้านรูปธรรม ส่วนคัมภีร์อรรถกถาธรรมบทก็ได้กล่าวถึงผลสำเร็จของบุญด้านรูปธรรมไว้หลายเรื่องเช่นกัน อาทิเรื่องนายปุลณณะลูกจ้างของสุมนเศรษฐีที่ได้ถวายไม้สีฟันและน้ำบัวนปากแก่พระ สารีบุตรเถระ ซึ่งเพิ่งออกจากนิโรธสมาบัติด้วยศรัทธาอย่างแรงกล้า ส่วนภรรยาของเขาก็ได้ถวายอาหารบิณฑบาตแก่พระเถระเช่นกัน พอเขาไปเถนาแล้วมาพักผ่อนเพื่อรออาหารจากภรรยา ก็ปรากฏว่าที่นาซึ่ง

<sup>๔๔</sup>อง.จตุกก. ๒๑/๕๒/๗๓.

<sup>๔๕</sup>อภิ.ป.อ. ๔๘/๓๑๖.

<sup>๔๖</sup>ม.ม.อ. ๑/๑๕๒.

<sup>๔๗</sup>ม.ม.อ. ๑/๑๕๑.

<sup>๔๘</sup>อภิ.ป.อ. ๔๘/๗๐๗.

<sup>๔๙</sup>อภิ.ป.อ. ๔๘/๓๑๖.

เพ็งไถไว้ได้กลายเป็นทองมีประกายสุกปลั่งละลานตาไปทั่วบริเวณ ต้องใช้เกวียนหลายพันเล่ม จึงสามารถขนทองเข้าไปกองไว้ที่หน้าพระลานหลวงหมด

ผลบุญที่เป็นทิฏฐธรรมเวณียกรรมนั้น ทำให้เขาได้รับพระราชทานแต่งตั้งเป็นเศรษฐีผู้มีทรัพย์มาก ผันตนเองจากนายปุณณะคนรับจ้างธรรมดากลายเป็นปุณณะเศรษฐีอย่างที่ไม่ได้คาดคิดมาก่อน ในเวลาต่อมาปุณณะเศรษฐีพร้อมภรรยาและธิดาก็ได้บรรลุคุณธรรมชั้นโสดาปัตติผล<sup>๑๐๐</sup> เพราะความดีที่ได้กระทำนั้นเป็นปัจจัย

ผลสำเร็จของบุญชนิดทันตาเห็นที่นายปุณณะและภรรยาได้รับนั้น ไม่ใช่ว่าจะเกิดขึ้นตามปกติของการกระทำบุญทั่วไป แต่ถือได้ว่าเป็นผลบุญพิเศษที่เกิดขึ้นโดยอาศัยองค์ประกอบแห่งความสมบูรณ์ของทานที่เรียกว่าสัมปทา ๔ ประการ<sup>๑๐๑</sup> คือ

๑. วัตถุสัมปทา มีพระทักษิโณยบุคคลจำพวกพระอรหันต์หรือพระอนาคามีที่สามารถเข้านิโรธสมาบัติได้เป็นผู้รับทาน

๒. ปัจจัยสัมปทา สิ่งที่น่ามาถวายมีอาหารเป็นต้นเป็นของบริสุทธิ์ ได้มาโดยชอบธรรมกล่าวคือประกอบสุจริตกรรมแล้วได้มา ไม่ได้ประกอบมิจฉาชีพแล้วนำมาถวาย

๓. เจตนาสัมปทา ทายกมีเจตนาที่บริสุทธิ์ทั้ง ๓ ช่วงกาล คือ ก่อนถวายทาน ขณะถวายทาน และหลังจากถวายทานแล้ว และเป็นเจตนาประกอบด้วยปัญญาควบคู่กับความมีจิตโสมนัสยินดี

๔. คุณาติเรกสัมปทา ทายกได้ถวายทานแก่ทักษิโณยบุคคลที่เป็นพระอรหันต์ หรือพระอนาคามีที่เพิ่งออกจากนิโรธสมาบัติใหม่ ๆ ซึ่งถือได้ว่าท่านเหล่านั้นเป็นผู้มีคุณสมบัติพิเศษในการอำนวยผลสำเร็จให้แก่ทายก

อีกอุทาหรณ์หนึ่ง นางมัลลิกาเทพธิดาประกาศถึงผลสำเร็จของการได้ทิพยสมบัติของตนว่าเป็นผลมาจากการกระทำบุญกรรม คือการถวายการบูชาพระโคตมพุทธเจ้าซึ่งปรินิพพานไปแล้วด้วยจิตเลื่อมใส จึงส่งผลให้นางมีพัสดราภรณ์และธงสีเหลือง มีเครื่องประดับประดาเป็นอัญมณีที่เลอค่าต่าง ๆ มีร่างแหทองคำเหลืองอร่ามแผ่คลุมไปทั่วร่าง มีรถตกแต่งด้วยรัตนะ ๙ ประการ มีชีวิตที่สุขสำราญอยู่บนสวรรค์ สร้างโคก หมดโรครภัย ได้รับแต่ความสุขกาย สุขใจ รื่นเริงบันเทิงใจเป็นนิตย์<sup>๑๐๒</sup>

สำหรับผลสำเร็จด้านรูปธรรมของส่วนบุญที่บุคคลอุทิศให้แก่ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว มีนัยที่แตกต่างจากผลสำเร็จของบุญที่กล่าวมาแล้ว เนื่องจากว่าคนที่ล่วงลับไปแล้วไม่สามารถรับส่วนบุญในลักษณะหยาบ ๆ เช่นมนุษย์ทั่วไปได้ อีกอย่างญาติที่ยังมีชีวิตอยู่ก็ไม่สามารถรู้ได้ว่าเขาไปเกิดอยู่ในภพภูมิใด และภพภูมิของเขาเป็นสถานที่ที่มีความสะดวกเหมาะสมที่จะรับผลบุญ ในรูปของวัตถุได้หรือไม่ แน่แน่นอนว่าหากญาติของเขาไปเกิดเป็นเทวดา มนุษย์ สัตว์เดรัจฉาน และสัตว์นรก หรือเปรตที่มีสภาพความเป็นอยู่ที่ทุกข์ทรมานคล้ายสัตว์นรก ก็ไม่สามารถรับส่วนบุญ ในรูปของวัตถุได้ เพราะต่างก็มีอาหารประจำภพภูมิของตนอยู่แล้ว โดยเทวดามีสุธาโภชน หรืออาหารทิพย์

<sup>๑๐๐</sup>พระพุทธโฆษาจารย์, ธรรมปทภูทกถา ฉฐุโจ ภาโค, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาภูมิ  
ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), น. ๑๖๖-๑๗๐.

<sup>๑๐๑</sup>เรื่องเดียวกัน, น. ๘๕.

<sup>๑๐๒</sup>ช.วิ. ๒๖/๓๖/๖๔-๖๕.

เป็นเครื่องหล่อเลี้ยงชีวิต มนุษย์ก็มีอาหารจำพวกข้าวและขนม สัตว์เดรัจฉานมีอาหารจำพวกหญ้า และใบไม้ เปรตทั้งหลายก็มีอาหารจำพวกน้ำมูกและเสลดน้ำลาย ส่วนสัตว์นรกมีอาหารคือ อุกุศลกรรมที่ทำให้ไปเกิดในนรก<sup>๑๐๓</sup> รวมถึงเปรตที่มีสภาพความเป็นอยู่คล้ายกับสัตว์นรกก็น่าเสียดายความทุกข์ทรมานอันเกิดจากอกุศลกรรมเป็นอาหารเช่นกัน

ในคัมภีร์ฎีกาปรมัตถทีปนีได้แสดงถึงการรับส่วนบุญของสัตว์หลายประเภทว่า “ทานที่ อุทิศให้แก่เทวดา พรทัตตูปชีวิกเปรต เวมานิกเปรต หรือวินิปาติกาสุร และได้รับการอนุโมทนา ย่อมจะเป็นทิฏฐธรรมเวทนียกรรมแก่ชนเหล่านั้นในขณะนั้น<sup>๑๐๔</sup> แต่สัตว์ที่สามารถรับส่วนบุญชนิดที่เป็นทิฏฐธรรมเวทนียกรรมในรูปของวัตถุได้อย่างเด่นชัดที่สุดก็คือพรทัตตูปชีวิกเปรต ซึ่งดำรงอยู่ด้วย อาศัยส่วนบุญที่ผู้อื่นอุทิศให้ แต่มีเงื่อนไขว่าต้องอนุโมทนาส่วนบุญที่ผู้อื่นอุทิศให้เสียก่อน เนื่องจากว่าพรทัตตูปชีวิกเปรต มีสภาพชีวิตที่สอดคล้องกับการรับส่วนบุญด้านรูปธรรม เขาจึง ต้องการปัจจัยจำพวกอาหารและผ้าที่ญาติอุทิศให้ แต่ปัญหาก็คือว่าวัตถุเหล่านั้นที่ญาติถวายแก่ พระสงฆ์สำเร็จแก่เปรตได้อย่างไร

นับว่าเป็นเรื่องยากที่จะอธิบายผลสำเร็จของส่วนบุญในลักษณะนี้อย่างชัดเจนเป็นรูปธรรม เหมือนกำเนิดของสัตว์ประเภทโอปปาติกะที่เมื่อไปเกิดแล้วร่างกายก็ใหญ่โตในทันทีและพัฒนาการในด้านอื่น ๆ ก็เกิดมีพร้อมตามธรรมดาของกรรม โดยที่ไม่ต้องเลี้ยงดูและฝึกฝนอบรมเหมือนมนุษย์ทั่วไปเลย นี่เป็นเพราะผลแห่งกรรมที่เขาได้กระทำไว้ส่งผลให้เขามีสภาพชีวิตที่พิเศษไปจากหมู่มนุษย์ เช่นเดียวกับผลสำเร็จของส่วนบุญที่เปรตได้รับซึ่งปรากฏเป็นปัจจัยอำนวยชีวิตของเขาโดยอัตโนมัติ โดยที่ไม่ต้องกระทำเองหรือไปซื้อหามา หากแต่เป็นผลแห่งกรรมดีที่อำนวยให้เขาได้รับอย่างเหมาะสมกับสภาพชีวิตของเขา ซึ่งมีความต้องการส่วนบุญในลักษณะนี้อยู่แล้ว จึงเห็นว่าไม่มีความจำเป็นที่จะต้องสืบลึกถึงความเป็นไปได้ของละเอียดถี่ถ้วน ทั้งนี้ เนื่องจากว่าผลของกรรมในลักษณะนี้เป็นเรื่องที่ลึกซึ้งเกินวิสัยของสามัญมนุษย์จะพึงรู้ได้ จัดเป็นเรื่องอนิไตยที่ใคร ๆ ก็ไม่ควรคิดหาเหตุผลมาอธิบายในเชิงรูปธรรมนั่นเอง เพราะยิ่งคิดก็ยิ่งติดตันและทำให้เกิดความตึงเครียด เนื่องจากคิดไม่ออก

อุทาหรณ์ที่เกี่ยวกับผลสำเร็จของส่วนบุญด้านรูปธรรม สามารถเห็นได้จากคัมภีร์เปตวัตถุ เช่น เรื่องนางเปรตที่เคยเป็นมารดาพระสารีบุตร มีสภาพชีวิตที่ทุกข์ทรมานในเปรตวิสัย เปลือยกาย รูปร่างน่าเกลียด ซุปผอม ร่างกายสะพรั่งไปด้วยเส้นเอ็นนูนเด่น หิวกระหาย กินของปฏิกูลต่าง ๆ มีน้ำลาย น้ำมูก มันเหลวของซากศพเป็นต้น ขอให้พระสารีบุตรให้ทานแล้วอุทิศส่วนบุญให้แก่ตน จะได้พ้นไปจากสภาพชีวิตอย่างนั้น

พระเถระจึงไปปรึกษากับพระมหาโมคคัลลานะ พระอนรุทธะ และพระกัปปินะ แล้วให้สร้างกุฏิ ๔ หลัง ในทิศทั้ง ๔ แล้วถวายกุฏิ พร้อมทั้งข้าวและน้ำแก่สงฆ์ จากนั้นจึงอุทิศส่วนบุญให้แก่ นางเปรตผู้เคยเป็นมารดาของท่านในอดีตชาติ ทันใดนั้น วิกากของทักษิณาทานก็บังเกิดเป็นข้าว น้ำ

<sup>๑๐๓</sup> อจ.ทสก.อ. ๓/๕๕๓.

<sup>๑๐๔</sup> พระอนรุทธาจารย์และพระญาณธชะ, อภิธัมมัตถสังคหะและปรมัตถทีปนี, น. ๔๘๓.



และผ้าแก่นางเปรต ทำให้นางมีร่างกายบริสุทธิ์สะอาด นุ่งห่มผ้ามีค่ายิ่งกว่าผ้าแก้วนกาสี ประดับด้วยพัศตราภรณ์อันวิจิตรงดงาม<sup>๑๐๕</sup>

อีกอุทาหรณ์หนึ่ง แม้เพียงการอนุโมทนาในความดีของผู้อื่นด้วยจิตอันบริสุทธิ์ก็เป็นปัจจัยให้ได้ทิพยวิมานก็มี ดังเช่นเทพธิดาผู้เป็นสหายของนางวิสาขาได้เห็นวิหารที่นางวิสาขาสร้างถวายพระสงฆ์แล้วมีจิตเลื่อมใสอนุโมทนาในกุศลกริยานั้น แม้วานางวิสาขาจะไม่ได้อุทิศส่วนบุญให้ แต่นางอาศัยเพียงการอนุโมทนาเท่านั้นก็มีส่วนในบุญนั้น และได้รับอานิสงส์อย่างยิ่งใหญ่โอฬารในสวรรค์<sup>๑๐๖</sup>

#### ข) ผลสำเร็จด้านนามธรรม

ผลสำเร็จของส่วนบุญในด้านนามธรรม เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นแก่ผู้ที่เขาอุทิศส่วนบุญให้แล้วได้อนุโมทนา ซึ่งก็เท่ากับว่าเขาได้กระทำบุญในส่วนของการอนุโมทนานั้น โดยมากแล้วมักจะปรากฏเป็นความสุขใจของผู้ที่ได้อนุโมทนาส่วนบุญที่เขาอุทิศให้ ดังอุทาหรณ์ของ นายภัตตมถิตะที่ให้ส่วนบุญอันเกิดจากการถวายภัตรแก่พระปัจเจกพุทธเจ้าแก่คันธเศรษฐีและพระราช<sup>๑๐๗</sup> เมื่อบุคคลทั้งสองอนุโมทนาด้วยจิตปราโมทย์ยินดี ก็ย่อมได้ชื่อว่ามีส่วนร่วมในบุญนั้น ความสุขที่เกิดจากการอนุโมทนานั้นเองที่เป็นผลปรากฏของส่วนบุญด้านนามธรรม แม้การอุทิศให้แก่เทวดาก็นับเดียวกันนี้

อนึ่ง แม้ว่าผู้ที่อุทิศส่วนบุญจะถวายทาน รักษาศีล และเจริญภาวนาแล้วอุทิศส่วนบุญให้โดยมุ่งให้ผลแห่งทานเป็นต้นนั้นอันอำนวยผลสำเร็จในเชิงรูปธรรมก็ตาม ในส่วนของส่วนบุญประเภทวัตถุทาน เช่น เสื้อผ้า และอาหาร หากญาติอุทิศให้แก่ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ หรือพวกเทวดา สิ่งเหล่านั้นไม่สามารถสำเร็จแก่บุคคล ๒ ประเภทนั้นในรูปของวัตถุได้ ด้วยเหตุว่าสภาพชีวิตของพวกเขาอาศัยวัตถุที่เหมาะสมกับตนอยู่แล้ว กล่าวคือเทวดามีวัตถุอันเป็นทิพย์ที่เกิดจากบุญหรือวัตถุที่พิเศษต่างไปจากวัตถุสิ่งของในโลกมนุษย์ และสามารถเนรมิตเบญจกามคุณอันเป็นทิพย์ด้วยตนเอง หรือให้ผู้อื่นเนรมิตให้ได้ จึงไม่มีความจำเป็นที่จะคอยรับอาหารที่คนอื่นอุทิศให้ ส่วนมนุษย์ก็สามารถแสวงหาปัจจัยดำรงชีวิตได้ด้วยความเพียรพยายามของตนเอง

คัมภีร์บุคคลบัญญัติแห่งพระอภิธรรมปิฎก ได้แสดงประเภทของบุคคลผู้ดำรงชีวิตอยู่ในภูมิต่าง ๆ และแสดงสภาพชีวิตของพวกเขาไว้ ๔ ลักษณะ<sup>๑๐๘</sup> คือ

๑. บุคคลดำรงชีวิตอยู่ด้วยผลแห่งความหมั่นเพียรพยายาม มิใช่ด้วยผลแห่งบุญ (อฏฺฐานผลูปชีวี โน ปุณฺณผลูปชีวี) ได้แก่บุคคลผู้ประกอบการทำงานเลี้ยงชีวิตด้วยความขยันหมั่นเพียร หากไม่ขยันหมั่นเพียรก็ดำรงชีวิตอยู่อย่างลำบากผิดเคือง แม้ความประสบผลสำเร็จในชีวิตของเขาก็ถือว่าเป็นผลแห่งความขยันหมั่นเพียร มิได้บังเกิดแต่บุญ หมายถึง ไม่ได้กระทำบุญที่จะอำนวยความสะดวกสำเร็จในด้านการดำรงชีวิตมาก่อน บุญจึงไม่ได้ช่วยอุดหนุนให้ประสบผลสำเร็จได้ ต้องอาศัยความเพียรพยายามของตนอย่างเดียว

๒. บุคคลดำรงชีวิตอยู่ด้วยผลแห่งบุญ มิใช่ด้วยผลแห่งความหมั่นเพียรพยายาม (ปุณฺณผลูปชีวี โน อฏฺฐานผลูปชีวี) ได้แก่เทวดาชั้นสูงตั้งแต่ชั้นปรนิมมิตวสวัตตีเป็นต้นไป เพราะไม่ต้อง

<sup>๑๐๕</sup> พุ.เปต. ๒๖/๙๙/๑๗๓.

<sup>๑๐๖</sup> พุ.วิ. ๒๖/๔๔/๗๕.

<sup>๑๐๗</sup> พระพุทธโฆษาจารย์, ธมมปทฎกถา ปญจโม ภาโค, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาภูมิบาลวิทยาลัย, ๒๕๓๕), น. ๘๒-๘๕

<sup>๑๐๘</sup> อภิ.ปุ. ๓๖/๑๒๘/๒๐๐. ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน อภิ.ปญจ.อ. ๔๘/๑๒๑-๑๒๒.

ชวนชวย หรือใช้ความเพียรพยายามในการแสวงหาคณอันเป็นทิพย์ แม้แต่การเนรมิตเพื่อเสวย  
 กามคุณอันเป็นทิพย์ ก็ยังต้องอาศัยเทวดาชั้นอื่นเนรมิตให้

๓. บุคคลผู้ทั้งดำรงชีวิตอยู่ด้วยผลแห่งความหมั่นเพียรพยายาม ทั้งด้วยผลแห่งบุญ (อุฏ  
 ฐานผลรูปซีวี บุญผลรูปซีวี) คือผู้ที่ประกอบอาชีพด้วยความขยันหมั่นเพียรจนประสบผลสำเร็จ และ  
 อาศัยบุญช่วยอุดหนุนอำนวย ยกตัวอย่างเช่น นายภัตตภัตติกะที่ขยันทำงานรับจ้างแล้วได้กลายเป็น  
 เศรษฐี ผลสำเร็จที่เขาได้รับเป็นเพราะความขยันหมั่นเพียรเป็นเบื้องต้น และเพราะผลจากการถวาย  
 บิณฑบาตแก่พระปัจเจกพุทธเจ้า บุคคลประเภทที่ ๓ นี้หมายรวมถึงภุมมเทวดาไปจนถึงเทวดาชั้น  
 นิมมานรดีด้วย เนื่องจากต้องอาศัยทั้งผลบุญและความเพียรพยายามในการดำรงชีวิต

๔. บุคคลผู้มีใจดำรงชีวิตอยู่ด้วยผลแห่งความหมั่นเพียรพยายาม ทั้งมิใช่ด้วยผลแห่งบุญ  
 (น อุฏฐานผลรูปซีวี น บุญผลรูปซีวี) ได้แก่สัตว์นรกทั้งหลาย เพราะพวกสัตว์นรกไม่สามารถ  
 ประกอบอาชีพโดยใช้ความเพียรพยายามได้เลย เนื่องจากการงานทุกประเภทไม่มีในนรกภูมิ ทั้ง  
 อาชีพที่จะเกิดขึ้นแก่พวกสัตว์นรกด้วยผลแห่งบุญก็ไม่มี พวกเขาดำรงชีวิตอยู่ด้วยผลแห่งกรรมชั่วของ  
 ตน ซึ่งจะแสดงผลออกมาในรูปของความทุกข์ทรมานเท่านั้น

หากจะถือเอามาตรฐานของวิถีชีวิตมนุษย์ในลักษณะต่าง ๆ กันมาเป็นหลักเทียบเคียงกับ  
 วิถีชีวิตของบุคคล ๔ ประเภทนี้ เพื่อให้เป็นมาตรฐานเดียวกันของการอธิบายเชิงบุคลาธิษฐานในกรณี  
 ที่มุ่งหมายเฉพาะสัตว์ที่เกิดในภูมิเดียวกันแล้ว ก็สามารถเทียบเคียงได้ ดังนี้

๑. มนุษย์บางคนมีสภาพชีวิตที่ต้องอาศัยความขยันหมั่นเพียรประกอบการทำงานเลี้ยงชีวิต  
 เมื่อไม่ขยันหมั่นเพียรก็ดำเนินชีวิตอย่างแร้นแค้นผิืดเคือง เนื่องจากไม่ได้สร้างบุญไว้ในปางก่อน  
 บุญจึงไม่ได้สนับสนุนให้เขามีคุณภาพชีวิตที่ดี หรือมีปัจจัยสำหรับดำรงหล่อเลี้ยงชีวิตอย่างสมบูรณ์  
 โดยที่ไม่ต้องใช้ความบากบั่นหมั่นเพียรและกำลังเรี่ยวแรงในการแสวงหา พิจารณาได้จากกรรมที่  
 จัดสรรบันดาลให้มนุษย์บางคนมีสภาพชีวิตที่แตกต่างกัน เช่น มนุษย์ที่มีศักดิ์น้อย เพราะชาติก่อน  
 มีจิตริษยาต่อผู้กระทำความดีและประทุษร้ายมุ่งทำลายผู้อื่น หรือจัดสรรบันดาลให้มนุษย์บางคนมี  
 สภาพชีวิตที่แร้นแค้นขัดสน เพราะชาติก่อนมีจิตตระหนี่ถี่เหนียวไม่ให้ทาน ไม่เฉลี่ยแจก  
 แบ่งปันปัจจัยแก่ผู้ยากไร้หรือผู้ที่ควรให้ปัน<sup>๑๐๙</sup> ตกมาถึงชาตินี้จึงต้องดำเนินชีวิตด้วยความเหน้อย  
 ยากลำบาก ต้องใช้ความเพียรพยายามเพื่อถึบทะยานตนเองให้มีฐานะความเป็นอยู่ที่สูงขึ้น บุคคล  
 ประเภทนี้จึงต้องอาศัยความบากบั่นหมั่นเพียรทำงานหาเลี้ยงชีวิตของตน อย่างหนัก หากจะมี  
 ความสำเร็จหรือความเจริญก้าวหน้าในอาชีพการงานเกิดขึ้น ตลอดจนได้รับปัจจัยอย่างเพียงพอ  
 สำหรับดำรงหล่อเลี้ยงชีวิต ก็ล้วนแต่ได้มาจากแรงเพียรพยายามของเขาทั้งนั้น ไม่ได้เกิดขึ้นเพราะผล  
 ของบุญหรือบุญไม่ได้สนับสนุนส่งเสริมให้เขาได้มา ดูอย่างภูมิหลังของเศรษฐีคนไทยเชื้อสายจีนหลาย  
 คนที่เมื่อก่อนมีชีวิตที่แร้นแค้นขัดสน เดินทางข้ามน้ำข้ามทะเลมาด้วยความเหน้อยยาก สมบัติที่  
 นำพาติดตัวมาก็มักพูดกันว่ามีเพียงเสื้อผืนหมอนใบเท่านั้น แต่สามารถยกระดับชีวิตของตนเองให้  
 สูงขึ้นด้วยความขยันหมั่นเพียร จนในที่สุดได้กลายเป็นมหาเศรษฐีผู้ทรงอิทธิพลทางแวดวงธุรกิจ  
 เทียบได้กับบุคคลผู้ดำรงชีวิตด้วยผลแห่งความขยันหมั่นเพียร มิใช่ด้วยผลแห่งบุญ

<sup>๑๐๙</sup>ม.อ. ๑๔/๕๘๘, ๕๙๐/๓๘๐-๓๘๑.

๒. มนุษย์บางคนเมื่อปางก่อนได้เคยกระทำความดี เช่น ให้อาหารและรักษาศีล พอตกมาถึงชาตินี้บุญจึงอุดหนุนอำนวยให้มีสภาพชีวิตที่สะดวกสบาย มีโรคภัยไข้เจ็บจ่ายใช้สอยอย่างบริบูรณ์ ได้เกิดอยู่ในตระกูลที่สูงศักดิ์ เช่น เกิดในชาติตระกูลอันบริบูรณ์ด้วยสิริราชสมบัติประหนึ่งทิพยสมบัติในเทวโลก หรือเป็นทายาทของเศรษฐีและคหบดีผู้มั่งคั่งร่ำรวย บุคคลนั้นแทบจะมีโลกียสุขสมบูรณ์พร้อมมูลด้วยเครื่องบำรุงบำเรอปรนเปรอชีวิตหลากชนิด ดังตัวอย่างของพระโพธิสัตว์เมื่อครั้งยังทรงเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ ก่อนจะเสด็จออกผนวชทรงใช้ชีวิตอย่างคนที่ร่ำรวยด้วยความสุขนานาสารพัน มีปราสาท ๓ ฤดูอันโอ้อ่าอลังการ มีข้าทาสบริวารแห่ล้อมล้อมรอบคอยถวายการรับใช้อย่างใกล้ชิดแทบจะตลอดเวลา มีนางสนมโสมงามแปดหมื่นสี่พันนางคอยปรนเปรอ และมีนักร้องนางรำคอยขับร้องรำรายรำ มีดนตรีขับขานกล่อมพระทัยให้สุขสำราญ<sup>๑๑๐</sup> ไม่ต้องทรงงานหนักอะไร เรียกว่าทรงมีความเป็นอยู่ไม่ต่างอะไรกับเทวดาหรือประหนึ่งยกสวรรค์มาตั้งอยู่บนดินก็ว่าได้ แม้ในปัจจุบันก็มีคนประเภทที่มีชีวิตร่ำรวยด้วยความสุขและความสะดวกสบายอยู่มาก โดยที่ไม่ต้องทำงานหนักอะไร เพราะถึงอย่างไรก็สามารถใช้ชีวิตอย่างสะดวกสบายไปจนตลอดชีวิตอยู่แล้ว เรียกว่าสามารถซื้ออนาคตที่มั่นคงและสะดวกสบายได้จนตลอดชีวิตก็ว่าได้ หรืออาจกล่าวได้ว่าบุคคลประเภทนี้ใช้ชีวิตอย่างคนกินบุญเก่า หรือใช้สอยสมบัติอันเป็นมรดกตกทอดของบิดามารดา เทียบได้กับบุคคลผู้ดำรงชีวิตด้วยผลแห่งบุญ มิใช่ด้วยผลแห่งความเพียร

๓. มนุษย์บางคนดำรงชีวิตด้วยการประกอบอาชีพการงาน ในขณะที่เดียวกันก็ต้องอาศัยบุญช่วยสนับสนุนส่งเสริมด้วยจึงจะดำเนินชีวิตได้อย่างราบรื่นสะดวกสบาย ลำพังการประกอบอาชีพการงานอย่างเดียวโดยที่ไม่มีบุญสนับสนุนส่งเสริม ชีวิตเขาก็คงไม่ต่างอะไรกับคนที่ต้องทำงานอย่างหนักเพื่อแลกกับหลักฐานที่มั่นคงในชีวิต ซึ่งบางทีอาจจะหาความเจริญก้าวหน้าในชีวิตได้ยาก เพราะความสำเร็จที่ได้โดยอาศัยความเพียรพยายามจากการทำงานอย่างเดียว ไม่ได้เป็นผลมาจากบุญช่วยสนับสนุน เป็นความสำเร็จที่เกิดขึ้นได้ค่อนข้างยาก

ในปัจจุบันมีนักธุรกิจที่ประสบผลสำเร็จในชีวิตหลายคน เพราะอาศัยความขยันหมั่นเพียร และคุณงามความดีต่าง ๆ เช่น ความซื่อสัตย์สุจริต ความมีน้ำใจต่อลูกค้า และการช่วยเหลือแบ่งปัน อาจกล่าวได้ว่าความขยันหมั่นเพียรก็ดี คุณงามความดีที่เขาได้กระทำก็ดี เป็นสิ่งที่ช่วยส่งเสริมผลักดันให้เขาประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน เป็นที่ยกย่องนับถือของผู้อื่น และได้รับความสนับสนุนช่วยเหลือจากผู้อื่นอยู่เสมอ เพราะสามารถซื้อใจของบุคคลอื่นได้ เทียบได้กับผู้ที่ดำรงชีวิตด้วยผลแห่งความหมั่นเพียร และด้วยผลแห่งบุญ

๔. มนุษย์บางคนดำรงชีวิตอย่างคนไร้ค่า ใช้เวลาของชีวิตไปอย่างเปล่าเปลืองโดยไม่ก่อให้เกิดคุณค่าสาระทั้งต่อตนเองและผู้อื่น นับว่าคนประเภทนี้เป็นคนที่ไร้ประโยชน์ มีความล้มเหลวในการดำเนินชีวิตโดยสิ้นเชิง หรือมีสภาพเป็นโสมขีวิต คือมีชีวิตที่ไร้ค่าเปล่าสูญจากคุณงามความดี เพราะเขาไม่มีความขยันหมั่นเพียร เร่งสร้างงาน สร้างเนื้อสร้างตัว ทั้งไม่ได้กระทำความดีอะไรอื่น เข้าหลักกว่าขี้เกียจสันหลังยาว งอมืองอเท้าอยู่อย่างนั้น ชีวิตมีแต่จะอับเฉาตกต่ำอยู่รำไป

<sup>๑๑๐</sup>ช.อุ.ป. ๓๓/๒๖/๕๔๔; พระสิริมังคลาจารย์, ธรรมปทฎกถา ปจโม ภาโค, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๒๗), น. ๗๖-๗๗.

เนื่องจากว่าเขาไม่สามารถสร้างงานสร้างอาชีพเลี้ยงตนเองได้ ทั้งไม่มีผลบุญมาช่วยอุดหนุนอำนวยให้มีชีวิตที่ร่ำรวยด้วยความสุขอย่างเช่นผู้ที่ได้กระทำบุญไว้เมื่อปางก่อน

ในโลกยุคปัจจุบันมีบุคคลประเภทที่ ๔ นี้อยู่ไม่น้อย และนับวันยิ่งจะเพิ่มปริมาณมากขึ้นเรื่อย ๆ ตัวอย่างคนที่ตกงานหรือประสบภาวะล้มละลายทางธุรกิจแล้วคิดว่าตนเองอัปจนหมดหนทางแล้ว จึงท้อแท้สิ้นหวัง ไม่คิดจะหาหนทางกอบกู้ฟื้นฟูชีวิตของตนเองขึ้นมาใหม่ ปล่อยให้ชีวิตหลุดห่างจมอยู่กับความท้อแท้รันทด บ้างก็ประชดชีวิตของตนด้วยการดื่มสิ่งของมีนเมาเพื่อย้อมใจให้ลืมความผิดหวัง จนกลายเป็นปัญหาที่เลอะเทอะเกราะกรังชีวิตหนักขึ้นไปอีก หรือถึงขนาดปลิดชีวิตของตนสังเวยความล้มเหลวก็มี แม้พวกโจรซึ่งไม่ได้ใช้ความเพียรพยายามในทางที่ชอบ และไม่ได้ดำรงชีวิตด้วยความดีหรืออาศัยสัมมาชีพเลี้ยงชีวิต มีแต่คอยจ้องปล้นจี้ชิงผู้อื่น ก็พอจะนับได้ว่าเป็นคนไร้ค่าในที่นี้ได้เหมือนกัน มนุษย์ที่ดำรงชีวิตอย่างคนที่ไร้แรงเพียรพยายาม ในทางสุจริตและเสวยความทุกข์จากความอัปมงคลต่ำของชีวิตเช่นนี้ เปรียบได้กับบุคคลผู้ที่มีได้ดำรงชีวิตด้วยผลของความเพียร ทั้งมิได้ดำรงชีวิตด้วยผลของบุญ บุคคลประเภทนี้เห็นจะดำเนินชีวิตอยู่ในโลกได้อย่างลำบาก ผิดเคืองเต็มที เพราะกรรมคงไม่ได้จัดสรรบันดาลให้มนุษย์คนใดเกิดมามีชีวิตอย่างสะดวกสบาย โดยที่ไม่ต้องอาศัยความเพียรพยายามและอาศัยผลแห่งบุญเลย ไม่ว่าจะเป็นักษัตริย์ พราหมณ์ เศรษฐีคหบดี หรือแม้แต่คนร่ำรวยร่ำรวย และวณิกขอทานล้วนแต่ถูกรกรรมจัดสรรบันดาลให้เป็นเช่นนั้นกันทั้งนั้น

บุคคล ๔ ประเภทตามนัยแห่งคัมภีร์บุคคลบัญญัติก็ดี ที่จัดเทียบเคียงกับบุคคลตามนัยแห่งคัมภีร์นั้นอีก ๔ ประเภทก็ดี ต่างก็มีปัจจัยสำหรับดำรงหล่อเลี้ยงชีวิตของตนอยู่แล้ว แต่ที่ใช้ว่าพวกเขาทั้งหมดจะไม่สามารถรับส่วนบุญด้านนามธรรมได้เลย แท้จริงแล้ว มนุษย์และเทวดาสามารถรับส่วนบุญด้านนามธรรมได้ แต่ส่วนบุญที่เขาพึงได้รับจะเกิดขึ้นได้ ก็ต่อเมื่อมีปัจจัยที่สอดคล้องเหมาะสมกับเจตนาของผู้อุทิศส่วนบุญให้เท่านั้น โดยเมื่อผู้อื่นอุทิศส่วนบุญให้ด้วยความปรารถนาดี พวกเขาจะต้องมีจิตปราโมทย์ยินดีในส่วนบุญที่เขาอุทิศให้ ซึ่งบุญส่วนนี้เป็นบุญที่เขาได้กระทำด้วยตนเองและเกิดขึ้นในจิตใจของตัวเอง หรือจะกล่าวว่าเป็นบุญใหม่ที่เขาก่อกระทำ โดยมีบุญที่บุคคลอื่นกระทำแล้วอุทิศให้ เป็นปัจจัยที่ช่วยอุดหนุนให้เขาก่อกระทำบุญด้วยการแสดงความรู้สึกที่บริสุทธิ์ตอบสนองต่อความปรารถนาดีของผู้อื่น

การแสดงความรู้สึกยินดีด้วยจิตที่บริสุทธิ์นี้เองที่เป็นเงื่อนไขสำคัญของการรับส่วนบุญ จะเห็นได้ว่าการรับส่วนบุญในที่นี้ ไม่ได้สำเร็จโดยปราศจากเงื่อนไข แม้แต่เปรตจำพวกที่สามารถรับส่วนบุญแล้วได้โดยรับผลที่สำเร็จเป็นวัตถุด้วยอาศัยเงื่อนไข คือการรับรู้วาทิตกระทำบุญแล้วอุทิศส่วนบุญให้แก่ตน และอนุโมทนาบุญที่ญาติอุทิศให้ด้วยความรู้สึกที่บริสุทธิ์ก่อนจึงสามารถรับส่วนบุญได้

การอนุโมทนาถือว่าเป็นเงื่อนไขสำคัญของการรับส่วนบุญ ทั้งที่ให้ผลด้านรูปธรรมและนามธรรม เพราะมีความเกี่ยวเนื่องกับการอุทิศส่วนบุญโดยตรง โดยจัดเป็นข้อหนึ่งในบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ประการ มีชื่อเรียกว่า “ปัตตานุโมทนา” ซึ่งคัมภีร์ปรมัตถทีปนีได้ให้ความหมายว่า “การชื่นชม

อนุโมทนาส่วนบุญที่ผู้อื่นให้ที่เรียกว่าแสดงความโสมนัสยินดี ส่วนการอนุโมทนาบุญที่ผู้อื่นมิได้ให้ ก็ เป็นเพียงแต่การอนุโมทนา ไม่ใช่ปัดตนาโมทนา เพราะไม่มีส่วนบุญ (ที่ผู้อื่นให้)”<sup>๑๑๑</sup>

การรับส่วนบุญด้านนามธรรมของเทวดา มีตัวอย่างที่พอจะเห็นได้คือสามเณรสาธุเปล่ง วาจาอุทิศส่วนบุญที่เกิดจากการแสดงธรรมให้แก่บิดามารดาของตน นางยักษิณี\*ผู้เคยเป็นมารดาของ สามเณรในชาติที่แล้ว มาฟังธรรมที่สามเณรแสดงพร้อมกับเหล่าเทวดา ครั้นรู้ว่าสามเณรอุทิศส่วนบุญ ให้ตนแล้วจึงอนุโมทนาในบุญนั้น<sup>๑๑๒</sup> ในกรณีเช่นนี้ นางยอมมีส่วนได้รับส่วนบุญนั้นแน่นอน แต่เป็น ส่วนบุญด้านนามธรรมซึ่งสำเร็จด้วยการอนุโมทนาในความดีของบุคคลอื่น จัดเป็นปัดตนาโมทนามัย บุญกิริยาวัตถุ ส่วนสามเณรนอกจากจะได้บำเพ็ญบุญส่วนภาวณาคือธัมมเทศนามัยแล้ว ยังได้ชื่อว่า บำเพ็ญบุญในส่วนปัดตนาโมทนามัยด้วย จะสังเกตเห็นว่าปัดตนาโมทนามัยกับปัดตนาโมทนามัยมักจะเนื่อง อาศัยกัน โดยปัดตนาโมทนามัยจะสำเร็จแก่ผู้ที่เขามุ่งหมายอุทิศส่วนบุญให้ได้ต้องอาศัยปัดตนาโมทนามัย ของบุคคลนั้น เช่นเดียวกับที่ปัดตนาโมทนามัยจะเกิดขึ้นได้ ต้องอาศัยส่วนบุญที่ผู้อื่นอุทิศให้ซึ่ง เรียกว่าปัดตนาโมทนามัยเป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้ผู้รับส่วนบุญได้กระทำบุญด้วยเช่นกัน แต่ก็เชื่อว่าผู้อุทิศส่วน บุญให้จะไร้ผล เพราะบุญที่เขากระทำก็ยังเป็นผลได้สำหรับตัวเขาอยู่ตามปกติแล้วนั่นเอง

นอกจากนี้ การกระทำผล โดยเฉพาะเทวดาผลก็เป็นอีกหนึ่งบทพิสูจน์ว่าเทวดาสามารถ รับส่วนบุญที่ญาติอุทิศให้ได้ แต่การอุทิศส่วนบุญให้เทวดาในรูปของอาหาร หรือเครื่องบัตรสล้นนั้นไม่ สามารถบังเกิดผลที่เป็นอาหารและวัตถุแก่เทวดาได้ เหมือนกับที่พวกเปรตจำพวกปรตตูปชีวิกเปรต ได้รับ เพราะเทวดามีสมบัติทิพย์เป็นเครื่องหล่อเลี้ยงอภิญญาอยู่แล้ว ไม่มีความขาดพร่องในเรื่องนี้ แตกต่างจากเปรตที่ต้องรอรับผลบุญที่ญาติอุทิศให้เท่านั้น ดังนั้น เทวดาจึงรับส่วนบุญด้านรูปธรรมที่ บุคคลอื่นอุทิศให้ไม่ได้ เพียงแต่รับรู้แล้วเกิดกุศลจิตอนุโมทนาในบุญนั้นซึ่งก็ถือได้ว่าเป็นการรับส่วน บุญด้านนามธรรม

**๓.สรุปได้ว่า** ส่วนอุทธานุการรับส่วนบุญด้านนามธรรมของมนุษย์ สามารถเห็นได้จาก คัมภีร์ อรรถกถาธรรมบทหลายแห่งที่แสดงการอุทิศส่วนบุญให้แก่มนุษย์ด้วยกัน เช่น สมุณเศรษฐีขอ ซื้อส่วนบุญในปินทบาทของนายอันนการะ แต่เขาไม่คิดมูลค่าของบุญ กลับให้เปล่าด้วยความพึง พอใจ และด้วยความศรัทธาเลื่อมใสในกรรมดี การอุทิศส่วนบุญและการรับส่วนบุญในลักษณะนี้ หมายถึงผู้อุทิศส่วนบุญให้มีความสุขที่เกิดจากการเป็นผู้ให้ และผู้รับก็มีความสุขยินดีพอใจที่ได้มีส่วนร่วม ในบุญของผู้ให้ด้วย บุญขั้นแรกเกิดจากการที่ผู้กระทำบุญครั้งแรกมีน้ำใจไม่ตรีเผื่อแบ่งปันความ ดีให้ และบุญขั้นที่สองเกิดจากการที่ผู้รับชื่นชมยินดีในบุญที่เขาอุทิศให้

โดยนัยนี้ บุญจึงสามารถอุทิศให้แก่มนุษย์ด้วยกันได้ และสามารถขยายออกไปได้อย่าง กว้างขวาง เหมือนแสงสว่างของไฟที่ยิ่งจุดต่อมากเท่าใดก็ยิ่งให้ความสว่างไสวได้มากเท่านั้น ดุจ อุปมาของพระปัจเจกพุทธเจ้านามว่าอุปริกฐะที่เปรียบเทียบการอุทิศส่วนบุญด้วยการจุดไฟต่อกันว่า หากชาวบ้านร้อยหลังคาเรือนเอาไส้ตะเกียงชูปน้ำมันแล้ว ไปขอจุดต่อจากเรือนที่มีไฟหลังหนึ่ง แสง

<sup>๑๑๑</sup>พระอนุรุทธาจารย์ และพระญาณธชะ, อภิธัมมัตถสังคหะและปรมัตถทีปนี, น. ๔๘๓.

\*หมายถึงเทวดาที่มีศักดิ์น้อยก็ได้ หรือมนุษย์เพศหญิงจำพวกหนึ่งซึ่งมีโอภาสรัศมีฉายเปล่งออกมา จากกายเหมือนเทวดา จะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับบุญของผู้ให้

<sup>๑๑๒</sup>พระพุทธโฆษาจารย์, ธมมปทฎกถา สุตตโม ภาโค, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), น. ๑๔๙.

สว่างจากไฟดวงแรกรวมกับไฟที่จุดต่อกันไปจนครบร้อยหลังคาเรือน ก็ยิ่งสว่างไสวขึ้นอีกหลายเท่า การถวายบิณฑบาตเพียงข้าวต้มหนึ่งกระบายหรือข้าวสวยหนึ่งทัพพีแล้วอุทิศส่วนบุญให้แก่ผู้อื่น ยิ่งอุทิศให้มากเท่าใด บุญก็ย่อมเพิ่มพูนมากเท่านั้น<sup>๑๑๓</sup> เนื้อความนี้ชี้ให้เห็นว่าส่วนบุญด้านนามธรรมสามารถอุทิศให้กันได้อย่างไม่ต้องสงสัย

เพื่อให้ได้รายละเอียดของการอุทิศส่วนบุญที่ชัดเจนยิ่งขึ้นและมีความเชื่อมโยงกับเนื้อหาของบทนี้ ในบทต่อไปจะกล่าวถึงความหมายและประเภทของการอุทิศส่วนบุญ ความเป็นมาและจุดมุ่งหมายของการอุทิศส่วนบุญ ตลอดจนประเภทของผู้รับส่วนบุญและเงื่อนไข ของการรับส่วนบุญว่ามีความเกี่ยวข้องกับส่วนบุญและหลักการอุทิศส่วนบุญในบทที่ ๒ นี้อย่างไร หรือมีผลกระทบต่อหลักการนี้อย่างไรบ้าง

จึงสรุปได้ว่า วิธีบำเพ็ญบุญในทางพระพุทธศาสนามี ๓ อย่าง คือ (๑) ทาน (๒) ศีล (๓) ภาวนา เป็นการเรียงประเภทตามลำดับอันสงสั้น้อยไปหามากของการทำบุญ กล่าวคือ ศีลมีอันิสงส์มากกว่าทาน ภาวนามีอันิสงส์มากกว่าศีล ในส่วนของทาน อันิสงส์จะมากหรือน้อยไม่ได้อยู่ที่คุณค่าของวัตถุ แต่อยู่ที่ความตั้งใจ ความบริสุทธิ์แห่งจิตใจของทายก คือต้องมีใจเสียสละทั้งก่อนให้ทาน ขณะให้ทาน และหลังให้ทานแล้ว คุณค่าของวัตถุมีผลมากนักในแง่ของประโยชน์การใช้งานเท่านั้น เช่น เปรียบเทียบระหว่างคนที่สร้างศาลาการเปรียญถวายสงฆ์ กับคนที่สร้างกุฏิถวายสงฆ์ นับว่าเป็นประโยชน์ทั้งสองอย่าง แต่ศาลาการเปรียญใช้ประโยชน์ได้มากกว่า เพราะนอกจากจะเป็นประโยชน์แก่พระสงฆ์แล้ว ยังเป็นประโยชน์แก่ชาวบ้านในการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาอีกด้วย นอกจากนี้อันิสงส์แห่งทานท่านยังจัดตามประเภทแห่งกาลอีกด้วย คือ ทานเฉพาะกาล (กาลทาน) ได้แก่ กฐิน มีอันิสงส์มากกว่าทานที่สามารถทำได้ทุกเวลา (อกาลทาน) เช่น การทอดผ้าป่าสามัคคี เป็นต้น

บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ก็สังเคราะห์เข้าในบุญกิริยาวัตถุ ๓ นี้ การบำเพ็ญบุญที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา ทายกต้องทำให้ครบวงจร กล่าวคือ บำเพ็ญให้สม่าเสมอกันทั้ง ๓ อย่าง หากมุ่งให้ทานเพียงอย่างเดียว ไม่รักษาศีล และเจริญภาวนา โลกนี้ก็ยังมีการเบียดเบียนกันอยู่ ไม่อาจพบกับนิรามิสสุข (ความสุขที่ไม่อิงวัตถุสิ่งของ) หากมุ่งแต่รักษาศีล และเจริญภาวนาเท่านั้น ผู้ที่ยังขาดแคลนหรือต้องการความบำรุงอุปถัมภ์ก็คงลำบาก ถ้าทำให้ถูกต้อง บุญอย่างหนึ่งจะสำเร็จประโยชน์ต่อบุญอีกอย่างหนึ่ง เช่น เมื่อเจริญภาวนาได้ อันิสงส์แห่งการเจริญภาวนานั้นจะทำให้มีจิตใจสงบเยือกเย็น และมีสติปัญญา คนที่มีจิตใจสงบและมีสติปัญญาย่อมทำในแต่สิ่งที่ถูกต้องดีงามเท่านั้น การที่จะให้ทานและรักษาศีลนั้นไม่ใช่เรื่องที่ทำได้ยากเลย

กล่าวตามลักษณะแห่งอันิสงส์ของทาน มี ๒ ประเภท คือ (๑) เป็นประโยชน์แก่ตน (อัตตहितตถะ หรืออัตตहितสมบัติ) (๒) เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น (ปรहितตถะ หรือปรहितสมบัติ) โดยเฉพาะเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นนั้น หมายเอาการบำเพ็ญบุญแก่คนอื่นทั้งในภพนี้และภพหน้า

<sup>๑๑๓</sup>พระพุทธโฆษาจารย์, ธมมปทภูทกกา อภฺธโม ภาโค, น. ๘๗-๘๘.

## บทที่ ๓

### ประเพณีการทำบุญอุทิศของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ

#### อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

ในบทนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอในส่วนที่เกี่ยวกับแนวคิด และวิธีการในการทำอุทิศหรือบุญแจกข้าวของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ที่พยายามนำเอาคุณค่าของประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวอีสานยึดถือตามฮีตสิบสอง คองสิบสี่ใช้เป็นหลักในการทำอุทิศหรือบุญแจกข้าว และเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างคำตอบและทางเลือกใหม่ให้ชาวบ้านอย่างน่าสนใจ

#### ๓.๑ แนวคิดเรื่องการทำบุญอุทิศส่วนบุญกุศล

##### ๓.๑.๑ ความหมายของการอุทิศส่วนบุญ

สำหรับคำว่า การอุทิศส่วนบุญ<sup>๑</sup> (transference of merit) หมายถึง การเพ่งถึงความดีที่บุคคลผู้กระทำ หรือที่สั่งสมไว้ในจิตใจของบุคคลผู้กระทำและพร้อมที่จะอุทิศให้แก่ผู้อื่น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าผู้กระทำบุญมีอหยาตย์กว้างขวางเปิดโอกาสให้ผู้อื่นมีส่วนร่วมในบุญของตน โดยให้เขากระทำความดีด้วยการแสดงความชื่นชมยินดีต่อการอุทิศส่วนบุญของตนซึ่งเป็นบุญส่วน “ปัตตนาโมทนา” นั่นเอง กล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ผู้อุทิศส่วนบุญมีความปรารถนาที่จะให้การกระทำบุญของตนมีส่วนผลักดันให้ผู้อื่นได้กระทำความดี เพื่อได้รับผลจากการกระทำของเขาเอง โดยมีส่วนบุญที่ตนอุทิศให้เป็นปัจจัยสนับสนุน

ในกรณีที่บุคคลอุทิศส่วนบุญให้แก่บุคคลอื่นเช่นนี้ ตามหลักของพระพุทธศาสนาถือว่าบุญของเขาไม่ได้ลดน้อยลงแต่อย่างใด ตรงกันข้ามเมื่อเขาแสดงเจตนาจะขยายความดีออกไปสู่ผู้อื่นโดยอาการอันเกื้อกูลบุญของเขามีแต่จะแผ่ไพศาลและเพิ่มพูนมากยิ่งขึ้น ซึ่งก็เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการกระทำบุญทางพระพุทธศาสนาที่มุ่งให้ผู้กระทำบุญเฉลี่ยบุญของตนออกไปสู่ผู้อื่น เพื่อขยายประโยชน์ออกไปอย่างกว้างขวาง ไม่ได้มุ่งให้ความดีอันวอยประโยชน์เฉพาะแก่ปัจเจกบุคคลเท่านั้น แต่มุ่งให้ประโยชน์ตกถึงผู้อื่นตลอดจนสังคมในวงกว้างด้วย

##### ๓.๑.๒ ประเภทของการอุทิศส่วนบุญ

เมื่อว่าโดยประเภทแล้ว การอุทิศส่วนบุญมีหลายประเภท ซึ่งสามารถที่จะจัดลักษณะของการอุทิศออกได้ ๔ ลักษณะ คือ

##### ก) การอุทิศส่วนบุญด้วยการอธิษฐานจิต

คำว่า “อธิษฐาน” คือ การตั้งใจมุ่งผลอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือ ความตั้งใจปรารถนา<sup>๒</sup> โดยการตั้งเป้าหมายไว้ในใจให้มั่นคง เพื่อเป็นแรงกระตุ้นให้กระทำการกิจกรรมที่มุ่งประสงค์จนบรรลุผลตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ แสดงถึงพลังของจิตที่มุ่งตั้ง ปักแน่วต่อเป้าหมายที่ติงามและมั่นคงเที่ยงตรงต่อแนวทางที่ตั้งไว้ ด้วยเหตุนี้ อธิษฐานจึงนับว่าเป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญและจำเป็นต่อกิจกรรมทุกอย่างของมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกระทำความดีเพื่อเป้าหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง หากไม่มีการตั้งอธิษฐานไว้ในใจให้มั่นคง ผลที่มุ่งประสงค์ก็ไม่อาจสำเร็จได้ เนื่องจากว่าผู้กระทำความดีอาจเกิดความท้อแท้ ไม่มีแรงจูงใจในการกระทำความดีตามที่ตนตั้งเป้าหมายไว้อีกต่อไป ในกรณีการอุทิศส่วนบุญให้แก่ญาติเป็นต้นก็เช่นกัน หากผู้กระทำบุญไม่ได้ตั้งจิตอธิษฐานอุทิศส่วนบุญให้ ก็เท่ากับว่าเขาไม่มีความตั้งใจใฝ่ปรารถนาที่จะให้ญาติได้รับส่วนบุญหรือมีส่วนร่วมในบุญของตน ญาติจึงไม่สามารถรับส่วนบุญได้ เพราะถือว่าผู้กระทำบุญไม่ได้อุทิศส่วนบุญให้

<sup>๑</sup> เพื่อไม่ให้เกิดความสับสนในการใช้ภาษา ในที่นี้จะใช้คำว่า “อุทิศ” แทนกริยาการแผ่ เฉลี่ย แบ่ง และให้ส่วนบุญ

<sup>๒</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๓๖๕.

ดังนั้น การอุทิศส่วนบุญด้วยการอธิษฐานหรือตั้งจิตปรารถนา จึงเป็นวิธีการที่มีผลต่อความสำเร็จของส่วนบุญเป็นอย่างยิ่ง เกี่ยวกับประเด็นนี้ ดร.จี.พี. มาลาเสเกรา (Dr. G.P. Malalasekera) ได้อธิบายว่า “วิธีการอุทิศส่วนบุญเป็นเรื่องที่ง่ายมาก ผู้กระทำบุญเพียงแต่ปรารถนาให้บุญที่เขาได้รับอำนวยผลแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งซึ่งเขามุ่งหมายจะอุทิศให้ หรือแก่สรรพสัตว์ ความปรารถนาเช่นนั้น อาจเกิดจากจิตใจเพียงอย่างเดียว หรือเกิดจากการเปล่งวาจาพร้อมด้วยก็ได้”<sup>๓</sup>

นับเป็นเรื่องยากอย่างยิ่งที่การอุทิศส่วนบุญเพื่อมุ่งประโยชน์แก่ญาติที่ล่วงลับไปแล้วและที่ยังมีชีวิตอยู่ จะก่อให้เกิดผลสำเร็จได้โดยไม่มี การอธิษฐานหรือตั้งจิตปรารถนา เพราะการกระทำนั้นจะไม่มี ความหมายต่อผู้อื่นเลย นอกจากตัวของผู้กระทำเท่านั้น และการกระทำเช่นนั้นก็ไม่นับว่าเป็นการอุทิศส่วนบุญ แต่เรียกว่าเป็นการกระทำบุญทั่วไปซึ่งจะอำนวยผลสำเร็จเฉพาะแก่บุคคลผู้ที่กระทำ การอธิษฐานหรือตั้งจิตปรารถนา เป็นเสมือนแรงส่งที่ช่วยหนุนนำให้การกระทำความดีที่ประกอบด้วยเจตนาปรารถนาดีของบุคคลสำเร็จผลตามที่เขามุ่งหมายได้

#### ข) การอุทิศส่วนบุญด้วยการเปล่งวาจา

การเปล่งวาจาหรือวจีเภท นับเป็นกิริยาที่มีความสำคัญต่อการติดต่อสื่อสารของมนุษย์เป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นเครื่องมือสำหรับสื่อความหมายโดยการใช้ภาษาพูดระหว่างมนุษย์ด้วยกัน ทำให้เข้าใจความหมายของภาษานั้น ๆ ได้ การเปล่งวาจาเวลาอุทิศส่วนบุญก็ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญที่มีผลต่อความสำเร็จของการอุทิศส่วนบุญ และสื่อแสดงเจตนาของผู้อุทิศส่วนบุญได้อย่างชัดเจนนอกจากนั้นแล้ว ยังเป็นการแสดงความปรารถนาดีให้ผู้อื่นได้รับรู้แล้วเกิดความรู้สึกยินดีด้วย

เราสามารถเห็นได้จากการเปล่งวาจาอุทิศส่วนบุญของนางวิสาขา ภายหลังจากที่ได้บริจาคทรัพย์สร้างวิหารแล้ว นางก็ได้เปล่งวาจาแสดงเจตนาปรารถนาดีและความปรารถนาของตนให้เพื่อนหญิงที่สนิทกันประมาณ ๕๐๐ คนทราบ แล้วบอกให้พวกนางอนุโมทนาในส่วนบุญที่นางอุทิศให้ เพื่อนหญิงเหล่านั้นต่างก็มีจิตใจเลื่อมใสยินดีในบุญกิริยานั้น จึงพากันอนุโมทนา แต่มีเพื่อนหญิงของนางวิสาขาคคนหนึ่งได้ใส่ใจถึงการอุทิศส่วนบุญเป็นพิเศษ พอนางตายไปก็ได้เกิดเป็นนางอัปสรในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ พร้อมกับมีวิมานอลังการใหญ่โต มีदानกว้าง ยาว และสูงด้านละ ๑๖ โยชน์ซึ่งเกิดขึ้นด้วยบุญญาภิธานของนาง<sup>๔</sup> หรือกรณีการบำเพ็ญพระราชกุศลของพระเจ้าพิมพิสารที่ครั้งแรกพระองค์ไม่ได้ทรงเปล่งวาจาอุทิศส่วนบุญให้แก่หมู่ญาติ ทำให้หมู่ญาติในอดีตชาติที่ไปเกิดเป็นเปรตไม่สามารถรับส่วนบุญได้ จึงมาแสดงตัวให้พระองค์เห็น ต่อมาทรงเปล่งวาจาอุทิศส่วนบุญให้ พวกเปรตเหล่านั้นจึงได้รับส่วนบุญ และพ้นไปจากเปรตวิสัยในที่สุด<sup>๕</sup>

ในปัจจุบัน พุทธศาสนิกชนนิยมอุทิศส่วนบุญด้วยการเปล่งวาจาจากก่อนที่จะถวายทาน เห็นได้จากคำถวายทานอุทิศส่วนบุญซึ่งส่วนใหญ่มักจะนิยมอุทิศให้แก่ญาติที่ล่วงลับไป รวมถึงแผ่ความปรารถนาดีให้แก่ตนเองและญาติที่ยังมีชีวิตอยู่ด้วย ดังรูปแบบคำถวายสังฆทานอุทิศที่นิยมใช้ในหมู่พุทธศาสนิกชนชาวไทยว่า

<sup>๓</sup> Heinz Bechert, op.cit., p. ๙๙.

<sup>๔</sup> ชุ.วิ.อ.(ไทย) ๒๓/๒๕๒-๒๕๓.

<sup>๕</sup> พระพุทธโฆษาจารย์, ธมมปฏกฐกถา ปจโม ภาค, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๒๓), หน้า ๙๔-๙๕.



“ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอน้อมถวายมตกภัตตาหาร กับทั้งของบริวารเหล่านี้ แก่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์โปรดจงรับมตกภัตตาหารกับทั้งของบริวารเหล่านี้ เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย แก่ญาติทั้งหลายมีบิดามารดาเป็นต้น ผู้ล่วงลับไปแล้ว สิ้นกาลนาน เทอญ”<sup>\*</sup> เราเรียกทานอุทิศประเภทนี้ว่า “มตกทาน” หรือ “มตกภัตรอุทิศให้ผู้ตาย”<sup>๖</sup> เนื่องเพราะเป็นการถวายทานเพื่อมุ่งให้บุญอำนวยการประโยชน์แก่ญาติที่ล่วงลับไปแล้วเป็นหลัก รวมถึงเพื่อมุ่งประโยชน์สุขแก่ผู้กระทำบุญเองและแก่ญาติที่ยังมีชีวิตอยู่ด้วย

นอกจากนี้ การอุทิศส่วนบุญด้วยการเปล่งวาจายังสามารถกระทำต่อหน้าผู้ที่ตนมุ่งหมายอุทิศส่วนบุญให้ได้ เพื่อให้เขาได้รับทราบความปรารถนาดีและไมตรีจิตนี้ จะได้อนุโมทนาชื่นชมยินดีในเจตนาอันเป็นกุศลของตน และเพื่อเป็นพยานในการอุทิศส่วนบุญของตนด้วยก็ได้ ดังสังฆพราหมณ์เปล่งวาจาอุทิศส่วนบุญที่ตนได้กระทำจากการให้ทาน และรักษาศีลอุโบสถแก่คนรับใช้ที่กำลังแหวกว่ายลอยคออยู่กลางมหาสมุทร พอเขาอนุโมทนาบุญ นางมณีเมขลาจึงนำเขาขึ้นเรือไปกับสังฆพราหมณ์ด้วย<sup>๗</sup> การอนุโมทนาในบุญกิริยาของผู้อื่นเช่นนี้ ทำให้คนรับใช้กลายเป็นส่วนร่วมในบุญนั้น คือได้บุญที่เกิดจากการอนุโมทนาของตน

ในกรณีที่บุคคลเปล่งวาจาอุทิศส่วนบุญให้แก่ผู้อื่นแบบลับหลังด้วยจิตอันบริสุทธิ์เป็นเรื่องที่สามารถทำได้ หากต้องการความงอกงามของคุณธรรมภายในจิตใจ แต่ผู้ที่เขามุ่งหมายจะอุทิศส่วนบุญให้นั้น ไม่สามารถรับทราบเจตนาดีของผู้กระทำ ทั้งไม่ได้อนุโมทนาในการกระทำนั้น ซึ่งก็ถือว่าไม่ได้กระทำบุญในส่วนของการปิดตานุโมทนาด้วย การไม่ได้รับทราบว่าผู้อื่นอุทิศส่วนบุญให้แก่ตนและไม่ได้อนุโมทนาในบุญกิริยานั้น ก็เท่ากับว่าเขาไม่ได้บุญในส่วนของการปิดตานุโมทนาด้วย เพราะการจะได้บุญหรือไม่ขึ้นอยู่กับการตั้งใจอย่างน้อย ๓ ประการ<sup>๘</sup> เทียบเคียงได้กับการรับส่วนบุญของเปรต คือ มีผู้อุทิศส่วนบุญให้ เขาได้อนุโมทนาบุญนั้น และมีผู้ทรงคุณเช่นพระสงฆ์ผู้มีศีลเป็นผู้รับทาน อย่างไรก็ตาม การอุทิศส่วนบุญตามนัยนี้ไม่ใช่เรื่องเสียหายหรือเปล่าประโยชน์แต่ประการใด เพราะอย่างน้อยที่สุด บุญส่วนปิดตานุโมทนาด้วยก็ตกเป็นของผู้อุทิศส่วนบุญผู้นั้นเอง

### ค) การอุทิศส่วนบุญด้วยการแผ่เมตตา

การแผ่เมตตา คือ กิริยาที่บุคคลแผ่ความปรารถนาดีออกไปสู่ผู้ที่เป็นญาติ เป็นบุคคลที่รู้จัก และมีความรักใคร่คุ้นเคยกัน ตลอดจนสรรพสัตว์อย่างไม่จำกัด แสดงถึงความอ่อนโยนของจิตใจ ใฝ่ปรารถนาให้บุคคลเหล่านั้นมีความสุข ปราศจากทุกข์ ปราศจากเวรภัย และการเบียดเบียนทำร้ายซึ่งกันและกัน การแผ่เมตตาถือเป็นการเจริญกรรมฐานอย่างหนึ่ง เรียกว่า “เมตตาภาวนา” ผู้เจริญสามารถแผ่ออกไปโดยเจาะจง (โอธิสพรรณา) กำหนดขอบเขต ประเภท บุคคลก็ได้ แผ่ออกไปโดยรวม ไม่เจาะจงบุคคล (อโนธิสพรรณา)

\*คำถวายภาษาบาลีว่า “อิมานิ มย ฆนเต มตกภัตตานิ สปริวารานิ ภิกขุสงฆสส โอโณชยาม สาธุ โน ฆนเต ภิกขุสงฆเ อิมานิ มตกภัตตานิ สปริวารานิ ปฏิกุณฺหาตุ อมหากถฺเจว มาตาปิตุอาทินญจ ญาตกาณ ีกาลกาน ีฆรตต ีตยา สุขาย”

<sup>๖</sup>กรมการศาสนา, ศาสนพิธี เล่ม ๑, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, ไม่ระบุปีที่พิมพ์), หน้า ๔๗.

<sup>๗</sup>ช.ชา.อ.(ไทย) ๔/๕๐๖.

<sup>๘</sup>ช.เปต.อ. (ไทย) ๒๔/๓๘.

ไม่มีกำหนด ไม่มีขอบเขตประมาณตามหลักของอัปปัญญาพรหมวิหารก็ได้ ดังพระพุทธพจน์ในกรณียเมตตสูตรตอนหนึ่งว่า

กุลบุตรผู้ฉลาดในประโยชน์ พึงแผ่เมตตาไปให้สัตว์ทั้งหลายว่า ขอสัตว์ทั้งปวงจงเป็นผู้มีสุข มีความเกษม มีตนประสบความสุข เหล่าสัตว์มีชีวิตไม่ว่าชนิดใด เคลื่อนไหวได้ หรืออยู่กับที่ ผอมหรืออ้วน พิ มีร่างกายยาว หรือใหญ่ ปานกลาง หรือสั้น ที่เคยเห็นหรือไม่เคยเห็น ไม่ว่าจะอยู่ไกลหรือใกล้ ไม่ว่าจะเกิดแล้วหรือยังแสวงหาภพเกิด ขอสัตว์ทั้งปวงนั้น จงเป็นผู้มีตนประสบความสุข ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหน ก็ไม่พึงข่มขู่ ดูหมิ่นใคร ไม่พึงหวังทุกข์แก่กัน เพราะความโกรธเกลียด หรือความเคียดแค้น พึงเจริญเมตตาไว้ในใจไม่มีประมาณในสัตว์ทุกประเภท ประหนึ่งว่ามารดาถนอมรักษาบุตรน้อยคนเดียว ซึ่งถือกำเนิดในตน แม้ชีวิตก็ยอมสละให้ได้ พึงเจริญเมตตาไว้ในใจ ไม่มีประมาณในสากลโลก ทั้งเบื้องบน เบื้องต่ำ ณ ส่วนที่ตั้งอยู่ตามแนวขวาง อย่างไม่คับแคบ ไม่มีเวร ไม่มีศัตรู<sup>๙</sup>

ดังนั้น การแผ่เมตตา จึงถือเป็นส่วนหนึ่งของการอุทิศส่วนบุญซึ่งต้องออกมาจากเจตนาที่ประกอบด้วยความปรารถนาดี แสดงท่าทีแห่งเมตตาต่อผู้อื่น มุ่งหวังความสุขแก่ผู้อื่นเป็นที่ตั้ง การแผ่เมตตาอาจเป็นกุศลวจีกรรมและกุศลมนโกรรมก็ได้ ดังตัวอย่างของสามเณรสาวุที่แสดงธรรมแล้วเปล่งวาจาแผ่เมตตาอุทิศส่วนบุญให้แก่มารดาของตน<sup>๑๐</sup> หรืออาจเป็นกุศลวจีกรรมและกุศลมนโกรรมที่เนื่องมาจากกุศลกายกรรมก็ได้ เช่น บุคคลให้ทานแล้วเปล่งวาจาอุทิศส่วนบุญให้แก่ผู้อื่นด้วยจิตประกอบด้วยเมตตา

อนึ่ง เมื่อว่าโดยสาระสำคัญของการอุทิศส่วนบุญด้วยการแผ่เมตตาแล้ว พระพุทธเจ้าทรงสอนให้ชาวพุทธเจริญเมตตาเพื่อเอื้อต่อความสงบของจิตใจ เพื่อขจัดความกระตกรทั้ง ความเคียดแค้นชิงชังในจิตใจ เพื่อความเจริญองงามของคุณธรรมภายในจิตใจของบุคคล ตลอดจนเพื่อประโยชน์คือความสงบสุขของสังคม โดยแผ่ไปไล่เรียงตั้งแต่ระดับแคบคือเจาะจงบุคคล ไปจนถึงระดับกว้างคือแผ่โดยรวมไม่เจาะจงบุคคลดังกล่าวมาแล้ว

ในบางกรณี พระพุทธเจ้าก็ทรงสอนให้พระภิกษุแผ่เมตตาด้วยจุดประสงค์อย่างอื่น เช่น แผ่เมตตาให้เทวดาเพื่อให้เขามีจิตใจอ่อนโยน เอื้อเอ็นดูต่อพระภิกษุ ช่วยคุ้มครองรักษาพระภิกษุผู้บำเพ็ญสมณธรรม หรือเพื่อป้องกันการรังควานรบกวนของอมนุษย์ ไม่ให้เป็นอุปสรรคต่อการบำเพ็ญสมณธรรม<sup>๑๑</sup>

นอกจากนั้น พระองค์ยังทรงสอนให้อุทิศส่วนบุญโดยวิธีแผ่เมตตาด้วยการสวดพระปริตรเพื่อป้องกันสัตว์ร้ายต่าง ๆ ไม่ให้เบียดเบียนทำร้ายพระภิกษุผู้อยู่ป่าว่า ขอให้ตระกูลพญาชูชื่อว่าวีรุ-ปักขะ...เอราปละ...ฉัพยาปุตตะ...กัณหาโคตมกะจงมีเมตริต่อเรา ขอให้เหล่าสัตว์ที่ไม่มีเท้า สัตว์ที่มี ๒ เท้า สัตว์ที่มี ๔ เท้า สัตว์ที่มีหลายเท้าจงมีเมตริจิตต่อเรา ขอให้สัตว์ที่ไม่มีเท้า สัตว์ที่มี ๒ เท้า สัตว์ที่มี ๔ เท้า สัตว์ที่มีหลายเท้าอย่าได้เบียดเบียนเราเลย ขอสัตว์ที่ยังข้องอยู่ในโลก\* สัตว์ที่มีชีวิต และสัตว์ผู้เกิดแล้วหมดทั้งสิ้น จงประสบแต่ความเจริญโดยทั่วกัน ขอความชั่วร้าย อย่าได้มากล้ำกรายสัตว์ชนิดใดเลย...บรรดาสัตว์เลื้อยคลาน คือ งู

<sup>๙</sup>ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๑๐/๑๓.

<sup>๑๐</sup>พระพุทธโฆษาจารย์, ธรรมปญญกถา สุตโตโม ภาค, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๑๔๙.

<sup>๑๑</sup>ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๓๒๘.

แมลงป่อง ตะขาบ แมลงมุม ตั๊กแตน และหนูหาประมาณมิได้ เราได้กระทำการรักษา ป้องกันตัวแล้ว ขอ สัตว์ทั้งหลายจงพากันหนีไป<sup>๑๒</sup>

นอกเหนือจากการแผ่เมตตาโดยหลักกว้าง ๆ ๒ ประการ คือ แผ่ไปโดยเจาะจง บุคคลโดยอาการ <sup>๑๓</sup> และไม่เจาะจงบุคคลโดยอาการ ๕ แล้ว ผู้เจริญเมตตายังสามารถแผ่ไปแก่บุคคลผู้อยู่ในทิศทั้งปวง<sup>๑๔</sup> คือ แผ่ไปทั่วทิศโดยไม่เลือกทิศใดทิศหนึ่งก็ได้ ตามหลักของพระพุทธศาสนาแม้แต่ตนเองก็ควรแผ่เมตตาให้\*\*\* เพื่อให้ตนเป็นพยานว่า "เราปรารถนาความสุข รังเกียจความทุกข์ และอยากมีชีวิตอยู่ ไม่อยากตาย ฉันทิด แม่สัตว์อื่นๆ ก็ฉันทัน"<sup>๑๕</sup> เมื่อเอาความรู้สึกของตนไปเทียบเคียงกับความรู้สึกของผู้อื่นแล้ว ก็จะทำให้บุคคล นั้นรู้สึกรักผู้อื่นเหมือนกับที่รักตนเอง มุ่งประโยชน์ต่อผู้อื่นและไม่เบียดเบียนผู้อื่น ดังพระพุทธพจน์ว่า "บุคคล เอาใจตามคั้นไปจนทั่วทุกทิศแล้ว ก็มีได้พบผู้เป็นที่รักยิ่งไปกว่าตน ณ ที่ไหนเลย ฉันทิด คนอื่น ๆ ก็ย่อมรัก ตนเองมาก ฉันทัน เพราะฉันทัน ผู้รักตนจึงไม่ควรเบียดเบียนผู้อื่น"<sup>๑๖</sup>

หลักการอุทิศส่วนบุญด้วยการแผ่เมตตา นี้ จึงนับว่าเป็นการสร้างทำที่ที่อ่อนโยนต่อผู้อื่น สามารถ ป้องกันการเบียดเบียนทำร้ายซึ่งกันและกัน ที่สำคัญผู้เจริญเมตตาภาวนาเองก็จะได้รับอานิสงส์หลายประการ เช่น หลับสบาย ตื่นเป็นสุข จิตเป็นสมาธิเร็ว

### ง) การอุทิศส่วนบุญด้วยการกรวดน้ำ

คำว่า “กรวดน้ำ” นี้ พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕ ได้ให้คำจำกัดความว่า “แผ่ส่วน บุญด้วยวิธีหลั่งน้ำ”<sup>๑๗</sup> เป็นกิริยาที่เทน้ำ หรือหลั่งน้ำเพื่ออุทิศส่วนบุญแก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว น้ำที่ใช้ในการอุทิศ ส่วนบุญเรียกว่า “ทักษิโณทก” หมายถึง น้ำที่หลั่งในเวลาทำทานเพื่ออุทิศผลให้แก่ผู้ตาย<sup>๑๘</sup> เรียกอีกอย่างหนึ่ง ว่า “น้ำกรวด” ลักษณะของการหลั่งน้ำในเวลาทำทานเรียกว่า “การกรวดน้ำ” ผู้ที่เป็นแบบอย่างของการ อุทิศส่วนบุญด้วยวิธีกรวดน้ำก็คือพระเจ้าพิมพิสาร โดยทรงหลั่งทักษิโณทกพร้อมกับเปล่งพระวาจาอุทิศส่วน บุญให้แก่ญาติที่ไปเกิดเป็นเปรตว่า “ขอทานนี้ จงสำเร็จแก่หมู่ญาติของข้าพเจ้าด้วยเถิด”<sup>๑๙</sup>

เป็นที่น่าสังเกตว่า เพราะเหตุใดพระเจ้าพิมพิสารจึงทรงใช้น้ำกรวดเพื่ออุทิศส่วนบุญ ให้แก่พวก เปรต ในประเด็นนี้เราอาจสันนิษฐานได้ว่าพระองค์ทรงถือตามคติของพวกพราหมณ์ที่มีวิธีการอุทิศส่วนบุญ โดยลงไปในแม่น้ำ เอามือกอบน้ำแล้วค่อย ๆ ปล่อยให้น้ำไหลร่วงลงไปช้า ๆ พร้อมกับเปล่งวาจาอุทิศส่วนบุญ ให้แก่ญาติของตนว่าขอให้ให้น้ำนี้ระงับความกระหายของญาติ แต่พระองค์ทรงประยุกต์วิธีการกรวดน้ำโดยทรง ใช้น้ำกรวดจากภาชนะ ซึ่งวิธีการนี้อาจเป็นสื่อบุคลาธิษฐานเปรียบเทียบกับความสำเร็จของทานที่ให้จาก

<sup>๑๒</sup> ชุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๒๕๕-๒๕๖/๗๔-๗๕.

<sup>๑๓</sup> คำว่า “สัตว์” ในที่นี้ หมายถึง ผู้ติดข้องอยู่ในเบญจขันธ์ด้วยฉันทราคะ

<sup>๑๔</sup> ชุ.ปฏิ.อ. (ไทย) ๒/๓๒๒.

<sup>๑๕</sup> วิสุทฺธิ. (ไทย) ๒/๙๓.

<sup>๑๖</sup> ส.ส. (ไทย) ๑๕/๓๔๘/๑๐๙.

<sup>๑๗</sup> ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕, หน้า ๑๔.

<sup>๑๘</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๙๐.

<sup>๑๙</sup> พระสิริมังคลาจารย์, มงคลตถทีปนี ปฐม ภาโค, หน้า ๓๒๐.

มนุษย์โลกไปยังเปรตโลก ประหนึ่งน้ำฝนที่ตกลงที่ตอนแล้วไหลลงสู่ที่ลุ่ม หรือเป็นสื่อแสดงถึงคุณภาพจิต โดยใช้ น้ำ เป็นสื่อรวมกระแสจิตของผู้ที่ศรัทธาบุญให้แนวแน่นรวมเป็นหนึ่ง เปรียบเหมือนกับน้ำที่เมื่อไหลรวมเป็นสายเดียวกัน ไม่ขาดตอน ย่อมมีพลังพุ่งตั้งไปทางทิศที่น้ำไหลรวมไปมาก ส่วนน้ำที่หลังลงสู่ภาชนะก็อาจเปรียบได้กับน้ำในแม่น้ำที่เต็มล้นแล้วไหลลงสู่มหาสมุทรจนเต็มเปี่ยมแล้วหยุดนิ่ง คงระดับไม่ไหลอีกต่อไป เช่นเดียวกับทานที่ญาติจากมนุษย์โลกอุทิศให้แก่ญาติทั้งหลายผู้ไปเกิดอยู่ในเปรตโลก ก็ย่อมสำเร็จประโยชน์แก่ญาติผู้ไปเกิดอยู่ในเปรตโลกอย่างบริบูรณ์ อุปมานี้สามารถเห็นได้จากเนื้อความในติโรกฐกถกัณฑ์ว่า

เปรตชนทั้งหลายผู้ล่วงลับไปอยู่ในเปรตวิสัยนั้น ย่อมดำรงชีวิตด้วยทานที่ญาติมิตรอุทิศให้จากมนุษย์โลกนี้ ทานที่ญาติมิตรอุทิศให้จากมนุษย์โลกนี้ ย่อมสำเร็จแก่เปรตทั้งหลาย ประหนึ่งน้ำฝนอันตกลงในที่ตอน ย่อมไหลลงไปที่ลุ่ม ทานที่ญาติมิตรอุทิศให้จากมนุษย์โลกนี้ ย่อมสำเร็จแก่เปรตทั้งหลาย ประหนึ่งห้วงน้ำใหญ่ที่เต็มล้นแล้ว ย่อมยังสาครให้เต็มเปี่ยมได้<sup>๒๐</sup>

นอกจากนั้น ในมหาชาติคำกาพย์สักกบรรพ ฉบับหอสมุดวชิรญาณ พ.ศ.๒๔๕๙ ก็ได้อธิบายคำว่า “กรวด” ว่าเป็นการหลั่งน้ำ เช่นในประโยคที่ว่า “นำพระเต้าสีโตทกธารามารดริน กรวดลงในมืออินทพฤตมาจารย์” ดังนั้น การกรวดน้ำ จึงหมายถึง การตั้งปณิธานเพื่อให้สำเร็จผลที่ประสงค์ก็ได้ และการแผ่ส่วนบุญก็ได้<sup>๒๑</sup> การกรวดน้ำในลักษณะของการตั้งปณิธานเพื่อให้สำเร็จผลที่ประสงค์นั้น เห็นได้จากเรื่องราวตอนหนึ่งในเวสสันดรชาดก กัณฑ์หิมพานต์ พระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ตอนพระเวสสันดรพระราชทานช้างปัจจยนาเคนทร์แก่พวกพราหมณ์ชาวเมืองกลิงคราษฏร์ ๘ คน ดังความตอนหนึ่งว่า

อันว่าพระเวสสันดรราชสุริยวงศ์ พระกรชายทรงจับวงศชโยยรา พระกรขวาทรงอุทกวารีคุณชืทอง ท้าวเธอก็ร้องประกาศแก่อมรเทวราชทุกห้องฟ้าให้ช่วยอนุโมทนาชทาน ตรีสรเรียกพฤตมาจารย์มิได้ข้าหลังอุทกธาราให้ตกลงเหนือมือของพราหมณ์ ตั้งพระทัยไว้ให้งามดังดวงแก้ว แล้วออกอุทานวาจาว่า อิหันทานอันว่าผลชทานของข้า จงสำเร็จแก่พระสร้อยสรรรเพ็ชญ์โพธิญาณ ในอนาคตกาลนั้นเถิด<sup>๒๒</sup> การอุทิศ

<sup>๒๐</sup> ชู.เปต.(ไทย) ๒๖/๙๐/๑๖๐.

<sup>๒๑</sup> ธนากรกรุงเทพ จำกัด, ศาสนพิธีสำหรับชาวบ้าน, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จันทน์, ๒๕๑๕), หน้า ๔๑-๔๒.

<sup>๒๒</sup> สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, มหาเวสสันดรชาดก (ฉบับเทศน์มหาชาติ ๑๓ กัณฑ์), (กรุงเทพฯ: มุลินธิหอไตร, ๒๕๓๓), หน้า ๒๕.

ส่วนบุญด้วยการใช้น้ำเป็นสื่อบูชาอิชฌานนี้ เป็นวิธีที่ชาวพุทธในยุคปัจจุบันนิยมกระทำกันภายหลังจากกระทำบุญแล้ว เพราะมีข้ออุปมาที่ง่ายต่อการทำความเข้าใจเรื่องผลสำเร็จของบุญ และเอื้อต่อความแน่วแน่ของจิตในขณะอุทิศส่วนบุญ นอกจากการอุทิศส่วนบุญด้วยวิธีการรดน้ำนี่จะเป็นกุศลกายกรรม (โดยกิริยากรวดน้ำ) แล้ว ยังมีความเกี่ยวเนื่องกับกุศลวจีกรรม (โดยการเปล่งวาจาประกอบด้วย) และเนื่องด้วยกุศลมโนกรรม (โดยการตั้งจิตอธิษฐานในขณะที่กรวดน้ำ) อย่างไรก็ตาม การกรวดน้ำก็เป็นเพียงวิธีการหนึ่งของการอุทิศส่วนบุญโดยการใช้อุปกรณ์เป็นสื่อเท่านั้น มิได้หมายความว่าน้ำนั้นจะหลังไหลไปให้เปรตได้ดื่มกินเลย

การอุทิศส่วนบุญทั้ง ๔ ประเภทนี้สามารถประยุกต์ใช้ร่วมกันได้ โดยที่อาจจะเนื่องด้วยกุศลกายกรรมคือการให้ทานเป็นเบื้องต้น เนื่องด้วยกุศลวจีกรรมคือการเปล่งวาจาแผ่เมตตาอุทิศส่วนบุญให้ และเนื่องด้วยกุศลมโนกรรมคือการอธิษฐานจิตแผ่เมตตาให้ก็ได้ บางครั้งก็อาจมีความเกี่ยวเนื่องกันทั้งกุศลกายกรรม กุศลวจีกรรม และกุศลมโนกรรม ยกตัวอย่างการถวายทานอันเนื่องด้วยผู้ตายของพุทธศาสนิกชนชาวไทยที่มักจะมีการกล่าวคำถวายทานอุทิศส่วนบุญก่อนถวายทาน โดยปรารถนาบรรพชนหรือผู้เป็นเครือญาติของตนเป็นต้น ขณะที่พระสงฆ์อนุโมทนาโดยเริ่มว่าบท ยถา...ผู้ที่เจ้าภาพมักจะกรวดน้ำอธิษฐานจิตอุทิศส่วนบุญ หรือไม่ก็เปล่งวาจาอุทิศส่วนบุญพร้อมกันไป<sup>๒๓</sup>

สรุปได้ว่าได้ว่า การอุทิศส่วนบุญด้วยวิธีการเปล่งวาจาและอธิษฐานจิตดังกล่าวมาจัดเป็นการแผ่เมตตาอุทิศส่วนบุญได้ หากผู้อุทิศส่วนบุญกระทำด้วยจิตใจที่ประกอบด้วยเมตตาปรารถนาดีต่อผู้ที่เขามุ่งหมายอุทิศส่วนบุญให้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการอุทิศส่วนบุญสามารถกระทำได้อย่างหลากหลายวิธี และมีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันอย่างสอดคล้องกลมกลืน แม้ว่าจะมีรูปแบบที่แตกต่างกัน แต่ทุกประเภทก็มีจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือล้วนแต่เป็นการแสดงออกถึงความเมตตาปรารถนาดีต่อผู้อื่นมีญาติเป็นต้น มุ่งให้เขาเหล่านั้นมีความสุขและได้รับประโยชน์จากส่วนบุญที่ตนอุทิศให้ นอกจากนั้น การอุทิศส่วนบุญทั้ง ๔ ประเภทนี้ ยังมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญอีกหลายประการ เช่น เพื่อความกว้างขวางของอหิยาศัยใฝ่ประโยชน์ต่อผู้อื่น ตลอดจนเพื่อชำระจิตใจให้หมดจดจากความตระหนี่ถี่เหนียว ซึ่งเป็นตัวการที่คอยชักใยให้คนมีความเห็นแก่ตัว ไม่คิดเกื้อกูลต่อผู้อื่น

## บริบทเมืองหนองคายและเทศบาลตำบลหาดคำ

### ๓.๒.๑ ประวัติศาสตร์เมืองหนองคาย

เมืองหนองคายมีชื่อปรากฏอยู่ในพงศาวดารล้านช้างตลอดยุคสมัย ดังเช่นปรากฏเป็นชื่อเมืองเวียงคุก เมืองปะโค เมืองปากห้วยหลวง (อำเภอโพนพิสัยในปัจจุบัน) และนอกจากนี้ยังปรากฏในศิลาจารึกจำนวนมากที่กษัตริย์แห่งเวียงจันทน์ได้สร้างไว้ในบริเวณจังหวัดหนองคาย โดยเฉพาะเมืองปากห้วยหลวงเป็นเมืองลูกหลวง นอกจากนี้ในรัชสมัยพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระราชโอรสในพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ได้ตั้งสมเด็จพระสังฆราชวัดมุนจลินทรอารามอยู่ที่เมืองห้วยหลวง และยังพบจารึกที่วัดจอมมณี ลงศักราช พ.ศ. ๒๐๙๘ จารึกวัดศรีเมือง พ.ศ. ๒๐๑๙ จารึกวัดศรีบุญเรือง พ.ศ. ๒๑๕๑ เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบโบราณสถานอิทธิพล

<sup>๒๓</sup> ชู.เปต.(ไทย) ๒๖/๙๐/๑๖๐.

ล้านช้างจำนวนมาก เช่น พระธาตุต่าง ๆ โดยเฉพาะพระธาตุบังพวน สร้างก่อน พ.ศ. ๒๑๐๖ จารึกวัดถ้ำสุวรรณคูหา (อำเภอสุวรรณคูหา จังหวัดหนองบัวลำภู) ลงศักราช พ.ศ. ๒๑๐๖ กล่าวถึงพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ได้อุทิศข้าทาสและที่ดินแก่วัดถ้ำสุวรรณคูหา และได้สร้างพระพุทธรูปไว้ที่พระธาตุบังพวนอีกด้วย

เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๒ กองทัพสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้ชัยชนะกรุงศรีสัตนาคนหุตเวียงจันทน์แล้ว หัวเมืองหนองคายยังอยู่ใต้ความควบคุมของเวียงจันทน์เช่นเดิมหลังกรณีเจ้าอนุวงศ์ พ.ศ. ๒๓๖๙-๒๓๗๐ ฝ่ายกรุงเทพฯ มีนโยบายอพยพผู้คนมาฝั่งภาคอีสานจึงยุบเมืองเวียงจันทน์ปล่อยให้เป็นเมืองร้าง ชาวเมืองเวียงจันทน์บางส่วนก็อพยพมาภาคกลางและบางส่วนก็อยู่ที่บริเวณเมืองเวียงคุก เมืองปะโค (อำเภอเมืองหนองคายในปัจจุบัน) เมื่อจัดการบ้านเมืองเรียบร้อยแล้ว เจ้าพระยาบดินทรเดชาจึงกราบบังคมทูลพระกรุณาให้ท้าวสุวอ (บุญมา) เป็นเจ้าเมือง ยกบ้านไผ่ (ละแวกเดียวกับเมืองปะโคเมืองเวียงคุก) เป็นเมืองหนองคาย ท้าวสุวอเป็น "พระปฐมเทวภิบาล" เจ้าเมืองคนแรก มีเจ้าเมืองต่อมาอีก ๒ คน คือ พระปฐมเทวภิบาล (เคน ณหนองคาย) ผู้เป็นบุตรและพระยาปฐมเทวภิบาล (เสื่อ ณหนองคาย) ผู้เป็นหลาน

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๘ เกิดสงครามปราบฮ่อครั้งที่สองในบริเวณทุ่งไหหิน (ทุ่งเชียงคำ) พวกฮ่อกำเริบตีมาจนถึงเวียงจันทน์ เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทราบข่าวศึกฮ่อ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าทองกองก้อนใหญ่ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคมขณะดำรงพระอิสริยยศเป็น กรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม เป็นแม่ทัพปราบฮ่อครั้งนั้นจนพวกฮ่อแตกหนี และสร้างอนุสาวรีย์ปราบฮ่อไว้ที่เมืองหนองคาย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๙ ต่อมา พ.ศ. ๒๔๓๔พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคมดำรงตำแหน่งข้าหลวงมณฑลลาวพวน (ภายหลังเปลี่ยนเป็นมณฑลอุดร) ได้ตั้งที่ทำการที่เมืองหนองคาย ครั้นเกิดวิกฤตการณ์ ร.ศ. ๑๑๒ ไทยถูกกำหนดเขตปลอดทหารภายในรัศมี ๕๐ กิโลเมตรจากชายแดน จึงย้ายกองบัญชาการมณฑลลาวพวนมาตั้งที่ตำบลหมากแข้ง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติปกครองพื้นที่ขึ้นโดยให้ยกเลิกระบอบเจ้าปกครองทั่วประเทศ ในวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๕ กระทรวงมหาดไทยจึงได้มีคำสั่งสถาปนาเมืองข้าหลวงปกครอง ซึ่งต่อมาเรียกว่าผู้ว่าราชการจังหวัด และในปี พ.ศ. ๒๔๗๖ ได้มีการจัดระเบียบบริหารราชการส่วนภูมิภาคเป็นจังหวัดและอำเภอ หนองคายจึงได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นจังหวัด

ในปี พ.ศ. ๒๕๕๔ รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ได้มีพระราชบัญญัติตั้งจังหวัดบึงกาฬ พ.ศ. ๒๕๕๔ (ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ ๒๒ มีนาคม ๒๕๕๔) มีผลบังคับตั้งแต่วันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๕๕๔ โดยให้แยกอำเภอบึงกาฬ อำเภอปากคาด อำเภอโซ่พิสัย อำเภอพรเจริญ อำเภอเซกา อำเภอบึงโขงหลง อำเภอดงศรีบัว และอำเภอบึงคล้า ออกจากจังหวัดหนองคาย ไปตั้งเป็นจังหวัดบึงกาฬ

### ๓.๒.๒ ผู้ปกครอง

ภายหลังจากที่เมืองหนองคายได้มาเป็นส่วนหนึ่งของการปกครองของสยามเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๗๐ หลังจากเกิดกรณีของการปราบกบฏพระเจ้าอนุวงศ์แล้วก็ได้มีการตั้งเจ้าเมืองทำหน้าที่ปกครองบ้านเมืองมา

เมื่อผ่านยุคเจ้าเมืองก็จะเป็นยุคของข้าหลวง หรือผู้ว่าราชการจังหวัด ซึ่งจากการศึกษามาพบว่าเมืองหนองคายมีเจ้าเมืองและผู้ว่าราชการที่ปรากฏนามดังต่อไปนี้<sup>๒๔</sup>

#### เจ้าเมือง

รายนาม	ปีที่ดำรงตำแหน่ง
๑. พระปฐมเทวภิบาล (บุญมา ณ หนองคาย)	พ.ศ. ๒๓๗๐ - ๒๓๙๕
๒. พระยาอุตมาธิคุณ (เคน ณ หนองคาย)	พ.ศ. ๒๓๙๕ - ๒๔๔๑
๓. พระยาปฐมเทวภิบาล (เสื่อ ณ หนองคาย)	พ.ศ. ๒๔๔๑ - ๒๔๕๘

#### ผู้ว่าราชการเมือง ข้าหลวงประจำจังหวัด และผู้ว่าราชการจังหวัด

รายพระนามและรายนาม	ปีที่ดำรงตำแหน่ง
๑. พระยาสมุทรศักดิ์รักษ์ (เจิม วิเศษรัตน์)	พ.ศ. ๒๔๕๘ - ๒๔๖๒
๒. หม่อมเจ้าโสภณิผล ชมพูนุช	พ.ศ. ๒๔๖๒ - ๒๔๖๓
๓. พระยาบริหารราชอาณาจักร (ยิ้ม นิลโยธิน)	พ.ศ. ๒๔๖๓ - ๒๔๗๐
๔. พระปฐมเทวภิบาล (เยี่ยม เอกสิทธิ์)	พ.ศ. ๒๔๗๐ - ๒๔๗๙
๕. หลวงบริบาลนิคมเขตร (ชวน ทรัพย์สาร)	พ.ศ. ๒๔๗๙ - ๒๔๘๐
๖. หลวงพำนักนิกรชน (อุณหสมิตามร)	พ.ศ. ๒๔๘๐ - ๒๔๘๑
๗. พระบริรักษ์ภูธร (เพิ่ม กนิษฐायน)	พ.ศ. ๒๔๘๑ - ๒๔๘๒
๘. พอ.พระศรีราชสงคราม (ศรี สุขะวาที)	พ.ศ. ๒๔๘๒ - ๒๔๘๓
๙. พอ.หลวงยุทธสารประสิทธิ์ (แมน โรหิตเศรณี)	พ.ศ. ๒๔๘๓ - ๒๔๘๔
๑๐. พระบรรณศาสตราสาร (สง่า คุปตารักษ์)	พ.ศ. ๒๔๘๔ - ๒๔๘๖
๑๑. นายปกรณ อังคสุสิงห์	พ.ศ. ๒๔๘๖ - ๒๔๙๐
๑๒. ร.ท.ถวิล ระวังภัย	พ.ศ. ๒๔๙๐ - ๒๔๙๐
๑๓. นายชาญ จารุวัตร์	พ.ศ. ๒๔๙๐ - ๒๔๙๒
๑๔. นายแสวง รุจิรัตน์	พ.ศ. ๒๔๙๒ - ๒๔๙๔

<sup>๒๔</sup> ข้อมูลจากสารานุกรมเสรี วิกิพีเดีย “ประวัติศาสตร์จังหวัดหนองคาย “ ดู <https://th.wikipedia.org/wiki/หนองคาย>

๑๕. นายชุมณฑ์ นกแก้ว	พ.ศ. ๒๕๙๔ – ๒๕๙๕
๑๖. นายอรรถ วิสูตรโยธาภิบาล	พ.ศ. ๒๕๙๕ – ๒๕๙๗
๑๗. นายกำจัต ผาติสุวัฒน์	พ.ศ. ๒๕๙๗ – ๒๕๐๒
๑๘. นายสมอาจ กุญยถานนท์	พ.ศ. ๒๕๐๒ – ๒๕๐๓
๑๙. พล.ต.ต.สามารถ วายวานนท์	พ.ศ. ๒๕๐๓ – ๒๕๐๕
๒๐. นายเจริญ ปานทอง	พ.ศ. ๒๕๐๕ – ๒๕๑๐
๒๑. พลตรีวิทย์ นิ่มนวล	พ.ศ. ๒๕๑๐ – ๒๕๑๔
๒๒. พลตรีชาย อุบลเดชประชารักษ์	พ.ศ. ๒๕๑๔ – ๒๕๑๗
๒๓. นายกัมพล กลิ่นสุคนธ์	พ.ศ. ๒๕๑๗ – ๒๕๑๙
๒๔. นายชำนาญ พงนา	พ.ศ. ๒๕๑๙ – ๒๕๒๑
๒๕. นายกุศล ศานติธรรม	พ.ศ. ๒๕๒๑ – ๒๕๒๕
๒๖. นายศักดิ์ดา อ้อพงศ์	พ.ศ. ๒๕๒๕ – ๒๕๒๙
๒๗. นายสันติ มณีกาญจน์	พ.ศ. ๒๕๒๙ – ๒๕๓๒
๒๘. ร.ต.สนั่น ชานีรัตน์	พ.ศ. ๒๕๓๒ – ๒๕๓๔
๒๙. ร.ต.ไมตรี ไนยะกุล	พ.ศ. ๒๕๓๔ – ๒๕๓๕
๓๐. นายอนันต์ แจ็งกลีบ	พ.ศ. ๒๕๓๕ – ๒๕๓๘
๓๑. นายสนิทวงศ์ อุเทศนันท์	พ.ศ. ๒๕๓๘ – ๒๕๔๑
๓๒. นายสันติ เกรียงไกรสุข	พ.ศ. ๒๕๔๑ – ๒๕๔๑
๓๓. นายบรรทัด สิงหบุตร	พ.ศ. ๒๕๔๑ – ๒๕๔๓
๓๔. นายบุญรงค์ นิลวงศ์	พ.ศ. ๒๕๔๓ – ๒๕๔๔
๓๕. นายธวัช เสถียรนาม	พ.ศ. ๒๕๔๔ – ๒๕๔๕
๓๖. ดร.วงศ์ศักดิ์ สวัสดิ์พาณิชย์	พ.ศ. ๒๕๔๕ – ๒๕๔๘
๓๗. นายสุพจน์ เลาว์ณย์ศิริ	พ.ศ. ๒๕๔๘ – ๒๕๕๐
๓๘. นายเจด็จ มุสิกวงศ์	พ.ศ. ๒๕๕๐ – ๒๕๕๑
๓๙. นายกวี กิตติสถาพร	พ.ศ. ๒๕๕๑ – ๒๕๕๒



๔๐. นายคมสัน เอกชัย	พ.ศ. ๒๕๕๒ – ๒๕๕๓
๔๑. นายวิรัตน์ ลิ้มสุวัฒน์	พ.ศ. ๒๕๕๓ – ๒๕๕๗
๔๒. นายสุชาติ นพวรรณ	พ.ศ. ๒๕๕๗ – ๒๕๖๐
๔๓. นายสุชาติ ทีคะสุข	พ.ศ. ๒๕๖๐ - ปัจจุบัน

### ๓.๒.๓ กลุ่มชาติพันธุ์

เนื่องจากจังหวัดหนองคายมีชายแดนติดต่อกับประเทศลาวกว่า ๑๙๕ กิโลเมตร และเป็นเมืองหน้าด่านในการทำสงครามในสมัยก่อน จึงทำให้มีการกวาดต้อนอพยพผู้คนจากทั้งฝั่งประเทศลาวและไทย (ในปัจจุบัน) ข้ามไปมา จึงทำให้มีกลุ่มคนหลายชาติพันธุ์ในจังหวัดหนองคาย แต่อย่างไรก็ตามในบันทึกทางประวัติศาสตร์ ได้บ่งบอกว่ามีกลุ่มคนที่อาศัยเป็นเมืองอยู่ในบริเวณนี้อยู่เดิม ได้แก่ เมืองพานพร้าว (อำเภอศรีเชียงใหม่) เมืองปากห้วยหลวง (อำเภอโพนพิสัย) ซึ่งเป็นหนึ่งในอาณาจักรล้านช้าง

#### การอพยพที่สำคัญ ได้แก่

เจ้าพระยาจักรี (ร.๑) ในสมัยกรุงธนบุรี ได้ตีเมืองเวียงจันทน์ ในสมัย พ.ศ. ๒๓๒๑ ได้กวาดต้อนผู้คนจากเวียงจันทน์ มาไว้ที่ พานพร้าว ปะโค เวียงคุก

สมัยเจ้าอนุวงศ์ พ.ศ. ๒๓๖๙ มีการกวาดต้อนผู้คนในเขตหัวเมือง ไปไว้ที่เวียงจันทน์

พ.ศ. ๒๓๗๑ ท้าวสุวอธรรมา (บุญมา) รัชชชะเจ้าอนุวงศ์ กวาดต้อนผู้คนกลับมาไว้ฝั่งไทย

สมัยสงครามอินโดจีน พ.ศ. ๒๔๓๖ มีการอพยพมาอยู่ฝั่งไทยเกือบครึ่งเมือง โดยพระยาศรีสุรศักดิ์ เจ้าเมืองบริคัมทนิกม มาอยู่บ้านหนองแก้ว ปัจจุบันคือ อำเภอรัตนวาปี , พระกุประดิษฐ์บดี เจ้าเมืองจันทบุรี อพยพมาบ้านท่าบ่อเกลือ ปัจจุบันคือ อำเภอท่าบ่อ

ในปัจจุบันกลุ่มคนที่อพยพมาอยู่ในเขตจังหวัดหนองคาย ได้มีการปรับตัวและปรับเปลี่ยนเอกลักษณ์เฉพาะตัวให้กลมกลืนกับชาวพื้นเมืองที่ตั้งถิ่นฐานอยู่เดิมจนแทบไม่เห็นความแตกต่าง ทั้งการแต่งกาย ที่อยู่อาศัย ประเพณีต่าง ๆ จะสังเกตได้เฉพาะสำเนียงของภาษาพูด ที่ยังคงเหลือเค้าให้ทราบว่าเป็นชนเผ่าไหน ซึ่งพอจำแนก ได้ดังนี้

กลุ่มชาวไทอีสาน/ลาวอีสาน เนื่องจากเดิมเป็นอาณาจักรล้านช้างจึงนับเป็นกลุ่มลาวล้านช้างด้วยแต่ถึงอย่างไร หน้าที่า ผิพรรณ สำเนียงการพูด ก็แตกต่างจากชาวลาว จึงน่าจะเรียกว่าไทอีสาน ถือว่าเป็นกลุ่มชนที่มากที่สุดในจังหวัดหนองคาย

กลุ่มไทพวน มีถิ่นฐานเดิมจากเมืองพวน แขวงเชียงขวาง ประเทศลาว อาศัยอยู่ที่อำเภอศรีเชียงใหม่

กลุ่มไทลื้อ/ไทดำ/ไทเหนือ เป็นกลุ่มที่อพยพมาจากเมืองหลวงพระบางและอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ปัจจุบันอยู่ที่อำเภอสังขมและอำเภอโพธิ์ตาก

กลุ่มคนญวน อพยพมาในสมัยสงครามอินโดจีน พร้อมๆ กับเจ้าเมืองจันทบุรี มาอยู่ที่อำเภอท่าบ่อตามประวัติศาสตร์เดิม มีกลุ่มคนที่เป็นชาติพันธุ์ต่างๆ อพยพมาที่ จังหวัดหนองคาย มากกว่านี้ แต่ปัจจุบัน ไม่สามารถหาหลักฐาน หรือ สืบบอกเหตุว่าเป็นชนกลุ่มนั้นๆ หรือไม่ เนื่องจากมีการกลมกลืนกันเป็นไทอีสาน

เกือบหมดแล้ว และมีบางส่วนที่เป็นกลุ่มคนที่อพยพมาจากจังหวัดอื่นๆ มาตั้งถิ่นฐานในอำเภอรัตนวาปี และอำเภอโพธิ์ชัย ซึ่งเรียกว่า ไทคร้ว เพราะในหมู่บ้านหนึ่งๆ จะมาจากหลากหลายจังหวัดและไม่สามารถสืบสานชาติพันธุ์ได้และปัจจุบันก็กลมกลืนกับชาวบ้านที่อาศัยอยู่เดิมเกือบหมดแล้ว<sup>๒๕</sup>

### ๓.๓.๔ ที่ตั้งและอาณาเขต

จังหวัดหนองคาย มีเนื้อที่ประมาณ ๓,๐๒๖.๕๓๔ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๙๑,๕๘๓ ไร่ (นับเป็นจังหวัดที่มีขนาดเล็กที่สุดของภาคอีสาน โดยพื้นที่ทั้งหมดก่อนที่จังหวัดบึงกาฬจะแยกตัวไป มีประมาณ ๗,๓๓๒ ตารางกิโลเมตร[๓]) ลักษณะเป็นรูปยาวเรียงทอดไปตามลำน้ำโขง ซึ่งเป็นเส้นกั้นเขตแดนกับประเทศลาว มีความยาวทั้งสิ้น ๑๙๕ กิโลเมตร ความกว้างของพื้นที่ที่ทอดขนานไปตาม ลำน้ำโขงโดยเฉลี่ย ๒๐ - ๒๕ กิโลเมตร ห่างจากกรุงเทพมหานครตามทางหลวงแผ่นดินสาย ๒ (มิตรภาพ) ประมาณ ๖๑๕ กิโลเมตร และมีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียงดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับกำแพงนครเวียงจันทน์ เขตเมืองหลวงของประเทศลาว โดยมีแม่น้ำโขงเป็นแนวพรมแดน

ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอปากคาด และอำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ

ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอบ้านม่วง จังหวัดสกลนคร อำเภอเพ็ญ อำเภอสร้างคอม อำเภอบ้านดุง อำเภอนายูง และอำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี

ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอปากชม จังหวัดเลย

### ๓.๒.๕ ประเพณีและวัฒนธรรม

ประชาชนชาวจังหวัดหนองคาย ยึดถือขนบธรรมเนียมประเพณีเหมือนคนไทยทั่วไปในภาคอีสาน คือ ฮีตสิบสอง คองสิบสี่ เป็นแนวทางการดำรงชีวิตซึ่งทำให้แดนอีสานอยู่กันด้วยความผาสุก ร่มเย็นตลอดมา โดยมีรายละเอียดเกี่ยวกับฮีตสิบสอง ดังนี้ เดือนอ้ายบุญเข้ากรรม เดือนยี่บุญคูณลาน เดือนสามบุญข้าวจี เดือนสี่บุญพระเวส เดือนห้าบุญสงน้ำหรือบุญตรุษสงกรานต์ เดือนหกบุญบั้งไฟ เดือนเจ็ดบุญข้าชะ เดือนแปดบุญเข้าพรรษา เดือนเก้าบุญข้าวประดับดิน เดือนสิบบุญข้าวสาก เดือนสิบเอ็ดบุญออกพรรษา และเดือนสิบสองบุญกฐิน

#### (๑) เย็นทั่วหล้า มหาสงกรานต์อีสาน-หนองคาย

เป็นงานประจำปีจัดขึ้นที่วัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวงชั้นตรี) มีการอัญเชิญหลวงพ่พระใสลงมาจากพระอุโบสถแล้วแห่รอบเมือง ในวันที่ ๑๓ เมษายนเพื่อให้ประชาชนได้สงน้ำ มีการทำบุญตักบาตรวันสงกรานต์ เถลิงฉลองหลวงพ่พระใสที่ศาลาหลวงพ่พระใส วัดโพธิ์ชัย มีงานรื่นเริงการละเล่นพื้นเมือง การ

<sup>๒๕</sup>คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดหนองคาย (กรุงเทพฯ:คุรุสภาลาดพร้าว ๒๕๔๓)

กีฬาท้องถิ่น และมหรสพ ๕ วัน ๕ คืน จนกระทั่งถึงวันที่ ๑๘ เมษายน จึงได้อัญเชิญหลวงพ่พระใสกลับขึ้นไปประดิษฐานยังพระอุโบสถตามเดิม ซึ่งทางจังหวัดได้จัดขึ้นทุกปี

### (๒) งานนมัสการหลวงพ่พระเจ้าองค์ตื้อ

ประดิษฐานอยู่ที่วัดศรีชมภูองค์ตื้อ อำเภอท่าบ่อ เป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่หล่อด้วยทอง ผิผิวของช่างฝ่ายเหนือและช่างล้านช้าง เป็นพระพุทธรูปที่มีลักษณะงดงาม นั่งขัดสมาธิปางมารวิชัย เป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่ประชาชนทั้งสองฝั่งแม่น้ำโขงเคารพนับถือมาก สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๑๐๕ โดยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชหล่อโดยใช้ทองคำ ทองเหลือง และเงินผสมกัน รวมน้ำหนักได้ ๑ ตื้อ (ตื้อ เป็น มาตราโบราณของอีสาน) ใช้เวลาในการสร้าง ๗ ปี ๗ เดือน ทางจังหวัดได้จัดงานนมัสการหลวงพ่พระเจ้าองค์ตื้อ เป็นประจำทุกปี ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๔

### (๓) งานอนุสาวรีย์ปราบฮ่อ

จัดประมาณเดือนมีนาคมของทุกปี ที่บริเวณอนุสาวรีย์ปราบฮ่อ ภายในงานจะมีการแสดงและการละเล่น มีการออกร้านจำหน่ายสินค้าราคาถูก

### (๔) บุญบั้งไฟ

ประเพณีบุญบั้งไฟเป็นประเพณีเก่าแก่ที่ได้ปฏิบัติกันมานาน เกี่ยวกับการบูชาเทวดาขอฟ้าขอฝน ตามความเชื่อและโบราณกาล เป็นงานใหญ่โตมาก มีการจัดประกวดบั้งไฟประเภทตกแต่งสวยงาม ความคิดสร้างสรรค์ ประกวดขบวนแห่ และการจุดขึ้นสูงสุด จัดทำในวันเพ็ญเดือน ๖ (พฤษภาคม) ของทุกปี จังหวัดหนองคายได้จัดเป็นการแสดงแสงสีเสียงตำนานบั้งไฟพญานาค เกี่ยวกับเรื่องพระพุทธรูปเจ้าเสวยชาติเป็นพญาคันคาก (คางคก) แล้วมีเรื่องราวไม่ถูกใจกับพญานาค (พระอินทร์) จึงสาบให้แผ่นดินแห้งแล้งจนพญาคันคากแนะนำให้ชาวบ้านจุดบั้งไฟถวายจนฝนตกลงมาในที่สุด

### (๖) แห่เทียนเข้าพรรษา

เป็นงานประเพณีท้องถิ่นที่จัดขึ้นก่อนวันเข้าพรรษา ประชาชนตามคุ้มต่างๆ ได้จัดทำต้นเทียนขี้ผึ้งล้วน ทำลวดลายสวยงามประดับดอกไม้ มีการประกวดลวดลายสวยงามของต้นเทียนขบวนแห่มีรางวัล จัดให้มีในวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๘ ของทุกปี

### (๗) แข่งเรือ

เป็นงานประเพณีของท้องถิ่นที่จัดขึ้นก่อนวันออกพรรษา จัดให้มีการแข่งเรือยาวในลำน้ำโขง โดยประชาชนในคุ้มต่างๆ ได้จัดเรือแข่งจากอำเภอและบางปีก็มีเรือจากประเทศลาวมาร่วมการแข่งขันด้วย เป็นการแสดงถึงความสามัคคีไมตรีที่มีต่อกันมานานโดยจัดให้มีขึ้นในวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ของทุกปี

### (๘) แห่ปราสาทผึ้ง

เป็นประเพณีของท้องถิ่นเก่าแก่ ซึ่งทางจังหวัดได้จัดให้มีขึ้นควบคู่กันกับงานแข่งเรือ มีการจัดทำปราสาทผึ้งประกวด และนำลงเรือยนต์ล่องไปตามลำน้ำโขง กลางคืนมีการไหลเรือไฟประดับดวงไฟมากมาย และดูทิวทัศน์แสงไฟกระทบพื้นน้ำยามกลางคืนสวยงามมาก เพื่อนมัสการพระธาตุห้วยหลวง (วัดและองค์มหา

เจดีย์ได้พังลงน้ำโขงเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๙๐) อยู่หน้าวัดสิริมหากัจจายน์ อำเภอเมืองหนองคาย จัดขึ้นในวันเพ็ญ เดือน ๑๑ จัดพร้อมกันกับงานแข่งเรือประจำปี

### (๙) วันออกพรรษา

จัดเป็นงานต่อจากวันแห่ปราสาทผึ้งและแข่งเรือ เป็นวันทำบุญประจำของท้องถิ่น มีการตักบาตรเทโว ภายในเขตอำเภอเมือง ประชาชนท้องถิ่นถือเป็นวันสำคัญยิ่งไม่ว่าจะไปประกอบอาชีพอยู่ต่างจังหวัดหรือต่างประเทศ เมื่อถึงกำหนดวันทำบุญออกพรรษาแล้ว คนส่วนมากจะเดินทางกลับบ้านเพื่อทำบุญอุทิศกุศลแก่บรรพบุรุษตามประเพณีนิยมที่ได้ปฏิบัติต่อเนื่องมาแต่โบราณกาล

### (๑๐) ลอยเรือไฟบูชาพญานาค

บั้งไฟพญานาคแม้จะเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติตามลำน้ำโขงมานานหลายปีแล้วตามคำร่ำลือของชาวบ้าน แต่เพิ่งจะได้รับส่งเสริมให้เป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวของจังหวัดหนองคายไม่กี่ปีมานี้เอง บั้งไฟพญานาคเป็นลูกไฟที่พุ่งขึ้นมาจากใต้แม่น้ำโขง พุ่งลอยขึ้นสู่อากาศ ประมาณ ๒๐ – ๓๐ เมตร แล้วก็หายไป ลูกไฟไม่จำกัดบริเวณที่เกิดและเกิดไม่บ่อยซ้ำที่บริเวณนั้น ขนาดของลูกไฟก็มีหลายขนาด เช่น ขนาดโตเท่าผลส้ม ขนาดกลางเท่าไข่ไก่ ขนาดเล็กเท่าหัวแม่มือ เวลาที่เกิดขึ้นไม่แน่นอนแต่ต้องมีค้ำแล้ว บางทีเกิดตั้งแต่หัวค่ำ ประมาณ ๖ โมงเย็น บางปีเริ่มเกิด ๒ – ๓ ทุ่ม และจะเกิดไปอีกประมาณ ๓ – ๔ ชั่วโมง จึงจะค่อยๆ หดลง จำนวนลูกไฟที่เกิดขึ้นบริเวณหนึ่งๆ มีจำนวนไม่แน่นอน สถานที่เกิดนั้นจะอยู่ในท้องที่อำเภอโพนพิสัย อำเภอรัตนวาปี บั้งไฟพญานาคจะเกิดขึ้นในคืนวันเพ็ญ เดือน ๑๑ หรือแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ของทุกปี และทางจังหวัดได้จัดงานลอยเรือไฟบูชาพญานาค ณ บริเวณริมฝั่งแม่น้ำโขงใกล้วัดสิริมหากัจจายน์ (วัดธาตุ) อำเภอเมือง โดยจัดเป็นประจำทุกปี<sup>๒๖</sup>

### ๓.๒.๖ ประวัติเทศบาลตำบลหาดคำ

#### ประวัติความเป็นมา

ตำบลหาดคำ แต่เดิมขึ้นกับตำบลวัดธาตุ ต่อมาปี พ.ศ. ๒๕๐๗ ได้แยกออกมาตั้งเป็นตำบลหาดคำ มีจำนวน ๘ หมู่บ้าน และมีการจัดตั้งหมู่บ้านขึ้นใหม่เป็น ๑๕ หมู่บ้าน ต่อมาได้แยกไปขึ้นกับเทศบาลเมืองจำนวน ๓ หมู่บ้าน ปัจจุบันตำบลหาดคำ อำเภอเมืองหนองคาย แบ่งการปกครองออกเป็น ๑๕ หมู่บ้าน ได้แก่

หมู่ที่ ๑ บ้านวัดธาตุ (เทศบาลเมือง)

หมู่ที่ ๒ บ้านหาดคำ

หมู่ที่ ๓ บ้านหาดคำน้อย

หมู่ที่ ๔ บ้านบอน

หมู่ที่ ๕ บ้านสามัคคี

หมู่ที่ ๖ บ้านเหล่า

หมู่ที่ ๗ บ้านฝ้าย

<sup>๒๖</sup> ข้อมูลจากสารานุกรมเสรี วิกิพีเดีย “ประวัติศาสตร์จังหวัดหนองคาย “ ดู <https://th.wikipedia.org/wiki/หนองคาย>

- หมู่ที่ ๘ บ้านดอนซูด  
หมู่ที่ ๙ บ้านดอนสวรรค์ (เทศบาลเมือง)  
หมู่ที่ ๑๐ บ้านจอมเสด็จ (เทศบาลเมือง)  
หมู่ที่ ๑๑ บ้านวัดธาตุใต้  
หมู่ที่ ๑๒ บ้านหนองไผ่  
หมู่ที่ ๑๓ บ้านหาดทรายทอง  
หมู่ที่ ๑๔ บ้านจอมเสด็จน้อย  
หมู่ที่ ๑๕ บ้านยูงทอง

ข้อมูลพื้นที่,ครัวเรือน,ประชากรของแต่ละหมู่บ้านในเขต เทศบาลตำบลหาดคำ  
อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

ที่	หมู่ ที่	ชื่อบ้าน	ครัว เรือน	ชาย	หญิง	รวม	ผู้ใหญ่บ้าน	หมายเหตุ
1	2	หาดคำ	341	519	566	1,085	นายคำปุ่น อาสนานี	
2	3	หาดคำน้อย	139	271	266	537	นายอนุชิต ผาพัง	กำนัน
3	4	บอน	273	495	511	1,006	นายชัยยันต์ สุดตะบุตร	
4	5	สามัคคี	213	351	339	654	นางเตือนใจ จุนจันทร์	
5	6	เหล่า	351	636	626	1,262	นายสนอง บรรณารักษ์	
6	7	ฝ้าย	248	696	716	1,412	นายกิตติธร หาญภักดิ์	
7	8	ดอนซูด	132	215	226	441	นายปกครอง ศิริเชษฐ	
8	11	จอมเสด็จ	238	339	375	714	นายอนันต์ พรหมอนุภา	
9	12	วัดธาตุใต้	44	75	78	153	นายนิกร พุฒิธรรม	
10	13	หนองไผ่	138	165	174	339	นายสมัย พระสลัก	
11	14	หาดทรายทอง	161	300	327	627	นายสมาน สุติพรหม	
12	15	จอมเสด็จน้อย	166	220	221	441	นายธนา รินทอง	
13	16	ยูงทอง	126	247	252	499	นายมลเทียน พงศ์รัตน์	
รวม	13	13	2,570	4,493	4,677	9,170		

พื้นที่ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม, เขตพื้นที่

ทิศเหนือ ติดกับ แม่น้ำโขง

ทิศใต้ ติดกับ ตำบลโพธิ์ชัย, ตำบลวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

ทิศตะวันออก ติดกับ ตำบลหินโงม อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

ทิศตะวันตก ติดกับ เทศบาลตำบลหาดคำ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

**อาชีพ** อาชีพหลัก ทำนา อาชีพเสริม รับจ้าง ปลูกยาสูบ ปลูกลำไย ปลูกผัก

**สาธารณูปโภค** จำนวนครัวเรือนที่มีไฟฟ้าใช้ในเขต อบต. คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐.๐๐ จำนวนบ้านที่มีโทรศัพท์ ๑๒๐ หลังคาเรือน คิดเป็นร้อยละ ๙๐.๐๐ ของจำนวนหลังคาเรือน

**การเดินทาง** จากศาลากลางจังหวัดหนองคาย มุ่งหน้าไปตามถนนสายหนองคาย-โพนพิสัย ประมาณ ๗ กิโลเมตร จะเข้าเขตเทศบาลตำบลหาดคำ

#### ผลิตภัณฑ์

ปลานิลเลี้ยงในกระชัง, ลำไย<sup>๒๗</sup>

#### รายชื่อวัดในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

ที่	ชื่อวัด	บ้าน	หมู่ที่	นามเจ้าอาวาส	หมายเหตุ
1	วัดกัปปาสิกวัน	ฝ้าย	7	พระอธิการ	
2	วัดสามัคคี	สามัคคี	12	พระครูอมรธรรมโมภาส	
3	วัดเจริญสมณกิจ	บอน	4	พระอธิการจักรพันธ์ โชติธมโม	
4	วัดอนุวันประดิษฐ์	เหล่า	6	พระอธิการสุวรรณ จิตธมโม	
5	วัดวาพุทธมณีทุ่ง	หาดคำ	2	พระครูปิยสิริธรรม	
6	วัดสนสินชัย	หาดทรายทอง	14	พระอธิการพิมพ์ สิริคุตโต	
7	วัดท่าสายทอง	หาดคำน้อย	3	ยังไม่มีเจ้าอาวาส	
8	วัดวาพุทธมณีท่า	หาดคำ	2	พระอธิการแอ้ มหาปญโญ	
9	วัดดอนสวรรค์	ดอนสวรรค์	9	พระอธิการทอม ทีปธมโม	
10	วัดป่าจอมเสด็จ	จอมเสด็จ	11	พระอธิการขุน ปญญาธิโป	
11	วัดเจริญสุขราษฎร์บำรุง	จอมเสด็จน้อย	11	พระมหานวิน ฐานธมโม	
12	วัดbungทอง	bungทอง	16	พระอธิการเสาร์ ธมมสโร	
13	วัดเหล่าสินชัย	หาดทรายทอง	14	พระมหามนตรี อนุทสิโล	
14	วัดบ้านบอน	บอน	4	พระครูปริยัตติธรรมานุกิจ	
15	วัดป่าวิฑูรย์โพธิ์	เหล่า	6	พระปลัดอภิชัย อาภสสโร	
16	วัดดอนโพธิ์	หนองไผ่	13	พระสุริยา จิตสาโร	

**\*\*ที่มาทำเนียบพระสังฆาธิการอำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย**

<sup>๒๗</sup> แผนพัฒนาชุมชนเทศบาลตำบลหาดคำ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ ๒๕๖๑,องค์การปกครองท้องถิ่น จังหวัดหนองคาย.

### ๓.๓ ประเพณีการทำบุญแจกข้าวของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ อำเภอเมืองหนองคาย

#### ๓.๓.๑ องค์ประกอบของพิธีกรรม

องค์ประกอบของพิธีกรรมมีความสำคัญในพิธีกรรมเพราะสิ่งเหล่านี้เป็นส่วนประกอบเบื้องต้นที่ทำให้การประกอบพิธีกรรมเป็นไปได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ ตามที่กำหนดไว้ องค์ประกอบของพิธีกรรมที่ใช้ในการทำบุญแจกข้าวของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำสามารถแบ่งออกเป็น ๔ อย่าง คือ

๑) **บุคคลที่เข้าร่วมพิธีกรรม** บุคคลที่เข้าร่วมพิธีกรรม หมายถึง บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องและมีส่วนร่วมในการทำบุญแจกข้าว ซึ่งบุคคลเหล่านี้จะมีส่วนในการดำเนินงานทั้งด้านการกำหนดขั้นตอน การเตรียมสิ่งของต่างๆ การดำเนินงาน ตลอดจนการประกอบพิธีกรรมสิ้นสุดลงทุกขั้นตอน บุคคลที่เข้าร่วมพิธีกรรมนี้ประกอบด้วยมรรคทายก พระสงฆ์ เจ้าภาพและผู้เข้าร่วมในการประกอบพิธี ดังนี้

**มรรคทายก** หมายถึง บุคคลที่เป็นผู้นำทางด้านศาสนา ฝ่ายฆราวาส หรือผู้นำในการประกอบพิธีกรรมเป็นผู้รู้ขั้นตอนในการประกอบพิธีทำบุญแจกข้าว เป็นอย่างดี และรวมทั้งพิธีกรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานบุญประเพณีของชุมชนในเขตเทศบาลหาดคำ นับได้ว่า มรรคทายก เป็นผู้นำชุมชนในเรื่องพิธีกรรม และเป็นศิโรตถ์ของคณาจารย์ในชุมชนในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ ผู้ที่จะทำหน้าที่เป็นมรรคทายกนั้น เป็นผู้ชายไม่จำกัดอายุ ว่าจะต้องมีอายุเท่านั้นเท่านั้น ส่วนมากอายุประมาณ ๔๕ ปี ขึ้นไป มีครอบครัวแล้ว ที่สำคัญคือต้องเป็นผู้อ่านออกเขียนได้บ้าง เสียสละเวลาส่วนตัวเพื่อประโยชน์ส่วนรวมได้มีความสนใจและขยันท่องบทสวดมนต์ คำอาราธนาศีลต่างๆ จนคล่องมีความชำนาญในขั้นตอนของพิธีกรรมต่างๆ กล้าพูดกล้าทำ หรือเป็นผู้ที่เคยผ่านการบวชมาแล้ว<sup>๒๘</sup>

**พระสงฆ์** หมายถึง ผู้นำทางศาสนา ฝ่ายสงฆ์ซึ่งมีพระสงฆ์ตั้งแต่ ๔ รูป ขึ้นไป จึงจะเรียกว่า สงฆ์ และกระทำพิธีกรรมต่างๆได้ ในที่นี้หมายถึง พระสงฆ์ที่มาประกอบพิธีกรรมทำบุญแจกข้าวของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำซึ่งเป็นพระสงฆ์ในวัดในเขตเทศบาลตำบลหาดคำรวมทั้งพระสงฆ์ที่เจ้าภาพนิมนต์ มาจากที่อื่น โดยเฉพาะพระนักเทศน์ ที่มีความสามารถเทศน์เรื่องราวเกี่ยวกับพุทธเจ้าได้หลายๆเรื่อง มีเสียงไพเราะได้รับความนิยมนิยมและความศรัทธาจากญาติโยมทั่วไปในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ หากเจ้าภาพท่านใดนิมนต์พระสงฆ์ดังกล่าวมาแสดงธรรมในงานทำบุญแจกข้าวได้ ก็จะมีชาวพุทธในชุมชน มาร่วมฟังธรรมมาก ส่วนจำนวนของพระสงฆ์ที่จะมาร่วมพิธีนั้นขึ้นอยู่กับเจ้าภาพแต่ละคนว่า จะนิมนต์จำนวนเท่าใด ซึ่งอาจจะเป็น ๖ รูป ๘ รูป ๑๐ รูป หรือ ๑๒ รูป ก็ได้ ทั้งนี้ ก็อยู่ที่ศรัทธา พระสงฆ์ที่นิมนต์มาร่วมประกอบพิธีนั้นจะกำหนดพรรษาว่า จะมากหรือน้อย และสามเณรก็สามารถนิมนต์ได้ หากจำนวนของพระสงฆ์ไม่เพียงพอ<sup>๒๙</sup>

<sup>๒๘</sup>สัมภาษณ์ นายสมาน สุตพิรม, ไวยาวัจกรวัดเหล่าสินชัย อ.เมืองหนองคาย วันที่ ๑๘ เมษายน ๒๕๖๑.

<sup>๒๙</sup>สัมภาษณ์ พระราชรัตนาลงกรณ์ ดร.,เจ้าคณะจังหวัดหนองคาย วัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง) วันที่ ๑๐ มีนาคม คม ๒๕๖๑.

**เจ้าภาพ** หมายถึง บุคคลที่เป็นญาติสนิทใกล้ชิดกับผู้ตาย ซึ่งอาจจะเป็นลูก เป็นพี่น้อง พ่อแม่ ทั้งนี้ก็แล้วแต่ว่า ผู้ตายนั้นเป็นใคร บุคคลดังกล่าวนี้ถือว่าเป็นเจ้าภาพ ที่มีความสำคัญกับผู้ตาย และจะเป็นผู้ดำเนินการ เกี่ยวกับการทำบุญแจกข้าวในเรื่องต่างๆ ตั้งแต่ขั้นเตรียมการไปจนถึงงานสิ้นสุดลง นอกจากนั้นก็ยังมิบุคคลที่รวมเป็นเจ้าภาพที่มีความสำคัญรองลงมาอีกก็คือ เป็นญาติที่ไม่ห่างกันมากนัก ได้แก่ ปู่ ย่า ตา ยาย ลุง ป้า น้า อา และหลาน ญาติดังกล่าวนี้อาจจะอาศัยอยู่ในชุมชนในเขตเทศบาลตำบลหาดคำเดียวกัน หรือบางคนก็อาจจะมีหลักฐานอยู่ที่ชุมชนอื่นๆ หรือจังหวัดอื่น หากเป็นลักษณะนี้ก็ต้องส่งข่าวไปบอกกล่าวให้ทราบล่วงหน้าไว้แต่เนิ่นๆ เจ้าภาพทุกคนจะร่วมแรงรวมใจกันทำงานคนละด้านเพื่อให้งานผ่านไปได้อย่างดี หน้าที่ของเจ้าภาพที่จะต้องกระทำ เช่น การจัดเตรียมสถานที่ การจัดหาและประกอบอาหาร การจัดหาวัสดุสิ่งของต่างๆ ที่ขาดเหลือ การต้อนรับผู้มาร่วมพิธี การบวช และด้านเกี่ยวกับพระสงฆ์ เป็นต้น<sup>๓๐</sup>

**ผู้มาร่วมในการประกอบพิธี** หมายถึง ชาวพุทธในชุมชนที่เป็นญาติกับผู้ตายและญาติของเจ้าภาพทั้งฝ่ายของสามีและฝ่ายของภรรยา ญาติดังกล่าวนี้มีทั้งอยู่ในชุมชนในเขตเทศบาลตำบลหาดคำเดียวกัน และอยู่ที่อื่น ซึ่งเมื่อใกล้จะถึงวันงาน หรือในวันงานก็จะเดินทางมายังบ้านที่ประกอบพิธี ส่วนชาวชุมชนในเขตเทศบาลตำบลหาดคำซึ่งเป็นเพื่อนบ้านเดียวกัน รวมทั้งแขก หรือที่อยู่ทั้งใกล้และไกลก็ได้รับเชิญให้มา บุคคลเหล่านี้บางคนจะเป็นผู้ที่มีความคุ้นเคย กับเจ้าภาพเป็นอย่างดี และบางคนก็รู้จักมักคุ้นมีความเคารพนับถือ ยึดมั่นในคุณงามความดีของผู้ตาย จึงได้มาร่วมพิธีกรรมเพื่อเป็นการแสดงความกตัญญู ระบึกถึงบุญคุณตลอดจนคุณงามความดีนั้น<sup>๓๑</sup>

**๒) วัตถุและสิ่งของที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม** วัตถุและสิ่งของที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม ทำบุญแจกข้าวของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ หมายถึง วัตถุและสิ่งของต่างๆ ที่นำมาใช้เป็นเครื่องบูชา เครื่องเซ่น เครื่องถวายพระสงฆ์และนำมาใช้เป็นภาชนะใส่เครื่องบูชา เครื่องเซ่น ใส่เครื่องถวายพระสงฆ์ ในการประกอบพิธีโดยแบ่งออกเป็น ๖ ประเภท คือ เครื่องบูชา เครื่องเซ่น เครื่องไทยธรรม วัตถุทาน ภาชนะหรือวัสดุสำหรับใส่เครื่องบูชา เครื่องเซ่น เครื่องไทยทาน และธาตุซึ่งแต่ละประเภทมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

**เครื่องบูชา** หมายถึง วัตถุสิ่งของที่ถือว่าเป็นของสูงใช้สำหรับเป็นเครื่องกราบไหว้ บูชา ในพิธีทำบุญแจกข้าว ของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ เครื่องบูชาประกอบด้วย ดอกไม้ ธูปและเทียน ดังนี้

**(๑) ดอกไม้** เป็นเครื่องบูชาที่สำคัญขาดไม่ได้สำหรับการบูชาพระ เช่น ไหว้ผี ดอกไม้ที่ใช้ได้แก่ ยอดหรือใบของต้นทองพันชั่ง นับเป็นคู่ทั้งหมด ๕ คู่ ส่วนดอกไม้อื่นๆ นอกจากทองพันชั่งแล้วก็ยังใช้ดอกไม้อื่น แทนได้ และที่นิยมก็คือ ให้เป็นต้นไม้ที่มีดอกสีขาว เช่น ดอกบัวขาว ดอกจำปาขาวหรือดอกกลิ่นหอม เป็นต้น แต่ส่วนใหญ่ ที่ชาวพุทธในชุมชนใช้ คือ ทองพันชั่ง

**(๒) ธูปและเทียน** เป็นส่วนประกอบของเครื่องบูชา และเซ่นไหว้ ใช้จุดก่อนที่จะมีการเริ่มพิธีกรรมทางศาสนา และใช้จุดเพื่อเซ่นไหว้ผีเพื่อบอกกล่าว ให้ผีได้รับรู้สิ่งที่ตนต้องการ กล่าวคือ ในขณะที่สำหรับอาหารไปเลี้ยงผี ก็จะต้องจุดเทียน ๑ เล่ม เพื่อบอกกล่าวให้ผีได้รับรู้และมารับประทานอาหารที่นำไปให้

<sup>๓๐</sup> สัมภาษณ์ นายอภิศักดิ์ ศิลปะเจริญ, วิทยาวังจรรวัดวาสุกรรมณีท่า ตำบลหาดคำ, วันที่ ๑๘ เมษายน ๒๕๖๑.

<sup>๓๑</sup> สัมภาษณ์ นายทับ คำอินทร์, ปราชญ์ชาวบ้านหาดคำ, วันที่ ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๑



**เครื่องเซ่น หรือพาเวน**<sup>๓๒</sup> (สำหรับอาหารสำหรับเลี้ยงผี) ประกอบด้วย อาหารคาว หวาน ผัก ผลไม้ น้ำดื่ม หมากพลู บุหรี่ สิ่งเหล่านี้ เป็นขอที่จัดขึ้นเพื่อนำไปเลี้ยงผี<sup>๓๓</sup> เครื่องเซ่นดังกล่าว มีรายละเอียด ดังนี้

**ก.อาหาร** อาหารที่นำมาจัดเลี้ยงผีนั้นมีหลายชนิด ประกอบด้วย อาหารคาว อาหารหวาน ผัก ผลไม้ ข้าวเหนียวหนึ่ง โดยรายละเอียด ของอาหาร ที่จัดสำหรับเลี้ยงผี มีดังนี้

**อาหารคาว** ได้แก่ อาหารที่ทำจากเนื้อวัว เนื้อหมู ไก่ ปลา เช่น ลาบเนื้อวัว ลาบเนื้อหมู ต้มเนื้อวัว ต้มไก่แกงเผ็ด แกงจืด ผัดทอด ปลาอย่าง เป็นต้น อาหารดังกล่าว นี้ใช้ในปริมาณ น้อยสัก ๑ หรือ ๒ ชนิดก็พอ ส่วนจะทำอาหารชนิดใดนั้นขึ้นอยู่กับเจ้าภาพว่า จะจัดหาสิ่งใดเป็นอาหารสำหรับเลี้ยงผี แต่ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นอาหารที่เจ้าภาพทำขึ้นเพื่อรับแขก หรือบรรดาญาติพี่น้องที่มาร่วมพิธี ซึ่งทุกงานจะขาดไม่ได้เลย เรียกว่า เป็นอาหารหลักของทุกงานทุกบ้าน นั่นคือ ลาบเนื้อวัว ทั้งที่เป็น ลาบดิบ และลาบสุกอีกชนิดหนึ่ง ก็คือต้มเนื้อวัว

**อาหารหวาน** ได้แก่ ของหวาน ที่มีน้ำตาล และมะพร้าว เป็นส่วนประกอบที่สำคัญ เช่น ลอดช่อง สาคุ ถั่วดำ กล้วยบวชชี วุ้นกะทิ เป็นต้น ของหวานเหล่านี้ เป็นอาหารที่เจ้าภาพทำขึ้นเพื่อต้อนรับผู้มาร่วมพิธี เพื่อยวยพระสงฆ์ หากงานที่เจ้าภาพท่านใดไม่มาอาหารหวาน ดังกล่าวนี้อาจใช้ผลไม้แทน

**ผัก** ได้แก่ ผักต่างๆ ที่รับประทานกับอาหารคาว ประเภท ลาบ ก้อย ผักที่ชาวพุทธในชุมชนส่วนใหญ่จัดหาได้ เช่น ผักกาด กะหล่ำ ถั่วฝักยาว ผักทอดยอด สะเดา แตงกวา เป็นต้น

**ผลไม้** ผลไม้จัดเป็นประเภทของหวาน เพราะส่วนใหญ่ เจ้าภาพจะไม่นิยม ทำขนมหวานมากนัก จะใช้ผลไม้ต่างๆ แทน เช่น แตงโม มะม่วงสุก สับประรด เป็นต้น

**ข้าว** ได้แก่ ข้าวเหนียว ที่นึ่งสุกแล้ว ส่วนข้าวสวยจะมีเจ้าภาพบางคนเท่านั้น ทำ แลทำในจำนวนน้อย เพื่อใช้สำหรับรับแขกบางคนบางส่วนเท่านั้น

**น้ำดื่ม** น้ำดื่มที่นำมาจัดเป็นส่วนประกอบเครื่องเซ่น ก็คือ น้ำสะอาดที่คนทั่วไปใช้ดื่มหลังจากที่รับประทานอาหารอิ่มแล้ว ก็เช่นเดียวกัน เมื่อรับประทานอาหารอิ่มแล้วก็เชื่อว่า ต้องดื่มน้ำ เช่นเดียวกัน

**หมากพลู** หมายถึง หมาก พลูสำหรับเลี้ยงจะจัดเป็นจิบ เป็นคำ เพื่อให้ผีได้เคี้ยวหลังจากรับประทานอาหารคาว หวาน อิ่มเรียบร้อยแล้ว

**บุหรี่** หมายถึง ยาสูบ มีลักษณะเป็นเส้นฝอย มวนด้วยใบตองกล้วยแห้งหรือกระดาษสีขาว

**หมาก พลู บุหรี่** ที่จัดขึ้นนี้จะจัดใส่ในภาชนะ เดียวกัน และวางไว้ในถาดหรือกระดังเดียวกันกับถาดหรือกระดัง ใส่อาหาร เพื่อเลี้ยงผี

**เครื่องไทยทาน** หมายถึง วัตถุสิ่งของที่จัดหามาถวายพระสงฆ์ เพื่ออุทิศ ไปถึงดวงวิญญาณของผู้ตาย วัตถุ สิ่งของนี้ถือว่าเป็นส่วนประกอบสำคัญ ที่ขาดไม่ได้ เพราะเป็นสิ่งที่ของที่มีความจำเป็นต่อภรร

<sup>๓๒</sup> สำหรับคำว่าพาเวน เป็นภาษาอีสาน หมายถึงสำหรับกับข้าวที่จัดไว้เพื่อให้วิญญาณผู้ตายหรือเจ้าที่มากิน หรือ อาจเรียกว่าเครื่องเซ่นวิญญาณก็ได้

<sup>๓๓</sup> สัมภาษณ์ พระครูอมรธรรมโมภาส, เจ้าอาวาสวัดสามัคคี ตำบลหาดคำ อ.เมือง จ.หนองคาย, วันที่ ๑๘ เมษายน ๒๕๖๑.

ดำรงชีวิตของคนทั้งเครื่องอุปโภคบริโภค โดยเฉพาะ ปัจจัยสี่ ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยา รักษาโรค นอกจากปัจจัยสี่ดังกล่าว ก็มีสิ่งอื่นอีกมากมายที่คนเรานำมาใช้ ตามสมัยนิยม เพื่ออำนวยความสะดวก ให้กับชีวิตโดยเฉพาะ เครื่องใช้ไฟฟ้านอกจากนั้น ก็มีสิ่งของประเภทเครื่องให้สัญญาณ เครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ใช้ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เครื่องใช้ในครัวเรือน รวมทั้งจุดปัจจัย ที่สามารถนำไป แลกเปลี่ยนกับสิ่งอื่นที่คนต้องการได้<sup>๓๔</sup> เครื่องไทยทานต่างๆ เหล่านี้ ๆ เหล่านี้ มีรายละเอียด ดังนี้คือ

๑) **อาหาร** อาหารที่จัดหามาถวายพระสงฆ์เป็นประเภทอาหารแห้ง เช่น ข้าวสาร พริกเกลือ อาหารกระป๋อง เป็นต้น อาหารดังกล่าวนี้ จะถูกห่อด้วยผ้าขาวหรือผ้าห่ม หรืออาจจะบรรจุใส่ภาชนะร่วมกัน สิ่งของประเภทอื่นๆ เรียกว่า กัณฑ์ เครื่องไทยทานหรือหากอยู่ในลักษณะเป็นห่อ เรียกว่า ห่อบังสุกุล

๒) **เครื่องนุ่งห่ม** หมายถึง เสื้อผ้าที่จัดหาเพื่ออุทิศไปถึงผู้ตาย ทั้งนี้ จะต้องขึ้นอยู่กับว่า ผู้ตาย นั้นเป็นชายหรือหญิง หากเป็นชายก็จะมีเสื้อ กางเกง ผ้าขาวม้าผ้าเช็ดตัวหากเป็นหญิงก็มีเสื้อ ผ้าถุง ผ้าเช็ดตัว วนจะจัดหาในจำนวนมาน้อยเท่านั้นขึ้นอยู่กับศรัทธาเจ้าภาพ

๓) **ที่อยู่อาศัย** หมายถึง ปราสาทผึ้งหรือผาสารทผึ้ง ลักษณะ เป็นบ้านจำลองขนาดเล็ก เดิม ทำจากกลางกระดาษ ซึ่งมีไม้ไผ่เป็นโครงภายในภายนอกติดด้วยกระดาษสีส่วนที่เป็นหลังคาจะทำยอดสูงขึ้นไปติด ด้วยขี้ผึ้งแท้ ด้านล่าง จะใช้ไม้ไผ่ ๒ ท่อนยาวประมาณ ละ ๑ เมตร ถึง ๑.๕๐ เมตร ทำเป็นคานสำหรับหาม ใน ปัจจุบันปราสาทผึ้งได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมบ้าน เนื่องจากวัสดุ ที่ใช้ทำห้ายากโดยเฉพาะขี้ผึ้งแท้ และที่สำคัญ คือชาวพุทธในชุมชนแลพระสงฆ์จะคำนึง ถึงประโยชน์การใช้สอย ดังนั้นปราสาทผึ้ง จึงมีลักษณะเปลี่ยนไป เช่นเจ้าภาพจะจัดซื้อชิ้นวางสิ่งของที่ทำจากหวาย ทำจากเหล็กหุ้มพลาสติก มาประดับตกแต่งให้สวยงามเป็น ปราสาทผึ้งแทน หากเจ้าภาพท่านใดไม่ค่อยมีทุนทรัพย์ ทำบุญมากนัก ก็จะให้ชาวพุทธในชุมชนผู้มีฝีมือช่วยกัน ทำขึ้นจากวัสดุ ที่มีในท้องถิ่น ทำเป็นบ้านจำลองเช่นเดียวกับ เมื่อก่อนนั้น ส่วนขี้ผึ้งแท้ไม่มีก็ใช้ขี้ผึ้งที่มีขายใน ท้องตลาดมาใช้แทน หรืออาจใช้ กระดาษสีตัด เป็นฟลวดลายไทยเสียบ ไม้ไผ่บนหลังคาก็ได้

๔) **ยารักษาโรค** หมายถึง ยาที่ใช้รักษาหรือบรรเทาอาการเจ็บป่วย เล็กๆน้อยๆ ซึ่งเป็นยาก ประเภทยาสามัญประจำบ้าน ได้แก่ ยาต้ม ยาหม่อง ยาประเภทลดไข้ แก้ปวด ยาดังกล่าว นี้จะนำมาเป็น เครื่องบังสุกุล ปัจจุบัน นี้พบว่า มีเจ้าภาพจำนวนน้อย ที่นำยารักษาโรคมาบริจาคทาน

๕) **เครื่องนอน** เป็นสิ่งของจำเป็นที่ขาดไม่ได้ ที่จะต้องใช้ ภายในครัวเรือน ได้แก่ พูก เสื้อ หมอน ผ้าห่ม เครื่องนอนเหล่านี้ เจ้าภาพจัดหา โดยทำขึ้นเอง หรืออาจจะซื้อสำเร็จจากตลาด และจะจัดวาง ไว้ ใกล้ๆ กับปราสาทผึ้ง

๖) **เครื่องใช้ในครัว** เป็นเครื่องอุปโภคที่มีความเป็นต่อ ครัวเรือนเช่นนั้น ซึ่งได้แก่ ถ้วย จาน ชาม ช้อน แก้วน้ำ ชันน้ำ ถังน้ำ สิ่งของเหล่านี้จัดเป็นประเภท เครื่องไทย ทาน ที่จะอุทิศเป็นเครื่องใช้ในครัว ให้แก่วัด

๗) **เครื่องใช้ไฟฟ้า** ได้แก่ หม้อหุงข้าว พัดลม ตู้เย็น กระจกน้ำร้อน นับเป็นเครื่องไทยทาน ทำมารถอำนวยความสะดวกสบายให้กับผู้ใช้อย่างยิ่ง

<sup>๓๔</sup> สัมภาษณ์ พระครูภัทรสิริวิมล,ดร., เจ้าอาวาสวัดนาฬิกาถนนวาส อำเภอเมืองหนองคาย, วันที่ ๑๐ มีนาคม ๒๕๖๑.

๘) **เครื่องให้สัญญาณ** และเครื่องใช้จำเป็นแก้ววัด ได้แก่ ฆ้อง กลอย เป็นเครื่องให้สัญญาณประเภทตีที่มีความจำเป็นสำหรับทุกวัด ใช้เป็นสัญญาณ ในการบอกกล่าวให้ชาวพุทธในชุมชน ได้รับรู้หลายๆอย่าง เช่นตีบอกเวลา ตีเรียกชาวพุทธในชุมชนประชุม เป็นต้น สำหรับเครื่องใช้ที่มีความจำเป็น แก้ววัด โดยเฉพาะใช้ในกิจของพระสงฆ์ในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ได้แก่ ธรรมาสน์ ธรรมาสน์ ทำจากไม้เนื้อแข็ง แกะสลักเป็นลวดลายไทยหรือแกะเป็นรูปสัตว์ ดิดิวสดุ สะท้อนแสง หลายหลากสี เพื่อความงามยิ่งขึ้นใช้สำหรับเป็นที่นั่งของพระสงฆ์ขณะขึ้นแสดงธรรม เทศนาในเทศนากลางนบุญต่างๆในการอุทิศ ธรรมาสน์ ฆ้องหรือกลองนี้บางครั้ง เจ้าภาพบางคนคิดว่าวัดที่ตนจะทำบุญนั้นยังขาดเหลืออะไรบ้าง หากยังไม่มีเจ้าภาพ ก็จะจัดหามาอุทิศ แต่บางคนก็จะจัดหามาอุทิศตามความเชื่อความศรัทธาของตนเอง ถือว่า เป็นเครื่องไทยทานพิเศษ ที่ทางเจ้าภาพ จะต้องมีการสั่งจอง ให้ช่างทำด้วยจึง จะได้มา<sup>๓๕</sup>

๙) **เครื่องใช้อื่นๆ** ที่จำเป็นต้องใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น สบู่ ผงซักฟอก ยาสีฟัน แปรงสีฟัน ไม้ขีดไฟ รูปเทียน ตู้เสื้อผ้า เป็นต้น

๑๐) **จุดปัจจัย** หมายถึง เงินซึ่งเป็นที่สามารถใช้จ่ายแลกเปลี่ยนสินค้า และสิ่งของต่างๆได้ ดังนั้นในปัจจุบัน นี้ เงินจึงกลายเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญ เช่นเดียวกับกับอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค เพราะปัจจัยทั้ง ๔ อย่างนี้ ยังต้องอาศัยเงิน ซื่อหามาตอบสนองความต้องการ ของร่างกาย คน

เครื่องไทยทาน ที่กล่าวมาทั้งหมดนั้น จะเห็นได้ว่าปริมาณ ในการจัดหา ขึ้นอยู่ที่แรงศรัทธาของแต่ละบุคคล อีกอย่างหนึ่งก็คือ ความเชื่อของบุคคล และการอุทิศวัตถุ สิ่งของต่างๆ ดังกล่าว เพื่อไปใช้ให้ถึงดวงวิญญาณ ของผู้ตายนั้น เชื่อว่า วิญญาณนั้นจะได้รับทุกสิ่งทุกอย่าง ที่ญาติได้อุทิศ ไปให้ อุทิศจำนวนมากผู้ตาย ก็ได้จำนวนมาก หากอุทิศในจำนวนน้อยผู้ตาย ก็ได้รับจำนวนน้อยเช่นกัน

**วัตถุทาน** หมายถึงสิ่งก่อสร้างที่มีความคงทนถาวร เคลื่อนที่ไม่ได้ ซึ่งเจ้าภาพได้มีจิตศรัทธาจัดสร้างขึ้น เพื่ออุทิศส่วนกุศลไปถึงดวงวิญญาณของผู้ตาย เพื่อให้เป็นระลึกถึงผู้ตาย ให้นานตลอดซึ่งลูกหลานถาวรวัตถุที่สร้างขึ้นได้แก่ หอระฆัง ชุมประตูดาว ชุมประตูดุโบสถ เวทีการแสดง เป็นต้น

**ภาชนะและวัสดุ** ที่ใช้ใส่และห่อเครื่องบูชา เครื่องเช่น เครื่องไทยทาน สำหรับภาชนะและวัสดุที่จะนำมาใส่หรือห่อเครื่องบูชา เครื่องเช่น และเครื่องไทยทานนั้น เป็นภาชนะที่หาได้ง่าย และสามารถทำได้เอง ซึ่งสามารถใช้ได้ทุกชนิด ภาชนะและวัตถุ ที่นิยมใช้ประกอบด้วย แจกันดอกไม้ กระจกเงา รูป เชิงเทียน จาน กระจก ถาด กระจก ถ้วย ชันน้ำ ถังใส่น้ำ ผ้าขาวด้ายดิบ และผ้าห่ม ดังนี้คือ

(๑) **แจกันดอกไม้** กระจกเงา รูป เชิงเทียนจัดเรียบร้อย ตั้งไว้บน โต๊ะหมู่บูชา

<sup>๓๕</sup> สัมภาษณ์ พระครูปิยศิริธรรม, เจ้าอาวาสวัดวาสุกรรมณีนุท, เจ้าคณะตำบลหาดคำ อ.เมือง จ.หนองคาย วันที่ ๑๐ มีนาคม ๒๕๖๑.

(๒) **จาน** หมายถึง ภาชนะที่ใช้สำหรับใส่อาหารรับประทานซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นภาชนะใส่เครื่องบูชา ได้เช่น ใช้ใส่เครื่องบูชา (ชั้น ๕) ประกอบด้วย ดอกไม้ ๕ คู่ เทียนเล็กสี่เหลี่ยม ๕ คู่ เพื่อขมาต่อดวงวิญญาณ ผู้ตาย ก่อนจะมีการสรองอัฐิ<sup>๓๖</sup>

(๓) **กระดิ่ง** หมายถึง ภาชนะ ที่ทำจากไม้ไผ่มีลักษณะกลมแบน มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๕๐ เซนติเมตร ใช้สำหรับจัดสำรับ อาหาร หมากพลู บุหรี่ เพื่อเลี้ยงผี

(๔) **ถาด** หมายถึง ภาชนะที่เป็นกระเบื้องเคลือบหรืออลูมิเนียม ซื้อมาได้จากตลาด มีขนาดเท่ากับกระดิ่ง คือมีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๕๐ เซนติเมตร ถาดใช้สำหรับใส่อาหาร หมากพลู บุหรี่ เพื่อเลี้ยงผี ใช้แทนกระดิ่ง ได้ในปัจจุบันนี้ ชาวพุทธในชุมชนเลือกใช้ถาดแทนกระดิ่ง เพราะถาดใช้ได้ทนทาน นานกว่ากระดิ่ง

(๕) **กระทง** หมายถึง กระทงที่เย็บจากใบตองกล้วยสด เจียนให้กลมขนาดพอเหมาะ เย็บเป็นมุม ๔ มุม หรือ ๖ มุม เมื่อเย็บเสร็จแล้ว จะมีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ประมาณ ๘ เซนติเมตร จะทำทั้งหมดจำนวน ๔ ใบ และนำมาใช้สำหรับใส่อาหาร คาว หวาน ข้าว ผัก ผลไม้ ที่จัดเป็นสำรับ เพื่อจะนำมาเลี้ยงผี

(๖) **ถ้วย** หมายถึง ภาชนะที่ใช้สำหรับใส่อาหารรับประทานมีขนาดประมาณเท่ากับกระทงใบตอง หรือใหญ่ กว่าเล็กน้อย จำนวน ๔ ใบ ใช้สำหรับใส่อาหารคาวหวาน ข้าว ผักผลไม้ทำเป็นสำรับหรือเครื่องเซ่นเพื่อ นำมาเลี้ยงผี ใช้แทนกระทงใบตอง ซึ่งในปัจจุบันนี้ไม่นิยมเย็บกระทงใบตองแล้ว แต่ใช้ว่า การเย็บกระทงใบตอง ใส่อาหารนั้นจะหมดไป ยังพอมือให้เห็นอยู่บ้าง

(๗) **ขันน้ำ** หรือแก้วน้ำ หมายถึง ขันอลูมิเนียม ใช้สำหรับตักน้ำดื่ม มีหลายขนาด ที่ใช้มีขนาดพอเหมาะกับภาชนะรองและแก้วใส่น้ำ ใช้ใส่น้ำสะอาด วางไว้ในถาด หรือกระดิ่ง รวมกับอาหาร หมากพลู บุหรี่

(๘) **ถังใส่น้ำ** หมายถึง ภาชนะทรงสูงซึ่งทำจากพลาสติก ชาวพุทธในชุมชน นิยมนำมาใส่น้ำ และสามารถใส่สิ่งของต่างๆได้ ในที่นี้ จะนำมาเป็นภาชนะสำหรับ ใส่เครื่องไทยทานเพื่อถวายพระสงฆ์

(๙) **ผ้าขาวด้ายดิบ** หมายถึง ผ้าที่ทอจากด้ายส่วนใหญ่ ชาวพุทธในชุมชน จะนิยมทำเอง ตัดเป็นชิ้น ความยาวประมาณ ๑ วา ใช้สำหรับห่อเครื่องไทยทานเมื่อห่อเสร็จเรียบร้อยแล้ว จะเรียกว่า ห่อบังสุกุล<sup>๓๗</sup>

(๑๐) **ผ้าห่ม** หมายถึง ผ้าที่สามารถใช้ห่มได้ ทอจากด้าย ฝ้ายไหมพรม เป็นผืนมีขนาดยาวประมาณ ๓ เมตร กว้างประมาณ ๑.๕๐ เมตร เป็นผ้าสำหรับห่มที่ชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ มีในครัวเรือน ส่วนใหญ่ จะทำไว้ ใช้จำนวนมาก ดังนั้นหากเจ้าภาพท่านใดมีผ้าดังกล่าว ก็จะทำออกมาทำบุญ โดยใช้สำหรับห่อเครื่องบังสุกุล แทนผ้าขาวด้ายดิบ

**ธาตุ** หมายถึง สิ่งก่อสร้างที่มีความคงทนถาวร ใช้สำหรับเก็บอัฐิ ลักษณะ เป็นรูปทรงสูงทำจากคอนกรีต ปัจจุบันนี้ ธาตุสำหรับบรรจุอัฐิ จะมีอยู่ ๒ ลักษณะ คือ ลักษณะแรกสร้างเป็นกำแพงวัด

<sup>๓๖</sup> สัมภาษณ์ พระปลัดอภิชัย อภัสสรโร, รองเจ้าคณะตำบลหาดคำ, วัดป่าวิทูรโพธิ์, อำเภอเมือง, จังหวัดหนองคาย, วันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑.

<sup>๓๗</sup> สัมภาษณ์ นายสมาน สุตติพรม, ไวยาวัจกรวัดเหล่าสินชัย อ.เมืองหนองคาย วันที่ ๑๘ เมษายน ๒๕๖๑.

ลักษณะ นี้ได้ประโยชน์ ๒ อย่างในขณะเดียวกัน คือ เก็บอัฐิ และกำแพงเพื่อกำหนด อาณาเขตของวัด อีกลักษณะหนึ่งเป็นธาตุเดี่ยว ซึ่งเจ้าภาพจะซื้อมาจากตลาด และนำไปตั้งไว้ในอาณาเขตของวัด เจ้าภาพจะจัดเตรียมไว้ให้พร้อมล่วงหน้าอย่างน้อย ๑ วัน<sup>๓๘</sup>

๓) **สถานที่ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม** สถานที่ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม ทำบุญแจกข้าว ชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำมี ๒ แห่งคือ ที่บ้านของเจ้าภาพ และที่วัดประจำชุมชนในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ<sup>๓๙</sup> โดยมีรายละเอียดเกี่ยวกับสถานที่ ดังนี้

**บ้านเจ้าภาพ** ใช้เป็นสถานที่ จัดพิธีกรรมทำบุญแจกข้าว คือ เป็นสถานที่ ต้อนรับญาติพี่น้อง และชาวพุทธในชุมชนอื่นๆ ที่เชิญ มาร่วมพิธีตลอดทั้งการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา อันเป็นการแสดงให้ชาวพุทธในชุมชนทั่วไปได้รับทราบว่า บ้านนั้นได้ ทำบุญแจกข้าวไปให้กับญาติผู้ตายไปแล้ว สำหรับผู้ตายก็เพื่อเป็นการแสดงถึง ความรักความผูกพัน ของบรรดาญาติที่มีต่อผู้ตาย และความผูกพันของผู้ตายที่มีต่อบ้านที่เคยอยู่เคยอาศัย เป็นครั้งสุดท้าย

บ้านที่จะใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีทำบุญแจกข้าวขึ้นนั้น ผู้เป็นเจ้าของบ้านจะจัด เก็บและทำความสะอาดบ้านพร้อมทั้งบริเวณบ้านให้สะอาดเรียบร้อยญาติ พี่น้องคนอื่นๆ ที่ร่วมเป็นภาพก็จะช่วยกันเตรียมสถานที่ต่างๆไว้เช่น เตรียม ปรำพิธีเพื่อใช้ประกอบพิธีและวางเครื่องไทยธรรมต่างๆ ที่จะถวายพระสงฆ์และปราสาทผึ้ง เป็นต้น สถานที่จะใช้บริเวณ ที่ว่างซึ่งมีพื้นที่กว้างขวาง พอที่จะสร้าง ปรำพิธีได้ ปรำพิธีจะอยู่ข้าง ๆ ตัวบ้าน จัดตกแต่งให้เรียบร้อย และสวยงาม เท่าที่เจ้าภาพจะทำได้ นอกจากนั้นก็มีสถานที่สำหรับรับแขก และญาติ พี่น้องที่มาร่วมทำบุญ จะใช้บนบ้านหรือชั้นล่าง และหากบริเวณ บ้านกว้างขวาง หลังจากสร้างปรำพิธีเพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนาแล้ว ก็สร้างปรำสำหรับไว้รับแขกหรือก็ได้ ที่สำคัญอีกอย่างก็คือ ห้องครัว เพื่อใช้สำหรับประกอบอาหารคาวหวานต่างๆ ส่วนใหญ่ จะเป็นห้องครัว ของบ้าน หากพื้นที่คับแคบ ก็จะขยายบริเวณ โดยส่วนหนึ่ง จะทำอยู่ข้างล่างใกล้ๆ บ้านหากเป็นบ้าน ๒ ชั้น ก็จะทำที่ชั้นล่าง ในวันด้านหลังซึ่งมีพื้นที่กว้างและสะดวกสำหรับการทำครัว นอกจากที่กล่าวมานี้ บริเวณ อาจจะใช้เป็นสถานที่สำหรับจัดแสดงมหรสพให้ชาวพุทธในชุมชน ทั่วไปได้ชมด้วย

**วัด** ได้แก่วัดประจำชุมชนในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ วัดเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทำบุญแจกข้าว ซึ่งเป็นขั้นตอน สุดท้ายของพิธีกรรม กล่าวคือ จะมีการประกอบพิธีบังสุกุลอัฐิ ถวายจตุปัจจัย และนำอัฐิบรรจุไว้ในธาตุ โดยพิธีดังกล่าวนี้จะทำในวันสุดท้ายของการทำบุญ ซึ่งอาจจะเป็นช่วงเวลาเช้าหรืออาจจะกระทำหลังจากพระสงฆ์ฉันอาหาร เพลแล้วก็ได้ แต่ส่วนมากจะนิยมกระทำกันในตอนเช้า เสร็จพิธีกรรมไม่เกินเวลา ๑๑.๐๐ นาฬิกา

นอกจากใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาดังกล่าวแล้วนั้น วัดยังใช้เป็น สถานที่สำหรับแสดงมหรสพซึ่งเจ้าภาพได้ว่าจ้าง มาสมโภชงานในช่วงกลางคืน มหรสพ ที่ชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำจ้างมาสมโภช

<sup>๓๘</sup> สัมภาษณ์ พระครูอมรรตมโฆส,เจ้าอาวาสวัดสามัคคี ตำบลหาดคำ อำเภอเมือง, วันที่ ๑๘ เมษายน ๒๕๖๑.

<sup>๓๙</sup> สัมภาษณ์ พระอธิการแอ้ มหาบุญโญ,เจ้าอาวาสวัดวาพุทธมรืท่า ตำบลหาดคำ อำเภอเมืองหนองคาย, วันที่ ๑๘ เมษายน ๒๕๖๑.

ได้แก่ หมอลำกลอน ภาพยนตร์ ดังนั้นจำเป็นอย่างยิ่ง ที่จะต้องใช้สถานที่ที่สามารถบรรจุ ผู้คนที่มาชมหรศพ จำนวนมากๆ ได้

**๔) วันและเวลา** ในการประกอบพิธีกรรม พิธีกรรมทำบุญแจกข้าวของชาวพุทธในเขตเทศบาล ตำบลหาดคำ ได้แบ่งองค์ประกอบเกี่ยวกับวันและเวลาในการประกอบพิธีกรรม ออกเป็น ๒ องค์ประกอบ คือ องค์ประกอบเกี่ยวกับวันในการประกอบพิธีกรรมและ องค์ประกอบเกี่ยวกับเวลา ในการประกอบพิธีกรรม <sup>๔๐</sup> ทั้ง ๒ องค์ประกอบ มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

#### **๔) องค์ประกอบ เกี่ยวกับวันในการประกอบพิธีกรรม**

วันในการประกอบพิธีกรรมทำบุญแจกข้าวของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ เมื่อมีการตาย เกิดขึ้นในชุมชนในเขตเทศบาลตำบลหาดคำญาติจะทำพิธี เผาศพตามประเพณีของท้องถิ่น หลังจากนั้น ประเพณี ที่สืบเนื่องเกิดขึ้นต่อไปก็คือ ประเพณีทำบุญแจกข้าว ซึ่งทุกปีชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ จะทำบุญแจกข้าวไปถึงญาติของตนที่ตายจากไป โดยจะมีการประกอบพิธีในสถานที่ รวม ๒ แห่งคือ บ้านของผู้ตายหรือบ้านของเจ้าภาพ และที่วัดของชุมชนในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ การทำบุญแจกข้าวนี้ถือว่าเป็น พิธีกรรมที่สำคัญมาก ดังนั้นในแต่ละปี จึงมีชาวพุทธในชุมชนทำบุญแจกข้าว เป็นจำนวนมาก อย่างน้อย ประมาณปีละ ๑๔ งาน และแต่ละงาน จะมีบรรดาญาติของผู้ตายรวมทั้งชาวพุทธในชุมชน มาร่วมพิธีกันมากมี ทั้งช่วยในด้านกำลังทรัพย์ ด้านแรงงานตั้งแต่วันเตรียมงานวันประกอบพิธีกรรมหรือวันรวม และวันบรรจุอัฐิ จนพิธี ลั้นสุด ลง การกำหนดวันในการทำบุญนั้น เมื่อก่อนผู้เป็นเจ้าภาพสามารถกำหนดวันได้ ด้วยตนเอง และแน่นอนกว่า ในปัจจุบันนี้ ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะว่า จำนวนประชากรน้อย คนตายก็จะต้องมีจำนวนน้อย ตามสัดส่วน ดังนั้น การทำบุญแจกข้าวแต่ละครั้ง ในแต่ละปี ของชุมชนในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ จึงมีไม่ มากเช่นในปัจจุบัน การจ้างมหรศพ ก็ไม่ค่อยประสบปัญหา เกี่ยวกับการว่างหรือไม่ว่าง ตรงกับวันที่กำหนด การจะทำบุญก็ไม่ได้ คำนึง ถึงวันเสาร์ วันอาทิตย์ ซึ่งเป็นวันหยุดราชการ หรือวันหยุดพักผ่อนของคนทำงาน แต่จะคำนึงถึงวัน เวลา ทางจันทรคติมากกว่า กล่าวคือ วันที่กำหนดจะทำบุญแจกข้าว นั้นจะต้องเป็นวัน ข้างขึ้น หรือวันข้างแรม ๖-๘ ค่ำ หรือ ๑๓-๑๕ ค่ำ ที่สำคัญ คือวันขึ้น หรือ แรม ๘ ค่ำ ๑๕ ค่ำซึ่งเป็นวันพระ จะต้องเป็นวันบรรจุอัฐิ ไว้ในธาตุ หรือเรียกว่า วันทอดบังสุกุล มีความเชื่อว่า ในวันพระนั้นยมทูต จะปล่อยผี ให้เป็นอิสระ เพื่อมารับสิ่งของต่างๆ พร้อมทั้งอาหารที่ญาติพี่น้องได้อุทิศไปให้ ดวงวิญญาณนั้นก็จะได้มารับรับ ส่วนบุญนั้นจริง ด้วยเหตุนี้ ชาวพุทธในชุมชน จึงต้องทำบุญในวันดังกล่าวและมีการกำหนดวันทำบุญผู้ที่จะ ทำบุญหรือเจ้าภาพ สามารถกำหนดวันที่จะทำบุญได้เองโดยไม่ต้องให้พระสงฆ์ หรือเฒ่า จ้ำ หรือมรรคทายก เป็นผู้กำหนดให้แต่อย่างใด ในปัจจุบันนี้การกำหนดวัน เวลาจะมีความแตกต่างจากเมื่อก่อนกล่าวคือ เจ้าภาพ ไม่สามารถกำหนดวันที่แน่นอนได้เอง เพราะมีปัญหาเกิดขึ้นมากอีกหลายๆอย่าง ดังนั้น การกำหนดวัน เดือนปี ในการทำบุญจึงขึ้นอยู่กับเหตุผลดังต่อไปนี้ คือ

**๖) ช่วงเดือนของการทำบุญ** ส่วนใหญ่ ชาวพุทธในชุมชนจะทำบุญแจกข้าว ในเดือนมกราคม ถึง เดือนเมษายน สาเหตุที่เลือกเดือนดังกล่าวนี้ เพราะเป็นช่วงที่ชาวพุทธในชุมชนส่วนใหญ่ ซึ่งมีอาชีพทำนา ทำ

<sup>๔๐</sup>สัมภาษณ์ นายชัยโรจน์ ฐิริศิริชวลิต ,นายกเทศมนตรีตำบลหาดคำ, วันที่ ๑๘ เมษายน ๒๕๖๑.

สวน ทำไร่ ว่างเว้นจากการทำงาน และจำพักผ่อน อยู่ที่บ้าน ดังนั้น จึงเหมาะอย่างยิ่งที่จะดำเนินการจัดงานทำบุญแจกข้าวขึ้น ชาวพุทธในชุมชน ก็จะสามารถช่วยงานได้อย่างเต็มที่ด้วย

**๓) การกำหนดวันที่แน่นอน** การทำบุญแจกข้าวนี้ จะทำวันใดก็ได้ ในวันทั้ง ๗ ที่สำคัญ ก็คือ การกำหนดวันในทางจันทรคติว่า เป็นกี่ค่ำ ข้างขึ้นหรือ ข้างแรม เช่น กำหนดวันขึ้น ๗ ค่ำ และ ๘ ค่ำ เดือนสี่ หากต้องการทราบวัน เวลาอย่างปัจจุบันนิยม จะต้องดูปฏิทิน อีกครั้งว่า เวลาทางสุริยคติ เป็นวันอะไร วันที่เท่าใด เดือนอะไร เป็นต้น การกำหนดวันดังกล่าว จะเห็นว่า ชาวพุทธในชุมชน ยังคง ยึดถือประเพณีเดิมอยู่คือจะทำบุญให้ตรงกับวันพระตามความเชื่อที่ได้รับการสืบทอดมาสำหรับข้อแตกต่าง ก็คือ เจ้าภาพไม่สามารถกำหนดแน่นอนได้ ที่ทำได้ ก็คือ เจ้าภาพจะต้องกำหนดวันคร่าวๆ ไว้ก่อน ที่เป็นเช่นนี้ก็เนื่องจากว่าในวันที่กำหนด ไว้นั้น พระสงฆ์อาจจะไม่ว่าง กล่าวคือ พระสงฆ์อาจจะรับนิมนต์ไปประกอบพิธีกรรมทางศาสนาในงานทำบุญแจกข้าวของชาวพุทธในชุมชน คนอื่นๆ ที่อยู่ในชุมชนในเขตเทศบาลตำบลหาคำเดียวกัน หรืออยู่ในชุมชนในเขตเทศบาลตำบลหาคำอื่นที่ห่างไกลออกไป และอาจจะเสียเวลาอยู่กับการเดินทางก็ได้ โดยเฉพาะพระสงฆ์ที่เป็นพระนักเทศน์ หากเป็นเช่นนั้นก็ต้องให้พระสงฆ์เป็นผู้กำหนดวันให้ใหม่ ส่วนมหรสพที่ต้องการจะนำมาสมโภชว่าไม่ตรงกับวันที่กำหนดจะทำบุญเอาไว้ บางครั้ง อาจจำเป็นที่จะต้องเลื่อนกำหนด วันทำบุญเข้ามา หรือเลื่อนออกไปให้ตรงกับวันว่างของมหรสพ ที่จะนำมาสมโภชก็ได้ อีกประเด็นหนึ่งก็คือ เจ้าภาพหลายคนมีความต้องการที่จะทำบุญในวันหยุดราชการคือวันเสาร์ และวันอาทิตย์ เนื่องจากเจ้าภาพ หรือลูกหลานทำงานราชการ หรือทำงานอยู่ไกลบ้าน หากสามารถทำบุญตรงกับวันเสาร์ วันอาทิตย์ ได้ก็จะมีญาติ พี่น้องและเพื่อนๆ ที่ทำงานอยู่ไกลๆ สามารถรวมทำบุญได้ เจ้าภาพก็จะเกิดความภูมิใจเป็นที่เชื่อถือและยกย่องของชาวพุทธในชุมชน ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับมหรสพที่ต้องการจะนำมาสมโภช ในงานคือมหรสพ ไม่ว่างนั่นเองจากเหตุผล ดังกล่าวข้างต้น นั้นไม่น่าจะเป็นปัญหาเกี่ยวกับการกำหนดวันทำบุญได้ แต่ก็ได้เกิดขึ้นแล้วกับเจ้าภาพหลายราย ดังนั้น หากไม่ต้องการให้เกิดปัญหาเหล่านี้ วิธีแก้ไขก็คือรวบรวมทุนทรัพย์ไว้ให้พร้อมโดยเร็ว แล้วกำหนดวันที่จะทำบุญเอาไว้ล่วงหน้าประมาณ ๖-๘ เดือน จอมหรสพเอาไว้ การกำหนดวันก็จะเกิดขึ้นเป็นที่แน่นอนตามความต้องการ

**๔) องค์ประกอบเกี่ยวกับเวลาในการประกอบพิธีกรรม** การประกอบพิธีกรรมทำบุญแจกข้าว จะกำหนดเวลาออกเป็น ๒ อย่างคือ ระยะเวลาที่จะทำบุญ หลังจากเผาศพเรียบร้อยแล้ว และเวลา จำเพาะของการดำเนินการตามขั้นตอนของพิธีกรรม มีรายละเอียดดังนี้

**ก.ระยะเวลาที่จะทำบุญ** หมายถึง เวลาที่กำหนดขึ้นเพื่อจะทำบุญ หลังจากตายและเผาศพเรียบร้อยแล้ว เวลาดังกล่าวนี้ญาติของผู้ตายแต่ละคนนั้นคิดและกำหนดไม่เหมือนกัน บางคนทำบุญแจกข้าวไปพร้อมๆ กับการทำบุญ ๑๐๐ วัน บางคนอาจจะทำบุญแจกข้าวไปให้เมื่อตายไปแล้ว ครบ ๑ ปี ๒ ปี และ ๓ ปี ก็มี และบางคน ๕-๑๐ ปี ก็ยังมีให้เห็น ซึ่งทั้งนี้ ปัญหาที่อยู่ที่ความพร้อมของทุนทรัพย์ ที่จะช่วย การทำบุญแจกข้าวของเจ้าภาพแต่ละงานนั้นจะต้องใช้เงินเป็นจำนวนมาก หากจะทำบุญแจกข้าว สิ่งแรกที่จะต้องกระทำคือพยายามเก็บสะสมเงินไว้ให้ได้ เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายในการทำบุญ หรืออาจสมทบทุนร่วมกับญาติพี่น้อง ซึ่งในกรณีนี้ จะต้องบอกกล่าวหรือปรึกษาหารือกันล่วงหน้าเสียก่อนว่าจะต้องใช้เวลานานเท่าใด กับการสะสมทุน

ทรัพย์ ไว้เพื่อทำบุญ เนื่องจากเศรษฐกิจของแต่ละคนแต่ละครอบครัว แตกต่างกันไป จึงจำเป็นจะต้องให้ญาติ ทุกคนพร้อมเสียก่อน จึงกำหนดระยะเวลาได้

### ข. เวลาจำเพาะของการดำเนินการตามขั้นตอนของพิธีกรรม

การประกอบพิธีกรรมทำบุญแจกข้าวไม่ว่า จะเป็นขั้นตอนของพิธีกรรมการประกอบพิธีกรรมทำบุญแจกข้าว ไม่ว่าจะ เป็นขั้นตอนใดของพิธีกรรมในช่วงระยะเวลา ๓ วัน ที่ดำเนินการนั้นไม่ได้กำหนด เวลาไว้แน่นอน ว่าแต่ละขั้นตอนจะต้องเป็นเวลานั้นเวลานั้นแต่อย่างใดแต่จะกระทำในเวลาที่เหมาะสมของวันนั้นๆ เป็นเกณฑ์โดยคำนึง ถึงความพร้อมของเจ้าภาพ ของมรรคทายก และของพระสงฆ์ เป็นหลัก ที่สำคัญคือ ขั้นตอนของพิธีกรรมแต่ละวันจะต้องดำเนินการให้ครบทุกขั้นตอน

### ค. ขั้นตอนของพิธีกรรม

ขั้นตอนของพิธีกรรมทำบุญแจกข้าวของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ แบ่งออกเป็น ๒ ขั้นตอนคือ ขั้นตอนเตรียมการ และขั้นตอนดำเนินการ<sup>๔๑</sup> แต่ละขั้นตอนมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

**ง. ขั้นตอนเตรียมการ** ขั้นตอนเตรียมการ ก่อนการดำเนินงานนั้น เป็นขั้นตอนที่ผู้ทำบุญ หรือเจ้าภาพจะร่วมกันวางแผนในสิ่งที่จะกระทำกับญาติพี่น้องทุกคน เพื่อให้เกิดความพร้อมในการดำเนินงานสิ่งที่จะต้องเตรียมการได้แก่ การประชุมปรึกษาหารือ การเชิญญาติพี่น้องและชาวพุทธในชุมชนทั่วไป การเตรียมวัสดุและสิ่งขอเครื่องใช้ต่างๆ การเตรียมเครื่องไทยธรรม การเตรียมนิมนต์พระสงฆ์มากระทำพิธีทางศาสนา การจัดเตรียมเครื่องเช่น การเตรียมมหรสพและการจัดเตรียมหาพลู และดอกไม้ไฟ โดยรายละเอียดของขั้นตอนการเตรียมการแต่ละอย่างมีดังนี้คือ

**จ. การประชุมปรึกษาหารือ** ญาติคนที่อาศัยอยู่ในบ้านหลังเดียวกับผู้ที่ตาย เคยอาศัยอยู่มาก่อนหรืออาจเป็นผู้ที่มโหฬารที่สุดในบรรดาญาติใกล้ชิดผู้ตาย จะทำหน้าที่เป็นผู้นำ ในการประชุมปรึกษาหารือในวงศ์ญาติว่า ในการทำบุญแจกข้าวใครจะทำอะไร ทำที่ไหน เมื่อไหร่และทำอย่างกันบ้าง สิ่งสำคัญที่จะต้องกำหนดให้แน่นอนคือ การกำหนดวัน และการรวบรวมทรัพย์ ดังนี้คือ

**ฉ. การกำหนดวัน** หมายถึง กำหนดวัน เดือน ละเอียดให้แน่นอนลงไปว่าสมควรจะทำบุญได้ ญาติทุกคนพร้อมที่จะมาร่วมพิธีซึ่งส่วนมากชาวพุทธในชุมชนนิยม ทำในช่วงเดือนกรกฎาคมถึงเดือนเมษายน เหตุที่ชาวพุทธในชุมชน เลือกวันในเดือนดังกล่าว ก็เพราะว่า เป็นช่วงที่ชาวพุทธในชุมชนว่างเว้นจากการทำงาน พักผ่อนอยู่กับบ้าน ดังนั้น จึงเป็นเวลาที่เหมาะสมและเหมาะกับการทำบุญดังกล่าว นอกจากนั้นชาวพุทธในชุมชนบางราย ก็กำหนดเดือน ๑๒ ซึ่งตรงกับประเพณีทำบุญกฐินประจำปี การที่จะกำหนดเอาวันเดือนปี ใด การทำบุญนั้นขึ้นอยู่กับมติของบรรดาญาติ

**ช. การรวบรวมทุนทรัพย์** เงินเป็นปัจจัยสำคัญมากสำหรับการประกอบพิธีกรรมใดๆ ก็ตามการทำบุญแจกข้าวในปัจจุบันก็เช่นกัน ญาติคนใดคนหนึ่งของผู้ตายเป็นหลักหรือเป็นประธานในการประกอบพิธี

<sup>๔๑</sup> สัมภาษณ์ คุณพ่อคมสัน ตีหะปัญญา, (หมอสุนทรขวัญ-มรรคทายก)บ้านฝ้าย ตำบลหาดคำ, วันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๕๖๑.



โดยมากเป็นประธานหรือเป็นหลักในการประกอบพิธีจะต้องเป็นผู้ที่อยู่เลี้ยงพ่อแม่จนแก่เฒ่า หรือจนกระทั่งตาย แม้จะแต่งงานแล้วก็ไม่ได้ออกรื้อน คนอีสานเรียกว่า แทนมูล มูล หมายถึง ทรัพย์สินต่างๆ ได้แก่ บ้าน ที่ดิน เงินทอง เป็นต้น จะเป็นผู้ที่ออกค่าใช้จ่ายมากกว่า ญาติคนอื่น ๆ ส่วนญาติคนอื่นนั้นจะต้องกำหนดอีกว่า ใครจะรับผิดชอบอะไร จะช่วยทำบุญเป็นเงินหรือเป็นสิ่งของจำนวนเท่าใดนั้นก็ขึ้นอยู่กับศรัทธาและฐานะของคนๆนั้น เมื่อทุกอย่างถูกกำหนดเป็นที่แน่นอนแล้ว ก็ดำเนินการอย่างอื่นต่อไป<sup>๔๒</sup>

**ข. การเชิญญาติพี่น้องและชาวพุทธในชุมชนทั่วไป** ประเพณีทำบุญแจกข้าวนี้จะทำเฉพาะญาติสนิทไม่ได้ ต้องมีการบอกกล่าวแก่ญาติพี่น้องบ้านเดียวกัน และญาติบ้านใกล้เคียง นอกจากนั้นยังมีเพื่อนๆ ของเจ้าภาพคนรู้จักคุ้นเคยกัน เป็นต้น สำหรับการบอกกล่าว หรือการเชิญบรรดาญาติและชาวพุทธในชุมชนทั่วไปให้มาร่วมทำบุญนั้น ทำได้ ๒ ลักษณะ คือการเชิญด้วยวาจา และการเชิญด้วยบัตรเชิญ ดังนี้

**การเชิญด้วยวาจา** หมายถึง การบอกกล่าวด้วยคำพูด วิธีนี้จะทำโดยเมื่อใกล้ถึงวันงานหรือก่อนวันงาน ๑-๒ วัน เจ้าภาพหรือผู้ที่เจ้าภาพไว้ว่าจะไปมอบหมายให้เป็นผู้ไปบอกกล่าวแก่ชาวพุทธในชุมชนเดียวกันให้ทราบและมาร่วมพิธีกรรม รวมทั้งขอแรงให้มาช่วยเหลืองานด้วย

**การเชิญด้วยบัตรเชิญ** การเชิญวิธีนี้เจ้าภาพพิมพ์บัตรเชิญขึ้นแล้วส่งไปเชิญญาติพี่น้อง คนรู้จักคุ้นเคยและเคารพนับถือกับผู้ตาย และเจ้าภาพ ให้มาร่วมทำบุญ การเชิญด้วยวิธีนี้ส่งบัตรเชิญนี้ จะส่งไปเชิญก่อนวันทำบุญล่วงหน้าอย่างน้อย ๓-๕ วัน หรืออาจจะนานเป็น ๗-๑๐ วัน ก็ได้เพื่อให้ผู้ถูกเชิญได้รับทราบก่อนเพื่อเตรียมตัว และมาร่วมงานได้ถูกตามกำหนดวัน

**ฉ. การเตรียมวัตถุและสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ** วัตถุและสิ่งของที่จะต้องเตรียมไว้ใช้งานและการประกอบพิธีกรรมนั้น มีมากมาย ทั้งสิ่งของที่จะใช้ในพิธีกรรมทางศาสนา สิ่งของที่จะใช้เพื่อต้อนรับหรือบริหารผู้มาร่วมพิธี วัตถุสิ่งของต่างๆที่จะต้องจัดหาและเตรียมไว้ให้พร้อมและเรียบร้อยก่อนถึงวันประกอบพิธีดำเนินการ ดังนี้

**ญ. การเตรียมสถานที่** หมายถึง บ้าน รวมทั้งบริเวณบ้านที่จะใช้สำหรับประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และต้อนรับผู้มาร่วมพิธี เจ้าภาพจะต้องทำความสะอาดบ้าน บริเวณบ้านให้เรียบร้อยทั้งชั้นบนของบ้านและใต้ถุนบ้าน หรือทั้งชั้นบนและชั้นล่าง จากนั้นจะต้องสร้างปะรำพิธี ซึ่งปัจจุบันนี้การสร้างปะรำพิธีใช้เวลาไม่นานนัก เพียงเจ้าภาพเช่าปะรำพิธีสำเร็จรูป ที่มีเสาเหล็กแทนเสาไม้ หลังคาทำด้วยพลาสติกแทนการใช้ก้านมะพร้าว หรือต้นปอ ส่วนสถานที่ที่จะใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาก็ประดับตกแต่งให้สวยโดยใช้ผ้าที่ทอจากฝ้าย ชาวพุทธในชุมชนทั่วไปเรียกว่า ผ้าอุบิโป นำมาพันเสาเหล็กให้รอบทุกต้น โยงริ้วกระดาดสีไปยังกึ่งกลางปะรำพิธีมีพุทระดาดซึ่งตัดเป็นชายไทยผูกย่อยไว้ ส่วนที่สำหรับให้พระนั่งเจริญพระพุทธมนต์ใช้แคร่หรือเตียงไม้ไผ่วางต่อกันใช้เสื่อ(เสื่อ หมายถึง พูกหรือที่นอน) ปูทับเตียงแล้วใช้ผ้าคลุมเสื่ออีกชั้นหนึ่ง ด้านขวาตั้งโต๊ะ พระพุทธรูปบูชา มีหมอนำมนต์ ตั้งอยู่ด้านหน้าโต๊ะหมู่บูชา มีด้ายสายสิญจน์โยงไปยังปราสาทผึ้ง ตั้งธรรมาสนีไว้ เพื่อพระสงฆ์จะได้ขึ้นแสดงธรรม ซึ่งมีการเทศน์ฉลองอัฐีก่อนจึงตามด้วยการแสดงธรรมในลักษณะการซักถามหรือโต้ตอบเป็นเรื่องราวหรืออาจจะเทศน์เป็นนิทานชาดก เป็นที่ชื่นชอบและนิยมมากสำหรับ

<sup>๔๒</sup> สัมภาษณ์ นายอนุชิต ผาพัง, กำนันตำบลหาดคำ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย, วันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๑.

ผู้สูงอายุ พระสงฆ์ที่จะทำหน้าที่แสดงธรรมนั้นนิยมนิมนต์พระสงฆ์จำนวน ๑-๓ รูป ส่วนสถานที่สำหรับต้อนรับผู้มาร่วมพิธีก็นำโต๊ะเก้าอี้มาวางตั้งไว้เป็นจุดๆ เป็นแถวให้เพียงพอแก่ผู้ที่จะมาร่วมพิธี นอกจากนั้นอาจใช้ปะรำพิธีหรือใต้ถุนบ้าน หรือ บางส่วนของบ้านชั้นบน เป็นที่ต้อนรับก็ได้

**ด.การเตรียมอาหาร** ได้แก่ วั ว หมู ไก่ ปลา ผักต่างๆและเครื่องปรุง สิ่งที่จะต้องเตรียมหาไว้แต่เนิ่นๆ อาจจะมีประมาณ ๗-๑๕ วัน ก่อนถึงวันทำบุญ ก็คือ วั เจ้าภาพจะซื้อหมูเลี้ยงไว้ และจะทำการฆ่าในตอนเช้า มืด ของวันประกอบพิธีกรรมแล้วนำส่วนต่างๆที่ต้องการไปประกอบเป็นอาหาร สำหรับถวายพระสงฆ์ สำหรับต้อนรับผู้มาร่วมพิธี นอกจากนี้เนื้อวัซึ่งนับเป็นอาหารหลักในการทำบุญของชาวอีสานทั่วไปแล้ว ยังมีเนื้อหมู เนื้อไก่ ปลา สามารถนำมาประกอบอาหารประเภทต้ม แกง ผัด ทอด เสริมอาหารที่ทำจากเนื้อวั สวนผักต่างๆ ผลไม้รวมทั้งเครื่องปรุง เช่น พริก ปั่น ข้าวคั่วป่น มะนาว ปลาร้า เป็นต้น สามารถจัดหาได้ก่อนวันประกอบพิธี ๑ วัน

การเตรียมอาหารที่กล่าวมาแล้วนั้น สิ่งที่จะต้องเตรียมเพิ่มเติม ไว้ก่อนวันประกอบพิธีได้แก่ ข้าวต้มมัด ขนมจีบ เจ้าภาพจะของแรงชาวพุทธในชุมชนที่เป็นผู้หญิง และญาติสนิทให้มาช่วยกันทำในจำนวนมา ประมาณ ๒-๓ หาบตะกร้า ข้าวต้มมัด และจะทำสำหรับแจกญาติพี่น้องและชาวพุทธในชุมชนที่มาช่วยงานและผู้มาร่วมทำบุญ ส่วนขนมจีบ และอาหารที่ชาวอีสานชอบรับประทานมาก ทั้งยังเป็นอาหารที่สามารถลดค่าใช้จ่ายของอาหารได้ ชาวพุทธในชุมชนทั่วไปสามารถทำได้เองหากทำจำนวนมาก เช่น จัดงานทำบุญแจกข้าวดังกล่าว เจ้าภาพจะขอแรงชาวพุทธในชุมชน ๓-๑๐ คน ช่วยทำ หากไม่ทำเอง ก็สามารถสั่งซื้อจากแหล่งที่ผลิตขายเป็นประจำทุกวัน

**ด.การเตรียมภาชนะสำหรับใส่อาหารและเครื่องต้ม** ได้แก่ ถ้วย จาน ชาม ช้อน หม้อ กระทะ แล้วน้ำ เป็นต้น ภาชนะดังกล่าวนี้เจ้าภาพจัดเตรียมไว้ให้พร้อม ก่อนวันประกอบพิธี ประมาณ ๑-๒ วัน ซึ่งจะต้องจัดเตรียมไว้เป็นจำนวนมาก เพื่อให้เพียงพอแก่ผู้ที่มาร่วมพิธีการจัดเตรียมภาชนะสำหรับใส่อาหาร และเครื่องต้ม จะยืม หรือเช่าจกวันในชุมชนในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ ส่วนราคาทางวัดจะกำหนดราคาที่เหมาะสมเอาไว้

**ด.การเตรียมเครื่องต้มต่างๆ** ได้แก่ เหล้าขาว เหล้าแดง เบียร์ น้ำอัดลม ซึ่งมีขายตามร้านค้าในตลาด นอกจากนั้นก็ยังมีเหล้าโท ชาวพุทธในชุมชนเรียกกันว่า เหล้าสาโท ทำจากการหมักข้าวเหนียวสุก ผสมกับแป้งเหล้า หมักใส่ไหไว้ประมาณ ๓-๔ วัน ก็สามารถนำออกมาดื่มได้ จะดื่มเฉพาะในวงศญาติสนิท และชาวพุทธในชุมชนผู้มาช่วยงานเท่านั้น เนื่องตกเจ้าภาพ จะทำปริมาณ น้อย ไม่ใช่สำหรับเลี้ยงรับแขกหรือทั่วไปเหมือนอดีต ปัจจุบัน ไม่นิยมทำเพราะเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมาย

**การเตรียมเครื่องไทยทาน** ได้แก่ เครื่องบังสุกุล เตรียมกองบวชการทำปราสาทผึ้ง เตรียมเครื่องใช้เครื่องนุ่งห่ม<sup>๔๓</sup> ดำเนินการดังนี้

**เครื่องบังสุกุล** เป็นหน้าที่ของเจ้าภาพฝ่ายหญิง และชาวพุทธในชุมชน ที่มาช่วยงานร่วมกันห่อหรือจัดในตอนเช้าของวันประกอบพิธีกรรม ภายในห่อผ้าบังสุกุล หรือถึงบรรจุเครื่องบังสุกุลนั้นประกอบด้วยธูป เทียน

<sup>๔๓</sup> สัมภาษณ์ คุณพ่อคมสัน ต๊ะปะชัยโย, (หมอสุนทรขวัญ-มรรคทายก)บ้านฝ้าย ตำบลหาดคำ, วันที่ ๑ พฤษภาคม

ข้าวสาร อาหารแห้ง อาหารกระป๋อง ยาสีฟัน แปรงสีฟัน สบู่ ผงซักฟอก ไม้ขีดไฟ เป็นต้น เมื่อจัดหาสิ่งของครบตามต้องการแล้ว ห่อด้วยผ้าห่มพื้นบาน หรือผ้าด้ายดิบ ซึ่งมีขนาดความยาวประมาณ ๒-๓ เมตร ปลายผ้าพันและปิดด้วยฝ้าย นอกจากนี้ยังมีเครื่องใช้ที่จำเป็น และสำคัญควรมีเก็บไว้ในวัดอีก เช่น กลอง ฆ้อง ระฆัง ธรรมมาสน์ ตู้เย็น พัดลม ตู้เก็บหนังสือ พระไตรปิฎก ถ้วยชาม เป็นต้น สิ่งของดังกล่าวนี้เจ้าภาพจะจัดหา มาอุทิศหรือไม่ก็ได้ เพราะเป็นสิ่งของที่มีราคาแพง และสิ่งของบางอย่างต้องสั่งให้ช่างทำขึ้นเป็นพิเศษ หรืออาจเป็นการสั่งจองจึงจะได้มา

**เตรียมกองบวชหรือเครื่องบริวาร** ประเพณีทำบุญแจกข้าว ของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ นิยมอุปสมบทลูกหลานควบคู่ไปด้วย เนื่องจากมีความเชื่อว่า หากได้อุปสมบทลูกหลานในวันทำบุญแจกข้าว แล้วผู้ตายจะได้รับส่วนบุญส่วนกุศลมากยิ่งขึ้น จะค้าชูดวงวิญญาณ ของผู้ตายให้ได้ไปอยู่ในภานที่ดี นั่นคือ สวรรค์ ดังนั้น เจ้าภาพจะต้องเตรียมกองบวชได้เพื่ออุปสมบทลูกหลาน ประกอบด้วย ฟ້านุ่นผ้าห่ม ผ้าสังฆาฏิ บาตร มีดโกน เข็ม ประคตเอว ผ้ากรองน้ำ บริวารนอกมี ที่นอน เสื่อ หมอน ร่ม รองเท้า พัด บาตร ปิ่นโต เป็นต้น ผ้าไตร บาตร พัด ที่นอน เสื่อ หมอน ดอกไม้ประดิษฐ์ เป็นต้น สิ่งดังกล่าวนี้จัดหาได้ โดยการซื้อและการทำเองด้วย ขอแรงให้ชาวพุทธในชุมชน ช่วยทำสิ่งที่เจ้าภาพจัดทำเอง เช่น ที่นอน หมอน ผ้าห่ม ดอกไม้

**การทำปราสาทผึ้ง** เป็นหน้าที่ของเจ้าภาพฝ่ายชายที่จะต้อง จัดทำโดยจะทำในวันเตรียมงานคือก่อนวันรวมหรือวันประกอบพิธีลักษณะปราสาทผึ้งได้ เช่น ชั้นวางของ นำมาตกแต่งเพิ่มเติมโดยการมุงหลังคาด้วยกระดาศสีหรือใช้ธูปบตรเย็บต่อกันมุงส่วนหลังคาก็จะได้ปราสาทผึ้งซึ่งมีลักษณะเหมือนบ้าน อีกลักษณะหนึ่งก็คือ จัดทำขึ้นเองด้วยวัสดุ ที่หาได้ง่ายในท้องถิ่นโดยใช้ไม้ไผ่ผ่าซีกเล็กๆทำเป็นโครงรูปทรงของบ้านมีหลังคานำมกระดาศสีติดด้านนอก ก็จะได้บ้านจำลอง ส่วนฐานใช้ไม้ไผ่ยาวประมาณ ๑ เมตร หรือ ๑.๕๐ เมตร จำนวน ๒ ท่อน เป็นฐานรองรับบ้าน เมื่อเสร็จแล้วนำไปวางไว้บนชานยุงข้าว

**เตรียมเครื่องใช้เครื่องนุ่งห่ม** เครื่องใช้เครื่องนุ่งห่มที่จัดเตรียมเพื่ออุทิศให้ผู้ตายเป็นหน้าที่ของเจ้าภาพฝ่ายหญิงที่จะต้องจัดหาเครื่องใช้ต่างๆเช่น ที่นอน หมอน ผ้าห่ม ผ้าเช็ดตัว ถ้าหากผู้ตายเป็นชายเครื่องนุ่งห่มได้แก่ กางเกง เสื้อผ้า ขาวม้า หากเป็นหญิง ก็มีเครื่องนุ่งห่มของผู้หญิง ได้แก่ ผ้าถุง เสื้อ ซึ่งเก็บ ไว้ที่ปราสาทผึ้ง หากเครื่องใช้มีขนาดใหญ่ ไม่สามารถวางไว้ในปราสาทผึ้ง ได้ก็จะวางไว้ข้างๆ ปราสาทผึ้ง

การเตรียมนิมนต์ พระสงฆ์มาประกอบพิธีกรรมทางศาสนา วันประกอบพิธีซึ่งชาวพุทธในชุมชนเรียกว่า วันรวม เป็นหน้าที่ของเจ้าภาพฝ่ายชายที่จะต้องไปนิมนต์พระสงฆ์เพื่อมาเจริญพระพุทธมนต์ และประกอบพิธีกรรมอื่นๆ การไปนิมนต์พระสงฆ์ นั้นต้องนำ จัน ๕ ซึ่งประกอบด้วยดอกไม้ ๕ คู่ เทียนเล็กสีเหลือง ๕ คู่ ไปนิมนต์โดยผู้ที่ทำหน้าที่นิมนต์พระสงฆ์จะแจ้งจุดประสงค์ของการนิมนต์ให้พระสงฆ์ทราบพร้อมทั้งบอกสถานที่ วัน เวลา ให้ท่านทราบ พระสงฆ์รับขัน ๕ ก็หมายความว่า ได้นิมนต์ เสร็จเรียบร้อย

**การจัดเตรียมเครื่องเช่น พาเวน** ที่ต้องเตรียมได้แก่ อาหาร ภาชนะใส่อาหาร หมากพลู บุหรี่ เทียน<sup>๔๔</sup> ดำเนินการดังนี้

<sup>๔๔</sup> สัมภาษณ์ คุณพ่อทับ คำอินทร์,ชาวบ้านได้ธาตุ ตำบลหาดคำ,วันที่ ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

**การเตรียมอาหารและภาชนะใส่อาหาร** เป็นหน้าที่ของลูกหรือญาติสนิทของผู้ตายคนใดคนหนึ่ง โดยจัดเตรียมในตอนเช้า ของวันประกอบพิธี ขณะที่พระสงฆ์กำลังประกอบพิธีทางศาสนา และจัดเตรียมอีกครั้งหนึ่งในตอนเช้าของวันที่ ๓ ของกาทำบุญซึ่งเป็นวันบรรจุอัฐิ โดยจัดเตรียมหลังจากเสร็จพิธีทางศาสนาแล้ว ก่อนจะนำอัฐิบรรจุไว้ในธาตุ อาหารที่จะนำไปเลี้ยงผีได้แก่ อาหารที่ประกอบขึ้นเพื่อถวาย พระสงฆ์และต้อนรับผู้มาร่วมพิธีซึ่งตักแบ่งไว้ต่างหาก เช่น ลาบ ก้อย แกงร้อน ของหวาน ข้าวเหนียว เป็นต้น ส่วนการจัดเตรียมภาชนะใส่อาหาร ต้องนำไปตองกล้วยสดมาเย็บเป็นกระทง ๔ มุม จำนวน ๔ ใบ หรือถ้วยขนาดเล็ก จำนวน ๔ ใบ สำหรับใส่อาหาร ๔ อย่าง ที่เตรียมไว้แล้วและมีกระดิ่ง หรือถาดรองอีกครั้ง ส่วนน้ำดื่มใช้ขันน้ำใบเล็ก หรือแก้วน้ำใส่น้ำดื่มวางไว้ตรงกลางถาด หรือกระดิ่ง

**การจัดเตรียมหมากพลู** บุหรี่ ฝ้ายหญิง จะต้องจัดหาสาย พันบ้านมาฆวนเป็นยาสูบ โดยใช้ใบตองกล้วยแห้ง ตัดเป็นแผ่นสี่เหลี่ยม มวน ผูกด้วย ด้ายหรือเส้นไหม จากรังไหมให้แน่น และจัดหมากพลู เป็นคำๆ เท่ากับจำนวนยาสูบ คืออย่างละ ๓ วัน จัดใส่จานรวมกัน

**การจัดเตรียมเทียน** หมายถึง เทียนไข สีเหลืองเล็ก ๑ เล่ม เตรียมไว้เพื่อใช้จุดขณะจัดสำรับมาเลี้ยงผี

**การเตรียมมหรสพ** มหรสพเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องจัดหา สำหรับประเพณีทำบุญแจกข้าว ของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ เพราะถือว่า เป็นกำลังใจแก่ผู้มาช่วยงาน และชาวพุทธในชุมชน เป็นหน้าเป็นตาของเจ้าภาพ ที่มีความสามารถจัดหามหรสพ มาเป็นสมโภช ได้ซึ่งบ่งบอกถึงฐานะของเจ้าภาพ มหรสพที่ชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำและชุมชนในเขตเทศบาลตำบลหาดคำใกล้เคียงนิยมชมชอบมากได้ แก่ หมอลำ ภาพยนตร์ การจัดหาหรือว่าจ้างประเภทยามหรสพ มี ๓ ลักษณะ คือ ผู้ตายเคยพูดได้สั่งลูกหลานไว้ก่อนสิ้นว่า ตัวเองต้องการมหรสพ อะไรมาสมโภชเวลาทำบุญแจกข้าว ซึ่งจะเป็นมหรสพประเภทที่ผู้ตายชอบมากและผู้ตายได้ดู ดมหรสพนั้นด้วย อีกลักษณะหนึ่งคือว่าจ้างตามความพอใจความต้องการของเจ้าภาพ และลักษณะสุดท้ายคือว่าจ้างตามคำเรียกร้องตามความนิยมของชาวพุทธในชุมชน ในขณะนั้นว่า อยากรู มหรสพประเภทใด เจ้าภาพก็จะว่า จ้างมหรสพนั้น มาสมโภช

**การจัดหาหรือว่าจ้างมหรสพมาสมโภชนั้น** เจ้าภาพจะว่าจ้าง หลังจากที่ได้ปรึกษาหารือและตกลงกันเรียบร้อยแล้วในวงศญาติว่าต้องการมหรสพ ประเภทใด ในราคาเท่าใด ในบางรายมหรสพจะตัวกำหนดวันทำบุญเพื่อห้วงกันปัญหาเจ้าภาพจึงต้องไปว่าจ้างมหรสพไว้ล่วงหน้าก่อนวันทำบุญเป็นเวลานานหลายเดือน

**การจัดเตรียมพลู ดอกไม้ไฟ** ในตอนกลางคืนนอกจากมหรสพ ที่เจ้าภาพจัดหามาสมโภชงานแล้วอีกส่วนหนึ่งเจ้าภาพส่วนมากต้องจัดหาคือ พลู และดอกไม้ไฟ เมื่อก่อนการทำพลู และดอกไม้ไฟนั้น ชาวพุทธในชุมชนจะช่วยกันทำที่บ้านเจ้าภาพในลักษณะพึ่งพาอาศัยกัน ซึ่งต้องเวลาทำเป็นวันหรือ ๒ วัน จึงเสร็จ แต่ปัจจุบันนี้พลู และดอกไม้ไฟมีขายตามร้านค้าในตลาด เจ้าภาพ จะซื้อมาจุดแทน สำหรับผู้ที่มีทุนทรัพย์ มาก ประกอบกับความเชื่อในเรื่องการจุดพลู และดอกไม้ไฟ สำหรับผู้ที่มีทุนทรัพย์มากประกอบกับมีความเชื่อในเรื่องการจุดพลู และดอกไม้ไฟ ว่า เป็นการบอกกล่าวเทวดาให้รับรู้ถึงกรทำบุญ และช่วยรับดวงวิญญาณ ของญาติ ผู้เป็นที่รัก และเคารพไปสู่คติ นอกจากนั้นยังเป็นการเพิ่มแสง เสียงในงานให้ คึกคัก เพิ่มขึ้นดังนั้น จึงว่าจ้างช่างผู้มีความชำนาญในการทำพลู และดอกไม้ไฟ ในชุมชนในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ มาทำเพื่อจะได้จุดตามความเชื่อดังกล่าวนี้ การจุดพลู และดอกไม้ไฟ จะจุดในขณะที่มหรสพกำลังแสดง

**ขั้นตอนดำเนินการ** การทำบุญแจกข้าวจะใช้เวลาในการดำเนินการทั้งหมด ๓ วัน คือวันแรกเป็นวันเตรียมความพร้อมเกี่ยวกับสถานที่ อาหาร รวมทั้งเตรียมตัวผู้ที่จะอุปสมบทด้วย วันที่สอง เป็นวันรวมหรือวันประกอบพิธีกรรมต่างๆ และวันที่สามเป็นวันบรรจุอัฐิไว้ในธาตุ<sup>๔๕</sup> โดยแต่ละวันมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

**วันเตรียมงาน** เป็นวันแรกของการทำบุญแจกข้าวในวันนี้ เจ้าภาพทั้งหลายละหุญพร้อมกับชาวพุทธในชุมชนอีกส่วนหนึ่งที่มาช่วยงาน ต่างก็ทำงานในหน้าที่ตนรับผิดชอบ ฝ่ายชายก็ดำเนินการสร้างปะรำพิธีและจัดสถานที่ให้เสร็จเรียบร้อย พร้อมทั้งจะใช้งานได้ นอกจากนั้นก็ทำปราสาทผึ้งส่วนฝ่ายหญิงดำเนินการด้านอาหาร เพื่อเลี้ยงชาวพุทธในชุมชนท่าช่วยงานห่อข้าวต้มมัด ทำขนมจีน ตั้งกองบวช เวลาประมาณเที่ยงเมทำพิธีเตรียมตัวนาค นาค หมายถึง ชายที่มีอายุ ๒๐ ปีบริบูรณ์ ขึ้นไป มีความต้องการที่จะอุปสมบท เป็นพระสงฆ์ โดยมีขั้นตอนดังนี้

**การโกนผม** ผู้ที่จะอุปสมบทจะต้องปลงผม หนวด เครา คิ้วให้เกลี้ยง โดยเฉพาะผม พ่อแม่ จะเป็นผู้ตัดก่อนญาติคนอื่น ซึ่งจะใช้กรรไกร หรือมีดตัดผมออกเพียงเล็กน้อย เท่านั้น ต่อจากนั้นญาติผู้ใหญ่ก็ตัดผมจนครบทุกคน ส่วนผลที่เหลือใครก็ได้ทำหน้าที่ตัดแลโกนต่อจนหมด หลังจากปลงผมเสร็จแล้ว ก็ชำระร่างกายให้สะอาดเปลี่ยนเครื่องแต่งตัวใหม่ เป็นใช้สำหรับนาคใส่พร้อมที่จะเข้าพิธีต่อไป

**การแห่ นาค** บรรดาญาติที่ร่วมกันทำบุญแจกข้าว และอุปสมบท พร้อมด้วยชาวพุทธในชุมชน ที่มาช่วยทำบุญต่างก็พร้อมใจกันมาร่วมขบวนแห่ นาคด้วยความยินดี และสนุกสนานการแห่ นาคนั้นจะใช้คานหามชาวพุทธในชุมชนเรียกว่า ตะเหลียง ซึ่งทำมาจากไม้ไผ่มีคาน ๒ คาน ยาวประมาณ ท่อนละ ๒ เมตร ตรงกลางจะทำเป็นที่สำหรับนั่งได้ หามโยชายนุ่มในชุมชนในเขตเทศบาลตำบลหาดคำผลัดเปลี่ยนกันหรือ หากมีรถร่วมขบวน นาคอาจจะนั่งบนรถ แทนการแบกหามก็ได้ ขบวนแห่จะเดินไปตามถนนรอบชุมชนในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ

การสู่ขวัญนาค เพื่อขบวนแห่กลับมาถึงบ้านแล้ว ขั้นตอนต่อไปคือ พิธีสู่ขวัญนา โดยจะมีหมอสุมมาทำพิธีสู่ขวัญนาคให้ เสร็จแล้ว เจ้าภาพรวมทั้งญาติ ๆ และชาวพุทธในชุมชน จะผูกข้อมือ เพื่อเป็นกำลังใจกับการที่จะเข้าไปเปลี่ยนแนวทางการดำเนินชีวิตแบบใหม่ชั่วคราว

เมื่อเสร็จพิธี เตรียมตัวนาค เพื่อให้พร้อมกับการอุปสมบทในตอนเช้ามีดของวันประกอบพิธี ดังกล่าวแล้วนั้นในตอนเย็นจะมีพิธีสวดมนต์เย็นก็เมื่อว่า สิ้นสุดขั้นตอนดำเนินการในวันแรก

**วันรวม** เป็นวันประกอบพิธีกรรม วันรวมเป็นวันที่ ๒ ของการดำเนินงานทำบุญแจกข้าวถือว่า เป็นวันสำคัญที่สุดในจำนวน ๓ วันของการประกอบพิธีที่เป็นดังนี้ เพราะขั้นตอนของพิธีกรรม มีขึ้นวันรวมนี้เรียกว่า ได้ว่า ตลอดวันตั้งแต่วันเช้าจนกระทั่งสว่างของวันใด กล่าวคือพิธีกรรมที่จะต้องดำเนินการได้ พิธีอุปสมบท พิธีถวายภัตตาหารเช้า พิธีต้อนรับผู้มาร่วมพิธี พิธีถวายภัตตาหารเพล พิธีสงฆ์อัฐิ พิธีแสดงธรรมเทศนา พิธีเจริญพระพุทธรูปมนต์ เย็น มหรัสพสมโภช การจุดพลุ และดอกไม้ไฟ<sup>๔๖</sup> แต่ละขั้นตอน ของการประกอบพิธีมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

<sup>๔๕</sup> สัมภาษณ์ คุณแม่สุวัจน์ บุบผาสังข์, ชาวบ้านสามัคคี ตำบลหาดคำ, วันที่ ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

<sup>๔๖</sup> สัมภาษณ์ นายอภิศักดิ์ ศิลปะเจริญ, ไวยาวัจกรวัดวาสุกรรมณีท่า ตำบลหาดคำ, วันที่ ๑๘ เมษายน ๒๕๖๑.

**พิธีอุปสมบท** หลังจากที่ได้เตรียมตัวนาคซึ่งผ่านขั้นตอนพิธีกรรมต่างๆเรียบร้อยแล้ว ในวันแรกนั้น ในตอนเช้ามีตประมาณ ๐๔.๐๐ นาฬิกา

บรรดาญาติพี่น้อง พร้อมทั้ง ชาวพุทธในชุมชนที่มาความประสงค์จะเข้าร่วมพิธีอุปสมบท จะนำนาคไปยังวัด เมื่อมาถึงก็จัดขบวนเดินรอบอุโบสถ ๓ รอบแล้วเข้าไปภายในอุโบสถ เพื่อทำพิธีการอุโบสถ ของนาคนั้นจะเข้าโดยการชื่คอญาติผู้ชายคนใดคนหนึ่ง สาเหตุที่ทำเช่นนี้ก็เพราะเกรงว่า นาคซึ่งถือว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จะกระทำในสิ่งอันเป็นบาป โดยเฉพาะการทำลายชีวิตของผู้อื่น ถึงแม้จะเป็นชีวิตของสัตว์ เล็กๆ เช่นแมลงต่าง ๆ ก็ยังเชื่อว่า เป็นบาป ดังนั้น การเข้าอุโบสถ เพื่อประกอบพิธีอุปสมบทโดยการชื่คอญาติ ผู้ชายจึงถือว่าเป็นประเพณี ปฏิบัติสืบต่อกันมา ก่อนจะเข้าสู่พิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ภายในอุโบสถนั้นคณะสงฆ์และพระอุปัชฌาย์ที่จะทำพิธีอุปสมบทรออยู่ภายในเรียบร้อยแล้ว การประกอบพิธีกรรมนี้ใช้เวลาปรมาณ ๒ ชั่วโมง ก็เสร็จพิธี บรรดาญาติโยมก็จะนำพระใหม่ กลับบ้านเจ้าภาพ หรือเจ้าภาพบางท่านอาจจะให้พระใหญ่อยู่ที่วัดก่อน เวลาประมาณ ๑๑๐๐ นาฬิกา จึงร่วมกับพระสงฆ์ที่ได้รับนิมนต์ไปประกอบพิธีกรรมที่บ้านเจ้าภาพ

**พิธีถวายภัตตาหารเช้า** เจ้าภาพกลับจากพิธีอุปสมบทแล้ว ส่วนหนึ่งจะต้องรับแขกหรือผู้มาร่วมพิธีทำบุญส่วนหนึ่งจะนำอาหารไปถวายพระสงฆ์ ที่วัด เนื่องจากในตอนเช้า ไม่มีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาที่บ้านเจ้าภาพ เจ้าภาพจึงจัดสำรับอาหารไปถวายพระสงฆ์ที่วัด และหากเจ้าภาพท่านใดนำพระใหม่ กลับบ้านเจ้าภาพก็จะจัดสำรับอาหารถวายพระใหม่ การที่มีลูกหลาน อุปสมบทเป็นพระมานั่งร่วมประกอบพิธีในวันรวมนี้เชื่อว่า ผู้ตายมีความปีติยินดีถือ เป็นอานิสงส์ แรกกแก่ผู้ตายและพระใหม่รวมทั้งเจ้าภาพด้วย

**พิธีต้อนรับผู้มาร่วมพิธี** ตอนเช้า ประมาณ ๗.๐๐ นาฬิกา ชาวพุทธในชุมชนและแขกหรือที่เจ้าภาพได้เชิญมาร่วมพิธีทำบุญ ก็เริ่มทยอยมา บานก็นำข้าวสาร หมอน ดอกไม้ ธูปเทียน เงิน มาร่วมทำบุญด้วย เจ้าภาพจะจัดโต๊ะรับบริจาคไว้ จากนั้นเจ้าภาพ ก็นำอาหารคาวหวาน พร้อมเครื่องต้มมาเลี้ยงต้อนรับ บางคนที่จัดอาหารใส่ห่อ ปิ่นโต กลับบ้านด้วย การต้อนรับผู้มาร่วมพิธีจะอยู่ตลอดวัน

**พิธีถวายภัตตาหาร เพล** เวลาประมาณ ๑๐.๓๐ นาฬิกา พระสงฆ์มาถึงบ้านเจ้าภาพ เมื่อพระสงฆ์รวมทั้งพระใหม่ เข้านั่งอาสนะ เจ้าภาพพร้อมทั้ง ผู้มาร่วมพิธีเข้านั่งในประรำพิธี พิธีทางศาสนา ก็เริ่มขึ้นโดยเริ่มจาก เจ้าภาพ จุดธูปเทียน บูชาพระ มรรคทายกกล่าวคำอาราธนา ต่างๆ คือคำบูชาดอกไม้ คำไหว้พระ คำอาราธนาศีล(กาย เสาสามา.๒๕๓๖.สัมภาษณ์) มีดังนี้

คำบูชาดอกไม้ อมินา สักกาเรนะ ตังพุทธัง อภิปุชยามะ  
อมินา สักกาเรนะ ตังธัมมัง อภิปุชยามะ  
อมินา สักกาเรนะ ตังสังฆัง อภิปุชยามะ

**คำไหว้พระ**

อะระหัง สัมมาสัมพุทธะคะวา พุทธังคะวะวันตัง อภิวาเทมิ.  
สวากขาโต ะคะวะตา ธัมโม ะมัง นะมัสสามิ  
สุปะฏิปันโน ะคะวะโต สวากะสังโฆ สังฆัง นะมามิ

**คำอาราธนาศีล**

มะยัง ภันเต วิสุง วิสุง รักขณัตถายะ ติสะระเณนะ สะหะ ปญจะ สีลานิ ยาจามะ

ทุติยัมปิ มะยัง ภันเต วิสุง วิสุง รักขณัตถายะ ติสระเถนะ สะหะ ปัญจะ สีลานิ  
ยาจามะ

ตะติยัมปิ มะยัง ภันเต วิสุง วิสุง รักขณัตถายะ ติสระเถนะ สะหะ ปัญจะ สีลานิ  
ยาจามะ<sup>๔๗</sup>

เมื่อกล่าวคำบูชาดอกไม้จบแล้วมรรคนายกก็กล่าวคำไหว้พระและอาราธนาศีล จากนั้นพระสงฆ์ให้ศีล  
เมื่อพระสงฆ์ให้ศีลจบเรียบร้อยแล้ว เจ้าภาพ ก็นำสำรับมาถวายพระสงฆ์ เจ้าภาพยกสำรับอาหารไว้ก่อน แล้ว  
กล่าวคำ ถวายอาหารตามมรรคนายก ดังนี้

อิมานิ มะยัง ภันเต ภัตตานิ สะประริวารานิ ภิกขุสังฆัสสะ โอนเณชะยามะ สาธุ โน ภันเต ภิกขุสังโฆ  
ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวาย ภัตตาหาร กับทั้งของที่ เป็นบริวารทั้งหลาย  
เหล่านี้แก่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับภัตตาหาร กับทั้งของที่ เป็นบริวารของข้าพเจ้าทั้งหลาย  
เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนานเทอญ.<sup>๔๘</sup>

เมื่อกล่าวคำถวายจบก็ยกสำรับอาหารถวายพระสงฆ์ พระสงฆ์ฉันภัตตาหาร ในช่วงนี้เจ้าภาพและ  
บรรดาผู้มาร่วมพิธีนั่งสนทนา เพื่อรอเวลาที่จะดำเนินขั้นตอน ต่อไป หลังจากพระสงฆ์ฉันอาหารเสร็จเรียบร้อยแล้ว  
เจ้าภาพยกสำรับอาหารจากพระสงฆ์ลงมาเลี้ยงชาวพุทธในชุมชนผู้มาร่วมพิธี เรียกว่า รับเศษอาหารพระการ  
รับประทานอาหารที่เหลือจากพระสงฆ์ ฉะนั้น เชื่อว่า ประปราศจากโรคภัย สุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง

**พิธีสงฆ์** หลังจากเลี้ยงอาหารกลางวันชาวพุทธในชุมชนเสร็จเรียบร้อยแล้ว เจ้าภาพก็จะทำพิธีขอ  
ขมาตวงวิญญานของผู้ตายโดยนำโกศอัฐิ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แทน ผู้ตายพร้อมทั้งนำอบน้ำหอมที่จัดเตรียมไว้  
เรียบร้อยแล้ววางไว้ตรงหน้าพระสงฆ์ที่จะทำพิธีเจ้าภาพจัดชั้น ๕ ประกอบด้วย ดอกไม้ ๕ คู่ เทยอย่างละ ๕ คู่  
จุดธูป ๑ ดอก กล่าวคำขอขมาตามมรรคาก <sup>๔๙</sup> ดังนี้

ปีตะวาร หรือ มารตา ปะมากานะ ทะวาระตเณนะ ทะตัง สัมมา อะปะราธัง ชะมะละถุ โน  
ภันเต

เมื่อกล่าวจบ เจ้าภาพอธิษฐาน พระสงฆ์ทุกรูปสรรงอัฐิตามลำดับ เจ้าภาพ สรรงอัฐิ จนครบทุกคน  
พระสงฆ์บังสุกุล อัฐิโดยเจ้าภาพจะโยงสายสิญจน์ จากปราสาทผึ้ง มีโกศอัฐิตั้งอยู่ไปยังพระสงฆ์ทุกรูปพระสงฆ์  
บังสุกุลจบ เจ้าภาพถวายห่อผ้าบังสุกุล และจุดปัจจัยแก่พระสงฆ์ พระสงฆ์ให้พร(สวดยะถา สัพพี) เจ้าภาพ  
กรวดน้ำอธิษฐาน ถึงผู้ตาย ดังนี้ “ บัดนี้ เอยชื่อตัวเอง ...ได้ทำบุญอุทิศหา เอยชื่อผู้ตาย...ให้มารับผลบุญ  
ทั้งหลาย ที่ ลูก,เมีย...ได้ทำไปให้แล้วเมื่อได้รับแล้ว ให้มีความสุข ความเจริญ หมดทุกข์หมดเข็ญ ได้ไปเดในที่ดี  
มีศรีสุข ขึ้นสวรรค์นิพพาน หากลูกเมีย...ได้ทำการสิ่งใดอันไม่เหมาะสม ขอโหสิกรรม ด้วย.”<sup>๕๐</sup>

เมื่อพระสงฆ์ บังสุกุลอัฐิและให้พรเสร็จเรียบร้อยแล้ว พระสงฆ์อาจจะกลับวัดหรืออยู่ร่วมฟังการแสดง  
ธรรมเทศนา ของพระสงฆ์ ที่รับหน้าที่แสดงธรรมเทศนา ต่อก็ได้ ซึ่งในปัจจุบันนี้ พระสงฆ์ จะอยู่ร่วมฟังการ

<sup>๔๗</sup> สัมภาษณ์ นายสาคร ทองเพชร, ปรากฏ์ชาวบ้านดอนสวรรค์ ตำบลหาดคำ, วันที่ ๑๘ เมษายน ๒๕๖๑.

<sup>๔๘</sup> สัมภาษณ์ ร.ต.ต.ยุทธศักดิ์ อินทะวิมาน, วยาวัจกรวัดท่าสายทอง ตำบลหาดคำ, วันที่ ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๑.

<sup>๔๙</sup> สัมภาษณ์ นายทับ คำอินทร์, ปรากฏ์ชาวบ้านหาดคำ, ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๑.

<sup>๕๐</sup> สัมภาษณ์ พระครูปริยัติธรรมานุกิจ, เจ้าอาวาสวัดบ้านบอนทุ่ง, วันที่ ๑๘ เมษายน ๒๕๖๑.

แสดงธรรมเทศนา เพราะหลังกาที่การแสดงธรรมเทศนาจบแล้ว พระสงฆ์ก็จะทำพิธีเจริญพระพุทธมนต์ เย็น อันเป็นขั้นตอนสุดท้าย

**การแสดงธรรมเทศนา** เสร็จจากขั้นตอนการสรองอัฐิ พระสงฆ์ รูปที่รับนิมนต์ จากเจ้าภาพมาแสดงธรรมเทศนา จะขึ้นนั่งบนธรรมาสน์ ซึ่งได้จัดไว้ ภายในประรำพิธีเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ก่อนที่พระสงฆ์จะแสดงธรรมเทศนา มรรคนายก จะป่าว สังเค หมายถึงอัญเชิญเทวดาให้รับทราบและลงมายังสถานที่ทำพิธีกรรม เพื่อเป็นสักขีพยานในการทำบุญแจกข้าว จากนั้นพระสงฆ์ ก็เริ่มแสดงธรรมเทศนา โดยมากชาวพุทธในชุมชนนิยมนิมนต์พระสงฆ์ จำนวน ๑-๓ รูป เรียกว่า เทศน์ ๑ ธรรมาสน์ ๒ ธรรมาสน์ หรือ ๓ ธรรมาสน์ ตามจำนวนพระสงฆ์ การแสดงธรรมจะเมจากการเทศน์ฉลองอัฐิ เรื่องเทศน์เป็นเรื่องเกี่ยวกับการทำบุญกุศล ความกตัญญู และอาจะเทศน์หกกษัตริย์ เรื่องพระเวสสันดร ชาวพุทธในชุมชนที่มานั่งฟังการแสดงธรรมนั้น จะไม่จำกัดเพศและวัย แต่ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่มีอายุประมาณ ๔๐ ปี ขึ้นไป เวลาประมาณ ๑๖.๓๐ นาฬิกา การแสดงธรรมเทศนาก็สิ้นสุด เจ้าภาพถวายภัณฑ์เทศน์ แต่พระสงฆ์ พระสงฆ์ให้พร<sup>๕๑</sup>

**การเจริญพระพุทธมนต์** เย็น เป็นขั้นตอนสุดท้าย ของพิธีกรรม ในตอนกลางวันหลังจากการแสดงธรรมเทศนาสิ้นสุดลง พระสงฆ์ ทุกรูปเทศน์ เจริญพระพุทธมนต์ เมื่อเทศน์จบพระสงฆ์กลับวัด

**มหรสพสมโภช(ถ้ามี)** พิธีกรรมทางศาสนาและการต้อนรับผู้มาร่วมทำบุญได้ เสร็จสิ้นลงแล้วหลังจากการเจริญพระพุทธมนต์เย็น ในตอนกลางคืนก็เป็นหน้าที่ ของมหรสพ ที่เจ้าภาพได้วางมาซึ่งอาจจะเป็นหมอลำกลอน หรือภาพยนตร์ อย่งใดอย่างหนึ่ง

หรือมีทั้ง ๒ ประเภท ชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ ตลอดจนชนชาวพุทธในชุมชนชุมชนในเขตเทศบาลตำบลหาดคำใกล้เคียง ที่ทราบข่าวและมีความชื่นชอบก็จะพากันเดินทางมาชมเป็นจำนวนมาก บางคนจะดูกระท้ง เล็กการแสดงก็มี

การจัดพลุและดอกไม้ไฟ ในขณะที่มหรสพกำลังแสดง ผู้ที่ได้รับหน้าที่ในการจุดพลุและดอกไม้ไฟ ก็จะเตรียมอุปกรณ์ต่างๆที่จะนำมาจุดไปยังบริเวณ ที่จะจุดซึ่งอยู่ไกลจากบริเวณ นั้นมากนัก ดอกไม้ไฟ เมื่อจุดจะมีลักษณะ เป็นลูกไฟ พุ่งแตกกระจายขึ้นสู่ท้องฟ้า เสียงไม่ดัง ไม่มีอันตราย แต่บางครั้งก็อาจจะทำให้การแสดงผลุดไฟไปชั่วขณะเพื่อให้ชาวพุทธในชุมชนได้รับชม ความงามของดอกไม้ไฟ ส่วนพลุ มีลักษณะ เป็นท่อนรูปทรงกระบอกค่อยข้างใหญ่ เมื่อจุดจะเกิดเสียงดังมากจนน่ากลัว และอาจมีอันตรายได้ ดังนั้นการจุดพลุจึงต้องนำไปจุดในบริเวณที่ไกลกลุ่มคนเพื่อความปลอดภัย และเสียงดังที่จะทำให้ตกใจหรือหวาดกลัว เมื่อการจุดพลุ และดอกไม้ไฟสิ้นสุดลงมหรสพ ก็แสดงต่อจนกระทั่งเวลาเลิกการแสดงหรือการแสดงสิ้นสุดลง เว้นบรรจ้อัฐิ วันบรรจ้อัฐิ เป็นวันสุดท้าย ของการทำบุญแจกข้าว ซึ่งวันนี้ จะป็นวันที่นำอัฐิของผู้ตายบรรจุ ไว้ในธาตุที่จัดเตรียมไว้เรียบร้อยแล้ว ก่อนจะนำอัฐิ มาบรรจุได้นั้นจะต้องทำพิธีกรรมต่างๆไปตรมขั้นตอนโดยลำดับส่วนสถานที่ที่ใช้ ดำเนินการมี ๒ แห่งคือ บ้านเจ้าภาพ และวัด<sup>๕๒</sup> ขั้นตอน ต่างๆ ที่จะต้องดำเนินการในแต่ละสถานที่มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

<sup>๕๑</sup> สัมภาษณ์ พระครูปริยัติธรรมานุกิจ, เจ้าอาวาสวัดบ้านบอนทุ่ง, วันที่ ๑๘ เมษายน ๒๕๖๑.

<sup>๕๒</sup> สัมภาษณ์ นายสุนทร ชาพิทักษ์,รองนายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลหาดคำ, วันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๑.



**บ้านเจ้าภาพ** เวลาประมาณ ๗.๐๐ น. พระสงฆ์มาบ้านเจ้าภาพ เพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนาอีกครั้งหนึ่ง เย้าภาพ มรรคนายกและชาวพุทธในชุมชน ที่มาช่วยงานไหว้พระ อาราธนาพระและรับศีล โดยมีมรรคนายกเป็นผู้กล่าวนำ พระสงฆ์ สวดพุทธชัยมงคลคาถาในช่วงนี้เจ้าภาพตักบาตร และจัดเครื่องเช่นหรือสำหรับอาหาร ไปเลี้ยงผี เมื่อพระสงฆ์สวดพุทธชัยมงคลคาถา จบเจ้าภาพนำอาหารมาถวายพระสงฆ์ มรรคนายกกล่าวคำถวาย พระสงฆ์ฉันอาหารเข้า เสร็จแล้ว ให้เจ้าภาพกรวดน้ำ พระสงฆ์กลับวัดเพื่อประกอบพิธีกรรมในขั้นตอนต่อไป ส่วนเจ้าภาพก็เลี้ยงอาหารเข้าผู้มาช่วยงานและญาติสนิท จากนั้นก็นำสิ่งของเครื่องไทยทานทั้งหลายไปวัดเพื่อประกอบพิธีต่อไป

**การจัดเครื่องเช่นหรือสำหรับอาหารเพื่อเลี้ยงผี (พาเวน) (ถ้ามี)** ลูกหลาน หรือญาติ สนิท ที่มีความคุ้นเคยกับผู้ตาย จะเป็นผู้จัดสำหรับ อาหารไปเลี้ยงผีที่ส่วนใดส่วนหนึ่งของบริเวณ บ้านอาจเป็นใต้ต้นไม้ หรือข้างๆ ยุงข้าว ก่อนจะวางสำหรับอาหารไว้ จะต้องจุดเทียน ตั้งไว้ ๑ เล่น ก่อนแล้ว จึงบอกกล่าวต่อดวงวิญญาณ ของผู้ตาย ให้รับรู้และเชิญมา รับประทานอาหารพร้อมกับรับส่วนบุญ การกล่าวจะต้องกล่าวออกเสียงให้ดัง<sup>๕๓</sup> คำกล่าวเชิญดวงวิญญาณ ผู้ตายมีดังนี้ อีหัง เม ญาติันัง โหนตุ สุขิตา โหนตุ ญาติะโย ขอคุณผลบุญส่วนนี้ จงสำเร็จแก่ปियชนคนที่เป็นที่รักข้าพเจ้าทั้งหลายมีเอ๋ยชื่อเจ้าภาพ พร้อมญาติ เป็นต้น ขอญาติทั้งหลายจงเป็นสุขๆ และในบัดนี้ ลูก,เมีย,ได้นำอาหารมาให้แล้ว ขอให้พ่อ ,แม่ มารับประทานอาหารด้วย”

ปัจจุบัน นี้คำกล่าวเชิญผีมารับประทาน อาหารและรับส่วนบุญนั้น จะกล่าวเชิญด้วยคำพูดอย่างไรก็ได้ตามความคิดของตนที่คิดว่า ดีและเหมาะสม ถูกหรือผิดจะไม่มีใครตำหนิ ซึ่งกันและกัน

วัด เจ้าภาพนำสิ่งของเครื่องไทยทาน ทั้งหมด มาทำพิธีบังสุกุล พระสงฆ์เทศน์มาตีกาบังสุกุล เจ้าภาพถวายปัจจัย พร้อมเครื่องไทยทานทั้งหลาย แก่พระสงฆ์ โดยกล่าวคำถวายตามมรรคทายก ดังนี้

อิมานิ มะยัง ภันเต ปังสุกุลละจีวะรานิ สะปะริวารานิ ภิกขุสังฆ์สสะ โอนะชะยามะ สาธุ โน ภันเต ภิกขุสังโฆ อิมานิ ปังสุกุลละจีวะรานิ สะปะริวารานิ ปฏิกคัณหาตุ อัมหากัง ทีฆะรัตตัง หิตายะ สุขายะ

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวาย เครื่องบังสุกุลจีวร กับทั้งของบริวารทั้งหลาย เหล่านี้ แก่พระสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับ เครื่องบังสุกุล ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนานเทอญ.<sup>๕๔</sup>

เมื่อกกล่าวจบเจ้าภาพยกสิ่งของต่างๆ ถวายพระสงฆ์ พระสงฆ์รับและให้พร เจ้าภาพกรวดน้ำอธิษฐานถึงดวงวิญญาณ ของผู้ตายห้ารับส่วนกุศล เสร็จจากการให้พรเจ้าภาพกรวดน้ำลงพื้นลงใกล้ๆ ธาตุ เพื่อเป็นการอุทิศส่วนบุญไปให้ผู้ตาย อีกครั้ง พร้อมคำกล่าวกรวดน้ำ ดังนี้

สาธุ สาธุ สาธุ หยาดน้ำใสแผ่นดิน ขอให้นางธรณีจดจำเอาไว้ น้ำของข้าฯ ให้ไหลไปได้แก่โกฏิ เก้า โยชน์ พันวาถึง..(ชื่อผู้ตาย) น้ำของข้าฯ แผ่ไปไหลถึงผู้ตาย ผู้เกิดและผู้ให้กำเนิดในวิภวสงสาร ขอให้มินิพพาน เป็นที่แล้วขอให้มิแก่้ว แหว่น เงินทองลั่นกระเป่า ขอให้ได้ บ่อแก้วเต็มห้องเรือน ทั้งพี่น้อง ปู่ย่าตายาย ผู้ตายไปจากโลก ข้าฯ ได้ฆ่าสัตว์ทั้งตัวสั้นตัวยาว ตัวอ้วน ตัวผอม ตัวหอมตัวเหม็น มี

<sup>๕๓</sup> สัมภาษณ์ พระครูปริยัติธรรมานุกิจ, เจ้าอาวาสวัดบ้านบอนทุ่ง, วันที่ ๑๘ เมษายน ๒๕๖๑.

<sup>๕๔</sup> สัมภาษณ์ พระครูโพธิสารกิจ, เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ศรี,เจ้าคณะตำบลในเมืองเขต ๓ วันที่ ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๑.

เอ็นและไม่มีเอ็น ทั้งตัวที่อยู่ในน้ำ และตัวที่อยู่บนบกในการทำบุญครั้งนี้ ขุนนรก ที่ตั้งอยู่ต่างแดนนั้น  
ขอให้ข้าฯ เว้นสามแสนสี่หมื่น โขกชนะของจงเป็นของข้าฯ เทอญ.<sup>๕๕</sup>

เมื่อเสร็จพิธีเจ้าภาพ นำน้ำอบน้ำหอมมาสรองอัฐิอีกครั้ง จากนั้น ก็นำโกศ อัฐิบรรจุไว้ในธาดู พิธีทุก  
ขั้นตอนก็เสร็จสิ้นลง

### ๓.๔ หลักธรรมที่ปรากฏในความเชื่อเรื่องประเพณีการทำบุญแจกข้าว

จากการศึกษาหลักธรรมที่ปรากฏในความเชื่อเรื่องประเพณีการทำบุญแจกข้าวพบว่าเป็นรูปแบบการ  
สื่อธรรมที่มีความสำคัญอันเป็นภูมิปัญญาของชาวพุทธไทยในอดีตซึ่งผู้วิจัยพบว่าพบหลักธรรมที่สำคัญปรากฏ  
ประเพณีดังกล่าว ดังนี้

#### ๓.๔.๑ หลักกรรม

คำว่า กรรม คือ การกระทำที่มีเจตนา มีพุทธพจน์ตั้งว่า “เจตนาหิ ภิกขเว กम्मํ วทามิ เจตยิตวา กम्मํ  
โกโรติ กาเยน วาจาเยน มนสา” แปลเป็นใจความว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรา(ตถาคต) กล่าวว่า เจตนาอันนั้นแหละเป็น  
กรรม เมื่อมีเจตนาแล้ว บุคคลย่อมทำกรรมโดย ทางกาย ทางวาจา และทางใจ”<sup>๕๖</sup> หมายความว่า **เจตนา** คือ  
ความตั้งใจกระทำที่เกี่ยวกับ กาย วาจา ใจ ทั้ง ทางดีและทางชั่ว นั้นแหละเป็นตัวกรรม และเจตนาที่เป็นกรรม  
ก็หมายเฉพาะแต่กรรมในวิภวัญ อันได้แก่ เจตนาในอกุศลจิต ๑๒ และในโลภียกุศลจิต ๑๗ รวม เจตนา ๒๙  
จัดเป็นกรรม ๒๙ เท่านั้น เว้นเจตนาในโลกุตกุศล คือเจตนาในมคคจิต ๔ ที่เว้น เพราะเจตนาในมคคกรรม ๔  
เป็นกรรมที่ตัดวิภวัญ ตัดความเวียนว่ายตายเกิดจึงเหลือกรรมในวิภวัญ อันทำให้ต้องเวียนว่ายตายเกิดเพียง ๒๙  
เท่านั้น”<sup>๕๗</sup>

กรรม หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา คือ ทำด้วยความตั้งใจหรือจงใจทำ ดีก็ตามชั่วก็  
ตาม เช่น ขุดหลุมพราง ดักคนหรือสัตว์ให้ตกลงไปตาย เป็นกรรม ขุดบ่อน้ำไว้กินไว้ใช้ สัตว์ตกลงไปตายเอง  
ไม่เป็นกรรม (แต่ถ้ารู้ที่อยู่ว่า บ่อน้ำที่ตนขุดไว้ อยู่ในที่ซึ่งคนจะพลัดตกได้ง่าย แล้วปล่อยปละละเลย มีคนตกไป  
ตายก็ไม่พ้นกรรม) การกระทำดีเรียกว่า “กรรมดี” การกระทำชั่วเรียกว่า “กรรมชั่ว”<sup>๕๘</sup>

กรรมที่มีตัวร่วมภายใต้กระบวนการของชีวิตเรา ซึ่งได้แก่สังขาร “อันหมายถึงสภาพที่ปรุงแต่งจิต  
โดยมีเจตนาเป็นนาย เป็นหัวหน้าตักแต่งจิตให้ทำกุศลและอกุศล สังขารนี้เป็นหัวข้อหนึ่งในปฏิจลสมุปบาท คือ  
ความคิดปรุงแต่งนั่นเอง ถือว่าสังขารเป็นเจตนา”<sup>๕๙</sup>

<sup>๕๕</sup> สัมภาษณ์ พระอธิการทอม ทีปธมโม เจ้าอาวาสวัดดอนสวรรค์, วันที่ ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๑.

<sup>๕๖</sup> อัง. ปญจก - ฉก.ก. (ไทย)๓๖/๓๓๔ /๗๗๑.

<sup>๕๗</sup> ขุนสรพกิจโกศล (โกวิท ปัทมะสุนทร), “คู่มือศึกษาพระอภิธรรมทางอากาศปริเฉทที่ ๕, พิมพ์ครั้งที่ ๕,  
(กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๗), หน้า ๔๕-๔๖.

<sup>๕๘</sup> พระธรรมปิฎก(ป. อ.ปยุตโต), พจนานุกรมฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร :  
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๔.

<sup>๕๙</sup> ส. ข. (ไทย)๒๗/๑๒๒/๑๒๙.

กรรม แปลตามศัพท์ว่า “การงาน หรือการกระทำ แต่ในทางธรรมต้องจำกัดความจำเพาะลงไปว่า หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา หรือการกระทำที่เป็นไปด้วยความจงใจ”<sup>๖๐</sup> ถ้าเป็นการกระทำที่ไม่มีเจตนา ก็ไม่เรียกว่าเป็นกรรมในความหมายทางธรรม อย่างไรก็ตาม ที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนี้ เป็นความหมายอย่างกลาง ๆ คลอบคลุมไว้กว้าง ๆ พอเป็นสังเขป เท่านั้น ถ้าจะให้ชัดเจนมองเห็นเนื้อหาและขอบเขตแจ่มแจ้ง จะต้องพิจารณาแยกแยะความหมายออกเป็นแง่มุมต่าง ๆ ซึ่งก็จะต้องมีองค์ประกอบอื่น ๆ อีกมากกว่านี้

ในหลักคำสอนเรื่องกรรมนี้มีปรากฏในประเพณีการทำบุญแจกข้าวของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคั๊กคือ การที่ทุกคนเกิดมานั้นก็ต้องมีการตายแตกดับเสื่อมสลายไปตามกาลเวลา และกรรมก็เป็นสิ่งที่จำแนกทำให้สัตว์เกิดมาในโลกนี้มีความแตกต่างกัน งานบุญแจกข้าวนั้นถือว่าเป็นงานที่จัดทำขึ้นมาแล้วย่อมเป็นการสะท้อนให้คนที่ยังรู้ได้เข้าใจเรื่องกรรมหรือเรียนรู้เรื่องกรรมมากขึ้นโดยเฉพาะเรื่องของกรรมคือการกระทำความดีที่มุ่งที่จะทำบุญให้กับผู้ที่จากโลกนี้ไปแล้ว เมื่อคนที่ยังมีชีวิตอยู่ได้พิจารณาเห็นความไม่เที่ยงของสังขารย่อมสามารถทำความเข้าใจถึงกรรมที่ตนเองมีหรือตนเองในฐานะที่ยังมีชีวิตอยู่ว่าจะต้องไม่ประมาทในการกระทำ คือการลงมือทำความดีเพราะเมื่อตายไปแล้วก็ไม่มีสิทธิ์ที่จะได้สร้างกรรมหรือบุญกุศลได้เลยจะต้องรอจากผู้อื่นทำให้ ดังนั้นหลักคำสอนเรื่องกรรมจึงมีอยู่ในเนื้อหาของประเพณีการทำบุญแจกข้าวของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคั๊ก

### ๓.๔.๒ หลักความสามัคคี

สำหรับหลักธรรมที่ทำให้เกิดความสามัคคีตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนานั้นก็คือหลักของการสร้างความเข้าใจความร่วมมือกัน ความสามัคคีตามหลักของพระพุทธศาสนาโดยนัยแห่งความหมายก็คือ การที่ทุกคนมีจิตใจเป็นหนึ่งเดียว หรือมีความคิดเห็นที่โน้มนำไปสู่จุดหมายเดียวกันโดยหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่สนับสนุนให้เกิดความสามัคคีนั้นก็ได้แก่หลักหลักอภิธานิยธรรม เพราะเป็นธรรมที่เป็นเหตุให้เกิดความเจริญโดยส่วนเดียว ไม่มีเสื่อม” โดยพระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงแก่เจ้าลิจฉวีมี ๗ ข้อ คือ

- (๑) หมั่นประชุมกันเนื่องนิത്യ ประชุมกันบ่อย ๆ
- (๒) เมื่อจะประชุมก็พร้อมเพรียงกันประชุม เมื่อเลิกประชุมก็พร้อมเพรียงกันเลิก และพร้อมเพรียงกันช่วยทำกิจที่ควรจะช่วยกัน
- (๓) ไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติ ไม่ลบหลู่สิ่งที่มีบัญญัติไว้แล้ว ถือปฏิบัติมั่นในวัชชีธรรมที่วางไว้
- (๔) สักการะ เคารพ นับถือผู้ใหญ่ในชุมชน และพร้อมที่จะรับฟังข้อเสนอแนะจากท่านเหล่านั้น
- (๕) ไม่ข่มเหง ไม่ดูคร่ำขึ้นใจกุลสตรี หรือกุลกุมารี
- (๖) สักการะ เคารพ นับถือ บูชาเจดีย์ทั้งในเมือง และนอกเมือง และไม่ละเลยการบูชาอันชอบธรรมที่เคยให้ เคยกระทำต่อเจดีย์เหล่านั้นให้เสื่อมสูญไป

<sup>๖๐</sup> อภ. ปญจก - ฉก. (ไทย)๓๖/๓๓๔ /๗๗๑.

(๗) จัดการ รักษา ค้ำครอง ป้องกันพระอรหันต์ทั้งหลายโดยชอบธรรมด้วยตั้งใจว่า “ทำอย่างไร พระอรหันต์ที่ยังไม่มี พึงมาสู่แคว้นของเรา และท่านที่มาแล้วพึงอยู่อย่างผาสุก”

จากหลักการทั้ง ๗ ข้อนั้น พระพุทธองค์ทรงย้ำว่า “ตราบใดที่เจ้าลิจฉวีดำรงตนอยู่ใน อปริหานิยธรรม ตราบนั้น เจ้าลิจฉวีจะพานพบความเจริญแต่ประการเดียวเท่านั้นโดยไม่พบคำว่าเสื่อม”

ในการประกอบพิธีกรรมหรือการจัดงานบุญแจกข้าวชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำก็เฉกเช่นเดียวกันหากไม่มีหลักแห่งความสามัคคีดังที่ได้กล่าวมาแล้วก็จะไม่สามารถที่จะดำเนินการจัดงานให้ประสบความสำเร็จได้เลย การที่คนเราจะสามัคคีกันได้จะต้องประชุมปรึกษาหารือกันบ่อยๆ ซึ่งในประเพณีการทำบุญแจกข้าวของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำนั้นก็มีการหนึ่งที่จะต้องทำก็คือการประชุมปรึกษาหารือกันในการจัดเตรียมงานการเชิญแขกการเตรียมสิ่งของที่จะนำมาใช้ในพิธีกรรมนั้นจะต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจกันของคนในชุมชนหรือในหมู่บ้านเป็นหลักหากไร้เสียซึ่งการพูดคุยหรือการประชุมกันงานการที่จะทำก็จะไม่สำเร็จ

### ๓.๔.๓ หลักทศ ๖

ในประเพณีบุญแจกข้าวพบว่าหลักธรรมสำคัญคือหลักทศ ๖ อันเป็นหลักธรรมที่กล่าวถึงการรวมกลุ่มของมนุษย์ที่อยู่ภายใต้กฎระเบียบตามธรรมชาติ และกฎระเบียบที่มนุษย์บัญญัติขึ้น เพื่อให้การปฏิสัมพันธ์ต่อกันและกันเป็นไปอย่างเรียบร้อยดีงาม ไม่มีปัญหา ซึ่งกฎระเบียบที่ว่านี้ก็ครอบคลุมถึงครอบครัวด้วย ในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงเปรียบเทียบบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มนุษย์จะต้องปฏิสัมพันธ์ด้วยในฐานะทิศต่างๆ ดังความปรากฏในสังคาลสูตร เมื่อสังคาลกมณพ ไหว้ทิศทั้ง ๖ อยู่ พระพุทธองค์ตรัสชี้แจงว่า ทิศในพระพุทธศาสนา คือ บุคคลและกลุ่มคนที่เราต้องมีปฏิสัมพันธ์ด้วย ซึ่งในพระไตรปิฎกได้จัดปฏิสัมพันธ์ของบุคคลเป็นคู่ๆ ไว้ ๖ คู่ สภาวะจะเปลี่ยนไปตามบทบาทหน้าที่ที่ตนเกี่ยวข้อง ถ้าบุคคลมีปฏิสัมพันธ์กับพ่อแม่ ก็จะเป็นบุตรถ้ามีปฏิสัมพันธ์กับครู ก็จะเป็นศิษย์ ถ้ามีปฏิสัมพันธ์กับลูกจ้าง ก็จะเป็นนายจ้าง ถ้ามีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน ก็เป็นเพื่อน ชายถ้ามีปฏิสัมพันธ์กับหญิงในฐานะสามี ก็จะเป็นสามี ถ้ามองกลับกันก็จะกลายเป็นสิ่งตรงข้าม ในพระไตรปิฎกได้จัดบุคคลตามทิศไว้ ๖ ประการ ดังนี้

- ๑) บิดามารดา เป็นทิศตะวันออก (ปุริมทิศ ทิศเบื้องหน้า)
- ๒) ครู อาจารย์ เป็นทิศใต้ (ทักษิณทิศ ทิศเบื้องขวา)
- ๓) ภรรยา เป็นทิศตะวันตก (ปัจฉิมทิศ ทิศเบื้องหลัง)
- ๔) มิตรสหาย เป็นทิศเหนือ (อุตตรทิศ ทิศเบื้องซ้าย)
- ๕) คนรับใช้ และลูกจ้าง เป็นทิศเบื้องล่าง (เหมภูมิทิศ ทิศเบื้องล่าง)
- ๖) สมณพราหมณ์ พระสงฆ์ สามเณร เป็นทิศเบื้องบน (อุปริมทิศ ทิศเบื้องบน)

ซึ่งในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องกับการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว ดังรายละเอียดต่อไปนี้

**ก.หน้าที่พ่อแม่** คือ พึงอนุเคราะห์บุตรธิดาตามหลักปฏิบัติในฐานะที่บิดามารดาเป็นเสมือน ทิศเบื้องหน้า ดังนี้

๑. ห้ามปรามป้องกันจากความชั่ว
๒. ดูแลฝึกอบรมให้ตั้งอยู่ในความดี
๓. ให้ศึกษาศิลปวิทยา
๔. เป็นธุระในเรื่องจะมีคู่ครองที่สมควร
๕. มอบทรัพย์สมบัติให้เมื่อถึงโอกาส<sup>๖๑</sup>

**ข.หน้าที่ของลูก** หลักปฏิบัติสำหรับบุตรที่พึงปฏิบัติต่อมารดาบิดา ผู้เป็นทิศเบื้องหน้า ดังนี้

- (๑) ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ
- (๒) ช่วยทำงานของท่าน
- (๓) ดำรงวงศ์สกุล
- (๔) ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาท
- (๕) เมื่อท่านล่วงไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน บุตร<sup>๖๒</sup>

การทำบุญแจกข้าวนั้นก็คือทำบุญให้กับผู้ที่ละโลกนี้ไปแล้วบางทีก็เป็นพ่อแม่ หรือบางทีก็เป็นลูก เมื่อใครคนใดคนหนึ่งเสียชีวิตไปก็จะต้องมีการทำบุญอุทิศไปให้การทำบุญแจกข้าวนี้เองที่ถือว่าเป็นการทำหน้าที่ตามหลักทศ ๖ ที่เป็นหลักปฏิบัติที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

### ๓.๔.๔ พลี ๕ และ โภคอาทियะ

สำหรับงานทำบุญแจกข้าวของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ นั้นมีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาปรากฏอยู่ก็คือหลักการจัดแบ่งงบประมาณในการดำเนินการเพื่อให้ถูกต้องและเหมาะสมกับการดำเนินชีวิตไม่เดือดร้อนหรือไม่ก่อให้เกิดความยากลำบากกับชีวิต โดยหลักการจัดทรัพย์นี้มีอยู่ ๒ ประการ คือ (๑) หลักพลี ๕ ประการ และ (๒) หลักโภคอาทियะ โดยหลักพลี ๕ ประการนั้นก็คือการจัดแบ่งทรัพย์เป็น ๔ ส่วน คือ ๒ ส่วน นำไปพัฒนาการงานให้เจริญรุ่งเรือง อีก ๑ ส่วน ใช้จ่ายในความเป็นอยู่และเลี้ยงดูบุคคลที่ควรเลี้ยงได้แก่ เลี้ยงตนเอง บิดา มารดา บุตรภรรยา คนในปกครอง มิตรสหาย ญาติ แขนก เสียภาษี และบูชาเทวดา และอีก ๑ ส่วน (ส่วนที่ ๔) เก็บออมสำรองไว้ โดยออมในระบบเงินออมในรูประบบทรัพย์สิน และออมในรูปบุญด้วยการทำบุญแก่ พระสมณะ สมณะ เถร ซี พราหมณ์ ผู้ยากไร้ และสาธารณกุศล ต่างๆ

เมื่อจัดสรรทรัพย์ พัฒนางานที่ควรพัฒนาบำรุงในสิ่งที่ควรบำรุงและออมในสิ่งที่ควนอนอมโดยชอบแล้วอย่างนี้ ชื่อว่า จัดสรรการใช้จ่ายโดยโดยธรรม ก็ทุกคนที่มีส่วนที่ได้รับการบำรุงอยู่ นี้ ย่อมควรมีหน้าที่เกื้อกูลแก่กันโดยธรรม เพื่อรักษาระบบครอบครัว และระบบองค์กรให้มั่นคงสถาพรสืบไป

ส่วนหลักโภคอาทियะ เป็นหลักธรรมสำหรับการใช้จ่ายทรัพย์ บุคคลพึงเข้าใจและคำนึงไว้เสมอว่า การที่เพียรพยายามแสวงหารักษาและครอบครองโภคทรัพย์ไว้นั้น ก็เพื่อจะได้ใช้ให้เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและคนอื่น ดังนั้น เมื่อมีทรัพย์หรือหาทรัพย์มาได้แล้ว พึงปฏิบัติต่อทรัพย์เป็นส่วนๆ ดังนี้

<sup>๖๑</sup> ที.ปา. (ไทย)๑๑/๑๙๘/๒๐๒.

<sup>๖๒</sup> พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตโต),พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม(กรุงเทพฯ:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๔๐) หน้า ๔๗.

- ๑.เลี้ยงตัว เลี้ยงมารดาบิดา บุตร ภรรยา และคนในปกครองทั้งหลายให้เป็นสุข
- ๒.บำรุงมิตรสหายและผู้ร่วมกิจการงานให้เป็นสุข
- ๓.ใช้ปกป้องรักษาสวัสดิภาพ ทำตนให้มั่นคงปลอดภัยจากภัยอันตราย
- ๔.ทำพลี คือ สละเพื่อบำรุงและบูชา ๕ อย่าง

(๑) ญาตีพลี สงเคราะห์ญาติ

(๒) อติถิพลี ต้อนรับแขก

(๓) ปุพเพตพลี ทำบุญหรือสักการะอุทิศผู้ล่วงลับ

(๔) ราชพลี บำรุงราชการด้วยเสียภาษีอากร เป็นต้น

(๕) เทวตาพลี ถวายเทวดา คือ ทำบุญอุทิศให้สิ่งที่เคารพบูชาตามความเชื่อถือ

(๖) อุปลัมภ์และบำรุงพระสงฆ์และเหล่าบรรพชิตผู้ประพฤดี ปฏิบัติชอบ<sup>๖๓</sup>

เมื่อได้ใช้โภคทรัพย์ทำประโยชน์อย่างนี้แล้ว ถึงโภคทรัพย์จะหมดสิ้นไปก็สบายใจได้ว่าได้ใช้โภคทรัพย์นั้นให้เป็นประโยชน์ถูกต้องตามเหตุผลแล้ว ถึงโภคะเพิ่มขึ้นก็สบายใจเช่นเดียวกัน เป็นอันไม่เดือดร้อนในใจทั้งสองกรณี การใช้จ่ายในหลักการมุ่งแจกแจงรายการที่พึงจ่ายให้รู้ว่าควรใช้ทรัพย์อะไรบ้าง ผู้ใดมีความสามารถก็ควรบำเพ็ญประโยชน์ให้มากขึ้นไปอีกตามหลักสังคหัตถ์ เป็นต้น

จากการพิจารณาประเพณีการทำบุญของชาวพุทธหนองคายจะพบว่า มีหลักคำสอนเรื่องพลี ๕ และโภคะอาทิยะ นี้จัดว่าเห็นหลักธรรมที่สามารถนำมาใช้หรือ นำมาเป็นกรอบในการดำเนินการจัดงานได้และจะทำให้ผลการดำเนินการนั้นไม่ก่อให้เกิดความเสียหายคือไม่เป็นการทำงานแบบฟุ่มเฟือยเพราะมีการจัดการงบประมาณไว้พอเหมาะพอดีกับฐานะและตำแหน่งของผู้ที่เป็นเจ้าภาพหรือญาติๆของผู้ที่จากไป ส่วนไหนที่จะนำมาใช้จ่ายอย่างไรก็สามารถที่จะกำหนดกรอบในการใช้จ่ายได้อย่างพอดีทำให้ไม่เดือดร้อนแก่ผู้ทำหน้าที่

### ๓.๔.๕ หลักคำสอนเรื่อง กตัญญูกตเวทิต์

จากการศึกษามาทั้งหมดเราจะพบว่า การประกอบพิธีการทำบุญแจกข้าวของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดค่านั้นมีหลักธรรม เรื่องกตัญญูกตเวทิต์ปรากฏอยู่ ซึ่งตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนานั้น คำว่ากตัญญูกตเวทิต์เป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐานของมนุษย์ ในสังคมมนุษย์ต้องเกี่ยวข้องกับผู้อื่นและสิ่งอื่น ชีวิตด้านกายภาพดำรงอยู่ได้เพราะได้รับการอุปการะเลี้ยงดูจากบุคคลต่าง ๆ มีบิดามารดา ครูอาจารย์ ญาติพี่น้อง เป็นต้น นอกจากนั้น ต้องพึ่งพาอาศัยสิ่งเหล่านี้ อีก เช่น อาศัยปัจจัย ๔ เป็นเครื่องเลี้ยงชีวิตจึงจะมีชีวิตอยู่รอดได้ ในส่วนจิตใจมนุษย์ก็ได้รับการปลูกฝังอบรมลักษณะคุณค่าทางจิตใจจากบุคคลอื่น มีบิดามารดา เป็นต้น ให้มีทัศนคติ ค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม อันเป็นหลักสำคัญในการดำเนินชีวิตให้ความเจริญรุ่งเรือง ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของมนุษย์ ความกตัญญูนี้เป็นคุณธรรมที่มนุษย์พึงปฏิบัติมิใช่เฉพาะต่อมนุษย์ด้วยกันเท่านั้น แต่ให้มีแม้แต่ต่อสัตว์และพืชทั้งหลายด้วย<sup>๖๔</sup>

<sup>๖๓</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๔๖) หน้า ๕๙-๖๐.

<sup>๖๔</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), คนไทยกับป่า, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๗), หน้า ๒๑.

โดยคำว่าความกตัญญูนั้นมีความหมายดังนี้ ในคัมภีร์อรรถกถา ปรมัตถโชติกา ได้แสดงถึงความหมายของความกตัญญูไว้ว่า ความรู้จักอุปการคุณที่ผู้ใดผู้หนึ่งทำมาแล้วไม่ว่ามากหรือน้อย โดยการระลึกถึงเนื่อง ๆ ชื่อว่า กตัญญูตา<sup>๖๕</sup>

ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของความกตัญญูไว้ว่า รู้อุปการะที่ท่านทำให้, (ผู้) รู้คุณท่าน เป็นคำคู่กันกับ กตเวที และได้ให้ความหมายของคำว่า กตเวที ว่า (ผู้)สนองคุณท่าน, เป็นคำคู่กันกับ กตัญญู<sup>๖๖</sup>

พุทธทาสภิกขุ ได้ให้ความหมายของความกตัญญูไว้ว่า ความรู้และยอมรับรู้ในบุญคุณของผู้อื่น ที่มีอยู่เหนือตนเรียกว่า กตัญญูตา (กตัญญู) การพยายามทำตอบแทนบุญคุณนั้น ๆ เรียกว่า กตเวทีตา (กตเวที) คนที่รู้บุญคุณ เรียกว่าคนกตัญญู คนที่ทำตอบแทน เรียกว่า คนกตเวที กตัญญูกตเวทีตา หมายถึง ความรู้บุญคุณท่านแล้วทำตอบแทนให้ปรากฏ นี่เป็นธรรมประคองโลกให้เป็นอยู่ได้ และอยู่ได้ด้วยความสะดวก<sup>๖๗</sup>

เมื่อกล่าวโดยสรุป ความกตัญญู เป็นการกระทำความดีอย่างหนึ่งที่พึงปรารถนาของทุกคน ผู้ที่มีความกตัญญู ย่อมจะทำตนเองให้มีความสุขและทำผู้อื่นให้มีความสุขด้วย จากการศึกษาพบว่าพระพุทธศาสนากล่าวยกย่องบุคคลที่มีความกตัญญู และให้ความสำคัญต่อบุคคลผู้มีความกตัญญูว่าเป็นบุคคลที่หาได้ยากในโลก พระพุทธองค์ตรัสว่าบุคคลที่หาได้ยากมี ๒ จำพวก<sup>๖๘</sup> ได้แก่ (๑) บุพพการี ผู้ทำอุปการะก่อน (๒) กตัญญูกตเวที ผู้รู้อุปการะที่เขาทำแล้วและตอบแทน ซึ่งบุพพการีบุคคล กับ กตัญญูกตเวทีบุคคล คือบุคคลที่มาคู่กันเสมอ เพราะมีผู้ทำอุปการะก่อน<sup>๖๙</sup> จึงมีผู้รู้อุปการะที่ท่านทำแล้วและตอบแทน<sup>๗๐</sup> และเป็นบุคคลที่หาได้ยาก เพราะหาหมู่สัตว์ส่วนใหญ่ถูกอวิชชาครอบงำ ยากที่จะมองเห็นคุณค่าของบุคคลอื่นได้<sup>๗๑</sup>

ในการประกอบพิธีกรรมการทำบุญแจกข้าวของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำนั้นมีขั้นตอนหรือเนื้อหาของพิธีกรรมที่เนื้อหาของคำสอนเรื่องความกตัญญูอยู่ ซึ่งพอที่จะสามารถนำมาพิจารณาได้ดังนี้

ในแง่ของจุดประสงค์ของงานการทำบุญแจกข้าวของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ นั้น ถือว่าเป็นงานที่เกิดมาจากความกตัญญูเป็นพื้น กล่าวคือผู้ที่เป็นเจ้าภาพนั้นย่อมเป็นผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับผู้ตายโดยตรง ในฐานะใดฐานะหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นลูก เมีย พ่อแม่หรือญาติพี่น้องเพราะความคิดถึงสิ่งที่เขาได้ทำ

<sup>๖๕</sup>ชู.อ. (ไทย) ๑/๒๐๒.

<sup>๖๖</sup>ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ (กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๙), หน้า ๕.

<sup>๖๗</sup>พุทธทาสภิกขุ, กตัญญูกตเวทีเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของโลก, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๒.

<sup>๖๘</sup>อง.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๑๒๐/๑๑๔.

<sup>๖๙</sup>พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๓๙.

<sup>๗๐</sup>เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒.

<sup>๗๑</sup>พระสิริมังคลาจารย์ มงคลที่ปณี แปลภาค ๒ (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย ๒๕๔๓) หน้า ๗๖.

คุณความดีกับเรามาก่อนจึงได้คิดถึงอุปการะนั้นจึงได้มาทำบุญแจกข้าวหรือบุญอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปให้ผู้ที่จากไปนั้น ดังนั้น งานบุญแจกข้าวมันจึงเป็นงานที่เกิดมาจาก “ความกตัญญูทเวทีเป็นหลัก

### ๓.๔.๖ หลักคำสอนเรื่อง บุญกิริยาวัตถุ

สำหรับการทำบุญแจกข้าวหรือทำบุญอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปถึงผู้ที่ละจากโลกนี้ไปแล้วของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำนั้น จากการศึกษาหาทั้งหมดเราจะพบว่าหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาแทรกอยู่หลายประการ ประการหนึ่งนั่นก็คือหลักคำสอนเรื่องบุญกิริยาวัตถุ หมายถึง หลักคำสอนที่ว่าด้วยเรื่องเหตุเกิดของบุญว่ามาจากสาเหตุสำคัญอยู่ ๓ ประการ คือ

๑. **ทานมัย** คือบุญเกิดเพราะการให้ทาน คำว่า ทาน หมายถึง การเสียสละสิ่งของต่าง ๆ ของตน หรือให้ความรู้ทั้งทางธรรมและทางโลกเพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ก็จะสามารถนำมาเป็นอุบายวิธีการแก้ปัญหาความโลภในสังคมปัจจุบันได้ตามความเหมาะสม ทานตามความหมาย คือ ทาน หมายถึง เจตนาเป็นเครื่องให้ ได้แก่ การให้ปัจจัย ๔ มีข้าว น้ำ ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค เป็นต้น หรือทาน หมายถึง การตัด หมายถึงความว่าตัดความตระหนี่ ชำระความตระหนี่ออกจาก ชั้นธันดานของตน ตัดความโลภ ชำระความโลภออกจากสันดานของตน<sup>๗๒</sup> “ทาน กำจัดความตระหนี่เหนียวแน่นที่นอนจมอยู่ อันเป็นอาสวะชนิดหนึ่ง”<sup>๗๓</sup> “ทานกำจัดความโลภได้”<sup>๗๔</sup> ซึ่งทานนั้นมีลักษณะของการให้ ที่ประพตปฏิบัติกันมี ๔ อย่าง คือ (๑) การให้เพื่อชำระกิเลส คือ ความตระหนี่ในใจของผู้ให้ เรียกว่า บริจาคทาน การให้ด้วยการเสียสละเพื่อกำจัดความขุ่นมัวแห่งจิตโดยไม่คำนึงถึงผู้รับว่าจะจะเป็นใครก็ตาม (๒) การให้เพื่อตอบแทนคุณความดี เรียกว่า ปฏิกรทาน หมายถึง การให้เพื่อตอบแทนหรือบูชาคุณความดีแก่ผู้ที่มีคุณธรรมสูงกว่า เช่น การให้สิ่งของแก่บิดามารดา ครูอาจารย์และบุคคลต่าง ๆ เป็นต้น (๓) การให้เพื่อสงเคราะห์ เรียกว่า สังคหทาน หมายถึง การให้เพื่อผูกมิตร ยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน ในกลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์กับตน โดยมุ่งที่จะให้เกิดประโยชน์แก่ผู้รับเป็นสำคัญ (๔) การให้เพื่ออนุเคราะห์ เรียกว่า อนุคหทาน หมายถึง การให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลแก่คนยากจนด้วยจิตเมตตาสงสารไม่ว่าคนนั้นจะเป็นใคร<sup>๗๕</sup> และการให้หรือทานในพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือ (๑) อามิสทาน หมายถึง การให้วัตถุสิ่งของต่าง ๆ และทรัพย์สินเงินทองภายนอกทั้งสิ่งที่เป็นที่รักมาก เช่น อวัยวะเลือด ดวงตา เป็นต้นเป็นทาน(๒)ธรรมทาน หมายถึง การให้ในส่วนของจิตใจ<sup>๗๖</sup> เช่น การให้ธรรมะ การให้ความถูกต้องดีงาม แนะนำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ (สพพทาน ธรรมทาน ชีนาติ) การให้

<sup>๗๒</sup> พระสิริมังคลาจารย์ มงคลที่ปณี แปลภาค ๒, หน้า ๗๖.

<sup>๗๓</sup> สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, “ทศบารมีในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, พระราชวิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕), หน้า ๑๖๑.

<sup>๗๔</sup> พระพุทธดา ถาวโร, **ชีวิตการงานหลักธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา), ๒๕๓๗, หน้า ๑๐๕.

<sup>๗๕</sup> พระมหาสุวิทย์ วิชเชสโก, **ทานก้าวแรกแห่งการพัฒนาคุณภาพชีวิต**, (กรุงเทพฯ : บริษัท ฟองทองเอ็นเตอร์ไพรซ์ จำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๒๑-๒๒.

<sup>๗๖</sup> อ.ท.ก. (ไทย) ๒๐/๑๔๒/๑๒๐.



ธรรมะชนะการให้ทั้งปวง<sup>๗๗</sup>(๓) อภัยทาน หมายถึง การยกเว้นการประทุษร้ายเบียดเบียนซึ่งกันและกัน มีชีวิตอยู่ ร่วมกันโดยไม่มีเวร ไม่มีภัยต่อกัน มีจิตคิดเมตตาในคนและสัตว์ หากผิดพลาดก็ไม่ถือโทษโกรธตอบ<sup>๗๘</sup>

โดยอามิสทานแบ่งตามทายก คือ ผู้ให้มีประเภท ๓ ดังนี้ (๑) ทานทาส หมายถึง การที่บุคคลให้ของที่ตนไม่บริโภคใช้สอยเอง เช่น เมื่อได้สิ่งของที่ประณีตก็ใช้เอง เมื่อจะให้ก็ให้สิ่งที่ไม่ประณีต (๒) ทานสหาย หมายถึง บุคคลให้ของที่เสมอกันกับที่ตนบริโภคใช้สอย ตนใช้บริโภคใช้สอยของอย่างไร ถึงคราวจะให้ผู้อื่นก็ให้ของอย่างนั้น (๓) ทานสามมี หมายถึง บุคคลให้ของที่ตีประณีตกว่าของที่ตนบริโภคใช้สอย โดยเลือกเอาสิ่งของที่ดีที่สุดให้ไป<sup>๗๙</sup> การให้ดังกล่าวนี้ พระพุทธเจ้าตรัสอานิสงส์ไว้ ดังปรากฏอยู่ในกีนทสูตรสังยุตตนิกาย สคาถวรรค ความว่า

บุคคลให้ข้าว	ชื่อว่า ให้กำลัง
ให้ผ้า	ชื่อว่า ให้วรรณะ
ให้ยานพาหนะ	ชื่อว่า ให้ความสุข
ให้ประทับ	ชื่อว่า ให้จักขุ
ผู้ให้ที่พักอาศัย	ชื่อว่า ให้ทุกสิ่งทุกอย่าง <sup>๘๐</sup>

อานิสงส์ดังกล่าวมานี้จะเกิดแก่ผู้บริจาคให้ด้วยใจที่เสียสละ ตัดความตระหนี่ความโลภในจิตใจของตนออกไปเห็นประโยชน์ยิ่งใหญ่แล้วจึงเกิดการบริจาคขึ้น อานิสงส์ก็จะปรากฏมากเป็นธรรมดาตั้งพุทธดำรัสว่า

ผู้ให้สิ่งที่ชอบใจ	ย่อมได้สิ่งที่ชอบใจ
สิ่งดีที่ท่านให้แล้ว	ย่อมได้สิ่งดีเช่นกัน
ผู้ให้สิ่งที่เลิศ	ได้สิ่งที่เลิศเช่นเดียวกัน
ให้สิ่งที่ประเสริฐ	ก็ย่อมได้สิ่งนั้นแล <sup>๘๑</sup>

ถ้ามุ่งถึงเจตนา การบริจาคทานจะสัมฤทธิ์ผลแก่ผู้ให้ต้องประกอบด้วยเจตนา ๓ วาระดัง พระพุทธดำรัสที่ปรากฏในอังคุตตรนิกาย ฉกกนิบาต ความว่า ก่อนให้จิตใจเบิกบาน กำลังให้ทำให้มองใส ครั้นให้แล้ว ชื่นอกชื่นใจใน ทานที่ได้เสียสละไปแล้วนี้แลเป็นความถึงพร้อมแห่งการบริจาคที่ให้ผลสมบูรณ์<sup>๘๒</sup> จะ

<sup>๗๗</sup> พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๕๔/๑๔๔. หมายถึง บุคคลจะให้หรือเสียสละประโยชน์สุขส่วนตัวเพื่อประโยชน์ผู้อื่นหรือส่วนรวมได้ก็ต่อเมื่อได้ฟังธรรม จนรู้ว่าคุณประโยชน์ของการให้หรือการเสียสละคืออะไรเสียก่อนจึงจะให้ได้ หากไม่ได้ฟังธรรมการให้สิ่งของแก่ผู้อื่นจะเกิดขึ้นไม่ได้เลย.

<sup>๗๘</sup> พุ.จริยา.อ. (ไทย) ๙/๓/๖๑๘.

<sup>๗๙</sup> พระมหาสุวิทย์ วิชเชสโก, ทานก้าวแรกแห่งการพัฒนาคุณภาพชีวิต, หน้า ๒๔.

<sup>๘๐</sup> ส.ส. (ไทย) ๑๕/๔๒/๕๘.

<sup>๘๑</sup> อ.ง.ปณจก. (ไทย) ๒๒/๔๔/๗๒.

<sup>๘๒</sup> อ.ง.นกก. (ไทย) ๒๒/๓๗/๔๘๖.

เห็นว่า “ผู้บริจาคทานย่อมได้รับอานิสงส์ทั้งแก่ตนเองและแก่ผู้อื่นที่ได้รับทานการบริจาคของเราไปเป็นความสุขทั้งแก่ผู้ให้และผู้รับทั้ง ๒ ฝ่าย”<sup>๘๓</sup> ทั้งเป็นการบรรเทาความโลภความตระหนี่ออกจากใจของผู้ให้ด้วย

ส่วนธรรมทาน หมายถึง การให้ธรรมเป็นทานหรือการแสดงธรรมหรือหลักการดำรงชีวิตหรือการแก้ไข ปัญหาให้กับผู้ที่ต้องการได้นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตถือว่าเป็นธรรมทาน และอภัยทานนั้นหมายถึงการให้ทาน ด้วยการให้อภัย คือไม่ถือโทษโกรธ หรือการผูกโกรธต่อคนที่โกรธ หรือเป็นเจ้าของกรรมนายเวรของตนหรือคนที่ เป็นปฏิปักษ์ต่อตนเอง เป็นต้น เรียกว่าอภัยทาน “อภัยทาน” เป็นคำในภาษาบาลี ประกอบขึ้นจาก อ+ภย+ ทาน หมายถึง การให้ความไม่มีภัย หรือปลอดภัย<sup>๘๔</sup> ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ก็ได้ให้ความหมาย “อภัยทาน” ว่า การให้ความไม่มีภัย<sup>๘๕</sup> เช่นเดียวกัน คำว่าอภัยทาน เป็นการให้ที่เป็นมหาทาน คือ เป็นทานอัน ยิ่งใหญ่ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในอภิสังขสูตรดังนี้ภิกษุทั้งหลาย ทาน ๕ ประการ นี้ เป็นมหาทาน ที่รู้กันว่าล้ำเลิศ รู้กันมานาน รู้กันว่าเป็นอริยวงศ์ เป็นของเก่า ในอดีตไม่ถูกลบล้างแล้ว ไม่เคยถูกลบล้างในปัจจุบัน ไม่ถูกลบล้าง ในอนาคตก็จักไม่ถูกลบล้าง ไม่ถูกสมณพราหมณ์ผู้รู้คัดค้าน<sup>๘๖</sup>

จากความหมายของทานตามที่กล่าวมาแล้วนั้นย่อมบ่งชี้อยู่ในตัวเองว่า ทานทำหน้าที่ในเวลาเดียวกัน ได้แก่ (๑) สงเคราะห์ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แจกจ่ายสิ่งของให้แก่ผู้อื่นบ้าง (อามิสทาน) (๒) ประพฤติปฏิบัติตนต่อผู้อื่น ด้วยเจตนาอันงดงามเป็นแบบอย่างที่ดีบ้าง (ธรรมทาน) (๓) การให้ความปลอดภัย ให้ความไม่มีภัยแก่ตนและผู้อื่น ไม่ถือโทษโกรธเคืองในการล่วงละเมิดของผู้อื่น(อภัยทาน) การให้อภัยเป็นการให้ที่ไม่ต้องลงทุนอะไรเลย เป็นการให้ที่ง่าย แต่คนเราทำได้ยากเพราะมีกิเลสอยู่ในใจ ต้องอาศัยการฟังธรรม จึงจะเห็นคุณประโยชน์ของการให้อภัยแล้วจะให้อภัยได้ง่าย ดังมีข้อความปรากฏในอรรถกถาขุททกนิกายจริยาปิฎกว่า “ทานเป็น ปฏิปักษ์ต่อโลภะ”<sup>๘๗</sup> “ทานมีการบริจาคเป็นลักษณะ มีการกำจัดโลภะความอยากได้เป็นรส”<sup>๘๘</sup>

๒. สิลมัย หมายถึงบุญเกิดขึ้นมาจากการรักษาศีล ซึ่งคำว่า ศีล หมายถึง เจตนาเป็นเครื่องเว้น “ได้แก่เว้นจากการคิดล่วงละเมิด คำว่าละเมิดในแง่หนึ่ง คือ ละเมิดระเบียบ ละเมิดกฎเกณฑ์ บทบัญญัติ ละเมิดวินัยที่วางกันไว้ อีกแง่หนึ่งก็คือละเมิดต่อผู้อื่น มองอีกด้านหนึ่ง ศีล อยู่ที่ความสำรวมระวัง กล่าวคือ การสำรวมระวังคอยปิดกั้นหลักเว้นไม่ให้ความชั่วเกิดขึ้นได้นั่นเอง”<sup>๘๙</sup> “และถ้ามองให้ลึกที่สุดสภาพจิตของผู้

<sup>๘๓</sup>แม่ชีดวงพร คำหอมกุล, “การศึกษาวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ในอัมมปัทฏฐกถา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๖๑.

<sup>๘๔</sup> พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๓๘๐.

<sup>๘๕</sup> ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, (กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คพับลิเคชั่น, ๒๕๔๖), หน้า ๑๓๓๑.

<sup>๘๖</sup> อัง .อรรถก. (ไทย) ๒๓/๓๙/๓๐๐-๓๐๑.

<sup>๘๗</sup> ขุ.จริยา.อ. (ไทย) ๙/๓/๖๑๖.

<sup>๘๘</sup> ขุ.จริยา.อ. (ไทย) ๙/๓/๕๗๘.

<sup>๘๙</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรมฉบับขยายความ, (กรุงเทพฯ : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๗๖๗.

ไม่คิดจะละเมิดไม่คิดจะเบียดเบียนใครนั่นแหละเป็นคือตัวศีล”<sup>๔๐</sup> ซึ่งการดำเนินกิจการต่าง ๆ ของหมู่ชน การจัดการสภาพความเป็นอยู่และสิ่งแวดล้อมให้เรียบร้อยและเกื้อกูลการดำรงอยู่ด้วยดีของหมู่ชนนั้น ศีลชั้นพื้นฐานหรือระดับเบื้องต้นที่สุด ก็คือ “การไม่เบียดเบียนผู้อื่นด้วยกายหรือวาจา และการไม่ทำลายสติสัมปชัญญะที่เป็นตัวคุมศีลของตน ศีลชั้นต้นนี้เรียกว่า ศีล ๕ หรือ สิกขาบท ๕”<sup>๔๑</sup> ดังมีข้อความว่า “คนมีศีลไม่ถือเอาสิ่งของ ๆ ผู้อื่นแม้แต่เส้นหญ้า เป็นผู้ไม่โลภ”<sup>๔๒</sup>

ซึ่งเราจะพบว่าการรักษาศีลนั้นย่อมก่อให้เกิดความสุขหรือบุญขึ้นมาได้เนื่องจากผู้มีศีลไม่ว่าจะเป็นศีล ๕, ๘, ๑๐, ๒๒๗ ก็ตามล้วนเป็นผู้ที่มีพื้นฐานของจิตใจในการเคารพสิทธิทั้งทางกาย วาจา และจิตใจต่อตนเองและผู้อื่น ดังนั้น ผู้ที่มีศีลจึงเป็นผู้ที่ก่อให้เกิดสุขหรือบุญให้กับทั้งตนเองและผู้อื่นได้

๓. กาวนามัย หมายถึง บุญจะสำเร็จหรือเกิดขึ้นได้ด้วยการเจริญสติภาวนา หรือการฝึกอบรมจิตใจให้เป็นผู้ที่มีจิตใจมั่นคงเข้มแข็ง ซึ่งคำว่า “ภาวนา” ซึ่งเป็นคำบาลีเป็นกิริยาศัพท์ ที่มาจากคำว่า ภาเวติ ซึ่งตรงกับคำว่า วุฑฒติ หรือ คำว่า วัฒนา เป็นความหมายที่ใช้เรียก คำว่า ภาวนา เฉพาะคำว่า ภาวนา แปลว่าการเจริญ<sup>๔๓</sup> หมายถึง การทำให้มีขึ้น , เป็นขึ้น, การฝึกอบรมทำสิ่งที่ยังไม่มีให้มีขึ้น การบำเพ็ญ ต่อมานิยมใช้คำว่า “พัฒนา” ซึ่งเป็นศัพท์ใหม่ในภาษาไทย แต่เดิมใช้คำว่า เจริญ พระพุทธศาสนาใช้คำว่า เจริญ เป็นการฝึกอบรม เช่น เจริญสมถ เจริญวิปัสสนา แต่เดิมนั้น พระพุทธศาสนาใช้คำว่า ภาวนา คือ สมถภาวนา ฝึกอบรมจิตให้เกิดความสงบ วิปัสสนาภาวนา ฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความรู้เข้าใจตามเป็นจริง เมื่อกล่าวถึงคำว่า พัฒนา ก็คือ กล่าวถึงความเจริญ เป็นคำเรียกให้เข้าใจง่าย <sup>๔๔</sup>

จากการกล่าวมาทั้งหมดเราจะพบว่า การภาวนาย่อมก่อให้เกิดบุญโดยเฉพาะบุญจะเป็นบุญที่เกิดกับตนเอง และผู้อื่นด้วยพลังของจิตที่เข้มแข็งในการแผ่เมตตาจิตไปให้ทั้งกับตนเองและผู้อื่น ดังนั้น การภาวนาจึงก่อให้เกิดบุญ

ในหลักของบุญกิริยาวัตถุทั้ง ๓ ประการนั้นก็เป็นหลักธรรมประการหนึ่งที่มีอยู่ในเนื้อหาของการทำบุญแจกข้าวก็คือ การทำบุญนี้ก็มีวัตถุประสงค์หลัก (๑) เพื่อการรักษาศีล โดยการรักษาศีลนั้นมีได้เฉพาะคนที่ เป็นเจ้าภาพเท่านั้นแต่ยังหมายถึงญาติพี่น้องแขกที่มาในงานทั้งหมดในงานก็สามารถที่จะได้มีโอกาสรับศีลอย่างน้อยๆก็ศีล ๕ เป็นพื้นฐานเพื่อการทำความดีในโอกาสต่อไป (๒) เพื่อการให้ทาน ก็ดังที่ได้อธิบายมาทั้งหมดว่าการทำบุญแจกข้าวนี้ก็จะก่อให้เกิดการทำบุญทำทานทั้งทานเพื่อพระสงฆ์และทานเพื่อผู้ตาย เช่น การทำปราสาทผึ้งเป็นต้นซึ่งพระเองท่านก็ได้ใช้ตัวเรือนปราสาทนั้นสักเท่าไร แต่เจ้าภาพมุ่งที่จะทำถวายเพื่อเป็นอุบายว่าได้ถวายที่อยู่ให้กับผู้เป็นญาติที่ได้จากไปแล้วถ้าเขาไม่มีที่อยู่ก็จะได้มีที่อยู่ เป็นความห่วงใยที่ผู้มีชีวิตมั่งจะทำเพื่อคนที่ตนรัก (๓) เพื่อการเจริญภาวนา ในที่นี้ภาวนาหมายถึงการลงมือทำด้วย

<sup>๔๐</sup> ชุ.ป. (ไทย) ๓๑/๔๐/๖๐.

<sup>๔๑</sup> ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๕/๓๐๒-๓๐๕.

<sup>๔๒</sup> ชุ.จ.อ. (ไทย) ๙/๓/๕๘๙.

<sup>๔๓</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พัฒนาตน**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพฯ : สหธรรมิก, ๒๕๔๔), หน้า ๙.

<sup>๔๔</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **หลักแม่บทของการพัฒนาตน**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพฯ : มหาลุพาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๐-๑๕.

ความตั้งอกตั้งใจ จะเป็นว่าการทำบุญแจกข้าวที่จัดทำขึ้นมาไม่ได้เป็นแค่บุญแจกข้าวที่สักว่าแต่ทำส่งๆไป แต่เป็นการทำด้วยความเต็มใจและตั้งใจทำเพื่อหวังผลคือบุญที่ผู้จากไปจะได้รับอย่างเต็มที่ดังนั้นการทำบุญแจกข้าวนี้จึงเป็นงานที่เกิดมาจากบุญเป็นงานบุญที่เพียบพร้อมไปด้วยบุญทั้ง ๓ ประการดังกล่าวมาแล้วนั้น

### ๓.๔.๗ หลักคำสอนเรื่องอิทธิบาท ๔

เมื่อพิจารณาภาพจิตรกรรมฝาผนังของวัดโพธิ์ชัย(พระอารามหลวง) อ.เมือง จ.หนองคายนั้นก็จะพบว่า มีเนื้อหาของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เรื่อง อิทธิบาท แทรกอยู่หลายภาพ โดยคำว่าอิทธิบาท ๔ นั้น หมายถึง ธรรมที่นำผู้ปฏิบัติไปสู่ความสำเร็จผลที่มุ่งหมายมี ๔ ประการ คือ

(๑) ฉันทะ ความพอใจ ต้องการที่จะกระทำ ไฟใจรักจะกระทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนา จะกระทำให้ได้ผลยิ่งๆ ขึ้นไป

(๒) วิริยะ ความเพียร ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระ ไม่ท้อถอย

(๓) จิตตะ มีความคิด ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่กระทำและกระทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝึกไฟ ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป

(๔) วิมังสา มีความคิดไตร่ตรอง ทดลอง หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญ ตรวจสอบหาเหตุผล และตรวจสอบข้อสงสัยหย่อนในสิ่งที่กระทำนั้น มีการวางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง<sup>๔๕</sup>

ในเรื่องของอิทธิบาท ๔ นี้ถือว่าเป็นเรื่องที่พบมากในเนื้อหาของประเพณีการทำบุญแจกข้าว

### ๓.๔.๘ หลักคำสอนเรื่อง “ทาน”

สำหรับคำว่า ทาน นั้นหมายถึง การให้หรือสิ่งของที่ให้<sup>๔๖</sup> ในพระไตรปิฎกนั้นระบุว่าการให้ทานย่อมมี เป้าหมายหรือจุดประสงค์ของการให้ ซึ่งการให้ทานนั้นมีปรากฏให้เห็นในพระสูตรต่างๆ หลานพระสูตรและ แม้แต่ในมังคลัตถทีปนี ได้กล่าวถึงจุดประสงค์การให้ทานไว้ ๒ ประการ คือ

๑. ให้เพื่ออนุเคราะห์ คือ การช่วยเหลือสงเคราะห์คนยากไร้ด้วยความสงสารมีจิตเมตตา ไม่หวังผลตอบแทนจากสิ่งที่ตนให้ไป เพราะคิดว่า ผู้ที่มีความเดือดร้อน ตกยากลำบากเมื่อได้รับการช่วยเหลือ จะส่งผลให้เขามีจิตใจและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

๒. ให้เพื่อบูชาคุณได้แก่ถวายทานในพระพุทธเจ้าในฐานะเป็นผู้ก่อตั้งพระพุทธศาสนา และพระสงฆ์สาวก เพราะเป็นผู้มีพระคุณแก่ชาวโลก<sup>๔๗</sup>

<sup>๔๕</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๘๖-๑๘๗.

<sup>๔๖</sup> ที.ปา.(ไทย)๑๑/๓๒,๓๑๓/๕๑,๒๙๕.

<sup>๔๗</sup> พระสิริมังคลาจารย์, มังคลัตถทีปนี แปล เล่มที่๓, พิมพ์ครั้งที่๑๘,(กรุงเทพมหานคร :มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๑๗. , ปิ่น มุฑกัณฑ์, มงคลชีวิต,(กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย,๒๕๓๕),หน้า ๒๑๑.

นอกจากนั้น การให้ทานนั้นยังมีลักษณะของการให้ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ ๕ ประการด้วยกัน คือ ทานด้วยศรัทธา ทานโดยเคารพ ทานตามกาลอันควร ทานด้วยจิตอนุเคราะห์ ทานไม่กระทบตนและผู้อื่น<sup>๙๘</sup> ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. ให้ทานด้วยศรัทธา คือ การให้ด้วยเชื่อว่าผลของการให้ทานนั้นมีประโยชน์แก่กุลแ่คนอื่น ผู้ให้มีความสุข เบิกบานและอิ่มใจเมื่อให้ทานแล้ว นอกจากนี้ มีความเชื่อว่าผลของการคิดดี พูดดี และทำดี ย่อมมีผลตอบสนองแก่บุคคลผู้ทำต้องติดสอยห้อยตามผู้ทำไปเหมือนเงาตามตัว

๒. ให้ทานโดยเคารพ คือ ให้ด้วยการนอบน้อมอ่อนละมุนละม่อม ให้ด้วยวาจาไพเราะอ่อนหวาน และให้ด้วยน้ำใจอ่อนน้อม

๓. ให้ทานตามกาล คือ ให้ในกาลอันสมควร เช่น ถวายผ้าอาบน้ำฝนในฤดูการเข้าพรรษาหรือเวลาออกพรรษาถวายผ้าจ่านำพรรษา ตลอดทั้งถวายภัตตาหารเช้าเพลเป็นต้น

๔. ให้ด้วยจิตอนุเคราะห์ คือ ให้เกื้อหนุนโอบอ้อมอารีเมตตา และให้อุดหนุนเอื้อเพื่อช่วยเหลือด้วยกรุณา ท่านแสดงผลของการให้ทานตามกาล และการให้ด้วยจิตอนุเคราะห์ว่า จะเป็นคนมั่งคั่งมีทรัพย์สมบัติมาก มีเครื่องใช้สอยเหลือเฟือและมีความประสงค์เต็มเปี่ยม

๕. ให้ทานไม่กระทบกระทั่งตนและคนอื่น คือ ให้ตามกำลังของตนที่มีอยู่และไม่ต้องรบกวนของคนอื่นมาให้ทาน ท่านแสดงผลของการให้ทานข้อนี้นี้ว่าจะเป็นคนมั่งคั่งมีทรัพย์สมบัติมาก และมีโภคทรัพย์ปราศจากภัย<sup>๙๙</sup>

นอกจากนี้พระพุทธองค์ทรงแสดงถึงสัปปุริสทานสูตร ๘ ประการ ดังนี้

๑. สัตบุรุษยอมให้ของที่สะอาด
๒. สัตบุรุษยอมให้ของที่ประณีต
๓. สัตบุรุษยอมให้ของตามกาล
๔. สัตบุรุษยอมให้ของที่สมควร
๕. สัตบุรุษยอมเลือกให้
๖. สัตบุรุษยอมให้เป็นนิത്യ
๗. สัตบุรุษกำลังให้ก็ทำจิตให้ผ่องใส
๘. สัตบุรุษครั้นให้แล้วก็ดีใจ<sup>๑๐๐</sup>

นอกจากนั้น ทานยังสามารถแบ่งตามสิ่งที่ให้ ทาน มี ๒ ประเภท คือ

๑. อามิสทาน หรือวัตถุทาน ได้แก่ การให้วัตถุสิ่งของต่างๆ สรุปรวมเป็นปัจจัย ๔ เป็นกุศลเจตนาที่เกิดขึ้นด้วยความรัก<sup>๑๐๑</sup>

<sup>๙๘</sup> อัง.ปณจก. (ไทย) ๒๒ / ๑๔๘ / ๒๔๔.

<sup>๙๙</sup> ชัยวัฒน์ อัตพัฒน และคณะ, **หลักการดำรงชีวิตในสังคม**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร :มหาวิทยาลัยรามคำแหง), ๒๕๓๓.

<sup>๑๐๐</sup> อัง.อภุฎก. (ไทย) ๒๓/๓๗/๒๕๖-๒๕๗.

<sup>๑๐๑</sup> อัง. ทุก. (ไทย) ๒๐ / ๑๔๒ / ๑๑๙.

๒. ธรรมทาน ได้แก่ การให้ธรรมเป็นทาน<sup>๑๐๒</sup> คำว่า “ธรรมทาน” ได้แก่ การให้ธรรมเป็นทาน คือ แนะนำสั่งสอนให้ผู้อื่นตั้งอยู่ในธรรมหรือกล่าวธรรม<sup>๑๐๓</sup> ให้ความรู้ ความถูกต้องดีงาม คำสอน

มุ่งเน้นให้นำไปปฏิบัติในทางที่ถูกต้อง หรือแบ่งตามลักษณะของการให้เป็น ๒ ประเภท คือ

๑. สังฆทาน คือการให้แก่สงฆ์หมู่ใหญ่หรือให้เพื่อส่วนรวม คือ การให้โดยไม่จำเพาะเจาะจงในบุคคล<sup>๑๐๔</sup>

๒. ปาฏิบุคลิกทาน ให้เจาะจงแก่บุคคลผู้ใดผู้หนึ่ง พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ในทักขินาวิกังคสูตร ถึงการให้เจาะจงในบุคคล<sup>๑๐๕</sup>

ในทางพระพุทธศาสนานั้นผู้ให้และผู้รับทาน พระพุทธองค์ทรงกำหนดไว้คือ พุทธบริษัท ๔ ประกอบด้วย ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา ซึ่งมีหน้าที่บำรุงอุปัฏฐา

๑ ผู้ให้ทาน ในทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า ทายก (ผู้ให้ชาย) ทายิกา (ผู้ให้หญิง)<sup>๑๐๖</sup> คุณสมบัติของ ทายก คือ ก่อนให้ก็มีจิตใจดี ขณะให้ก็มีจิตใจเลื่อมใส เมื่อให้แล้วก็มีใจชื่นบาน มีความยำเกรงในผู้รับ และอุปัฏฐากบำรุง

๒ ผู้รับทาน ในทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า ปฎิกทาห (ผู้รับ) จะเป็นบุคคลดีมาก ดินน้อย หรือเลวอะไรก็ตาม ทานนั้นมันก็ต่าง ๆ กัน<sup>๑๐๗</sup> มีองค์ ๓ คือ เป็นผู้ปราศจากราคะเป็นผู้ปราศจากโทสะ เป็นผู้ปราศจากโมหะ หรือเป็นพระอริยบุคคล เมื่อผู้ให้ผู้รับมีคุณสมบัติดังกล่าวย่อมได้รับผลบุญคือความสุข

อานิสงส์หรือผลต่างๆของการให้ทานที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ในพระสูตรตันตปิฎกหลายพระสูตรว่า การให้ทานนั้นเป็นวิธีที่ดีที่สุดสำหรับช่วยส่งเสริมความร่วมมือกันทางสังคม เป็นการเชื่อมช่องว่างทางสังคม และทางเศรษฐกิจ สร้างความรักใคร่ในหมู่คณะให้เกิดความสามัคคี ส่งผลให้ประสบความสำเร็จ ดังพระดำรัสว่า “ถ้าบุคคลตั้งความปรารถนาที่จะไปเกิดในสถานที่ใดสถานที่หนึ่ง หลังจากให้ทาน คือ ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก และเครื่องประทีป แก่สมณะหรือพราหมณ์เขาจะบรรลุถึงความปรารถนานั้นได้ ถ้าเขาเป็นผู้มีศีล มิใช่เป็นผู้มีศีล”<sup>๑๐๘</sup> และทรงเน้นให้เห็นความสำคัญของผู้ให้ที่เป็นทานบดี ก็พึงได้รับการอนุเคราะห์ จากพระอริยบุคคลให้สมกับคุณความดีของตนที่ตนได้บำเพ็ญมา ดังพระพุทธดำรัสว่า ทานบดี ย่อมได้รับความอนุเคราะห์ช่วยเหลือจากพระอรหันต์ และอานิสงส์ที่พึงได้รับอื่นๆ รวม ๗ ประการ คือ

๑. พระอรหันต์พึงอนุเคราะห์ทานบดี

<sup>๑๐๒</sup> อจ. ทุก.(ไทย) ๒๐ / ๑๔๒ / ๑๒๐.อร่าม อินพุ่ม, **มงคลชีวิต ๓๘ ประการ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เพชรกระวี, ๒๕๓๗), หน้า ๑๐๒

<sup>๑๐๓</sup> พระราชสุธี(โสภณ โสภณจิตโต), **อุททยานบุญ**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ กุฑมอร์นิง, ๒๕๔๘), หน้า ๑๘๓, สุเมธ ภิภุช, **มงคลธรรมนำชีวิต, แสงเดือนอีสาน**, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑๑ (ธันวาคม ๒๕๔๗): หน้า ๕๗-๕๘

<sup>๑๐๔</sup> ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๘๐/๔๒๙

<sup>๑๐๕</sup> ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๗๙/๔๒๗.

<sup>๑๐๖</sup> พระธรรมปิฎก.(ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๙๔.

<sup>๑๐๗</sup> พุทธทาสภิกขุ, **ทาน ศีล ภาวนา**, (กรุงเทพมหานคร: รุ่งแสงการพิมพ์, ม.ป.ป.), หน้า ๑๙.

<sup>๑๐๘</sup> อจ. อภิลูก. (ไทย) ๒๓/๓๕/๒๙๒.

๒. ฟังเข้าไปหาทานบติ
๓. ฟังรับไทยทานของทานบติ
๔. ฟังแสดงธรรมแก่ทานบติ
๕. กิตติศัพท์ทานบติฟังขจรไป
๖. ทานบติเข้าไปยังสังคมใดๆ ฟังเป็นผู้แก่ล้ากว่า ไม่เก้อเขิน
๗. คนมีศรัทธาเป็นทานบติ ยินดีให้ทานบติ ยินดีให้ทานสม่าเสมอ หลังจากตายแล้ว ฟังไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์<sup>๑๐๙</sup>

นอกจากที่กล่าวมาแล้วพระพุทธองค์ได้ตรัสถึงอานิสงส์ของทานในระดับพื้นฐานไว้อีก ๕ ประการ คือ

๑. ผู้ให้ทานย่อมเป็นที่รักที่พอใจของคนหมู่มาก
๒. สัตบุรุษผู้สงบยอมคบหาผู้ให้ทาน
๓. กิตติศัพท์อันงามของผู้ให้ทานย่อมขจรไป
๔. ผู้ให้ทานย่อมไม่ห่างเหินจากธรรมของคฤหัสถ์
๕. ผู้ให้ทานหลังจากตายแล้วย่อมเกิดในสุคติโลกสวรรค์<sup>๑๑๐</sup>

การให้ทาน ผู้ให้และผู้รับ ย่อมได้รับอานิสงส์ทั้ง ๒ ฝ่าย ไม่สูญหายไปไหน สมดังพุทธภาษิตว่า “ ทายกผู้ให้โภชนะชื่อว่าให้ฐานะ ๕ ประการแก่ปฏิกาคห คือ

๑. ให้อายุ
๒. ให้วรรณะ (ผิวพรรณ)
๓. ให้สุขะ (ความสุข)
๔. ให้พละ (กำลัง)
๕. ปฏิภาณ ให้ปัญญา

ครั้งให้สิ่งเหล่านี้แก่ผู้อื่นแล้ว ตนเองก็เป็นผู้พึงได้รับอายุ วรรณะ สุขะ พละและปฏิภาณ เช่นเดียวกัน”<sup>๑๑๑</sup> พระดำรัสนี้ ชี้ให้เห็นลักษณะของกฎแห่งกรรมที่ว่า “ บุคคลหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้รับผลเช่นนั้น ผู้ทำกรรมดีย่อมได้ผลดี ผู้ทำกรรมชั่วย่อมได้ผลชั่ว”<sup>๑๑๒</sup>

จากการกล่าวมาทั้งหมดเราจะพบว่าพระพุทธศาสนาได้อธิบายถึงการให้ทานว่ามีอานิสงส์มากและให้คุณค่ากับผู้ที่มีความเสียสละให้ปันสิ่งของเป็นทานแก่ผู้มีศีล และเมื่อผู้ใดได้ให้ทานแก่ผู้มีศีลผู้นั้นย่อมได้รับประโยชน์หรือบุญนานับประการ

### ๓.๔.๙ หลักคำสอนเรื่อง ศรัทธา

สำหรับความศรัทธานั้น หมายถึง ความเชื่อ ซึ่งในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ศรัทธาหมายถึง ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล ๔ อย่างคือ

<sup>๑๐๙</sup> อัง. อญฺฐก. (ไทย) ๒๓/๕๗/๑๐๙-๑๑๑.

<sup>๑๑๐</sup> อัง. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๕/๕๖.

<sup>๑๑๑</sup> อัง. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๗/๕๘.

<sup>๑๑๒</sup> ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๕๖/๓๗๔ .

(๑) กัมมัสัทธา หมายถึงเชื่อกรรม,เชื่อกฎแห่งกรรม,เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง คือเชื่อว่าเมื่อทำอะไรโดยมีเจตนา คือ จงใจทำทั้งรู้ ย่อมเป็นกรรม

(๒) วิปากัสัทธา หมายถึงเชื่อวิบาก, เชื่อผลของกรรม คือเชื่อว่ากรรมที่ทำแล้วต้องมีผล และผลต้องมีเหตุ

(๓) กัมมัสสกาตาสัทธา หมายถึงเชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของของตน , เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของกรรม จะต้องรับผิดชอบเสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน

(๔) ตถาคตโพธิสัทธา หมายถึงมั่นใจในองค์พระตถาคตว่าทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ<sup>๑๑๓</sup>

ส่วนหลักศรัทธาที่อยู่นอกเหนือจาก ๔ อย่างนี้ ถือเป็นความเชื่อเฉพาะบุคคล ที่ทำให้บุคคลไม่เหมือนกัน โดยเฉพาะการเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อำนาจลบลับดาล ไสยศาสตร์ มีลักษณะที่ร่วมกันคือ <sup>๑๑๔</sup>

(๑)ใช้ศรัทธา เอาความเชื่อเป็นหลัก คือ ไม่เกิดจากการรู้ความจริง (๒)เมื่อเป็นความเชื่อ ก็ต้องพึ่งอาศัยสิ่งที่อยู่นอกตัว คือขึ้นต่ออำนาจลบลับดาล รออำนาจนอกตัว ต้องอาศัยสิ่งภายนอกมาช่วย(๓) สิ่งอื่นภายนอกนั้นมาทำให้เราโดยเราไม่ต้องทำเอง และเราทำเองไม่ได้ เหตุทั้ง ๓ อย่างดังกล่าวนี้ จะทำให้เกิดกำลังใจ เกิดความอุ่นใจ ปลอดภัยใจ จึงเบาใจ แต่ก็ทำให้เราไม่ตื่นนอนชวนชวย

อย่างไรก็ตามเราจะพบว่าศรัทธาเป็นจุดเริ่มต้นสำหรับคนทั่วไป ที่จะเข้าสู่ฆณาปฏิบัติทาง จึงเป็นธรรมสำคัญที่จำเป็นต้องเน้นให้มาก ว่าจะต้องเป็นศรัทธาที่ถูกต้องตามหลักที่จะเป็นสัมมาทิฐิ ในที่นี้ จึงขอสรุปคุณสมบัติและการทำหน้าที่ของศรัทธาที่จะต้องสัมพันธ์กับปัญญา ไว้เป็นส่วนเฉพาะอีกครั้งหนึ่ง ว่า

๑. ศรัทธาต้องประกอบด้วยปัญญา และนำไปสู่ปัญญา

๒. ศรัทธาเกี่ยวพันและนำไปสู่ปัญญา โดย (ก) ช่วยให้ปัญญาได้จุดเริ่มต้น เช่น ได้ฟังเรื่องหรือบุคคลใด แสดงสาระ มีเหตุผล น่าเชื่อถือหรือน่าเลื่อมใส เห็นว่าจะนำไปสู่ความจริงได้ จึงเริ่มศึกษาค้นคว้าจากจุดหรือแหล่งนั้น (ข) ช่วยให้ปัญญามีเป้าหมายและทิศทาง เมื่อเกิดศรัทธาเป็นเค้าวว่าจะได้ความจริงแล้ว ก็มุ่งหน้าไปทางนั้น เจาะลึกไปในเรื่องนั้น ไม่พร่า ไม่จับจด (ค) ช่วยให้ปัญญามีพลัง หรือช่วยให้การพัฒนาปัญญาก้าวไปอย่างเข้มแข็ง คือ เมื่อเกิดศรัทธามั่นใจว่าจะได้ความจริง ก็มีกำลังใจเพียรพยายามศึกษาค้นคว้าอย่างจริงจัง วิริยะก็มาหนุน

### ๓.๕ สรุปได้ว่า

ในสังคมที่อยู่กันแบบอาศัยวัฒนธรรมและประเพณีแบบบ้านๆอาจกล่าวได้ว่าความรู้สึกถือถือกุลแบ่งปันกันนี้เอง เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดกิจกรรมการอุทิศส่วนบุญขึ้น ซึ่งกิจกรรมในลักษณะนี้มีความสอดคล้องกับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่สอนให้บุคคลมีความกตัญญูกตเวที คือรู้จักตระหนักซาบซึ้งในบุญคุณของบุคคลอื่นแล้วตอบแทนคุณที่เขาได้กระทำไว้แก่ตน ด้วยการประกอบกิจกรรมอันเป็นบุญแล้วอุทิศส่วนบุญให้แก่บุคคลที่ตนมองเห็นคุณค่านั้น เพื่อให้การอุทิศส่วนบุญของตนช่วยส่งเสริมให้บุคคลนั้นกระทำ

<sup>๑๑๓</sup>พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่๙, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๔๓) ,หน้า๑๖๔.

<sup>๑๑๔</sup>พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตโต), ถ้าอยากพ้นวิภวต ต้องเลิกติดไสยศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่๓ , (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธรรมสาร จำกัด,๒๕๔๐) ,หน้า๑๓.



ความดีแล้วได้รับอานิสงค์จากการกระทำความดีของเขาเอง นอกจากนั้น พระพุทธศาสนายังสอนว่าการอุทิศส่วนบุญไม่ได้เป็นกิจกรรมระหว่างบุคคล หรือจำกัดเฉพาะบุคคลผู้มีความเกี่ยวเนื่องกันทางสายสัมพันธ์ของชีวิต เป็นผู้ที่เคารพนับถือกัน มีความผูกพันรักใคร่และคุ้นเคยกันเท่านั้น แต่ยังสามารถขยายออกไปสู่บุคคลอื่นและสัตว์อื่นได้อย่างไม่จำกัดอีกด้วย

ในปัจจุบันเมื่อมีการปรารภงานบำเพ็ญบุญในโอกาสสำคัญต่าง ๆ ตามความเชื่อของพุทธศาสนิกชนชาวไทย เช่น เทศกาลสารท พุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่จะนิยมทำบุญแล้วอุทิศส่วนบุญให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว โดยยึดเอาวิธีปฏิบัติของพุทธบริษัทที่ดำเนินสืบเนื่องมาจากครั้งพุทธกาลซึ่งมีพระเจ้าพิมพิสาร พระมหากษัตริย์แห่งแคว้นมคธผู้เป็นต้นเค้าของการอุทิศส่วนบุญในพระพุทธศาสนามาเป็นทีภูฐานุคติ ดังปรากฏว่าสมัยหนึ่งพระองค์ทรงถวายทานแก่พระสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขแล้ว ทรงหลังทักษิณทกอุทิศส่วนบุญให้แก่ญาติเมื่อครั้งอดีตที่ไปเกิดเป็นเปรต เพื่อให้พวกเขาพ้นจากสภาพที่อดอยากทุกทรมานในเปรตวิสัยนั้น

ดังนั้น การอุทิศส่วนบุญหรือการทำบุญแจกข้าวตามความเชื่อของชาวอีสาน จึงถือเป็นส่วนหนึ่งของการทำบุญทางพระพุทธศาสนาซึ่งมีอิทธิพลต่อความเชื่อ ค่านิยม ประเพณีและวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชนมาเป็นเวลาช้านาน โดยมีพัฒนาการสืบเนื่องมาจากสมัยพุทธกาลตราบกระทั่งปัจจุบัน เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่บุคคลและสังคมหลายส่วน ทั้งแก่ผู้กระทำบุญเอง แก่ญาติผู้ล่วงลับไปแล้วหรือผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ และแก่พระศาสนาด้วย ยิ่งไปกว่านั้น ยังมีส่วนเสริมสร้างคุณธรรมให้เกิดแก่บุคคลและสังคมอีกด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งความกตัญญูทเวทีและความตระหนักใส่ใจในหน้าที่รับผิดชอบของปัจเจกบุคคลที่สัมพันธ์กับบุคคลในสังคมตามสมควรแก่ฐานะของตน เช่น บุตรธิดาอุทิศส่วนบุญให้แก่บิดามารดาเมื่อท่านทั้งสองล่วงลับไป หรือคนที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันโดยฐานะใดฐานะหนึ่งแสดงความปรารถนาดี ความมีน้ำใจต่อกันโดยการทำบุญแล้วอุทิศส่วนบุญให้แก่ผู้มีอุปการคุณและผู้ที่เป็นปวงชนียบุคคลของสังคม ทั้งนี้เพราะแห่งถึงประโยชน์ที่พึงจะได้รับจากการอุทิศส่วนบุญว่าไม่เพียงแต่ผู้กระทำเท่านั้นที่จะได้รับ หากยังขยายออกไปสู่ญาติของเขาและบุคคลอื่น ๆ ตามเงื่อนไขที่สมเหตุสมผลอีกด้วย

## บทที่ ๔

### วิเคราะห์คุณค่าประเพณีการทำบุญอุทิศของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ

#### อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย

##### ๔.๑ วิเคราะห์คติความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีทำบุญอุทิศ

คติความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีทำบุญอุทิศหรือบุญอุทิศนี้จะศึกษาความเชื่อของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ ในด้านต่างๆว่ามีความเชื่อเกี่ยวกับการทำบุญอุทิศอย่างไรบ้าง โดยจะศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับองค์ประกอบของพิธีกรรม ซึ่งแบ่งออกเป็น ๔ หัวข้อ ดังนี้

##### ๔.๑.๑ ความเชื่อเกี่ยวกับบุคคล

ชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำมีความเชื่อในเรื่องการทำบุญอุทิศให้กับญาติพี่น้องที่ตายไปแล้ว มีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่เชื่อบ้างไม่เชื่อบ้าง แต่ก็ต้องปฏิบัติเนื่องจากได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ปัจจุบันชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำยังคงถือปฏิบัติ ผู้ที่มีความเชื่อในเรื่องนี้เชื่ออีกว่าการทำบุญอุทิศให้กับผู้ตายนั้นจะทำให้เฉพาะผู้ที่มีอายุตั้งแต่ ๗ ปีขึ้นไป พวกเขาอายุต่ำกว่า ๗ ปีไม่ต้องทำบุญอุทิศไปให้ สาเหตุที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะมีความเชื่อว่า เด็กที่มีอายุตั้งแต่แรกเกิดถึงอายุ ๖ ปี ยังไม่ได้กระทำความชั่วอันเป็นบาปใดๆถือว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ การศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาได้แบ่งบุคคลที่จะศึกษาออกเป็น ๔ บุคคล คือความเชื่อของมรรคนายก ความเชื่อของพระสงฆ์ ความเชื่อของเจ้าภาพ และความเชื่อของผู้เข้าร่วมพิธีทั่วไป โดยมีรายละเอียดของการศึกษาแต่ละบุคคลดังนี้ คือ

๑.๑ ความเชื่อของมรรคนายก ทุกครั้งที่มีการทำบุญอุทิศมรรคนายกเป็นบุคคลสำคัญอีกคนหนึ่งของงานที่จะขาดไม่ได้ เพราะมรรคนายกจะเป็นผู้กระทำพิธีทางศาสนาเชื่อมกับพระสงฆ์ กล่าวคือจะเป็นผู้กล่าวนำคำอาราธนาต่างๆก่อนที่พระสงฆ์จะเทศน์หรือประกอบพิธีกรรมอื่นๆรวมทั้งเป็นผู้บอกกล่าวถึงลำดับขั้นตอนให้เจ้าภาพแต่ละคนแต่ละงานได้ทราบการปฏิบัติว่าต้องทำอะไร ทำอย่างไร เมื่อไรจากการที่มรรคนายกเป็นผู้คลุกคลีกับการประกอบพิธีกรรมทำบุญอุทิศเป็นอย่างดี ดังนั้นความเชื่อที่มีต่อประเพณีการทำบุญอุทิศของมรรคนายกพอสรุปได้ว่าคนเรามีความเชื่อในเรื่องวิญญาณ โดยเฉพาะวิญญาณผีของบรรพบุรุษซึ่งหมายถึง วิญญาณของปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ หากบุคคลเหล่านี้ตายจากไปวิญญาณจะคงวนเวียนอยู่ใกล้ๆลูกหลาน เพื่อคอยปกป้องคุ้มครอง ในเรื่องนี้เชื่อได้จากประสบการณ์ของชาวบ้านที่เคยพบก็คือ เมื่อลูกหลานประพฤติปฏิบัติไม่เหมาะสมผีบรรพบุรุษจะบันดาลให้เกิดการเจ็บป่วย ถึงแม้จะได้รับการรักษาจากแพทย์สมัยใหม่ก็ไม่หายเป็นปกติได้ จะต้องมีการขอขมา อากาการเจ็บป่วยจึงหายเป็นปกติ เหตุนี้จึงทำให้เชื่อว่าผีหรือวิญญาณมีจริง และด้วยความรัก ความเป็นห่วงเป็นใยต่อคนที่เคยอยู่ร่วมกัน เมื่อตายจากไปก็เกรงว่าจะได้รับความลำบากอดอยากไม่มีเครื่องใช้ไม่มีเสื้อผ้าสวมใส่ ไม่ได้ไปผุดไปเกิด แต่อาจกลายเป็นเปรต เที้ยวขอส่วนบุญจากผีตนอื่นหรือคนทั่วไป จากการปฏิบัติที่ได้รับมาจากบรรพบุรุษพบว่า หากญาติพี่น้องตายจากไป ญาติผู้ยังมีชีวิตอยู่จะต้องทำบุญอุทิศไปให้ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เกิดความเชื่อว่า การประกอบพิธีกรรมทำบุญอุทิศจะสามารถช่วยให้ผู้ตายไม่อดอยาก มีกิน มีใช้ มีที่อยู่อาศัย พ้น

ทุกขเวทนา และไปผูกไปเกิดในภพใหม่ พระอรียานวัตร เขมจารีเถระ<sup>๕๖</sup> กล่าวว่าผลบุญที่ได้รับจาก ญาติพี่น้องที่แจกข้าวไปให้นั้นเชื่อว่าเจ้าภาพและพระสงฆ์ได้รับบุญกุศลร่วมกับผู้ตายด้วยจริง ที่เป็นเช่นนี้เพราะเป็นปฏิคาหกรับทานคือ บุคคลทั้งสองต่างมีความบริสุทธิ์ใจในการทำบุญอุทิศให้กับญาติผู้ตาย ซึ่งลักษณะการทำบุญอุทิศของเจ้าภาพมี ๔ ลักษณะ คือ ทำด้วยความเชื่อมโยง หมายความว่า เจ้าภาพทำบุญด้วยความศรัทธาจริงใจ มีทุนทรัพย์ที่ตั้งใจจะทำ จำนวนมากหรือน้อยเท่าใดก็ทำเท่าที่มีอยู่และทำได้ลักษณะดังนี้เชื่อว่าได้บุญกุศลมาก ทั้งผู้ตายและเจ้าภาพ ทำด้วยความงมงาย หมายความว่า ทำบุญเนื่องจากได้ฟังชาวบ้านพูดว่าการบริจาคทานมากได้บุญกุศลมาก บริจาคทานน้อยได้บุญกุศลน้อย จึงได้พยายามบริจาคจำนวนมาก โดยไม่ได้คำนึงถึงสิ่งอื่น ไม่มีแม้ความเชื่อเป็นของตนเอง เพียงแต่ทำเอาอย่างคนอื่น จะสังเกตเห็นโดยส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นไปเรื่องของ มหรสพสมโภชว่าจะต้องจ้างในราคาแพงมีชื่อเสียงโด่งดัง เรียกผู้ทำบุญประเภทนี้ว่า ทำบุญเอาหน้า ซึ่งทำบุญประเภทนี้ เชื่อว่าบุญกุศลที่ได้รับไม่มาก เพราะขาดความเชื่อมโยงอย่างจริงใจ ทำบุญด้วยความไม่ตั้งใจ หมายความว่า ทำบุญด้วยความไม่เต็มใจที่จะทำ ซึ่งอาจสืบเนื่องมาจากเหตุผลใด เหตุผลหนึ่ง อย่างเช่น ไม่มีทุนทรัพย์มากพอที่จะจัดงานทำบุญด้วยกำลังของตนเองได้ เมื่อมีผู้ที่จะทำบุญนี้ขึ้นก็ขอร่วมด้วย หรืออาจจะถูกชักชวนให้ทำพร้อมกัน เพื่อเป็นการลดค่าใช้จ่ายลง ผู้ทำบุญลักษณะนี้พอได้บุญกุศลบ้างทำด้วยความจำเป็น หมายความว่า ทำบุญเพราะหน้าที่โดยที่ตนไม่มีความเชื่อว่าผู้ตายจะได้รับบุญกุศลนั้นจริง แต่เกรงว่าชาวบ้านจะตำหนิ หรือ ดิฉินนินทา และทำก็เนื่องจากเป็นประเพณีที่มีอยู่ในท้องถิ่น การทำบุญลักษณะนี้เชื่อว่าได้รับบุญกุศลน้อย<sup>๕๗</sup> จากลักษณะการทำบุญและความเชื่อของชาวบ้านดังกล่าวนี้ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้กล่าวถึงลักษณะของการทำบุญเอาไว้ว่า การทำบุญถ้าจะทำให้ถูกต้องได้ผลดีนั้น ต้องทำจิตใจให้บริสุทธิ์สะอาดไม่ใช่ทำความโลภ ความโกรธ ความหลง ดังนั้นการทำบุญจึงหมายถึง การทำความดีด้วยความบริสุทธิ์ใจ ซึ่งมีวิธีการทำบุญได้ ๑๐ ประการ คือ รักษาศีล การเอื้อเฟื้อให้ในการทำใจให้สงบ และแสดงคารวะ การแบ่งส่วนบุญให้ การฟังธรรม การแสดงธรรม การพลอยยินดีกับผู้อื่น การทำความเห็นให้ถูกให้ตรงการรู้จักช่วยผู้อื่นในกิจการที่ชอบที่ควร การทำบุญทั้ง ๑๐ ประการ ดังกล่าวจะเห็นชัดว่าทำให้เกิดบุญได้โดยไม่ต้องลงทุนทรัพย์แต่ต้องมีความบริสุทธิ์ใจ มีเจตนาดี<sup>๕๘</sup> จากเหตุผลดังกล่าว จะเห็นได้ว่า ในการทำบุญอุทิศไปให้กับผู้ตายนั้นไม่จำเป็นที่จะต้องใช้ทรัพย์สินมากมายก็เชื่อว่าได้บุญและเป็นการแผ่ส่วนบุญไปให้แก่ผู้ตายได้ทั้งสิ้น

**๔.๑.๒. ความเชื่อของพระสงฆ์เป็นบุคคลสำคัญของการประกอบพิธีกรรมทำบุญอุทิศ** ซึ่งจะทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างญาติผู้ทำบุญ (เจ้าภาพ) กับดวงวิญญาณผู้ตายเพื่อนำส่วนบุญกุศลที่ญาติผู้ทำบุญได้แจกข้าวไปให้ถึงวิญญาณของผู้ตายเพื่อที่จะได้พ้นทุกขเวทนาทั้งหลายทั้งปวง หรือ

<sup>๕๖</sup> พระอรียานวัตร เขมจารีเถระ “ประเพณีทำบุญอุทิศ,” ใน บุญเบิกฟ้า. หน้า ๕๙ - ๖๒. (มหาสารคาม : อภิชาตการพิมพ์, ๒๕๓๓) หน้า ๕๙-๖๒.

<sup>๕๗</sup> สัมภาษณ์นายชัยโรจน์ วิริศิริชวลิต, นายกเทศมนตรีตำบลหาดคำวันที่ ๑๘ เมษายน ๒๕๖๑.

<sup>๕๘</sup> สุพัตรา สุภาพ. สังคมและวัฒนธรรม ค่านิยม ครอบครั้ว ศาสนา ประเพณี. (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๐) หน้า ๓๕-๔๐.

เป็นสุขยิ่งขึ้น จากการที่พระสงฆ์ทำบุญอุทิศ แยกออกได้ ๒ ลักษณะ คือ ความเชื่อของพระสงฆ์ที่มีต่อพระสงฆ์ สามเณร และความเชื่อของพระสงฆ์ที่มีต่อการทำบุญอุทิศ<sup>๕๙</sup> ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ความเชื่อของพระสงฆ์ที่มีต่อพระสงฆ์ สามเณร หมายถึง การนิมนต์พระสงฆ์ สามเณรของผู้เป็นเจ้าของภาพ ในการนิมนต์พระสงฆ์มาประกอบพิธีกรรมทำบุญอุทิศชาวบ้านมีความเชื่อว่า ถ้านิมนต์พระสงฆ์ที่มีพรรษามาก มีสมณะชั้นสูง เป็นพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงในเรื่องการเทศน์เสียง ผู้ตายจะได้รับส่วนบุญกุศลมากกว่านิมนต์พระสงฆ์ สามเณรที่พรรษาน้อย หรือไม่มีชื่อเสียงในเรื่องการเทศน์แต่ความเป็นจริงแล้ว เจ้าภาพนิมนต์พระสงฆ์รูปใดก็ได้ไปประกอบพิธีกรรม ไม่จำเป็นว่า จะต้องเป็นพระสงฆ์ที่มีสมณะชั้นสูงหรือมีพรรษามาก พระสงฆ์ที่บวชใหม่สามารถเทศน์หรือสวดบทสวดต่างๆตามที่วินัยสงฆ์กำหนดไว้ก็ได้ แม้เป็นสามเณรก็สามารถนิมนต์ไปประกอบพิธีกรรมได้ซึ่งพระสงฆ์ สามเณร เป็นผู้นำบุญกุศลไปถึงวิญญาณของผู้ตายได้เช่นกัน ที่เป็นเช่นนี้เพราะว่าบทเทศน์ บทสวดของพระสงฆ์ และสามเณรก็คือบทเดียวกัน นอกจากนั้นการได้รับนิมนต์ให้ไปประกอบพิธีกรรมทำบุญอุทิศทุกครั้งเชื่อว่าพระสงฆ์จะได้รับบุญกุศลร่วมไปกับผู้ทำบุญและผู้ตายด้วย เนื่องจากเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมด้วยความตั้งใจและบริสุทธิ์ใจ

ความเชื่อของพระสงฆ์ที่มีต่อการทำบุญอุทิศ ความเชื่อของพระสงฆ์ที่มีต่อการทำบุญอุทิศของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำคือ ในการทำบุญอุทิศนั้นให้ทำด้วยใจบริสุทธิ์ มีความตั้งใจจริงที่จะทำ แม้จุดปัจจัยเครื่องไทยทานต่างๆที่จะบริจาคหรือแจกข้าวไปถึงวิญญาณผู้ตาย จะมีเพียงจำนวนน้อยก็ตาย กุศลผลบุญก็บังเกิดมีทั้งสิ้น นอกจากนี้พระสงฆ์ยังมีความเชื่อว่า การทำบุญอุทิศไปถึงผู้ตายเชื่อว่าจะได้รับบุญกุศลทุกคน บางคนบุญกุศลที่ญาติทำไปให้ นั้น เชื่อว่าไม่สามารถส่งไปถึงดวงวิญญาณของผู้ตาย หรือไปค้าจุนให้ผู้ตายได้ไปผูกไปเกิดเลย โดยเฉพาะผู้ตายที่ตายด้วยสาเหตุการฆ่าตัวตาย การประสบอุบัติเหตุตามสถานที่ต่างๆผู้ตายดังกล่าวนี้จะได้บุญกุศลก็ต่อเมื่อญาติพี่น้องต้องไปประกอบพิธีกรรมทำบุญที่จุดเกิดเหตุ ผู้ตายจึงจะได้รับผลบุญที่ทำไปให้ ความเชื่อดังกล่าวนี้เป็นความเชื่อของศาสนาพุทธผสมกับศาสนาพราหมณ์ ซึ่งเรียกว่า พุทธชาวบ้าน ในการปฏิบัติของชาวบ้านนั้นมีจริง จะพบได้ตามทางสี่แยกหรือทางโค้งที่เกิดอุบัติเหตุถึงแก่ชีวิตบ่อยๆ ชาวบ้านในละแวกนั้นจะร่วมกันจัดพิธีกรรมอย่างหนึ่งขึ้น เรียกว่า สูตรถอด ในพิธีกรรมดังกล่าวนี้ชาวบ้านจะนิมนต์พระสงฆ์มาประกอบพิธีเพื่อเชิญวิญญาณของผีที่สิงสถิตอยู่บริเวณนั้นให้ไปอยู่ที่อื่นหรืออยู่ในที่อันควร กล่าวคือ ต้องการให้วิญญาณผีเหล่านั้นมีที่อยู่ที่อาศัยเป็นสัดส่วนไม่คอยรบกวนผู้คนที่เดินทางผ่านไปมา ในการประกอบพิธีกรรมจะมีการเช่นสรวงวิญญาณด้วยเครื่องเช่นต่างๆมีการสร้างศาลเพียงตาไว้เพื่อเชิญให้วิญญาณผีเข้าไปอาศัยอยู่ สำหรับการประกอบพิธีกรรมทำบุญอุทิศของชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่เคยปรากฏว่ามีใครไปประกอบพิธีกรรมทำบุญอุทิศที่จุดเกิดเหตุ หรือเอาจุดเกิดเหตุเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทำบุญอุทิศเลย บ้านเจ้าภาพและวัดจะใช้เป็นสถานที่ทำบุญเท่านั้น ความ

<sup>๕๙</sup> สัมภาษณ์ คุณพ่อคมสัน ตีหะปัญญา, (หมอสุนทรขวัญ-มรรคทายก) บ้านฝ้าย ตำบลหาดคำ.๑ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

เชื่อของศาสนาพุทธเชื่อว่า การทำบุญอุทิศไปถึงผู้ตายนั้นจะกระทำอยู่สถานที่ใดก็ตาม ผู้ตายก็ได้รับ ส่วนกุศลทั้งสิ้น ขอเพียงให้ผู้ทำทำด้วยความบริสุทธิ์ใจ ตั้งใจกระทำจริง<sup>๖๐</sup>

**๔.๑.๓ ความเชื่อของเจ้าภาพ** ความเชื่อของเจ้าภาพชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำที่มีต่อการทำบุญอุทิศพอสรุปได้ดังนี้ เมื่อชาวบ้านคนใดคนหนึ่งตายจากไป ผู้เป็นญาติพี่น้องต้องทำหน้าที่ทำบุญอุทิศไปให้ ซึ่งก่อนจะมีการทำบุญอุทิศเกิดขึ้นบรรดาญาติจะต้องประชุมปรึกษาหารือเพื่อกำหนดวันรวบรวมทุนทรัพย์ให้เพียงพอสำหรับการทำบุญ เมื่อถึงวัน เวลาที่กำหนดก็ประกอบพิธีกรรมขึ้นตามวิธีการและขั้นตอนทุกอย่าง แต่สำหรับบางรายญาติตายจากไปนานหลายปี ทุนทรัพย์ที่จะใช้สำหรับทำบุญก็ไม่พอ หรือไม่ญาติพี่น้องไม่สนใจที่จะทำ ในกรณีเช่นนี้ญาติอาจจะได้ทำบุญเนื่องมาจากความฝัน กล่าวคือ ผู้ตายเข้าฝันขอส่วนบุญจากญาติคนใดคนหนึ่ง หรือจากชาวบ้านคนใดคนหนึ่ง แล้วมีการเล่าให้กับญาติของผู้ตายฟัง เมื่อได้ทราบถึงความทุกข์ ความอดอยาก ความลำบากของผู้ตาย ก็จะทำบุญอุทิศไปถึงผู้ตายจากสาเหตุดังกล่าวจะเห็นถึงความเชื่อของเจ้าภาพว่าการทำบุญอุทิศของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำเหตุสำคัญก็คือความเป็นห่วงเป็นใยต่อผู้ตาย ทั้งยังเป็นประเพณีสืบเนื่องมาจากบรรพบุรุษและเนื่องจากมีความเชื่อว่าผู้ตายจะได้รับส่วนบุญส่วนกุศลที่ญาติทำไปให้ ไม่อดอยากมีกินมีใช้ มีที่อยู่อาศัย มีเสื้อผ้าสวมใส่ มีเครื่องใช้ไม้สอยอุดมสมบูรณ์ไม่เที่ยวขอส่วนบุญจากผีตนอื่น และจะได้ไปเกิดในภพใหม่นอกจากนั้นยังเชื่อว่าการบริจาคทานจุฑาปัจจัย เครื่องไทยทานหรือสิ่งของต่างๆหากบริจาคจำนวนมาก ผู้ตายก็จะได้รับผลบุญกุศลมาก บริจาคน้อยก็จะได้น้อยตามส่วน ผลบุญที่ทำจะช่วยคำจุนหนุนส่งผู้ตายให้เป็นไปตามความประสงค์ตามความเชื่อที่ได้รับมาจากบรรพบุรุษ ซึ่งในการบริจาคทานสิ่งของแต่ละอย่างจะมีความเชื่อต่างกันไป หากใครต้องการให้ญาติผู้ตายไปเกิดใหม่หรืออยู่ในภพใหม่ที่มีความเป็นอยู่ที่สะดวกสบาย และดีกว่าตอนยังมีชีวิตอยู่ และให้มีดีในเรื่องใดก็บริจาคทานสิ่งของตามความเชื่อนั้นๆ เช่น บริจาคทานห้อง กระจก กระจก เมื่อผู้ตายไปอยู่ในภพใหม่ก็จะมีชื่อเสียงเลื่องลือไปไกลเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป และมีเสียงไพเราะกังวานหากบริจาคทานหอดอกผึ้งผู้ตายจะได้มีที่อยู่อาศัยสวยงามดังปราสาทราชวัง เป็นต้น

**๔.๑.๔ ความเชื่อของผู้ร่วมพิธีกรรม** ผู้เข้าร่วมพิธีทำบุญอุทิศของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำมีมากมายหลายสถานะ ซึ่งได้แก่ มรรคนายก พระสงฆ์ เจ้าภาพ และชาวบ้านทั่วไป ผู้ร่วมพิธี ๓ สถานะแรกได้กล่าวในรายละเอียดข้างต้นไปแล้ว ดังนั้น ผู้เข้าร่วมพิธีในที่นี้ หมายถึง ชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำผู้มาช่วยเหลือในการจัดงานรวมทั้งชาวบ้านที่มาช่วยทำบุญ ชาวบ้านผู้มาช่วยเหลือในการจัดพิธีและชาวบ้านผู้มาร่วมทำบุญดังกล่าวนี้ หมายถึง ผู้ที่มีภูมิลำเนาและอาศัยอยู่ในชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำมีความเชื่อเกี่ยวกับการทำบุญอุทิศ ๒ ประการคือ ความเชื่อเกี่ยวกับการได้มาร่วมพิธีโดยการช่วยเหลือในการจัดงาน เช่น ทำหน้าที่เป็นพ่อครัว แม่ครัว เป็นผู้จัดสถานที่หรือต้อนรับผู้มาร่วมพิธี เป็นต้น และความเชื่อเกี่ยวกับการมาร่วมทำบุญบริจาคทานสิ่งของ หรือจุฑาปัจจัย

<sup>๖๐</sup> สัมภาษณ์นายอนุชิต ผาพัง, กำนันตำบลหาดคำ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย, วันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๑.

ความเชื่อเกี่ยวกับกับการได้มาร่วมพิธีโดยการช่วยเหลือในการจัดงาน ผู้มาร่วมพิธีโดยการช่วยทำงาน นอกจากแสดงออกถึงน้ำใจที่มีต่อเพื่อนบ้านแล้วยังมีความเชื่อว่า การได้มาช่วยเหลือทำงานสิ่งใดๆร่วมในพิธีทำบุญอุทิศตนจะได้บุญกุศลร่วมกับเจ้าภาพและผู้ตายด้วยเช่นกัน ด้วยเหตุนี้หากบ้านใดมีการทำบุญอุทิศ หรือการทำบุญอื่นๆชาวบ้านจึงชอบไปช่วยเหลือซึ่งกันและกันเสมอ

ความเชื่อเกี่ยวกับการร่วมทำบุญบริจาคทาน สิ่งของที่ผู้มาร่วมพิธีนำมาร่วมบริจาคทาน ได้แก่ ดอกไม้ประติษฐาน หมอน เงิน เป็นต้น ผู้บริจาคทานสิ่งของดังกล่าวนี้เชื่อว่า ตนผู้เป็นเจ้าของสิ่งของจะได้บุญกุศลร่วมกับเจ้าภาพด้วย นอกจากนั้นตนก็ได้ช่วยให้ผู้ตายได้รับส่วนบุญเพิ่มมากขึ้น

#### ๔.๒ ความเชื่อเกี่ยวกับวัตถุสิ่งของ

วัตถุและสิ่งของที่นำมาใช้ในการประกอบพิธีกรรม ประกอบด้วยเครื่องบูชา เครื่องเซ่น เครื่องไทยทาน วัตถุทานภาชนะและวัสดุที่ใช้ใส่เครื่องบูชา เครื่องเซ่น เครื่องไทยทาน มหรสพ ธาตุรวมทั้งพลูและดอกไม้ไฟ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

(๑) ความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องบูชา ประกอบด้วย ดอกไม้ ธูป เทียน โดยจัดเป็นชั้น ๕ บูชาพระรัตนตรัยก่อนจะมีการเริ่มพิธีกรรมทางศาสนา และใช้เมื่อทำพิธีขอมาต่อดวงวิญญาณของผู้ตายก่อนจะสรองอัฐิ<sup>๖๑</sup> มีความเชื่อดังนี้คือ

ดอกไม้ถือเป็นเครื่องบูชาที่ใช้คู่กับธูป และ เทียน โดยปรกติจะใช้ดอกบัวขาวเป็นดอกไม้สำหรับบูชาพระ แต่หาได้ยากจึงใช้ดอกไม้อื่นแทน เช่น ดอกพุด ดอกเข็มขาว ดอกจำปาขาว ต้นเงินต้นทอง ทองพันชั่ง เป็นต้น ใช้พิธีกรรมต่างๆ ส่วนมากพบว่าชาวบ้านนิยมใช้ต้นทองพันชั่งซึ่งต้นทองพันชั่งนี้มีลักษณะเป็นไม้พุ่ม มีดอกสีขาวกลิ่นหอม เป็นต้นไม้ที่ปลูกง่าย หาได้ง่ายสามารถนับเป็นจำนวนคู่ตามความเชื่อการใช้ดอกไม้และการใช้เทียนในพิธีกรรมต่างๆซึ่งนิยมใช้เป็นจำนวนคู่ การบูชาพระและการขอมาใช้ดอกทองพันชั่งเพราะมีความเชื่อว่าดอกทองพันชั่งเป็นต้นไม้ที่มีชื่อเป็นสิริมงคล กลิ่นหอมของดอกนั้นแปลกคล้ายกับมีมนต์ขลัง

ธูปและเทียน ใช้จุดบูชาพระคู่กับดอกไม้ ถือเป็นเครื่องบูชาต่อสิ่งที่ควรเคารพบูชา เชื่อว่าธูปและเทียนนั้นสามารถใช้เป็นสื่อติดต่อระหว่างมนุษย์กับวิญญาณได้

(๒) ความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องเซ่น สิ่งของที่จัดเป็นสำหรับเพื่อนำไปเลี้ยงผี ประกอบด้วยอาหาร น้ำดื่ม หมากพลู บุหรี่ การจัดสิ่งของเหล่านี้เพราะมีความเชื่อดังนี้<sup>๖๒</sup>

อาหาร ได้แก่ อาหารคาวหวาน ประกอบด้วย ข้าวเหนียวหนึ่ง ลาบก้อย ต้มแกง ผัดสาคร ลอดช่อง เป็นต้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าพ่อครัว แม่ครัวจะประกอบอาหารชนิดใดขึ้นเพื่อถวายพระสงฆ์และต้อนรับผู้มาร่วมพิธีเจ้าภาพบางคนจะพิถีพิถันในเรื่องนี้มาก กล่าวคือ ญาติผู้ตายอาจจะ เป็นพ่อแม่ หรือ ปู่ ย่า ตา ยาย ที่เคยอยู่ร่วมกันมีความสนิทสนมกัน ลูกหลานซึ่งเป็นเจ้าภาพทำบุญจะรู้ว่าผู้ตายชอบอาหารประเภทใดมาก ก็จะทำให้แม่ครัวทำอาหารประเภทนั้นให้เป็นพิเศษโดยเชื่อว่า พ่อ แม่ หรือ ปู่ ย่า ตา ยาย จะได้กินอาหารเหล่านั้น โดยเฉพาะในวันบรรจ้อัฐิ ซึ่งเป็น

<sup>๖๑</sup> สัมภาษณ์คุณพ่อทับ คำอินทร์,ชาวบ้านใต้ธาตุ ตำบลหาดคำ, สัมภาษณ์ ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

<sup>๖๒</sup> สัมภาษณ์คุณแม่สุวัจน์ บุปผาสังข์,ชาวบ้านสามัคคี ตำบลหาดคำ, สัมภาษณ์ ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

วันสุดท้ายนั้น เจ้าภาพจะทำอาหารประเภทที่ผู้ตายเคยชอบจัดถวายพระสงฆ์พร้อมกับจัดเป็นสำหรับสำหรับเลี้ยงผี ในกรณีอย่างนี้ยิ่งทำให้เชื่อว่าผู้ตายจะได้กินอาหารดังกล่าวนั้นจริง

น้ำดื่ม ได้แก่ น้ำสะอาดที่ใช้ดื่ม ปรกติหลังจากรับประทานอาหารอิ่มแล้วจะต้องดื่มน้ำตาม จึงจะเรียกว่า เสร็จเรียบร้อย สำหรับผีก็เชื่อว่าเมื่อกินอาหารอิ่มก็ต้องดื่มน้ำเช่นเดียวกัน

หมากพลู อ่านเรื่องการกินหมากถือเป็นของขบเคี้ยวที่คนสูงอายุในหมู่บ้านชนบทนิยมชมชอบ คนสูงอายุในบ้านบ่อใหญ่ก็เช่นกัน ในพิธีกรรมการเลี้ยงผีของการทำบุญอุทิศ ก็ต้องจับหมากจับพลูใส่ไว้ในสำหรับอาหารด้วยซึ่งเชื่อว่าหากผีกินอาหารอิ่มหน้าสำราญแล้ว จะต้องนำจับหมากจับพลูมาเคี้ยวตามประเพณีนิยมของคนในหมู่บ้าน

บุหรี เดิมใช้ยาเส้นมวนใบตอง แต่ปัจจุบันใช้ยามวนกระดาษหรือบุหรีสำเร็จรูปก็ได้ ในพิธีกรรมจัดเลี้ยงอาหารแก่ผีจะจัดเตรียมบุหรีไว้ด้วยเพราะเชื่อว่าคนตายหากเป็นชาย หลังจากกินอาหารเสร็จเรียบร้อยแล้วนิยมสูบบุหรีเช่นเดียวกับการจับหมากจับพลูเคี้ยว

(๓) ความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องไทยทาน สิ่งของที่จัดเป็นเครื่องไทยทาน สิ่งของที่จัดเป็นเครื่องไทยทาน สิ่งของที่จัดเป็นเครื่องไทยทานนั้นมีมาก ซึ่งประกอบด้วยอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย เครื่องนอน เครื่องใช้ในครัว เครื่องใช้ไฟฟ้า เครื่องให้สัญญาณและเครื่องใช้ที่จำเป็นแก่วัด เครื่องใช้อื่นๆ และจตุปัจจัย <sup>๖๓</sup> สิ่งของเหล่านี้แต่ละประเภทมีความเชื่อดังนี้

**อาหาร** หมายถึง อาหารแห้งหรืออาหารที่สามารถเก็บไว้รับประทานได้นาน ประกอบด้วย ข้าวสาร อาหารกระป๋อง พริก เกลือ เหตุที่ต้องนำอาหารเหล่านี้มาจัดถวายพระสงฆ์ โดยผ่านการประกอบพิธีกรรมดังกล่าวไว้แล้วในบทที่ ๓ นั้น มีความเชื่อเกี่ยวกับอาหารดังนี้คือ ข้าวสาร เป็นข้าวสารเจ้า หรือข้าวสารเหนียวก็ได้แต่ส่วนมากนิยมเป็นข้าวสารเหนียว เพราะชาวบ้านบ่อใหญ่นิยมรับประทานข้าวเหนียวนี้ ในการบริจาคทานข้าวสารเพราะผู้บริจาคคำนึงถึงระยะเวลาของการเก็บไว้และการนำไปใช้ประโยชน์ เช่น เลี้ยงแขกในเทศกาลงานบุญประเพณีต่างๆ อาหารกระป๋อง เป็นอาหารสำเร็จรูปที่สามารถรับประทานได้ทุกโอกาส พริก เกลือ เป็นเครื่องปรุงรสอาหารให้มีรสชาติดีขึ้นเก็บไว้ได้นานเมื่อถวายพระสงฆ์เก็บไว้ปรุงอาหารในคราวที่ต้องการได้ทุกเมื่อ อาหารดังกล่าวนี้เมื่อถวายพระสงฆ์โดยผ่านขั้นตอนของพิธีกรรมแล้ว เชื่อว่าผู้ทำได้บุญกุศลในฐานะที่เป็นผู้ทำส่วนผู้ตายได้รับส่วนบุญนั้นไปรับประทานด้วย เช่นเดียวกันกับการนำอาหารมาจัดเป็นสำหรับถวายพระสงฆ์ เมื่อพระสงฆ์ฉันอาหารเหล่านั้นอย่างสมบูรณ์ ก็เชื่อว่าผู้ตายจะได้รับประทานอาหารอย่างอุดมสมบูรณ์เช่นเดียวกัน

**เครื่องนุ่งห่ม** หมายถึง เสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย ซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าผู้ตายเป็นชายหรือหญิง เจ้าภาพก็จัดหาตามนั้น คือหากเป็นเพศชาย ได้แก่ เสื้อ กางเกง ผ้าขาวม้า ผ้าโสร่ง ผ้าเช็ดตัว หากเป็นเพศหญิง ได้แก่ เสื้อ ผ้าถุง ผ้าเช็ดตัว เครื่องนุ่งห่ม ที่นำมาแจกจ่ายเหล่านี้มีความเชื่อว่าผู้ตายจะได้รับส่วนบุญนำไปใช้สวมใส่หรือผลัดเปลี่ยนชุดเดิมที่เคยใช้ เรียกได้ว่ามีเสื้อผ้าใหม่ใช้

<sup>๖๓</sup> สัมภาษณ์นายอภิศักดิ์ ศิลปะเจริญ, วิทยากรวัดวาสุกรรมนิศา ตำบลหาดคำ, สัมภาษณ์วันที่ ๑๘ เมษายน ๒๕๖๑.

**ที่อยู่อาศัย** ได้แก่ ปราสาทผึ้ง ซึ่งเป็นบ้านจำลองที่มีขนาดเล็กถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่ขาดไม่ได้ ในการทำบุญอุทิศเพื่อแจกข้าวส่วนกุศลไปให้แก่ผู้ตาย การนำปราสาทผึ้ง ถวายแด่พระสงฆ์ เพราะมีความเชื่อว่าเมื่อไปอยู่ในภพใหม่จะได้มีบ้านอยู่ที่สวยงามดังปราสาทราชวัง จากความเชื่อของชาวบ้านดังกล่าว ได้สอดคล้องกับประยูทธิ กุยสาคร<sup>๖๔</sup> ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อในเรื่องนรกสวรรค์ว่า การทำบุญโดยการสร้างปราสาทผึ้งนั้น เมื่อตายไปจะได้ไปเกิดบนสวรรค์และได้อยู่ในปราสาท ดังนั้นเมื่อมีการทำบุญอุทิศถึงผู้ตาย ชาวอีสานจึงได้มีการสร้างปราสาทผึ้ง ถวายพระด้วย เนื่องจากมีความเชื่อว่าเป็นการแจกข้าวส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย นอกจากนั้นพระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ<sup>๖๕</sup> ก็ได้กล่าวว่าการทำบุญอุทิศของชาวอีสานนิยมสร้างปราสาทผึ้ง ถวายพระสงฆ์ เพื่อแจกข้าวให้แก่ ผู้ตายด้วย จากข้อมูลดังกล่าวได้แสดงให้เห็นถึงความเชื่อเกี่ยวกับการถวายปราสาทผึ้ง ในการทำบุญอุทิศว่า เพื่อผู้ตายจะได้เกิดบนสวรรค์ มีวิมานเป็นที่อยู่อาศัย

**เครื่องนอน** ได้แก่ พูก เสื่อ หมอน ผ้าห่ม เครื่องนอนเหล่านี้เป็นปัจจัยจำเป็นสำหรับคนเราที่จะต้องใช้ในชีวิตประจำวัน และต้องมีใช้หุ้กครอบคร้ว ดังนั้นจึงมีการนำมาถวายพระสงฆ์ เพื่อแจกข้าวส่วนกุศลไปให้ผู้ตาย เพราะมีความเชื่อว่า ผู้ตายจะได้มีใช้อย่างบริบูรณ์ในภพใหม่

**เครื่องใช้ไฟฟ้า** ได้แก่ ตู้เย็น พัดลม หม้อหุงข้าว กระจกน้ำร้อน เป็นต้น นับเป็นเครื่องใช้ที่อำนวยความสะดวกให้กับผู้ใช้อย่างยิ่ง ในการบริจาคตาน เครื่องใช้เหล่านี้ส่วนมากเจ้าภาพทำบุญด้วยความตั้งใจและเต็มใจ แต่การบริจาคตานสิ่งของดังกล่าวนี้เป็นการบริจาคตานตามความต้องการของพระสงฆ์ หรือของทายก ทายิกาว่าต้องการให้วัดมีสิ่งของเหล่านี้ใช้เพื่อความสะดวกเวลามีการทำบุญประเพณีต่างๆที่วัด และเพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่พระสงฆ์ สามเณรด้วย การบริจาคตานด้วย เครื่องใช้ไฟฟ้าถือเป็นสิ่งใหม่ที่ไม่เคยมีมาในอดีต ดังนั้น ความเชื่อของการบริจาคตานสิ่งเหล่านี้ จึงเป็นในลักษณะของความคิดหรือการเปรียบเทียบกับบริจาคตานสิ่งอื่นๆที่เคยมีมา โดยชาวบ้านเชื่อว่าเจ้าภาพได้บุญกุศล ผู้ตายได้รับส่วนกุศลคือได้มีสิ่งของเหล่านี้ไปใช้ในภพต่อไป

**เครื่องให้สัญญาณและเครื่องใช้ที่จำเป็นแก่วัด** ได้แก่ ช้อง กลอง ระฆัง ธรรมมาสน์ เครื่องให้สัญญาณและธรรมมาสน์ เป็นสิ่งจำเป็นที่วัดจะต้องมีไว้ใช้ในการประกอบพิธีกรรมทำบุญต่างๆตามประเพณีของท้องถิ่น หากวัดใดยังไม่มีช้องกลอง ระฆัง และธรรมมาสน์ใช้หรือไม่ก็ชำรุดชาวบ้านและพระสงฆ์จะร่วมกันจัดหาไว้ใช้ด้วยวิธีต่างๆ เช่น ในงานประเพณีทอดกฐิน ผู้นำกฐินมาทอดที่วัดก็จะจัดหาเครื่องให้สัญญาณดังกล่าวนี้ อย่างใดอย่างหนึ่งมาร่วมกับจุดปัจจัยหรือไม่ชาวบ้านอาจจะร่วมกันบริจาคตานไปซื้อ หรือเจ้าภาพทำบุญอุทิศจัดซื้อมาเพื่อแจกข้าวส่วนกุศลไปถึงผู้ตาย การบริจาคตานสิ่งของประเภท ช้อง กลอง และระฆัง เพราะเชื่อว่าสิ่งของทั้ง ๓ ประเภท นี้ให้เสียงเป็นสัญญาณได้ เมื่อประกอบพิธีกรรมใดก็มักจะตีช้อง กลองหรือระฆัง อย่างใดอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะในประเพณีทำบุญอุทิศ เมื่อเสร็จพิธีกรรมแต่ละขั้นตอนก็จะตีช้อง เพื่อเป็นการบอกให้รู้ว่า

<sup>๖๔</sup> ประยูทธิ กุยสาคร . “ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งจังหวัดสกลนคร ,” ใน **บทความทางวิชาการเกี่ยวกับจังหวัดสกลนคร** . (สกลนคร : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูสกลนคร , ๒๕๒๙) หน้า ๖๕-๘๐.

<sup>๖๕</sup> พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ **ประเพณีอีสานโบราณบางเรื่อง เล่ม ๒**. (มหาสารคาม : ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดมหาสารคาม วิทยาลัยครูมหาสารคาม, ๒๕๒๖) หน้า ๓๓.



เสร็จไปอีกหนึ่งขั้นตอนแล้ว และเชื่อว่าเสียงของฆ้อง กลอง ระฆัง ดังไปถึงสวรรค์ เพื่อบอกเทวดา ให้รับรู้และเทวดาก็ลงมารับดวงวิญญาณของผู้ตายไปสวรรค์ ซึ่งเป็นการไปเกิดในภพใหม่ และหากดวงวิญญาณอยู่นรก ยมทูตก็จะปล่อยให้ดวงวิญญาณขึ้นมารับกองบุญโดยจะกักกันไว้ไม่ได้ ส่วนธรรมาสน์ เพราะเชื่อว่าผู้ตายจะได้มีที่อยู่ที่อยู่อาศัยที่งดงาม

**เครื่องใช้อื่นๆ** ได้แก่ สิ่งของที่จำเป็นต้องใช้ในชีวิตประจำวัน ประกอบด้วยสบู่ ผงซักฟอก ยาสีฟัน ไม้ขีดไฟ เทียนไข ธูป ตู้เก็บ สิ่งของต่างๆ ในประเพณีทำบุญอุทิศจะพบว่า สิ่งของดังกล่าว นั้นเป็นสิ่งจำเป็นที่ขาดไม่ได้ที่จะต้องจัดหาเป็นส่วนประกอบของสิ่งที่จะนำมาบรรจุเข้าส่วนกุศลไปให้ผู้ตาย ซึ่งเจ้าภาพจะจัดไว้รวมกันเป็นห่อ เรียกว่า เครื่องบังสุกุล ซึ่งมีความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องใช้เหล่านี้ว่า ผู้ตายจะได้นำไปใช้

**(๔) ความเชื่อเกี่ยวกับการแจกข้าวเครื่องอุปโภคบริโภค** ให้แก่ผู้ตายนั้นพระยาอนุมานราชธน <sup>๖๖</sup> ได้กล่าวว่า การเช่นไหว้หรือการแจกข้าวเครื่องอุปโภคบริโภคให้แก่ผู้ตาย เนื่องด้วยความห่วงใยอาลัยถึง เพื่อให้ผู้ตายได้รับประโยชน์แห่งความสุขในโลกหน้า ญาติพี่น้องจึงนำเสื้อผ้า เครื่องใช้ต่างๆ ตลอดทั้งอาหารไปวางไว้ที่หลุมฝังศพ เพราะคิดว่าผีก็เหมือนกับคนคือ ต้องใช้สิ่งของ และต้องกินอาหารเช่นเดียวกับคน จากความเชื่อที่กล่าวมาทั้งหมดได้แสดงให้เห็นถึงความรักความห่วงใยที่ญาติพี่น้องเคยมีต่อกัน แม้ตายจากไปแล้วก็ยังห่วงและเกรงว่าญาติของตนจะลำบากและไม่มีความสุข จึงได้แจกข้าวสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ตลอดทั้งอาหารดังกล่าวข้างต้นไปให้แก่ผู้ตาย

**(๕) ความเชื่อเกี่ยวกับวัตถุกาน** การร่ววัตถุที่สร้างขึ้นเป็นวัตถุกานในงานทำบุญอุทิศเพื่อแจกจ่ายส่วนกุศลไปให้ผู้ตายนั้น ได้แก่ หอระฆัง ประตูดัด ประตูปอสถ ผู้สร้างถาวรวัตถุดังกล่าวนี้ นับว่าเป็นผู้มีอานิสงส์แรง <sup>๖๗</sup> ซึ่งมีความเชื่อพอสรุปได้ดังนี้

**หอระฆัง** การสร้างหอระฆังของเจ้าภาพมี ๒ ลักษณะ กล่าวคือ ลักษณะแรกวัดมีระฆังอยู่แล้วเพียงแต่ยังไม่มีหอระฆัง เจ้าภาพจะสร้างเฉพาะหอใส่ระฆังเท่านั้น ลักษณะที่สอง เจ้าภาพประสงค์สร้างหอระฆังพร้อมกับจัดหาระฆังมาใช้พร้อมเสร็จการสร้างเฉพาะหอระฆัง มีความเชื่อว่าหอระฆังเปรียบเสมือนบ้านหรือที่อยู่อาศัย หากได้สร้างหอระฆังแจกจ่ายให้กับผู้ตายแล้วผู้ตายจะมีวิมานที่สวยงามเป็นที่อยู่อาศัยเมื่อไปอยู่ในภพใหม่ ส่วนระฆังนั้นก็เชื่อว่า ระฆังเป็นเสียงสัญญาณเมื่อตีระฆังเสียงของระฆังจะดังไปสู่สรวงสวรรค์ เทวดารับทราบก็จะลงมารับดวงวิญญาณของผู้ตายไปสวรรค์หากดวงวิญญาณของผู้ตายอยู่นรกยมทูตก็จะปล่อยให้ขึ้นมารับกองบุญนั้น นอกจากความเชื่อทั้งสองประการนี้แล้วยังมีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นอนุสรณ์สำหรับผู้ตายและผู้สร้างเป็นศักดิ์ศรีแก่วงศ์ตระกูล

<sup>๖๖</sup> พระยาอนุมานราชธน, วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ของไทย. (กรุงเทพฯ : คลังวิทยา, ๒๕๓๒) หน้า ๒๘

<sup>๖๗</sup> สัมภาษณ์นายสาคร ทองเพชร, ปรากฏชื่อชาวบ้านดอนสวรรค์ ตำบลหาดคำ, สัมภาษณ์ ๑๘ เมษายน ๒๕๖๑.

**ประวัตต์, ประตูปโบสถ์** เจ้าภาพจะสร้างประวัตต์หรือประตูปโบสถ์โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นที่เก็บอัฐิแทนธาตุ เป็นอนุสรณ์แก่ผู้ตายและผู้สร้าง เป็นศักร์ศรีแก่วงศ์ตระกูลในด้านความเชื่อนั้น เพราะเชื่อว่าเป็นการสร้างทางขึ้นไปสู่สวรรค์และเป็นผลบุญต่อผู้สร้างด้วย

ในการถวายเครื่องไทยทานและวัตถุทาน หรือแม้กระทั่งถวายอาหารแด่พระสงฆ์เจ้าภาพจะต้องกล่าวคำถวายทานพร้อมทั้งกรวดน้ำแผ่ส่วนกุศลไปถึงดวงวิญญาณของผู้ตายให้ได้รับผลบุญนั้นเสมอ การถวายทานสิ่งของอันใดก็ตามหากไม่ได้กรวดน้ำแผ่ส่วนกุศลแล้ว เชื่อว่าผลบุญจะไม่บังเกิดขึ้น ดวงวิญญาณของผู้ตายก็จะไม่ได้รับส่วนกุศลนั้น

(๖) **ความเชื่อเกี่ยวกับภาชนะและวัสดุที่ใช้ใส่เครื่องบูชา** เครื่องเช่น เครื่องไทยทานซึ่งประกอบด้วย กระดัง ภาต กระทง ถ้วย จาน ชันน้ำ ถังใส่น้ำ ผ้าขาว ผ้าห่ม <sup>๒๔</sup> ภาชนะดังกล่าวนี้มีความเชื่อ ดังนี้ คือ

กระดัง ใช้เป็นภาชนะที่ใส่ถ้วยถ้วยอาหาร หรือกระทงอาหาร หมากพลู ที่จัดสำหรับเลี้ยงผี ซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกับพาข้าวของชาวอีสานเมื่อหลายสิบปีก่อน ปัจจุบันนี้ เรียกว่า สำรับอาหาร เหตุที่ใช้กระดังในการจัดสำรับอาหารเพราะมีความเชื่อว่าเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่เคยใช้กันมาแต่อดีต

ภาต ใช้เป็นภาชนะที่ใช้สำหรับวางถ้วยอาหารหรือกระทงอาหารในพิธีกรรมการจัดเลี้ยงผีเมื่อหลายปีที่ผ่านมาชาวบ้านจะใช้กระดังจัดสำรับอาหาร แต่ปัจจุบันพบว่าเจ้าภาพส่วนมากจะเลิกใช้กระดัง เปลี่ยนมาใช้ภาตแทน ส่วนความเชื่อเกี่ยวกับการใช้ภาตสำหรับจัดสำรับเลี้ยงผีนั้น เป็นเพียงประเพณีนิยมของชาวบ้าน

กระทง ใช้เป็นภาชนะใส่อาหาร มีความเชื่อว่าเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่เคยใช้กันมาแต่อดีต เนื่องจากแต่เดิมนั้น ถ้วย จาน ชามอาหาร ที่มีใช้ก็มีจำนวนน้อยจึงใช้ใบตองกล้วยมาเย็บเป็นกระทง ใส่อาหารแทนถ้วยชาม และอาหารที่จัดเป็นสำรับเลี้ยงผีจะไม่นำกลับมารับประทานอีกแต่ละทิ้งไปเลย

ถ้วย ใช้เป็นภาชนะใส่อาหาร ในที่นี้ หมายถึง ใส่อาหารสำหรับเลี้ยงผีมีความเชื่อว่าเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวบ้านทั่วไปที่เคยใช้มา แม้ในอดีตถ้วยชามมีจำนวนไม่มากอย่างเช่นปัจจุบัน จึงมีการใช้ใบตองกล้วยเย็บเป็นกระทงใส่อาหารแทน แต่ในปัจจุบันถ้วย ชาม หาได้ง่ายอีกทั้งสะดวกสบาย จึงนิยมใช้ถ้วยชามแทนกระทงใบตอง ซึ่งกลายเป็นเรื่องยุ่งยาก เสียเวลาในการเย็บ

ขันและแก้วน้ำ ใช้เป็นภาชนะใส่น้ำดื่ม ขัน หมายถึง อลูมิเนียมที่ชาวบ้านทั่วไปใส่น้ำดื่มเชื่อว่า เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่เคยใช้มา แม้ในอดีตจะใช้ขันที่ทำจากกะลามะพร้าว ซึ่งเรียกว่า กระบวย แต่เนื่องจากภาชนะที่ใช้สำหรับตักน้ำ คือ ขันและแก้วน้ำหาซื้อได้ง่าย ทั้งสะดวกมีหลายชนิดให้เลือก จึงนิยมใช้ขันหรือแก้วน้ำ

ถัง หมายถึง ถังที่ทำจากสังกะสีหรือพลาสติก ปกติชาวบ้านจะใช้ใส่น้ำหรือสิ่งของต่างๆในที่นี้ใช้เป็นภาชนะสำหรับใส่สิ่งของเครื่องไทยทานที่จะถวายพระสงฆ์ เชื่อว่าการถวายเครื่องไทยทานซึ่งบรรจุไว้ในถัง จะยกถวายทั้งหมดเจ้าภาพจะคำนึงถึงประโยชน์ใช้สอยที่พระสงฆ์จะนำไปใช้ได้ด้วย

<sup>๒๔</sup> สัมภาษณ์แม่ครูฉวย คณิตประเสริฐ วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๗.

นอกจากนั้นก็เชื่อว่าผู้ตายจะได้มีใช้ ผ้าขาวและผ้าห่ม เป็นเครื่องใช้ประเภทเครื่องนุ่งห่ม เชื่อว่าผู้ตายจะได้นำไปใช้ห่มหรือห่อพันร่างกายของตนเองให้เกิดความอบอุ่น

(๗) **ความเชื่อเกี่ยวกับมหรสพ** มหรสพที่ชาวบ้านบ่อใหญ่นิยมจ้างมาสมโภชงานทำบุญอุทิศ ได้แก่ ภาพยนตร์ หมอลำกลอน หมอลำซิ่ง มหรสพดังกล่าวนี้มีความเชื่อว่าเป็นเพียงประเพณีนิยมที่เคยทำมาแต่อดีต ส่วนบุญกุศลเชื่อว่าจะไม่ได้เป็นประโยชน์สำหรับผู้มาร่วมพิธีผู้มาช่วยเหลือในการจัดพิธีกรรมให้เกิดความสนุกสนานและบ่งบอกถึงศักดิ์ศรีของเจ้าภาพ นอกจากนั้นยังเป็นข้อแม้ของผู้ตายที่มีต่อญาติพี่น้องหรือบุตรหลาน ว่าหากไม่นำมหรสพที่ผู้ตายสั่งไว้ก่อนตายมาสมโภชงานทำบุญอุทิศ ผู้ตายจะไม่ยอมมารับส่วนบุญ จากข้อแม้ดังกล่าวนี้ลูกหลานบางคนเกรงว่าผู้ตายจะไม่ยอมรับเอาอกองบุญ ดังนั้นเจ้าภาพจึงต้องจัดหามหรสพมาสมโภชตามที่ผู้ตายเคยสั่งไว้<sup>๖๙</sup>

**๒.๗. ความเชื่อเกี่ยวกับธาตุ** เป็นสิ่งก่อสร้างรูปทรงคล้ายกับเจดีย์แต่มีขนาดเล็กกว่าใช้สำหรับเก็บอัฐิ การเก็บอัฐิไว้ในธาตุเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่เคยทำมาแต่อดีต ว่าในครั้งพุทธกาล เมื่อพระพุทธเจ้าประชวรใกล้จะเสด็จเข้าสู่ปรินิพพาน ณ แขวงเมืองกุสินารา พระอานนทเถระเจ้าผู้เป็นพุทธอุปัฏฐาก ทูลถามถึงการที่จะปฏิบัติต่อพระพุทธสรีระพระพุทธองค์ตรัสว่าอย่าเป็นกังวลด้วยการบูชาสรีระเลย พวกกษัตริย์และฆราวาสทั้งหลายคงทำฌาปนกิจแล้วสร้างสถูปบรรจุสรีระธาตุเหมือนอย่างพระเจ้าจักรพรรดิ ครั้งพระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานเหล่าบัลลังก์กษัตริย์ก็ช่วยกันถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ และแบ่งพระบรมธาตุออกเป็น ๘ ส่วน ไปยังเมืองต่างๆแต่ละเมืองได้สร้างพระสถูปประดิษฐานพระบรมธาตุไว้เพื่อกราบไหว้บูชา และเป็นตัวแทนพระองค์สำหรับสถูปหรือเจดีย์ที่สร้างตามวัด เพื่อบรรจุอัฐิธาตุบุคคลอื่นๆนั้น พระพุทธองค์ได้โปรดให้สร้างไว้มีเป็นตัวอย่างตามโบราณวัตถุที่ตรวจพบในอินเดีย ลักษณะนั้นเดิมทีเดิมจะเป็นแต่ปูนดินขึ้นเป็นโคกที่ฝังอัฐิธาตุ ต่อมาภายหลังจึงตกแต่งแปลงรูปให้งดงามขึ้นโดยทำเชือกให้เป็นฐาน ทำรูปบัลลังก์ต่อฉัตรเป็นยอด<sup>๗๐</sup> ส่วนประเพณีไทยสมัยโบราณเมื่อรับวัฒนธรรมทางลัทธิพุทธศาสนาแล้วได้มีการทำพิธีฌาปนกิจศพ แม้ในตอนแรกจะฝังไว้ แต่ภายหลังคดขึ้นเผาพร้อมทำอนุสาวรีย์บรรจุอัฐิผู้ตายไว้ สมัยก่อนชาวอีสานใช้เสาไม้บรรจุอัฐิ เรียกว่า หลักเสมี บางคนก็ใช้บรรจุลงหม้อดิน หรือไหเล็กๆ ฝังไว้ป่าช้าตรงเชิงตระกอน<sup>๗๑</sup> จากข้อมูลทั้งสองท่านที่ยกมาเป็นที่น่าสังเกตได้ว่าสถูปหรือเจดีย์ หรืออนุสาวรีย์ที่บรรจุอัฐิผู้ตายเชื่อว่าเป็นตัวแทนของผู้ตายและเพื่อให้ผู้ยังมีชีวิตอยู่ได้ระลึกถึงได้กราบไหว้บูชา สำหรับประเพณีการเก็บอัฐิผู้ตายของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำเดิมจะใช้เสาไม้ขนาดเท่ากับเสาเรือน ยาวประมาณ ๒.๕๐ เมตร เจาะที่สำหรับเก็บอัฐิในส่วนบนแกะสลักลวดลายหยาบๆรอบเสาไม้เพื่อความงดงามฝังดินลึก ๐.๕๐ เมตร ไม้ส่วนใดส่วนหนึ่งของบริเวณวัด

<sup>๖๙</sup> สัมภาษณ์พระครูปริยัติธรรมมานุกิจ, เจ้าอาวาสวัดบ้านบ่อนทุ่ง, สัมภาษณ์ วันที่ ๑๘ เมษายน ๒๕๖๑.

<sup>๗๐</sup> สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ. **ตำนานพุทธเจดีย์**. (กรุงเทพมหานคร : รุ่งวัฒนา , ๒๕๑๔ ) หน้า ๔-๑๒.

<sup>๗๑</sup> อริยานุวัตร เขมจารีเถระ . “คติความเชื่อของชาวอีสาน ,” ใน **วัฒนธรรมพื้นบ้าน :คติความเชื่อ**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. . (กรุงเทพฯ :จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , ๒๕๓๐).หน้า ๑-๖๓.

ปัจจุบันเสาไม้หายากและไม่นิยม ชาวบ้านนิยมซื้อธาดู ที่มีขายตามท้องตลาดมาใช้แทน ซึ่งสะดวกและหาได้ง่าย ในขณะที่วัดได้รับการพัฒนาในด้านความเป็นระเบียบ ความสวยงาม ตลอดทั้งเป็นการกำหนดอาณาเขตของวัดที่แน่นอน จึงมีการสร้างธาดูในรูปของกำแพงวัด ซึ่งลักษณะเช่นนี้เป็นการอำนวยความสะดวกให้กับชาวบ้านผู้เป็นเจ้าของภาพทำบุญอุทิศได้เป็นอย่างดีส่วนความเชื่อเกี่ยวกับธาดู ชาวบ้านเชื่อว่า ธาดูเป็นบ้านเป็นที่อยู่อาศัยชั่วคราวของวิญญาณผู้ตาย ขณะที่มารับเอาส่วนบุญก่อนที่ไปสู่ภพอื่น นอกจากความเชื่อดังกล่าวธาดูยังเป็นอนุสรณ์ของคนตายที่ญาติพี่น้องจะได้ระลึกถึงและกราบไหว้<sup>๗๒</sup>

(๘) ความเชื่อเกี่ยวกับพลุและดอกไม้ไฟ การจุดพลุและดอกไม้ไฟในงานทำบุญอุทิศของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำเพราะเชื่อว่า การจุดพลุและดอกไม้ไฟนั้นเป็นการบอกกล่าวเทวดาบนสวรรค์ให้รับรู้ถึงการทำบุญครั้งนี้ว่าทำให้กับใคร มีชื่อและสกุลอย่างไร และให้ลงมารับเอาดวงวิญญาณของผู้นั้นไปสู่สวรรค์ นอกจากนั้นก็เป็นการบอกกล่าวต่อผู้ตายให้รับรู้และมารับเอาบุญนั้น<sup>๗๓</sup>

#### ๔.๓ ความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่

ความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่ ได้แก่ บ้านของเจ้าภาพและวัด ชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำมีความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่ที่ใช้ประกอบพิธีกรรม ดังนี้

บ้านเจ้าภาพ ใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรม ๒ ด้าน คือพิธีกรรมทางศาสนา โดยจะมีการเลี้ยงพระ การสงฆ์ การแสดงพระธรรมเทศนา การถวายจตุปัจจัยเครื่องไทยทาน การเจริญพระพุทธมนต์เย็น เป็นต้น และเป็นสถานที่ต้อนรับผู้มาร่วมพิธีกรรม ซึ่งมีการจัดอาหารคาวหวานมาเลี้ยงต้อนรับ การประกอบพิธีกรรมต่างๆขึ้นที่บ้านของเจ้าภาพ เพราะเชื่อว่าเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่เคยทำมาตั้งแต่อดีตอีกทั้งเชื่อว่าผู้ตายมีความผูกพันต่อบ้านที่เคยอาศัยอยู่มีการผูกพันต่อญาติพี่น้องที่เคยอยู่ร่วมกัน ดังนั้นความรักความผูกพันเหล่านี้จึงเป็นสาเหตุที่เจ้าภาพต้องประกอบพิธีกรรมต่างๆขึ้นที่บ้านเพื่อเป็นการแสดงถึงความรักความผูกพันที่มีต่อผู้ตายเป็นครั้งสุดท้าย<sup>๗๔</sup>

วัด ใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทำบุญอุทิศ ภายหลังจากที่ประกอบพิธีกรรมตามขั้นตอนต่างๆขึ้นที่บ้านในวันรวม ซึ่งได้แก่ พิธีกรรมทางศาสนาและการต้อนรับผู้มาร่วมพิธีกรรมเสร็จเรียบร้อยแล้ว วัดเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมขั้นสุดท้าย คือ พิธีกรรมบรรจุอัฐิไว้ในธาดูการใช้วัดสถานที่เก็บอัฐิ เพราะเชื่อว่าเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่ชาวบ้านเคยทำมาแต่อดีต แม้จะมีบางคนที่ประกอบพิธีกรรมบรรจุอัฐิไว้ในธาดูโดยใช้สวน ไร่ หรือทุ่งนาของตนเป็นสถานที่ตั้งธาดูเก็บอัฐิก็ตามแต่นั้นก็เป็นเพียงส่วนน้อย ซึ่งการใช้สถานที่ดังกล่าวก็ไม่ได้เอื้ออำนวยความสะดวกต่อการทำบุญต่างๆแต่อย่างใด ดังนั้นคนส่วนใหญ่จึงไม่นิยมที่จะทำ วัดจึงเป็นสถานที่ที่เหมาะสมสะดวกต่อพิธีกรรมการทำบุญในโอกาสต่างๆทั้งนั้น เช่นการนำอาหารไปทำบุญเป็นประจำทุกวัน การทำบุญสง

<sup>๗๒</sup> สัมภาษณ์พระครูโพธิสารกิจ, เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ศรี,เจ้าคณะตำบลในเมืองเขต ๓ วันที่ ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๑.

<sup>๗๓</sup> สัมภาษณ์พระครูปริยัติธรรมมานุกิจ, เจ้าอาวาสวัดบ้านบอนทุ่ง, สัมภาษณ์ วันที่ ๑๘ เมษายน ๒๕๖๑.

<sup>๗๔</sup> สัมภาษณ์พระอธิการทอม ที่ปทุมโม เจ้าอาวาสวัดดอนสวรรค์, สัมภาษณ์วันที่ ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๑.

ธาตุทรงอัฐิ เป็นต้น การทำบุญเหล่านี้หลังจากเสร็จพิธีกรรมทางศาสนาแล้ว ผู้ทำบุญจะต้องนำข้าวปลาอาหารที่เหลือจากส่วนที่ถวายพระสงฆ์แล้ว พร้อมกับน้ำตม ซึ่งได้แจกข้าวไปถึงผู้ตายมาให้ผู้ตายที่ธาตุอีกครั้งหนึ่งจึงเกิดความเชื่อว่าผู้ตายจะได้กินอาหารนั้นจริง แต่ถ้าหากเป็นการทำบุญสงเคราะห์สงฆ์ประจำปีในช่วงวันสงกรานต์ พิธีกรรมนั้นก็จะมีโยงสายสิญจน์จากธาตุไปยังพระพุทธรูปบนศาลาการเปรียญก่อนจึงจะดำเนินพิธีกรรมตามขั้นตอนให้เสร็จได้และเชื่อว่าผู้ตายได้รับส่วนกุศลเช่นกัน จากสิ่งที่กล่าวมานี้ ชาวบ้านจึงเชื่อว่าวัดเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์และเป็นอาณาเขตของการสร้างบุญสร้างกุศลของคนที่ยังมีชีวิตอยู่และเพื่อผู้ที่ตายไปแล้ว<sup>๗๕</sup>

#### ๔.๔ ความเชื่อเกี่ยวกับวันและเวลา

พิธีกรรมการทำบุญอุทิศของชาวบ้านบ่อใหญ่ไม่ได้มีความเชื่อในเรื่องวันและเวลา โดยเฉพาะ หรือมีความเชื่อเกี่ยวกับการกำหนดฤกษ์ยามแต่อย่างใด กล่าวคือไม่มีการยึดถือการประกอบพิธีกรรมในวันใดเวลาใด จึงจะถือว่าเป็นวันดี เป็นวันมงคล แต่วันและเวลาที่กำหนดในการประกอบพิธีกรรมทำบุญอุทิศนั้น เป็นการกำหนดวันตามความสะดวก ความพร้อมและความเหมาะสมในช่วงนั้นๆ เป็นสำคัญ โดยเฉพาะชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำจะนิยมกำหนดวันในช่วงเดือนอ้าย ถึงเดือนสี่เป็นช่วงทำบุญอุทิศ เพราะถือว่าช่วงนี้ชาวบ้านเสด็จจากการทำไร่ทำนาได้พักผ่อนอยู่ที่บ้าน ส่วนวันที่จะดำเนินการประกอบพิธีกรรมตามขั้นตอนและวิธีการต่าง ๆ นั้นกำหนดวันตามข้างขึ้นหรือข้างแรมก็ได้สำคัญก็คือวันบรรจ้อัฐิไว้ในธาตุจะต้องเป็นวันพระ ซึ่งวันดังกล่าวนี้เป็นขนบธรรมเนียมที่เคยทำมาตั้งแต่อดีตและเชื่อว่าในวันพระนี้ ยมทูตจะปล่อยวิญญาณผู้ตายให้เป็นอิสระ เพื่อมารับส่วนบุญกุศลที่บรรดาญาติพี่น้องทำไปให้ สำหรับเวลาจำเพาะของการประกอบพิธีกรรมนั้นก็ได้กำหนดแน่นอนเช่นเดียวกัน ส่วนใหญ่จะขึ้นอยู่กับความพร้อมเป็นสำคัญ และขณะเดียวกันก็ต้องดำเนินการให้ครบทุกขั้นตอน<sup>๗๖</sup>

#### ๔.๒ คุณค่าของประเพณีการทำบุญอุทิศของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ

จากการศึกษาพบว่าประเพณีการทำบุญอุทิศนั้นมีคุณค่ามากมาย พอจะสรุปได้ดังนี้ประเพณีดังกล่าวเป็นหลักยึดเหนี่ยว ควบคุม ซึ่งมีหน้าที่ในการสอนจริยธรรมแก่สังคม โดยยึดหลักธรรมของพุทธศาสนา จึงถูกนำมาใช้เป็นสื่อในการสอนหลักของการประพฤติตน และจริยธรรมอันสมควรกระทำแก่สังคม ซึ่งเน้นหนักในเรื่องของความเชื่อทางพระพุทธศาสนา เช่น เรื่องของกฎแห่งกรรม การกระทำดีในชาตินี้เพื่อผลแห่งกุศลในชาติหน้า อันก่อให้เกิดความละอายชั่วกลัวบาป มีความกตัญญูต่อบรรพบุรุษผู้ทำกาลกิญาล่วงลับไปโดยการให้ทาน รักษาศีล บำเพ็ญภาวนา แล้วทำการแจกข้าวไปให้เหล่าบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปซึ่งจะส่งผลตอบแทนให้ทั้งตัวผู้แจกข้าวก็ดี ผู้รับส่วนบุญก็ดี ประสบกับความ สุขความเจริญ และในทางกลับกันหากผู้ใดไม่ประกอบกุศล ทั้งยังไม่แจกข้าวไปให้กับญาติทั้งหลาย ก็ย่อมจะประสบกับความทุกข์ยากกันทั้งสองฝ่าย ดังนั้น กลุ่มชนผู้มีความศรัทธาในคำสอน

<sup>๗๕</sup> สัมภาษณ์พระครูภัทรสิริวิฑิต,ดร., เจ้าอาวาสวัดนาฬิกวนาวาส อำเภอเมืองหนองคาย,วันที่ ๑๐ มีนาคม ๒๕๖๑.

<sup>๗๖</sup> สัมภาษณ์พระครูปิยศิริธรรม, เจ้าอาวาสวัดวาฬุภรรมณีทุ่ง, เจ้าคณะตำบลหาดคำ อ.เมือง จ.หนองคาย วันที่ ๑๐ มีนาคม ๒๕๖๑.

ของคัมภีร์เปตพลี จึงยอมรับนำมาเป็นกรอบและบทบัญญัติของสังคม และมุ่งมั่นที่จะประพฤติตามหลักธรรม เพื่อหวังที่จะเสวยผลแห่งความสุขที่ตนได้กระทำไว้นั่นเอง

**๔.๔.๑ เป็นปัจจัยหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมให้พระพุทธศาสนามีความเจริญ** สังคมหน่วยอื่นก็ได้รับผลประโยชน์จากกิจกรรมนี้ด้วย โดยเฉพาะเหล่าภิกษุในพระพุทธศาสนา อันเป็นหนึ่งในพุทธบริษัท ๔ จากพวกก็ได้รับประโยชน์ ในฐานะผู้รับไทยธรรมจำพวกข้าวและน้ำ ปัจจัยสี่ที่เหล่าทายกทายิกาทั้งหลาย นำมาถวายเพื่อมุ่งทำการอนุเคราะห์ให้แก่หมู่ญาติทั้งหลายที่ล่วงลับไปแล้ว ดังนั้นภิกษุจึงนับเป็นส่วนหนึ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับกิจกรรมนี้โดยเฉพาะ ด้วยเหตุว่าโดยฐานที่สังคมมีอุดมคติเชื่อกันว่าเหล่าภิกษุทั้งหลาย เป็นผู้มีความสมบัติสำหรับรับของไทยทานต่างๆ อันเป็นปัจจัยให้ผู้ล่วงลับไปได้รับประโยชน์เมื่อได้ทำการอนุโมทนาบุญนั้นๆ เมื่อเหล่าภิกษุได้รับการอุปถัมภ์ด้วยไทยทานทั้งหลาย ผลที่ตามมาคือท่านจะมีพลังกายในการปฏิบัติตน ตามหลักของพระพุทธศาสนาและมีพลังกายพลังใจที่จะกระทำประโยชน์แก่พระพุทธศาสนาตลอดจนถึงสังคม ในด้านต่างๆ เช่นการแสดงธรรม บำเพ็ญสาธารณสงเคราะห์ต่างๆ แก่สังคม เป็นต้น ให้สมกับเป็นศาสนทายาทผู้สืบอายุของพระพุทธศาสนา ทั้งยังเป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณของสังคมด้วย เพราะหากภิกษุได้รับการถวายความอุปถัมภ์บำรุงเป็นอย่างดี

อย่างไรก็ดี สำหรับผู้ที่ได้รับประโยชน์จากการแจกข้าวโดยตรง ก็คือผู้ที่กระทำความดีนั่นเอง และไม่ใช่เพียงผู้แจกข้าวเท่านั้นที่ได้รับประโยชน์ แม้ผู้ที่เขาแจกข้าวให้เช่น ญาติผู้ล่วงลับไปแล้วก็อาจมีส่วนได้รับผลประโยชน์ จากการแจกข้าวของเขาด้วยแต่เป็นประโยชน์โดยอ้อม กล่าวคือถ้าบรรพชนที่เราตั้งใจแจกข้าวไปให้ นั้น ไปเกิดอยู่ในภพภูมิที่สามารถรับส่วนบุญด้วยการอนุโมทนาได้ ก็เท่ากับว่าเขาสามารถสร้างเงื่อนไขที่เหมาะสมสำหรับการรับส่วนบุญได้ ซึ่งจะทำให้เขาได้รับประโยชน์ อันสืบเนื่องมาจากการแจกข้าวได้เมื่อพุทธบริษัททั้งสี่เหล่า มีความสมัครสมานสามัคคีกันมีความเกื้อกูลกัน ปฏิบัติตนเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับตามหน้าที่อันสมควรของตนแล้ว ผลดีก็จะเกิดกับพระพุทธศาสนา ทำให้มีความเจริญมั่นคงก้าวหน้าอำนวยประโยชน์แก่สังคมชาวพุทธ และขยายขอบเขตไปยังสังคมโลกได้ในที่สุด

**๔.๔.๒ ช่วยสร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับสถาบันครอบครัวและสังคม** เป็นการส่งเสริมตลอดจนถึงปลูกฝังจิตสำนึกให้กลุ่มผู้ที่ได้ฟังธรรมและให้ทาน มีความกตัญญูกตเวทิจู้จักบุญคุณ ของบรรดาญาติทั้งหลายที่ล่วงลับไป อันเป็นที่เคารพรักของตนและสังคม ทั้งยังเป็นการสร้างสรรค์จริยธรรม ชุมชน ให้กลุ่มคนในสังคมได้รู้จักคุณค่าของกันและกัน โดยคำนึงถึงฐานะอันสมควรของแต่ละบุคคล และเมื่อมีการแจกข้าวส่วนกุศล ผลตามมาจากกิจกรรมอันนี้คือการมีความพร้อมเพรียงกัน ของผู้ที่อยู่ในสังคมส่วนย่อย คือระดับครอบครัวหรือกลุ่มเครือญาติ อันว่าความสามัคคีกลมเกลียวกันระหว่างสมาชิกในครอบครัวและญาติมิตร ถือว่าเป็นกิจกรรมที่แสดงออกถึงความดี ความสามัคคีและน้ำใจอันเกื้อกูลต่อกันของคนในสังคม อันจะเป็นแรงที่ช่วยขับเคลื่อนกิจกรรมของกลุ่มคนในสังคม ให้เป็นไปด้วยความเข้าใจและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน กล่าวคือกิจกรรมอันนี้ สามารถเป็นสื่อสัมพันธ์ของสถาบันครอบครัว อันเป็นส่วนประกอบของสถาบันทางสังคม จะส่งผลให้เกิดความมีเสถียรภาพทางสังคม อย่างเป็นปึกแผ่น ในระดับสถาบันครอบครัว ที่เป็นสังคมหน่วยแรกสุด ในโครงสร้างทางสังคมใหญ่ นั้น มี

ประโยชน์ที่พึงจะได้รับจากกิจกรรม ของการแจกข้าวอย่างมากมาย กล่าวคือนอกจากจะเป็นการช่วย ชักนำ ให้บรรดาญาติพี่น้องทั้งหลายมาร่วมกันทำความดี

**๔.๔.๓ ช่วยสร้างสันติสุขแก่สังคมส่วนรวม** สังคมในโลกมนุษย์เรานี้ มีระบบโครงสร้างทาง สังคม ที่มีความเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย กล่าวคือหนึ่งคนเป็นส่วนหนึ่งของสถาบันครอบครัว และ ครอบครัวหนึ่งก็เป็นส่วนประกอบของชุมชน และชุมชนก็ยังเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่กว้างขึ้นไปอีก โดยการไล่เรียงจากตำบลไปจนถึงประเทศชาติ และหลายประเทศชาติก็รวมตัวกันเป็นสังคมโลก ด้วยการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายเช่นนี้ ถ้าหากว่าสังคมระดับใดระดับหนึ่งก็ตีเกิดมีปัญหาขึ้น สังคมหน่วยอื่น ที่สัมพันธ์กันอยู่ ก็ย่อมได้รับผลกระทบตามไปด้วย เรียกว่าปัญหาของสังคมหนึ่ง สามารถส่งผลกระทบ ของปัญหาไปยังสังคมอื่นที่อยู่ร่วมกันได้แบบลูกโซ่ และโดยที่กิจกรรมการแจกข้าวถือเป็นกิจกรรมอัน เริ่มจากตัวบุคคลเป็นอันดับแรก แล้วขยายตัวออกไปสู่สังคมอื่นๆ ที่ใหญ่ขึ้นไปไม่ว่าจะเป็นระดับ ครอบครัว ชุมชน เป็นต้นการทาบอุยให้แก่บรรพชนที่ล่วงลับไปแล้ว มีจุดมุ่งหมายเพื่อทำการแจกข้าว ให้แก่ผู้อื่นอันประกอบไปด้วยจิตใจ ที่ประกอบไปด้วยความเมตตากรุณาของบุคคล แม้ไม่ได้ส่งผลให้ สังคมที่กำลังวุ่นวาย ให้สงบสุขภายในทันทีแต่ก็ส่งผลทางอ้อมแก่สังคม จะเป็นผลโดยอ้อมด้วยเหตุ ที่ว่าการสร้างสันติสุขนั้น จะต้องเริ่มจากภายในจิตใจของแต่ละคนก่อน กล่าวคือ เมื่อปัจเจกบุคคลได้ สร้างบุญแล้ว และได้ทำการเจริญเมตตาจิตขยายส่วนบุญ ที่ตนได้ทำแล้วไปให้บุคคลอื่นจึงส่งผลให้ ไม่เฉพาะแต่ตนเองเท่านั้นที่ได้รับความสุขอันเกิดขึ้น จากคุณธรรมภายในจิตใจของตนแต่บุคคลอื่น ที่อาศัยอยู่ในสังคครอบข้างก็พลอยได้รับความสุขไปด้วย กล่าวคือ เมื่อคนหนึ่งได้ทำตัวเป็นปกติสุข ไม่ ทำความเดือดร้อนเบียดเบียนผู้ใดให้ทุกข์ร้อนใจ มีจิตใจที่อิมเอิบผ่องใส ก็ย่อมส่งผลให้บุคคลรอบข้างไม่ ถูกเบียดเบียน จึงถือได้ว่าประโยชน์ที่สังคมพึงจะได้รับ เป็นส่วนที่ออกไปจาก การพัฒนาคุณธรรมของ บุคคลแล้วส่งขยายไปสู่ผู้อื่น จากจุดเล็กขยายไปสู่สังคมส่วนใหญ่

แม้ว่าผู้ที่ทำความดีแล้ว จะมุ่งมั่นแผ่เมตตาแบ่งปันความสุขให้แก่ผู้อื่น มากมายเพียงใดก็ตามแต่โดยเนื้อแท้แล้ว ตัวผู้แผ่เมตตานั้นเองที่จะเป็นผู้ได้รับประโยชน์โดยตรง ดังประโยชน์หรือ อานิสงส์ หรือผลดีจำนวน ๑๑ ข้อ ที่ผู้ทำการแผ่เมตตาจะพึงได้รับอันประกอบด้วย

- ๑) เมื่อหลับก็เป็นสุข
- ๒) เมื่อตื่นก็เป็นสุข
- ๓) ยามนอนก็ไม่ฝันร้าย
- ๔) ย่อมเป็นที่รักของมนุษย์ทั้งหลาย
- ๕) ย่อมเป็นที่รักของอมมนุษย์ทั้งหลาย
- ๖) เหล่าเทวดาย่อมรักษา
- ๗) ปราศจากภัยจากยาพิษ ไฟ หรือศัสตราวุธ
- ๘) จิตเป็นสมาธิง่าย
- ๙) สีหน้าผ่องใส
- ๑๐) เมื่อจะตาย ใจก็สงบไม่หลงใหลไร้สติ
- ๑๑) ถ้ายังไม่บรรลुकุณพิเศษที่สูงกว่า ย่อมเข้าถึงพรหมโลก

**๔.๔.๔ ช่วยในด้านการพัฒนาตนเอง** การที่บุคคลยึดมั่นในหลักประเพณีอันเป็นอุบายวิธีในการสื่อธรรม หรือการสอนธรรมในพระพุทธศาสนา ย่อมจะมีวิถีชีวิตที่ดี และปฏิบัติตนที่ถูกต้องอยู่ในกฎระเบียบของศีลธรรม การดำเนินชีวิตเฉพาะตน จะเป็นสิ่งที่ดีมีคุณค่า หรือไร้คุณค่า นั้น ก็ขึ้นอยู่กับพฤติกรรมการแสดงออกของตนเอง ที่มีต่อสังคม และสังคมเท่านั้นที่จะเป็นผู้ตัดสิน หากบุคคลที่ยังไม่ได้ประพฤติตนตามหลักประเพณีอันเป็นจริยธรรมทางสังคม คือไม่อยู่กฎระเบียบของศีลธรรม จรรยา และไม่อยู่ในกฎระเบียบของกฎหมายบ้านเมือง ทำตัวอยู่เหนือกฎเกณฑ์ของสังคม ชอบสร้างความเดือดร้อนและความรำคาญใจให้แก่บุคคลอื่น ๆ ส่วนบุคคลที่ปฏิบัติตามหลักประเพณี จะสังเกตได้ว่าเป็นบุคคลที่มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่การงานที่ได้รับมอบหมาย ดำรงตนอยู่ในจารีตประเพณีและศีลธรรมอันดีงาม ซื่อสัตย์สุจริต มีความสันโดษในสิ่งของ ๆ ตนที่มีอยู่ ปฏิบัติตามระเบียบกฎเกณฑ์ของสังคมอย่างเคร่งครัด ดำรงตนไม่ให้เป็นภาระของสังคม ประโยชน์ของบุคคลที่ปฏิบัติตามหลักประเพณีที่จะได้รับโดยตรง เช่น เป็นแบบอย่างที่ดีแก่อนุชนคนรุ่นหลังเป็นบ้าหลอมจิตใจให้แก่สังคมส่วนรวมได้ประพฤติตนในสิ่งที่ดีงาม มีความเสียสละเอื้อเฟื้อต่อส่วนรวมเสมอ ไม่เป็นคนเห็นแก่ตัว

คุณค่าของประเพณีทำบุญอุทิศยังเป็นแบบอย่างและภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่ได้รับรักษาและสืบทอดกันมาเป็นแบบอย่างให้อนุชนรุ่นหลังได้ประพฤติปฏิบัติตน เนื่องด้วยประเพณีดังกล่าวจัดว่าเป็นอุบายหรือเป็นวิธีการสื่อธรรมหรือการให้การศึกษาลักษณะคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผ่านรูปแบบของกิจกรรมที่เรียกว่าประเพณี ทำให้ผู้เข้าร่วมได้เรียนรู้ในเรื่องของความเสียสละ ความกตัญญู ความสามัคคี การแสดงความเคารพต่อผู้เป็นใหญ่ในตระกูล ในหมู่บ้าน

#### ๔.๔.๕ สรุป

ประเพณีทำบุญอุทิศเป็นการประสานร่วมมือกันของคนในสังคมเป็นกลุ่มเป็นก้อนเป็นการรวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาทำให้สังคมมีความรู้สึกถึงความ เป็นพวกพ้องเป็นหมู่เหล่าและร่วมกันรักษาพื้นที่ธรรมทางพระพุทธศาสนาไว้เป็นมรดกของคนในสังคมให้ยาวนานที่สุดเป็น ขบวนการของประชาสังคมเชิงพุทธที่มีส่วนดีมากกว่าส่วนเสียพระพุทธศาสนาเมืองคัมภีร์ประกอบที่สำคัญ คือความเชื่อคำสอนข้อบัญญัติพิธีกรรมและข้อปฏิบัติในฐานะสมาชิกทางสังคมต้องปฏิบัติตาม กระบวนการทางศาสนาซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นข้อดีในการแก้ไขปัญหาทางสังคมการอยู่ร่วมกันเป็นสังฆะ หรือหมู่คณะและการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมหรือกลุ่มคนในขั้นพื้นฐานต้องมีการแบ่งปันมาเชื่อมให้คนอยู่ ร่วมกันสังคมที่ขาดการแบ่งปันแล้งน้ำใจไร้ความเอื้อเฟื้อคือสังคมที่พร่องเมตตาพึงพาอาศัยไม่ได้ซ้ำยัง ทำให้คนในสังคมนั้นเกิด

ประโยชน์และคุณค่าต่อสังคม การปฏิบัติตนตามประเพณี หรือกฎระเบียบของสังคม กฎหมายบ้านเมือง ย่อมมีความราบเรียบสงบสุข โดยประพฤติปฏิบัติตนตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา การรักษาศีล การปฏิบัติธรรม ล้วนเป็นสิ่งที่สร้างให้สังคมเกิดความร่มเย็นเป็นสุข มีระเบียบ มีนิสัยโอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีเมตตาและกรุณาช่วยเหลือผู้ที่ได้รับความเดือดร้อน แม้แต่ศัตรูก็ยังให้ความอุปถัมภ์เลี้ยงดู ใครเดือดร้อนมากก็ให้ความช่วยเหลือมิได้นั่งดูตาย รู้จักให้อภัย แก่ผู้อื่นนอกจากนี้ยังสามารถช่วยแก้ไขปัญหาความรุนแรงในสังคมได้ เมื่อใดที่ตนได้ตั้งจิตของตน ให้มีความเมตตาต่อคนรอบข้างแล้วความคิดรุนแรงในจิตใจของตนเองย่อมไม่มี ดังนั้นความมีเมตตาอัน



เป็นผลมาจาก กิจกรรมการแจกข้าวจึงเป็นการแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ ด้วยเหตุที่ว่า ปัญหาของสังคมใน  
 ที่นี้ เกิดจากการใช้ความรุนแรงของบุคคล ส่งผลกระทบทางด้านลบแก่สังคม ซึ่งถ้าหากว่ามี  
 ปราบกฏการณ์ ของการขัดแย้งที่รุนแรง จนมีผลกระทบต่อระบบโครงสร้างของสังคมส่วนอื่น ก็ถือว่าเป็น  
 เป็นความรุนแรงเชิงโครงสร้างของสังคม โดยปกติแล้วต้นตอของปัญหาเหล่านี้ มักเกิดจากระดับ  
 ปัจเจกบุคคลในเรื่องของอุดมการณ์ ทศนคติ ตลอดถึงค่านิยมจนขยายตัวไปสู่ความรุนแรง ตั้งแต่  
 ปัญหาเล็กๆ น้อยๆ เช่นการลักขโมย ทาร้ายร่างกายจนถึงฆาตกรรม หรือแม้กระทั่งปัญหาในสังคม  
 ขนาดใหญ่ เช่น สงครามกลางเมือง ซึ่งปัญหาเหล่านี้ในมุมมองของพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นผลสืบ  
 เนื่องมาจากการละเมิดทางศีลธรรมโดยเฉพาะศีล ๕ ถ้าหากว่าสังคมใด มีความเสื่อมโทรมทาง  
 ศีลธรรมเป็นอย่างมากแล้ว

สรุปได้ว่า กิจกรรมแจกข้าวส่วนกุศลไปให้กับผู้ตาย ที่เรียกว่า การทำบุญอุทิศ จึงประกอบไป  
 ด้วยสาระและประโยชน์ ที่พึงจะได้รับอยู่หลายประการด้วยกันคือ

- ๑) เป็นการแสดงออกถึงความเป็นผู้มี ความกตัญญูทศเวทิต่อบรรพชน
- ๒) นอกจากจะเป็นการสงเคราะห์เหล่าเปตชนผู้ล่วงลับไปแล้วยังนับว่าเป็นการสงเคราะห์ใน  
 การถวายอาหารตลอดถึงจตุปัจจัยต่างๆ แก่พระภิกษุสามเณร
- ๓) เป็นสิ่งที่ช่วยยึดเหนี่ยวความสามัคคีปรองดองกันในหมู่ญาติพี่น้องให้มีความรักใคร่กลม  
 เกียวกัน
- ๔) ส่งผลให้เกิดความเบิกบานใจสุขใจของผู้ที่ได้กระทำ
- ๕) เป็นการปลูกฝังบรรดาลูกหลานให้ได้รับรู้จักการตอบแทนบุญคุณบรรพบุรุษ และได้ซึมซับ  
 เอาคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนา ทั้งยังเป็นการได้ร่วมสืบทอดรักษาระเบียบประเพณีปฏิบัติ
- ๖) เป็นการปฏิบัติตนตามแนวทางของพุทธศาสนิกชนที่ดี ตลอดถึงได้สืบทอดแนวทางการ  
 ปฏิบัติตนของบรรพบุรุษที่ท่านวางแนวทางไว้ให้
- ๗) ได้รับการยอมรับจากบุคคลในสังคม

จากการศึกษาพบว่า พระพุทธศาสนานั้นมีความสำคัญต่อคนในสังคมไทยเป็นอย่างมากด้วย  
 ว่าเป็นรากฐานที่ทำให้เกิดเป็นวัฒนธรรม ประเพณีไทย อีกทั้งการปฏิบัติตนตามหลักคำสอนของ  
 พระพุทธศาสนานั้นยังส่งผล ให้คนไทยมีนิสัยฝักใฝ่ในการทำบุญมีความโอบอ้อมอารีเอื้อเฟื้อแผ่  
 ตลอดถึงมีพิธีกรรมต่างๆ ที่ต้องร่วมตั้งแต่เกิดจนถึงตาย แม้กระทั่งจะเสียชีวิตไปแล้วก็ยังมีแจกข้าว  
 ไปให้ เป็นต้น

ดังนั้น ความเป็นมาของการแจกข้าว จึงมีความเกี่ยวข้องและเสริมประสานกันระหว่าง  
 พระพุทธศาสนากับศาสนาพราหมณ์ ในลักษณะดำเนินเคียงคู่กันไปอย่างไม่ได้กระทบกระทั่งกันใน  
 เรื่องหลักการสำคัญ เพราะมีเป้าหมายที่คล้ายคลึงกัน แม้จะแตกต่างกันบ้างก็เป็นเพียงวิธีการซึ่ง  
 เป็นไปตามวิถีความเชื่อและแนวปฏิบัติของแต่ละศาสนา ทั้งไม่ได้แยกห่างความสัมพันธ์ระหว่าง  
 ศาสนากับคนในสังคมออกจากกัน แต่มีความพยายามที่จะสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคม  
 โดยมีศาสนาเป็นแกนกลางที่ช่วยเชื่อมโยง และยังเป็นแนวทางที่ช่วยสร้างปฏิสัมพันธ์อันแน่นแฟ้น  
 ระหว่างคนในครอบครัว เครือญาติ ตลอดจนสังคมด้วย จากการกล่าวมาทั้งหมดเราจะพบว่าแนวคิด  
 เรื่องการทำบุญอุทิศของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำนั้นเป็นพิธีกรรมหรือความเชื่อที่ได้รับ

การสืบทอดมาจากศาสนาพราหมณ์ก่อนที่พระพุทธศาสนาจะนำเอามาประยุกต์ใช้และถูกนำมาปรับเปลี่ยนเพื่อให้เหมาะสมกับยุคสมัยต่างๆกัน เนื่องจากแนวคิดดั้งเดิมเป็นแนวคิดที่ไม่สอดคล้องกับยุคสมัย แต่ในเขตเทศบาลตำบลหาดคำชาวคุ้มต่างๆจะมีปรับประยุกต์การประกอบพิธีกรรมนี้เพื่อให้เข้ากับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมโดยมีเนื้อหาหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นแกนกลาง

#### ๔.๕ คุณค่าประเพณีการทำบุญอุทิศของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ

สำหรับประเด็นต่อไปที่เราจะต้องศึกษาก็คือประเด็นเรื่องของการพิจารณาบริบทของการประกอบพิธีการทำบุญอุทิศว่าสามารถที่จะนำมาเป็นสื่อสอนธรรมให้กับคนทั่วไปได้อย่างไร ซึ่งการใช้ประเพณีการทำบุญอุทิศเป็นสื่อสอนธรรมนั้นมีประเด็นที่เราจะต้องนำมาพิจารณาได้ดังต่อไปนี้

##### ๔.๕.๑ ด้านสังคม

ในการจัดงานประเพณีการทำบุญอุทิศนั้นให้ข้อคิดหรือมีประเด็นในเรื่องการใช้เป็นสื่อสอนธรรมในด้านสังคมได้ทั้งนี้ก็สืบเนื่องจาก มนุษย์นั้นจะต้องอยู่ร่วมกันเป็นสังคมใหญ่การจัดงานบุญงานกุศลถือว่าเป็นกระบวนการหนึ่งที่จะสามารถที่จะทำให้ผู้คนมารวมตัวกันได้ หรือมาทำกิจกรรมเพื่อที่จะได้มีโอกาสสนทนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เริ่มมาจากการรวบรวมคนในสังคมนั้นระดับย่อยๆคือสังคมครอบครัวก่อนที่จะพัฒนาไปสู่สังคมนั้นที่กว้างขวางขึ้น เช่นสังคมนั้นหมู่บ้านและชุมชน การรวมตัวกันทำกิจกรรมร่วมกันเช่นนี้ถือว่าเป็นการ ทำให้สังคมนั้นมีความมั่นคงคือมีความสามัคคีกันสามารถที่จะสร้างงานให้เกิดสร้างความเห็นอกเห็นใจให้เกิดขึ้นในที่สุดก็สามารถที่จะนำพาให้เกิดการพัฒนาสังคมนั้น เพราะเมื่อบุคคลมารวมตัวกันด้วยกิจกรรมบุญอุทิศนี้ก็ก่อให้เกิดคุณธรรมขึ้นในจิตใจเรียกว่าเป็นพรหมวิหารที่เกิดมาจากการเห็นอกเห็นใจและเข้าใจกันและกัน ๔ อย่าง ต่อไปนี้

๑. เมตตา ความรัก คือ ความปรารถนาดี มีไมตรี ต้องการช่วยเหลือให้ทุกคนประสบประโยชน์และความสุข

๒. กรุณา ความสงสาร คือ อยากรช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ ใฝ่ใจที่จะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของคนและสัตว์ทั้งปวง

๓. มุทิตา ความเบิกบานพลอยยินดี เมื่อเห็นผู้อื่นอยู่ดีมีสุข ก็มีใจแช่มชื่นเบิกบาน เมื่อเห็นเขาทำดีงามและประสบความสำเร็จก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป ก็พลอยยินดีบันเทิงใจด้วย พร้อมทั้งจะช่วยส่งเสริมสนับสนุน

๔. อุเบกขา ความมีใจเป็นกลาง คือ มองตามเป็นจริง โดยวางจิตเรียบสม่ำเสมอ มั่นคงเที่ยงตรงดุจดั่งชั่ง มองเห็นการที่บุคคลจะได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุที่ตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัย วางตน และปฏิบัติไปตามหลักการ เหตุผล และความเที่ยงธรรม<sup>๗๗</sup>

เมื่อมีคุณธรรมภายในเป็นพื้นฐานจิตใจเช่นนี้แล้ว พึงแสดงออกภายนอกตามหลักความประพฤติ ต่อไปนี้

<sup>๗๗</sup> ที.ม.(ไทย) ๑๐/๑๘๔/๒๒๕

นอกจากนั้นการจัดกิจกรรมบุญอุทิศนี้ย่อมนำไปสู่การบำเพ็ญการสงเคราะห์ คือ ปฏิบัติตามหลักการสงเคราะห์ หรือธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจคน และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี ที่เรียกว่า สังคหวัตถุ ๔ อย่าง ดังต่อไปนี้

๑. ทาน ให้ปัน คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือสงเคราะห์ ด้วยปัจจัยสี่ ทุน หรือทรัพย์สินสิ่งของ ตลอดจนให้ความรู้ความเข้าใจ และศิลปวิทยา

๒. ปิยวาจา พูดอย่างรักกัน คือ กล่าวคำสุภาพ ไพเราะ น่าฟัง ชี้แจงแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีเหตุผลเป็นหลักฐาน ชักจูงในทางที่ดีงาม หรือคำแสดงความเห็นอกเห็นใจ ให้กำลังใจ รู้จักพูดให้เกิดความเข้าใจดี สมานสามัคคี เกิดไมตรี ทำให้รักใคร่นับถือและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

๓. อุตถจริยา ทำประโยชน์แก่เขา คือ ช่วยเหลือด้วยแรงกาย และชวนชวายเป็นกิจกรรต่าง ๆ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ รวมทั้งช่วยแก้ไข้ปัญหาและช่วยปรับปรุงส่งเสริมในด้านจริยธรรม

๔. สมานัตตตา เอาตัวเข้าสมาน คือ ทำตัวให้เข้ากับเขาได้ วางตนเสมอต้นเสมอปลาย ให้ความเสมอภาค ปฏิบัติสม่ำเสมอกับต่อคนทั้งหลาย ไม่เอาเปรียบและเสมอในสุขทุกข์ คือ ร่วมสุข ร่วมทุกข์ ร่วมรับรู้ ร่วมแก้ไข้ปัญหาเพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน พูดสั้น ๆ ว่า ช่วยด้วยทุนด้วยของหรือความรู้; ช่วยด้วยถ้อยคำ; ช่วยด้วยกำลังงาน; ช่วยด้วยการร่วมเผชิญและแก้ปัญหา<sup>๗๘</sup>

นอกจากนั้นในการจัดกิจกรรมหรือประเพณีทำบุญอุทิศย่อมจะก่อให้เกิดประโยชน์กับสังคมและชุมชนดังที่ได้กล่าวมาคือ (๑)เกิดการรวมกลุ่มกัน (๒) เกิดการเห็นอกเห็นใจกัน (๓)เกิดการสงเคราะห์กันและกัน (๔) เกิดการช่วยเหลือและสนับสนุนกันและกัน โดยเฉพาะแล้วเมื่อพิจารณาในแง่ของสังคมก็จะพบว่าการทำบุญแจกข้าวทำให้พิจารณาเห็นถึงการรู้ “หน้าที่” ของคนในสังคมที่จะปฏิบัติต่อกันตามหลักทศ ๖

#### ๔.๕.๒ ด้านการศึกษา

ในการจัดกิจกรรมทำบุญอุทิศขึ้นมาในสังคมหนึ่งสังคมใดโดยเฉพาะในชุมชนเทศบาลตำบลหาดคำนั้นการทำบุญอุทิศที่เรียกกันว่า “การทำบุญปราสาทหม้อข้าว” ซึ่งชาวพุทธในเขตอำเภอเมืองหนองคายเรียกว่า การ“ทำบุญปราสาทผึ้ง” (บุญแจกข้าว)ชาวหนองคายในบางท้องถิ่นมีความเชื่อกันว่า การทำปราสาทผึ้ง ดอกผึ้ง ทำเพื่อเป็นพุทธบูชาให้กุศลแก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว ดังนั้นเมื่อมีญาติพี่น้อง เพื่อนฝูงในหมู่บ้านหรือผู้ที่ตนนับถือถึงแก่วายนมลงจึงพากันไปช่วยงานศพ (งานเฮือนดี)เท่าที่จะช่วยงานได้ ดังมีคำกล่าว ว่า “ผู้หญิงห่อข้าวต้ม ตัดดอก บีบข้าวปุ้น ผู้ชายหักห่อผึ้ง”<sup>๗๙</sup> และมีการกว่นข้าวทิพย์หรือชาวหนองคายเรียกว่าข้าวสัมปี ซึ่งถือเป็นประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชาวพุทธในเขตเทศบาลเมืองหนองคายและในเขตอำเภอเมืองหนองคายบางหมู่บ้านและตำบลหาดคำเท่านั้นและตำบลใกล้เคียงยังถือเป็นประเพณีที่ปฏิบัติกันอยู่เป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นอีก

<sup>๗๘</sup> ที่.ปา. ๑๑/๑๔๐/๑๖๗

<sup>๗๙</sup> พระปลัดวิทย์ สิริภทโท (เที่ยงธรรม),ศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาพระธาตุหล้าหนอง ของประชาชนจังหวัดหนองคาย,วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต,(บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๕๔)หน้า ๔๔.

ประการหนึ่งด้วย การทำบุญปราสาทผึ้งเมืองหนองคายนั้นนิยมกันจัดทำถวายเป็นพุทธบูชาแด่องค์พระธาตุห้าหนอง (พระธาตุกลางน้ำ) ในวันออกพรรษาของทุกปี และมีการประกวดลอยกระทงกล้วยที่ช่างท้องถิ่นใช้ฝีมือประดิษฐ์ลอยถวายวิจิตรพิสดารโดยใช้ศิลปกรรมไทย หรือศิลปะผสมระหว่างลายไทยและลอยกระทงในท้องถิ่นตามภูมิปัญญาที่ได้เรียนรู้มา<sup>๔๐</sup> หลังจากนั้นจะมีการแห่ขบวนปราสาทผึ้งจากตัวแทนจากคุ้มต่างๆ ในเขตเทศบาลเมืองหนองคายจากท่าน้ำวัดหายโศก สถานที่จัดการแข่งขันจนถึงท่าน้ำวัดสิริมหากัจฉายน์ซึ่งเป็นท้องคพระธาตุจมอยู่ในแม่น้ำโขงโดยใช้เรือแห่มาทางน้ำในปัจจุบันนี้เพื่อความสะดวกจึงใช้เรือแห่มาทางบกแทนการแห่ปราสาทผึ้งทางน้ำ<sup>๔๑</sup>

จากการศึกษามาทั้งหมดจะพบว่าคุณค่าของการทำบุญอุทิศนั้นสามารถนำมาใช้เป็นในการศึกษาได้ดังต่อไปนี้

### (๑) ศึกษารรรมในกระบวนการไตรสิกขา

คำว่าไตรสิกขานั้น หมายถึง หลักธรรมในการฝึกหัดปฏิบัติตน หรือหลักการศึกษาศาสตร์ของพระพุทธศาสนา ๓ ประการ คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา ซึ่งมักเรียกกันง่ายๆ สะดวกๆ ว่า ศีล สมาธิปัญญา ซึ่งอธิบายได้ดังนี้

๑. อธิศีลสิกขา คือการฝึกความประพฤติสุจริตทางกาย วาจา และอาชีวะ ได้แก่รวมเอาองค์มรรคข้อ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ เข้ามา ว่าโดยสาระก็คือการดำ รงตนด้วยดีในสังคัม รักษาระเบียบวินัย ปฏิบัติหน้าที่และความรับผิดชอบทางสังคัมให้ถูกต้อง มีความสัมพันธ์ทางสังคัมที่ตีงามเกื้อกูลประโยชน์ ช่วยรักษาและส่งเสริมสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะในทางสังคัมให้อยู่ในภาวะเอื้ออำนวยแก่การที่ทุกๆ คนจะสามารถดำเนินชีวิตที่ตีงาม หรือปฏิบัติตามมรรคได้ด้วยดี

๒. อธิจิตตสิกขา คือการฝึกปรือในด้านคุณภาพและสมรรถภาพของจิต ได้แก่เอาองค์มรรคข้อ สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ เข้ามา ว่าโดยสาระก็คือ การฝึกให้จิตใจเข้มแข็ง มั่นคง แน่วแน่ ควบคุมตนได้ดี มีสมาธิ มีกำลังใจสูง ให้เป็นจิตที่สงบ ผ่องใสเป็นสุข บริสุทธิ์ปราศจากสิ่งรบกวนหรือทำให้เศร้าหมองอยู่ในสภาพเหมาะสมแก่การใช้งานมากที่สุด โดยเฉพาะการใช้ปัญญาอย่างลึกซึ้งและตรงตามความเป็นจริง

๓. อธิปัญญาสิกขา คือการฝึกปรือปัญญาให้เกิดความรู้ความเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงจนถึงความหลุดพ้น มีจิตใจเป็นอิสระ ผ่องใส เบิกบานโดยสมบูรณ์ ได้แก่รวมเอาองค์มรรคข้อ สัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ สองอย่างแรกเข้ามา ว่าโดยสาระก็คือ การฝึกอบรมให้เกิดปัญญาบริสุทธิ์ รู้แจ้งชัดตรงตามสภาพความเป็นจริง ไม่เป็นความรู้ ความคิดความเข้าใจ ที่ถูกบิดเบือน อำพราง หรือพร่ามัว เพราะอิทธิพลของกิเลส มีอวิชาและตัณหาเป็นผู้นำ ที่ครอบงำ จิตใจอยู่ การฝึกปัญญาเช่นนี้ต้องอาศัยการฝึกจิตให้ผ่องแผ้วใสเป็นพื้นฐาน แต่ในเวลาเดียวกัน เมื่อปัญญาที่บริสุทธิ์รู้เห็นตามความเป็นจริงนี้เกิดขึ้นแล้ว ก็กลับ

<sup>๔๐</sup> พระปลัดวิทย์ สิริภทโท (เที่ยงธรรม),เรื่องเดียวกัน อ้างแล้ว หน้า ๔๗.

<sup>๔๑</sup> สัมภาษณ์ พระราชรัตนาลงกรณ์,ดร.,เจ้าคณะจังหวัดหนองคาย,วัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง). วันที่ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๕๙.

ในการจัดกิจกรรมการทำบุญอุทิศนั้นก็สามารถนำมาเป็นสื่อสอนธรรมได้ คือ (๑) ใช้เป็นหลักในการสอนเรื่องศีล การรักษาศีล เพราะมีการรับศีลอันเป็นเบื้องต้นของการทำบุญด้วย (๒) ใช้เป็นกรอบในการสอนเรื่องสมาธิ เพราะการทำบุญอุทิศนั้นถือว่าเป็นเรื่องที่มีพื้นฐานอยู่บนการทำสมาธิคือทำจิตให้แน่วแน่ในการทำงานไม่วอกแวก และ (๓) ใช้เป็นกรอบในการสอนในเรื่องปัญญาคือความรู้รอบทั้งในความรู้ระดับวิชา คือหลักการจัดงานหรือการทำบุญอุทิศ หรือความรู้ในระดับลึกซึ้งก็คือความรู้ในระดับปัญญา เช่น การใช้ปัญญาพิจารณาใจความของงานว่างานแจกข้าวนั้นสอนเราเรื่องอะไรบ้าง คนที่จากไปได้อะไรเราบ้าง และคำว่าชีวิตได้สอนอะไรเราบ้าง เหตุเพราะว่าชีวิตนั้นเป็นของนิดหน่อยดังนั้นเราจึงคำนึงถึงสัญญาณเตือนไม่ให้ประมาทในชีวิต<sup>๘๒</sup> ซึ่งสอดคล้องกับในคัมภีร์พระไตรปิฎกที่กล่าวถึงคนขรา คนป่วย และคนตายไว้ว่า

“ชีวิตนี้น้อยนัก มนุษย์ย่อมตายภายใน ๑๐๐ ปี แม้หากผู้ใดจะมีชีวิตอยู่เกินไปกว่านั้นผู้นั้นก็จะตายเพราะขราแน่แท้”<sup>๘๓</sup>

“... เรามีผิวพรรณหม่นหมอง ไม่น่าดู ต่ำเตี้ย มีความเจ็บป่วยมาก ตาบอด เป็นง่อยเป็นคนกระจอก หรือเป็นโรคอัมพาต... บุคคลที่หมดความหวัง”<sup>๘๔</sup>

“คนเกิดมาแล้วที่จะพ้นจากขราและมรณะไม่มีเลย แม้ขัตติยมหาศาลซึ่งเป็นผู้มั่งคั่งมีทรัพย์มาก... ก็ไม่พ้นจากขราและมรณะ แม้พราหมณมหาศาล ฯลฯ แม้คหบดีมหาศาลซึ่งเป็นผู้มั่งคั่ง... ก็ไม่พ้นจากขราและมรณะ แม้ภิกษุทุกรูปซึ่งเป็นพระอรหันต์ ลี้อาสวะแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์ ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระได้แล้ว... ร่างกายนี้แม้ของพระอรหันต์เหล่านั้นก็เป็นสภาพแตกดับต้องทอดทิ้งเป็นธรรมดา”

ดังนั้นเมื่อพิจารณาได้เช่นนี้ย่อมจะปลงได้ และเมื่อมาร่วมงานหรือจัดงานบุญอุทิศแต่ละครั้งก็จะทำให้เข้าใจโลกและชีวิตมากขึ้น

## (๒) ศึกษาเพื่อเป็นสื่อการสอนในกระบวนการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา

การจัดประเพณีการทำบุญอุทิศนั้นย่อมก่อให้เกิดองค์ความรู้ได้ หรือก่อให้เกิดการเรียนรู้หรือการศึกษาได้ตามหลักการศึกษหรือการพัฒนาการศึกษาของพระพุทธศาสนา ๓ ประการที่เห็นว่าเป็นหนึ่งในกระบวนการพัฒนาความรู้ คือ<sup>๘๕</sup>

- ก. สุตมยปัญญา ความรู้ที่เกิดจากการศึกษาเล่าเรียน หรือได้รับถ่ายทอดสืบต่อกันมา
- ข. จินตามยปัญญา ความรู้ที่เกิดจากการคิดพิจารณาใคร่ครวญอย่างมีเหตุผล
- ค. ภวานามยปัญญา ความรู้ที่ได้จากการฝึกฝนอบรมลงมือปฏิบัติจนเกิดประสบการณ์การรู้แจ้งด้วยตัวเอง

<sup>๘๒</sup> กรมศิลปากร, **ปฐมสมโพธิกถา**, พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, หน้า ๕๖-๕๗.

<sup>๘๓</sup> ชุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๘๑๑/๒๕๕.

<sup>๘๔</sup> อง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๑๓/๑๕๑.

<sup>๘๕</sup> ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๑๙๖.

ในหลักการพัฒนาความรู้นี้ถามว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมการทำบุญอุทิศอย่างไร คำตอบก็คือ เมื่อมีการจัดกิจกรรมขึ้นเมื่อมีคนมาร่วมงานมากขึ้นผู้คนก็จะมีโอกาสได้แลกเปลี่ยน สนทนาปราศรัยกันตามโอกาส กรณีเช่นนั้นย่อมก่อให้เกิดความรู้ได้ ๓ ประการคือ (๑) ความรู้จะเกิด เพราะการฟังกันและกัน (๒) ความรู้จะเกิดเพราะการคิดในสิ่งที่ได้ฟัง และ(๓)ความรู้จะเกิดเพราะการ ลงมือทำตามที่ได้ฟังได้คิดมานั้น

### (๓) ศึกษาหลักธรรมในกระบวนการของโยนิโสในสิกขา

การจัดงานประเพณีบุญอุทิศนั้นย่อมสามารถนำมาเป็นสื่อสอนธรรมได้ในเรื่องของการสร้าง ปัญญาตามหลักของโยนิโสในสิกขา เหตุเพราะการจัดงานทำบุญอุทิศนี้ย่อมทำให้เราเข้าใจหลักของ การสร้างปัญญาตามหลักของสัมมาทิฏฐิ หรือโยนิโสในสิกขาซึ่งมีมูลเหตุหรือองค์ประกอบของการเกิด ความรู้อยู่ ๒ ประการดังนี้ คือ ปรโตโฆสะ และโยนิโสในสิกขา”<sup>๘๖</sup> กล่าวคือ

ก. ปรโตโฆสะ (inducement by others) แปลตามรูปศัพท์คือ เสียงผู้อื่นซึ่งได้แก่ ประสบการณ์ภายนอก เป็นการกระตุ้นจากภายนอก โดยการมีผู้แนะนำชักจูงสั่งสอนอบรมที่ได้ผลดี ที่สุด กล่าวคือดำเนินตามหลักที่เรียกว่า กัลยาณมิตตตา\* กล่าวคือ อาศัยการเสวนากับสัตบุรุษย่อม ได้ฟังคำสั่งสอนชี้แนะไปในทางที่ดีงาม ทั้งโดยตรง และโดยอ้อม นำไปสู่ความเห็นชอบ (โลกีย สัมมาทิฏฐิ) จากนั้นจึงนำไปใช้ปฏิบัติ ดังพระพุทธพจน์ว่า “มาคณฺทิยะ ถ้าเช่นนั้น ท่านจงคบ สัตบุรุษ เพราะเมื่อใดท่านคบสัตบุรุษ เมื่อนั้นท่านจะได้ฟังธรรมของสัตบุรุษ เมื่อใดท่านได้ฟังธรรม ของสัตบุรุษ เมื่อนั้นท่านก็จักปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมเมื่อใดท่านปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม เมื่อนั้นท่านก็จักรู้เอง เห็นเองว่า โรค ฝี ลูกศร คืออันนี้ โรค ฝี ลูกศร จะดับไปได้โดยไม่เหลือ ใน ที่นี้ เพราะอุปาทานของเรานั้นดับ ภพจึงดับ เพราะภพดับชาติจึงดับ เพราะชาติดับ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาสะ จึงดับ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมีด้วย ประการฉะนี้”<sup>๘๗</sup>

ข. โยนิโสในสิกขา (Systematic attention) ได้แก่การคิดอย่างถูกต้องในขั้นต้นเป็น การขบคิดสิ่งต่าง ๆ ตามหลักเหตุผล หรือตรรกศาสตร์ ส่วนในระดับสูงหมายถึงการฝึกฝนอบรมจิตให้ เกิดสมาธิและปัญญาจนรู้ตามความเป็นจริง โดยเริ่มจากการฝึกให้คิดอย่างถูกต้อง คิดอย่างมี ระเบียบ รู้จักคิดวิเคราะห์ เป็นขั้นสำคัญในการสร้างปัญญาที่บริสุทธิ์เป็นอิสระ ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “เราไม่เล็งเห็นธรรมอย่างอื่น แม้สักข้อหนึ่ง ซึ่งเป็นเหตุให้สัมมาทิฏฐิที่ยังไม่เกิดได้เกิดขึ้น หรือให้ สัมมาทิฏฐิที่เกิดขึ้นแล้ว เจริญยิ่งขึ้น เหมือนโยนิโสในสิกขา เมื่อมีมนสิการ สัมมาทิฏฐิที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้น และสัมมาทิฏฐิที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมเจริญยิ่งขึ้น”<sup>๘๘</sup> และโยนิโสในสิกขานี้เองที่เป็นตัว

<sup>๘๖</sup> ม.ญ.(ไทย) ๑๒/๔๙๗/๕๓๙.

\* ความมีกัลยาณมิตร กล่าวคือ บุคคลผู้เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติที่จะสั่งสอน แนะนำ ชี้แจง ช่วยบอก ช่องทาง หรือเป็นตัวอย่างให้ผู้อื่นดำเนินไปในมรรคาแห่งการฝึกฝนอบรมอย่างถูกต้อง ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ท่าน ยกตัวอย่างเช่น พระพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก ครู อาจารย์ และท่านผู้เป็นพหูสูตทรงปัญญา สามารถสั่งสอน แนะนำเป็นที่ปรึกษาได้ แม้จะอ่อนวัยกว่า.

<sup>๘๗</sup> ม.ม.(ไทย) ๑๓/๒๒๑/๒๕๘.

<sup>๘๘</sup> อจ.เอกก.(ไทย) ๒๐/๑๘๖/๔๑.

กำจัดอวิชชาเสียได้ ดังพระพุทธพจน์ว่า “เราไม่เล็งเห็นธรรมอื่นแม้สักข้อหนึ่ง ที่จะเป็เหตุให้ความสงสัยที่ยังไม่เกิด ก็ไม่เกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้วก็ถูกกำจัดได้ เหมือนโยนิโสมนสิการเลย”<sup>๘๙</sup>

ในงานการทำบุญอุทิศของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำนี้ย่อมมีคุณค่าในฐานะที่ประเพณีการทำบุญอุทิศนั้นเป็นการทำบุญที่ถูกต้องตามหลักการทาพระพุทธศาสนา เมื่อมีการจัดงานขึ้นผู้จัดงานหรือเจ้าภาพจะต้องใช้ปัจจัยการสร้างองค์ความรู้ครบทั้ง ๒ ประการ คือ (๑) ปรีกษาหรือผู้รู้ทั้งที่เป็นพระและคฤหัสถ์ เกี่ยวกับขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมอันนี้จัดว่าเป็นขั้นปรโตโฆสะ และต่อมา (๒) คือการคิดใคร่ครวญถึงสิ่งที่ควรทำและปัญหาที่เกิดและวิธีการที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการจัดงานโดยวิธีการต่างๆ การคิดเช่นนี้ก็สามารที่จะก่อให้เกิดเป็นองค์ความรู้และส่งต่อองค์ความรู้นั้นแก่คนรุ่นต่อไปได้ ดังนั้น การจัดงานทำบุญอุทิศนั้นถือว่ามีคุณค่าด้านการศึกษาได้ จากกรกล่าวมาทั้งหมดเราจะพบว่า การจัดกิจกรรมทำบุญอุทิศของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำนั้นสามารถนำมาเป็นสื่อสอนธรรมได้ในเรื่องของการศึกษาตามกรอบของกฎไตรลักษณ์ คือยอมพิจารณาเห็นว่า สรรพสิ่งเป็นอนิจจัง คือไม่เที่ยง จากการที่มีคนล้มตายและเราจะต้องมาทำบุญให้ ไม่มีใครอยู่ค้ำฟ้า เหตุเพราะทุกคนที่เกิดมาล้วนถูกบีบคั้นให้ไปสู่กฎของการเปลี่ยนแปลง แม้ผู้ที่มีชีวิตอยู่ก็จะแก่ จะเจ็บจะตายไปข้างหน้า ดังนั้น จึงไม่ควรที่จะต้องไปยึดมั่นถือมั่นว่านั่นเรานั้นเขา นั้นของเรานั้นของเขาได้เลย

#### ๔.๕.๓ ด้านการเมือง

สำหรับการทำบุญอุทิศของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำสามารถนำมาปรับประยุกต์ให้เข้ากับการเมืองได้พระว่าสิ่งที่ประชาชนทั่วไปได้มาร่วมกันทำบุญอุทิศส่วนบุญนั้น มีส่วนร่วมในการประกอบพิธีและกิจกรรมต่างๆตามประเพณีท้องถิ่น เปรียบเสมือนการได้พบปะสังสรรค์ ถือว่าเป็นประโยชน์ในด้านการเมืองการปกครองได้ โดยเฉพาะหลักการทำงานร่วมกันของพระพุทธศาสนาคือหลักการบริหารนิยธรรม ๗ ประการ คือ

- (๑) หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ ประชุมกันมากครั้ง
- (๒) พร้อมเพรียงกันประชุมพร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียงกันทำกิจที่สงฆ์พึงทำ
- (๓) ไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้ามิได้บัญญัติไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่พระพุทธเจ้าได้บัญญัติไว้ ถือปฏิบัติมั่นคงตามสิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้
- (๔) สักการะ เคารพ นับถือ บูชาภิกษุผู้เป็นเถระ รัตตัญญู บวชนาน เป็น สังฆบิตร เป็น สังฆปริณายก และสำคัญว่าถ้อยคำของท่านเหล่านั้นควรที่จะรับฟัง
- (๕) ไม่ตกอยู่ในอำนาจแห่งตณหาที่ก่อให้เกิดภพใหม่
- (๖) เป็นผู้มุ่งหวังเสนาสนะป่า
- (๗) ตั้งสติไว้ในใจว่า ทำอย่างไร เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายผู้มีศีลดีงามที่ยังไม่มาฟังมา ที่มาแล้วพึงอยู่อย่างผาสุก<sup>๙๐</sup>

โดยที่หลักธรรมทั้ง ๗ ประการนี้สามารถที่จะนำมาประยุกต์ใช้กับการเมืองการปกครองได้ หรือเมื่อพิจารณาจากการจัดกิจกรรมทำบุญอุทิศของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำนั้นเป็นการ

<sup>๘๙</sup> อภ.เอกก.(ไทย) ๒๐/๒๑/๕.

<sup>๙๐</sup> ที.ม. (บาลี) ๑๐/๑๓๖/๖๙-๗๐, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๓๖/๘๒-๘๓.

ประชุมกันในชุมชนเพื่อการแลกเปลี่ยนข้อมูลและการสร้างความเข้าใจให้เกิดขึ้นในสังคมได้ ดังนั้นการ  
จัดกิจกรรมทำบุญอุทิศของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำจึงถือว่าเป็นคุณค่าด้านการเมืองได้

#### ๔.๔.๔ ด้านจิตใจ

สำหรับการจัดกิจกรรมทำบุญอุทิศของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำนั้นถือว่าเป็น  
กิจกรรมที่สามารถนำมาเป็นสื่อสอนธรรมในด้านจิตใจ กล่าวคือสามารถที่จะนำมาเป็นแบบในการคิด  
เพื่อปลงกับชีวิตได้ คือปลงว่าชีวิตเราไม่แน่นอน และสามารถนำมาเป็นสื่อสอนใจในเรื่องของการสร้าง  
กำลังใจให้เกิดกับตนเองว่าเราได้ทำหน้าที่ในการเป็นญาติของผู้ที่จากไปได้ ถ้าผู้นั้นเป็นบิดามารดาเรา  
ก็ได้ทำหน้าที่ตามกรอบของความเป็นบุตรธิดาได้โดยการ

๑. ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว เลี้ยงท่านตอน
๒. ช่วยทำกิจธุระการงานของท่าน
๓. ดำรงวงศ์สกุล
๔. ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาท
๕. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน<sup>๙๑</sup>

ซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่ที่เราเป็นบุตรเราสามารถที่จะทำได้ และควรทำเป็นอย่างยิ่งเนื่องจากการ  
ทำความดีนั้นเราสามารถที่จะทำได้อย่างหลากหลาย แต่ความดีที่จะทำตอบแทนบิดามารดานั้นถือว่าเป็น  
สิ่งที่ทำได้ยากและมีโอกาสที่จะทำได้ไม่มากนักเอง

#### ๔.๔.๕ ด้านเศรษฐกิจ

สำหรับประเด็นการจัดกิจกรรมทำบุญอุทิศของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำที่  
สามารถนำมาวิเคราะห์ในด้านเศรษฐกิจนั้นก็ ได้แก่ การจัดงานนั้นไม่ควรเป็นการจัดงานที่ฟุ่มเฟือย  
หรือหรูหรา ซึ่งเราจะพบว่าการจัดกิจกรรมทำบุญอุทิศของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ  
โดยมากจะเน้นในเรื่องของความพอดี พอเพียงไม่ฟุ่มเฟือย มีความพอประมาณคือยินดีต่อการทำงาน  
หรือจัดงานแต่เพียงเท่าที่สามารถทำได้เหมาะสมกับสถานะของตนเอง ซึ่งตรงกับหลักการทาง  
พระพุทธศาสนาในเรื่องของความพอประมาณ\*

คำว่า รู้จักพอประมาณ คือ ความพอดีตามมีตามได้ ความรู้จักพอประมาณตามนัย  
พระพุทธศาสนา คือ ความพอใจในสิ่งที่ตนมี พอใจด้วยปัจจัย ๔ มีผ้าถุงหม่ม อาหาร ที่อยู่  
อาศัย และยารักษาโรค ตามมีตามได้ และเป็นอยู่อย่างมีความสุขด้วยเครื่องเลี้ยงชีพตามที่หามาได้  
ด้วยความเพียรพยายามอันชอบธรรมของตน เมื่อได้สิ่งใดมาด้วยความเพียรของตนก็พอใจในสิ่งนั้น  
ไม่เดือดร้อนเพราะอยากได้ของที่มีเจ้าของ ไม่ริษยาคนอื่นความรู้จักประมาณ คือ รู้จักพอดี เช่น  
รู้จักประมาณในการบริโภคในการใช้จ่ายทรัพย์ รู้จักความพอเหมาะพอดี ในการพูด การปฏิบัติกิจ  
และทำการต่างๆ ตลอดจนการพักผ่อนนอนหลับและการสนุกสนานรื่นเริงทั้งหลาย ทำการทุกอย่าง  
ด้วยความเข้าใจวัตถุประสงค์เพื่อผลดีแท้จริงที่พึงต้องการโดยมิใช่เพียงเพื่อเห็นแก่ความพอใจ ชอบใจ

<sup>๙๑</sup> (ที.ปา. ๑๑/๑๙๙/๒๐๒)



หรือเอาแต่ใจของตนแต่ทำตามความพอดีแห่งเหตุปัจจัยหรือองค์ประกอบทั้งหลาย ที่จะลงตัวให้เกิดผลดีงามตามที่มองเห็นด้วยปัญญา

ความรู้จักพอประมาณเป็นหลักธรรมที่สร้างคนให้เป็นผู้รู้จักใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต ให้รู้จักกำจัดความทุกข์ความเดือดร้อนด้วยการพิจารณาให้เห็นต้นเหตุของความทุกข์ความเดือดร้อน แล้วแก้ปัญหาให้ถูกทางไม่ให้เชื่อถืออย่างมงายไร้เหตุผล

“ความรู้จักพอประมาณอันเป็นไปเพื่อความบริโภค คือ รู้จักพอประมาณในการรับจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชชะบริขาร”

การรู้จักการใช้จ่ายในชีวิตประจำวันเป็นกิจกรรมที่คนจะต้องทำอย่างอยู่แล้ว การที่ใช้จ่ายนั้นต้องรู้ถึงความจำเป็นของสิ่งของที่เราจะต้องใช้ ไม่ใช่เราจะต้องตามแฟร์ชั่นเขาทุกอย่าง การที่จะใช้จ่ายอะไรต้องพิจารณาถึงความจำเป็น อย่างเช่น เสื้อผ้า การกินอาหารแพงๆ สร้างบ้านใหญ่ เป็นต้น พระพุทธองค์ได้ตรัสเรื่องความรู้จักพอประมาณแก่ภิกษุว่า

“ภิกษุในธรรมวินัยนี้รู้จักประมาณในการรับจีวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานะปัจจัยเภสัชชะบริขาร หากภิกษุไม่รู้จักประมาณในการรับจีวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานะปัจจัยเภสัชชะบริขาร เราไม่พึงเรียกเธอว่าเป็นมัตตัญญูในที่นี้ แต่เพราะภิกษุรู้จักประมาณในการรับจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานะปัจจัยเภสัชชะบริขาร ฉะนั้น เราจึงเรียกเธอว่าเป็นมัตตัญญู”<sup>๙๒</sup> จะเห็นว่าพระพุทธองค์ได้ให้ความสำคัญกับการอุปโภคบริโภคจึงได้ยกความรู้จักพอประมาณขึ้นแสดงไว้ในโอวาทปาติโมกข์ที่แสดงในวันจาตุรงคสันนิบาต อันเป็นวันแสดงโอวาทปาติโมกข์แก่ภิกษุ ๑,๒๕๐ รูปที่มาประชุมกันโดยไม่ได้นัดหมาย ซึ่งในบทโอวาทปาติโมกข์ตอนหนึ่งว่า “มตตญญูตา จ ภตตสมิ ความเป็นผู้รู้จักประมาณในอาหาร” นี้แสดงให้เห็นว่าพระพุทธองค์ได้ให้ความสำคัญกับการบริโภค จึงได้ตรัสแก่ภิกษุทั้ง ๑,๒๕๐ รูปที่มาประชุมกัน ที่พระพุทธองค์แสดงในวันนั้นก็เพื่อเป็นนโยบายให้กับภิกษุสงฆ์ผู้จำออกไปประกาศหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาให้ปวงชนยึดถือและปฏิบัติมากกว่าสองพันห้าร้อยปี

ในการจัดกิจกรรมทำบุญอุทิศของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคั่นนั้นสามารถนำมาเป็นสื่อสอนธรรมที่มีคุณค่าในเรื่องการจัดงานให้พอประมาณไม่ฟุ่มเฟือยมากเกินไป เกินความจำเป็นด้านการพัฒนาตนเองรู้จักการประมาณตน พออยู่ พอกิน และพอดี พึ่งพาตนเองได้ ขยันหมั่นเพียร อดออม ไม่ฟุ่มเฟือย ดำเนินชีวิตด้วยสติปัญญา พยายามพัฒนาชีวิตด้านเศรษฐกิจด้วยการพึ่งตนเองเป็นหลัก

\*มัตตัญญูตา มาจากศัพท์ มตต+ชา+ตา ซึ่งมีรูปวิเคราะห์ดังนี้ มตตญญูโน ภาโว = มตตญญูตา แปลว่า ความเป็นแห่งบุคคล รู้จักประมาณ ชื่อ มัตตัญญูตา อีกนัยหนึ่ง มตตญญู (มตต+ชา+รู) มีวิเคราะห์ว่า มตตาคีติ ปมาณ วุจจติฯ โภชนเน มตตํ ชานาคีติ มตตญญู แปลว่า ประมาณท่านเรียกว่า มตตาคีติ บุคคลรู้จำนวน คือรู้ประมาณในโภชนะ เพราะเหตุนี้ จึงชื่อว่า รู้ประมาณ อังใน พระราชนิพนธ์ (สมพงษ์ พรหมวิไล ป.ธ.๙), สัททวิเสสวิหะ. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ปนะดิพิทท์, ๒๕๓๖), หน้า ๙๙.

<sup>๙๒</sup>อง.สศตค. ๒๓/๖๘/๑๔๓-๑๔๔.

รู้จักการใช้จ่ายทรัพย์ที่หาได้มาและรักษาทรัพย์ที่ได้มา ไม่โลภ รู้จักการเลี้ยงชีวิตแต่พอเหมาะพอดีกับตนเอง รู้จักเลือกคบหามิตรที่ดี รู้จักเสวนาคบหาคนที่ที่เกื้อกูลกัน มีชีวิตเรียบง่ายสมถะ พอประมาณ สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม สร้างภูมิคุ้มกันให้กับตนเองต่อโลกในยุคโลกาภิวัตน์ไม่ให้ลุ่มหลงในวัตถุนิยมและบริโภคนิยม พึงพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ส่งเสริมให้มีอาชีพที่ยั่งยืน ไม่ลุ่มหลงต่อวัตถุนิยมและบริโภคนิยม มีรายได้พอเลี้ยงตนเอง บรรเทาความยากจน สามารถมีอาหารและที่อยู่อาศัยพอพึ่งพาตนเองได้ ยกย่องระดับเศรษฐกิจในแบบค่อยเป็นค่อยไปไม่ใช่ในรูปแบบก้าวกระโดด ส่งเสริมให้เกษตรกรมีความรู้ในด้านเกษตรกรรม สร้างให้เกิดภูมิปัญญาของตนเองในการประกอบอาชีพให้รู้จักแบ่งปัน เกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ไม่เบียดเบียนผู้อื่นไม่ว่าจะเป็นสัตว์ หรือธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ส่งเสริมให้คนในสังคมมีจริยธรรม คุณธรรม ไม่เป็นสังคมวัตถุนิยมและบริโภคนิยมไม่แก่งแย่งกัน ไม่เห็นแก่วัตถุเงินตรา สร้างสังคมให้เข้มแข็งซึ่งเป็นพื้นฐานความมั่นคงของประเทศชาติสืบไป

**๔.๕ สรุป** หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาทำให้พวกเราว่าผู้เป็นหนี้บุญหนี้คุณของบิดามารดา ลูกป้า น้าอามา ทุกคนแหละก็พยายามประพฤติ ปฏิบัติ ทำตนให้ บุญกุศลบังเกิดขึ้นแล้วก็อุทิศส่วนกุศล ให้แก่มารดา บิดา ที่ยังมีชีวิตอยู่ก็ตามล่องลับไปสู่อุทิศส่วนกุศลให้แก่มารดา บิดา ที่ล่วงลับไปแล้วเท่านั้น แม้ยังมีชีวิตอยู่เราก็อุทิศกุศลให้ท่านเหมือนกัน เมื่อท่านได้รับส่วนบุญกุศล กับเราแล้วจิตใจท่านก็จะ เบิกบานท่านก็จะเกิดความเมตตา เอ็นดูลูกยิ่งๆ ขึ้นไป ลูกบางคน ของพ่อของแม่บางคน จิตใจหยาบช้าสามัญ ไม่รู้จัก คุณจากนมของท่าน เมื่อท่านอุทิศส่วนกุศลว่ากล่าวก็โกรธ ก็ด่าตอบ อย่างนั้นนั่นนี่ชื่อว่า เป็นลูกอกตัญญู ลูกไม่รู้จักคุณของพ่อของแม่ ก็เพราะเหตุว่าไม่ได้ฟังคำสอนของพระพุทธเจ้านี้เองแหละ เนื่องจากว่า พ่อแม่ก็ไม่ค่อยเอาใจใส่กับลูก ไปวัดไปวาาก็ไม่พาลูกไป ลูกมันก็เลยไม่ได้ฟังคำสอน พระพุทธเจ้า เช่นนี้แล้วมันก็ไม่รู้จักบุญจักคุณของพ่อของแม่ อะไรเลย เพราะฉะนั้นการ ที่พวกเราได้ มาพบพระพุทธศาสนาแล้วได้ฟังคำสอน พระพุทธเจ้าแล้ว เราจึงได้ประพฤติตนให้เป็นคนดี ไม่ทำบาปทำกรรมอันชั่ว ถ้าได้ลุ่มหลงทำบาปมาแต่ก่อน ก็ภาวนา อธิษฐานละเว้นซะ แต่ก่อนข้าพเจ้าไม่รู้ บัดนี้ข้าพเจ้ารู้แล้วทำอย่างนั้น เป็นบาป เป็นกรรม บาปกรรม จะนำสนองให้เป็นทุกข์ ไปทั้งในโลกนี้โลกหน้า พวกเขามีเมตตาฉันี่แหละให้พากันคิดให้ดี เมื่อเวลาที่ยังเล็กยังน้อย ไม่รู้เดียงสา ต้องได้รับอุปการะจากท่านผู้มีเมตตา กรุณา มีมารดา บิดา เป็นต้น

คนภาคอีสาน เขาพูดกันเป็นคำพังเพยว่า ผีกินอายุ คนบายตอน สำนวนภาคอีสาน เอาต้มหมู ต้มเป็ดต้มไก่ย่างร้อนๆ นะ เอาไปตั้งไว้ศาลเจ้า เป็นไอออกมาจั้นแหละ แล้วผีออกมากินไอนั้น บัดนี้พอ ต้มหมูต้มเป็ดต้มไก่เหล่านั้นมันเย็น ลงไป ไอมันก็หมดลงแล้ว บัดนี้ก็มีมนุษย์ก็ ผีกินอิมแล้ว ผีกินไอมันหมดแล้ว บัดนี้คนก็ยกมา เลี้ยงกัน มันเป็นอย่างนี้จึงว่าผีกินอายุคนบายตอน เป็นความเข้าใจผิด แม้ศาสนาพราหมณ์ ก็ยังทะลักเข้ามาเมืองไทย ตั้งแต่ปู่ย่าตายายนี้ก็นับถือกันมาจนถึงปัจจุบัน

ด้วยเหตุนี้ เราจึงไม่อาจปฏิเสธคุณค่าและความสำคัญของการอุทิศส่วนบุญที่มีผลกระทบ ด้านบวกต่อปัจเจกบุคคลและสังคมได้ ผลกระทบด้านบวกดังกล่าวนี้ยังขยายออกไปสู่

พระพุทธศาสนาด้วย โดยเป็นปัจจัยสนับสนุนอย่างหนึ่งซึ่งมีผลต่อความเจริญมั่นคงของพระพุทธศาสนาไม่ทางตรงก็ทางอ้อม

ดังนั้น หลักคำสอนนี้จึงชี้ให้เห็นถึงคุณค่าหลายประการ ไม่เพียงคุณค่าในระดับปัจเจกบุคคล คือคุณค่าที่บุคคลเป็นผู้กระทำขึ้นและได้รับผลแห่งการกระทำของตนเอง คุณค่าระหว่างปัจเจกบุคคลกับสังคม คือคุณค่าที่ปัจเจกบุคคลกระทำต่อสังคม และคุณค่าต่อหลักการของพระพุทธศาสนาหรือคุณค่าต่อตัวธรรม เช่น ความเมตตากรุณาและความกตัญญูทวาที ซึ่งมีผลต่อการสร้างที่ดีภายในของทั้งปัจเจกบุคคลและสังคมโดยรวม การอุทิศส่วนบุญตามนัยนี้ จึงมีลักษณะเป็นการสร้างจริยธรรมเชิงบวกให้แก่บุคคลแล้วขยายออกไปสู่สังคม จนกลายเป็นพุทธจริยธรรมเพื่อสังคมหรือหลักปฏิบัติเพื่อประโยชน์สุขแก่สังคมตามแนวทางของพระพุทธศาสนานั้นเอง

## บทที่ ๕

### บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์หลักธรรมในประเพณีการทำบุญอุทิศของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย” มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา ๓ ประการ ได้แก่ ๑) เพื่อศึกษาหลักธรรมการทำบุญอุทิศที่ปรากฏในพระพุทธรูปศาสนาเถรวาท ๒) เพื่อศึกษาประเพณีการทำบุญอุทิศของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ อำเภอเมืองหนองคาย ๓) เพื่อวิเคราะห์หลักธรรมประเพณีการทำบุญอุทิศของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ อำเภอเมืองหนองคาย ตามหลักแนวคิดของพระพุทธรูปศาสนาเถรวาท

#### ๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่อง “วิเคราะห์หลักธรรมในประเพณีการทำบุญอุทิศของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวคิด คุณค่า รูปแบบ และวิธีการทำบุญอุทิศของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย โดยใช้วิธีการวิจัยทั้งเอกสาร และภาคสนาม เพื่อหาข้อสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ผลจากการศึกษาวิเคราะห์ดังนี้

๑) ด้านแนวคิดเรื่องประเพณีการทำบุญอุทิศส่วนบุญกุศลที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธรูปศาสนาเถรวาท ผลการศึกษาพบว่า ประเพณีการทำบุญอุทิศส่วนบุญกุศลที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธรูปศาสนาเถรวาท ปรากฏการณ์อันเนื่องด้วยการอุทิศส่วนบุญซึ่งเกิดขึ้นในสมัยพุทธกาลทั้งหมดนี้ แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการอุทิศส่วนบุญว่าเป็นสิ่งที่ควรจะทำ เพราะอาจมีผลเชิงบวกต่อสภาพชีวิตของญาติผู้ล่วงลับไปและแก่ชีวิตของบุคคลอื่นนอกเหนือจากญาติ หากเขาไปเกิดอยู่ในภูมิที่เหมาะสม ก็สามารถทำความดีและรับผลแห่งความดีที่ตนกระทำได้ โดยมีส่วนบุญที่ผู้อื่นอุทิศให้เป็นปัจจัยส่งเสริม อย่างไรก็ตาม การอุทิศส่วนบุญที่พึงประสงค์ตามหลักคำสอนของพระพุทธรูปศาสนา ไม่ควรจำเพาะบุคคลผู้รับว่าต้องเป็นมนุษย์ด้วยกันเท่านั้นที่ควรอุทิศส่วนบุญให้ แต่ควรขยายรวมถึงสัตว์ผู้อยู่ในภูมิกำเนิดอื่น ๆ ซึ่งแม้จะต่างประเภท ต่างเผ่าพันธุ์ ไม่ใช่เพื่อนร่วมโลก แต่ก็ให้ถือว่าเป็นผู้ร่วมทุกข์ร่วมสุข ร่วมสงสาร หรือยังเวียนเกิดเวียนตายภายใต้กฎแห่งสังสารวัฏอยู่เช่นเดียวกันด้วย อย่างน้อยก็ถือว่าสัตว์ทุกกำเนิดเป็นญาติหรือเป็นเสมือนหนึ่งญาติของตน จึงควรปลูกความรัก ปลูกไมตรีจิตต่อพวกเขา ด้วยการแผ่ความปรารถนาดีอุทิศส่วนบุญให้การอุทิศส่วนบุญตามนัยนี้ มีลักษณะเป็นการแผ่เมตตาแบบอนิสรณา คือแผ่ไปโดยไม่เจาะจงบุคคล แม้ว่าสัตว์ผู้อยู่ในภูมิกำเนิดอื่นที่บุคคลอุทิศส่วนบุญให้จะรับได้หรือไม่ก็ตาม นั่นไม่ใช่ประเด็นที่เป็นปัญหาใหญ่อะไร เพราะการจะรับส่วนบุญได้หรือไม่ ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขที่เหมาะสม ดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า แต่เหตุผลสำคัญของการแผ่เมตตาโดยไม่เจาะจง ก็คือความบริสุทธิ์ของจิตใจและความมีอหยาศัยกว้างขวางของบุคคลผู้แผ่เมตตาเป็นเบื้องต้น ทั้งยังเป็นพื้นฐานที่ก่อให้เกิดคุณสมบัติด้านอื่นของจิตใจ เช่น ความตั้งมั่นแห่งจิต

ดังนั้น พระพุทธรูปศาสนาจึงสอนให้พุทธศาสนิกชนอุทิศส่วนบุญตามหลักของพาลี ๕ ในอาทियสูตร โดยถือว่าเป็นหน้าที่ที่ผู้ครองเรือนทั่วไปพึงกระทำ และไม่จำเพาะว่าจะต้องกระทำให้แก่ผู้ที่เป็นสมาชิกภายในครอบครัวหรือผู้ที่เป็นเครือญาติของตนเท่านั้น แต่ให้กระทำแก่ผู้อื่นที่เป็นมิตรสหาย หรือผู้ที่อยู่ร่วมสังคมเดียวกันกับตน ไม่ว่าจะเป็นสมาชิกภายในหมู่บ้าน ชุมชน ตลอดจนผู้ที่ตนรู้จัก มีความเคารพรักใคร่คุ้นเคยอื่น ๆ กระทั่งกระทำให้เป็นสากล คือไม่เลือกบุคคล ไม่เลือกหน้า โดยแผ่ความปรารถนาดีออกไปอย่างไม่มีขอบเขตจำกัดตามหลักของเมตตาอัปมัญญาพรหมวิหาร

๒) **ด้านหลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีการทำบุญอุทิศส่วนบุญกุศลของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำในฐานะที่เป็นสื่อสอนธรรม** พบว่ามีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมทั้งหลาย มีทั้งศีล สมาธิ ปัญญา อันเป็นกระบวนการที่สำคัญในการพัฒนาตนในพระพุทธศาสนาประกอบด้วย

๑. ด้านพฤติกรรม คือ ด้านความสัมพันธ์กับโลกภายนอกได้แก่ ด้านศีล ดูว่ากิจกรรมการกระทำหรือพฤติกรรมของเรานี้จะเป็นการเบียดเบียน ก่อความเดือดร้อนแก่ใคร ทำอะไรให้เสียหายหรือเปล่า หรือเป็นไปในทางส่งเสริมเกื้อกูลช่วยเหลือกัน อย่างน้อยก็ไม่ก่อให้เกิดโทษ ไม่ทำให้ใครเดือดร้อน หรือทำอะไรให้เสียหาย

๒. ด้านจิตใจ สภาพจิตใจของเราที่กำลังทำอยู่หรือทำกิจกรรมสิ่งนี้เราทำด้วยเจตนาอย่างไร มีความมุ่งหมายอย่างไร มีแรงจูงใจอะไร มีความหวังดีปรารถนาดี อยากจะช่วยเกื้อกูลหรือคิดร้าย มีจิตใจที่ขึ้นบานแจ่มใสหรือขุ่นมัว มีความสุขหรือความทุกข์

๓. ด้านปัญญา คือด้านความรู้ความเข้าใจ ก็ตรวจสอบว่า เราเข้าใจสิ่งที่เรากระทำนี้ชัดเจนดีหรือไม่ เป็นการกระทำที่ตรงตามเหตุปัจจัย จะก่อให้เกิดผลที่เราต้องการได้ครบถ้วนกระบวนการหรือไม่ ทำไปแล้วจะเกิดผลดี ผลเสียอะไรบ้าง

#### ๔) **ด้านคุณค่าของประเพณีการทำบุญอุทิศของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ**

พบว่า ประเพณีทำบุญอุทิศเป็นการประสานร่วมมือกันของคนในสังคมเป็นกลุ่มเป็นก้อนเป็นการรวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาทำให้สังคมมีความรู้สึกถึงความเป็นพวกพ้องเป็นหมู่เหล่าและร่วมกันรักษาพื้นที่ธรรมทางพระพุทธศาสนาไว้เป็นมรดกของคนในสังคมให้ยาวนานที่สุดเป็นขบวนการของประชาสังคมเชิงพุทธที่มีส่วนตีกมากกว่าส่วนเสียพระพุทธศาสนามีองค์ประกอบที่สำคัญคือความเชื่อคำสอน ข้อบัญญัติพิธีกรรมและข้อปฏิบัติในฐานะสมาชิกทางสังคมต้องปฏิบัติตามกระบวนการทางศาสนาซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นข้อดีในการแก้ไขปัญหาทางสังคมการอยู่ร่วมกันเป็นสังฆะหรือหมู่คณะและการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมหรือกลุ่มคนในชั้นพื้นฐานต้องมีการแบ่งปันมาเชื่อมให้คนอยู่ร่วมกันสังคมที่ขาดการแบ่งปันแล้งน้ำใจไร้ความเอื้อเฟื้อคือสังคมที่พร้อมเมตตาพึงพาอาศัยไม่ได้ซ้ำยังทำให้คนในสังคมนั้นเกิด

ประโยชน์และคุณค่าต่อสังคม การปฏิบัติตนตามประเพณี หรือกฎระเบียบของสังคม กฎหมาย บ้านเมือง ย่อมมีความราบเรียบสงบสุข โดยประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา การรักษาศีล การปฏิบัติธรรม ล้วนเป็นสิ่งที่สร้างให้สังคมเกิดความร่มเย็นเป็นสุข มีระเบียบ มีนิสัยโอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีเมตตาและกรุณาช่วยเหลือผู้ที่ได้รับความเดือดร้อน แม้แต่ศัตรูก็ยังให้ความอุปถัมภ์เลี้ยงดูใครเดือดร้อนมาก็ให้ความช่วยเหลือมิได้นั่งดูตาย รู้จักให้อภัยแก่ผู้อื่น

นอกจากนี้ยังสามารถช่วยแก้ไขปัญหาคาความรุนแรงในสังคมได้ เมื่อใดที่ตนได้ตั้งจิตของตน ให้มีความเมตตาต่อคนรอบข้างแล้วความคิดรุนแรงในจิตใจของตนเองย่อมไม่มี ดังนั้นความมีเมตตาอันเป็นผลมาจากกิจกรรมการอุทิศส่วนบุญจึงเป็นการแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ ด้วยเหตุที่ว่า ปัญหาของสังคมในที่นี่ เกิดจากการใช้ความรุนแรงของบุคคล ส่งผลกระทบทางด้านลบแก่สังคม ซึ่งถ้าหากว่ามีปรากฏการณ์ ของการขัดแย้งที่รุนแรงจนมีผลกระทบต่อระบบโครงสร้างของสังคมส่วนอื่น ก็ถือว่าเป็นความรุนแรงเชิงโครงสร้างของสังคม โดยปกติแล้วต้นตอของปัญหาเหล่านี้ มักเกิดจากระดับปัจเจกบุคคลในเรื่องของอุดมการณ์ ทศนคติ ตลอดถึงค่านิยมจนขยายตัวไปสู่ความรุนแรง ตั้งแต่ ปัญหาเล็กๆ น้อยๆ เช่นการลักขโมย ทาร้ายร่างกายจนถึงฆาตกรรม หรือ

แม้กระทั่งปัญหาในสังคมขนาดใหญ่ เช่น สงครามกลางเมือง ซึ่งปัญหาเหล่านี้ในมุมมองของพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นผลสืบเนื่องมาจากการละเมิดทางศีลธรรมโดยเฉพาะศีล ๕ ถ้าหากว่าสังคมใด มีความเสื่อมโทรมทางศีลธรรมเป็นอย่างมากแล้ว

สรุปได้ว่า กิจกรรมอุทิศส่วนกุศลไปให้กับผู้ตาย ที่เรียกว่า การทำบุญอุทิศ จึงประกอบไปด้วยสาระและประโยชน์ ที่พึงจะได้รับอยู่หลายประการด้วยกันคือ

- ๑) เป็นการแสดงออกถึงความเป็นผู้มีความกตัญญูต่องานที่ต่อบรรพชน
- ๒) นอกจากจะเป็นการสงเคราะห์เหล่าเปตชนผู้ล่วงลับไปแล้วยังนับว่าเป็นการสงเคราะห์ในการถวายอาหารตลอดถึงจตุปัจจัยต่างๆ แก่พระภิกษุสามเณร
- ๓) เป็นสิ่งที่ยุติเหี่ยวความสามัคคีปรองดองกันในหมู่ญาติพี่น้องให้มีความรักใคร่กลมเกลียวกัน
- ๔) ส่งผลให้เกิดความเบิกบานใจสุขใจของผู้ที่ได้กระทำ
- ๕) เป็นการปลูกฝังบรรดาลูกหลานให้ได้รับรู้จักรอบแทนบุญคุณบรรพบุรุษ และได้ซึมซับเอาคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนา ทั้งยังเป็นการได้ร่วมสืบทอดรักษาระเบียบประเพณีปฏิบัติ
- ๖) เป็นการปฏิบัติตนตามแนวทางของพุทธศาสนิกชนที่ดี ตลอดถึงได้สืบทอดแนวทางการปฏิบัติตนของบรรพบุรุษที่ท่านวางแนวทางไว้ให้
- ๗) ได้รับการยอมรับจากบุคคลในสังคม

จากการศึกษาพบว่า พระพุทธศาสนานั้นมีความสำคัญต่อคนในสังคมไทยเป็นอย่างมากด้วยว่าเป็นรากฐานที่ทำให้เกิดเป็นวัฒนธรรม ประเพณีไทย อีกทั้งการปฏิบัติตนตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนานั้นยังส่งผลให้คนไทยมีนิสัยฝักใฝ่ในการทำบุญมีความโอบอ้อมอารีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ตลอดถึงมีพิธีกรรมต่างๆ ที่ต้องร่วมตั้งแต่เกิดจนถึงตาย แม้กระทั่งจะเสียชีวิตไปแล้วก็ยังมีการอุทิศส่วนบุญไปให้ เป็นต้น

## ๕.๒ อภิปรายผล

หากสืบย้อนไปเมื่อครั้งพุทธกาล จะเห็นว่าการอุทิศส่วนบุญเป็นปรากฏการณ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีปฏิบัติของสังคมได้อย่างกระจ่างชัดพอสมควร โดยเฉพาะสังคมพราหมณ์ที่ให้ความสำคัญต่อกิจกรรมนี้อย่างเคร่งครัด จนอาจเรียกว่าเป็นประเพณีชีวิตก็ว่าได้ เพราะถือเป็นวิถีปฏิบัติอันสำคัญของสังคมพราหมณ์พราหมณ์ทุกบ้านจะต้องตระหนักใส่ใจให้ความสำคัญโดยเคร่งครัด ถ้าเพิกเฉยละเลยก็คงไม่พ้นถูกกล่าวโทษทางจริยธรรมคือถูกตำหนิประณามจากสังคมพราหมณ์ด้วยกันว่าเป็นคนอกตัญญู แล้งน้ำใจ ดูตายไร้สำนึก ไม่รู้จักทดแทนบุญคุณของบรรพบุรุษ เป็นต้น

สำหรับพระพุทธศาสนาเอง ก็ให้ความสำคัญต่อกิจกรรมการอุทิศส่วนบุญไม่น้อย โดยสอนว่าเป็นหน้าที่อย่างหนึ่ง ซึ่งผู้ครองเรือนพึงยึดถือและปฏิบัติด้วยความตระหนักใส่ใจเช่นกัน เริ่มต้นจากเมื่อบุคคลมีหน้าที่การงานเป็นหลักฐานมั่นคงแล้ว ควรรู้จักบริหารจัดการทรัพย์ที่ตนหามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยการประกอบสุจริตกรรมอย่างมีคุณค่าสาระ และให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชีวิตและการดำเนินกิจกรรมของตน คือเลี้ยงชีวิตของตนเองให้มีความสุขสบาย ปรนนิบัติดูแลพ่อแม่ เลี้ยงคนในปกครองดูแล ตลอดจนมิตรสหายให้มีความสุข ป้องกันภัยคุกคามต่อสวัสดิภาพแห่งชีวิตและกิจการงานของตน และประกอบความดี โดยการกระทำพละ ๕ ประการ ได้แก่เลี้ยงดูญาติ (ญาติพลี) ต้อนรับแขก (อติถิพลี) อุทิศส่วนบุญให้แก่ญาติผู้

ล่องลับไปแล้ว (บุพเพตพลี) บำรุงกิจกรรมของหลวง (ราชพลี) อุทิศส่วนบุญแก่เทวดา (เทวดาพลี) บำเพ็ญกุศลส่วนทักษิณาอันมีผลสูงเลิศ เอื้อให้เกิดในสวรรค์ มีวิบากเป็นสุข สร้างอารมณ์อันดีเลิศให้ ในสมณพราหมณ์ผู้ไม่ประมาท ดำรงตนอยู่ในขันติธรรมและมีความสงบเสงี่ยม มีความมั่นคง หมั่นอบรมตนให้สงบระงับจนดับกิเลสได้อย่างสิ้นเชิง

เห็นได้ว่าภารกิจของชีวิตผู้ครองเรือนมีความเกี่ยวข้องกับบุคคลหลายส่วน หากจะว่าโดยหลัก ๆ แล้วก็คือสังคมที่อยู่รอบตัวของมนุษย์ที่เรียกว่า “ทิศ ๖” นั่นเอง รวมถึงสถาบันทางสังคมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของบุคคล ไม่เว้นแม้แต่สิ่งเร้นลับที่มีอิทธิพลต่อวิถีความเชื่อของชาวบ้านเป็นต้นว่าเทวดาด้วย ทั้งนี้เพื่อให้บุคคลรู้จักรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตน ซึ่งมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับบุคคลอื่นหรือสังคมที่ตนอิงอาศัย ในฐานะที่ตนเป็นหน่วยเล็ก ๆ หน่วยหนึ่งของสถาบันทางสังคมนั้น นอกจากนั้น ผู้วิจัยเชื่อว่าหลักคำสอนนี้สามารถสนองตอบต่อจุดมุ่งหมายที่พึงประสงค์ได้อีกหลายประการ เป็นต้นว่าผู้อุทิศส่วนบุญได้กระทำหน้าที่ของญาติที่ดี ทำให้ไม่รู้สึกติดค้างในใจว่าตนไม่ได้ตอบแทนคุณความดีของญาติ ได้เกื้อกูลต่อพระศาสนาทำให้ชาวซึ่งว่าตนได้มีส่วนส่งเสริมให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคงยืนยาว หรือได้เพิ่มพูนความดีไว้ในจิตสันดานของตนสร้างความมั่นใจในการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน ทั้งไม่ต้องกลัวว่าชีวิตในอนาคตจะเป็นอย่างไร ไม่ต้องกังวลต่อปัญหาสังสารวัฏและไม่ต้องกลัวว่าชีวิตภายหลังจากตายจะเป็นอย่างไร เนื่องจากตนได้สร้างความดีไว้เป็นพื้นฐานอย่างมั่นคงในจิตสันดานแล้ว จึงสามารถปลดปล่อยตนจากความรู้สึกติดค้างหรือหวั่นระแวงว่าตนต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงที่ไม่พึงประสงค์ ภายหลังจากปรากฏการณ์แตกชั้นนี้ ยิ่งไปกว่านั้น การอุทิศส่วนบุญยังมีส่วนสร้างเสริมสุขภาวะทางจิตให้แก่ผู้อื่นที่รับทราบความปรารถนาดีนี้ ช้ำยังอาจทำให้ญาติผู้ทีล่องลับไปได้รับประโยชน์จากการกระทำของบุคคลตามเงื่อนไขที่เหมาะสมและเป็นไปได้ด้วย

## ๕.๓ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

### ๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

ชาวพุทธมีความเชื่อว่า การทำบุญอุทิศ คือ ทำบุญอุทิศแจกส่งส่วนบุญให้ถึงดวงวิญญาณของญาติผู้ตายไปแล้ว เพื่อให้ผู้ตายได้รับผลบุญกุศลสนับสนุนให้ไปเกิดในภพหน้าที่ดี และนอกจากนั้น การทำบุญอุทิศยังสร้างหลักจริยธรรม คือ ความประพฤติปฏิบัติที่ดีงาม และทำให้เกิดความรับผิดชอบชั่วดีของสังคม รวมทั้งความรู้สึกที่ดีงาม ซื่อซม สรรเสริญ เกลียดชัง และดำเนินสิ่งที่ไม่ดีของสังคม ซึ่งแต่ละสังคม แต่ละเชื้อชาติ มีระเบียบประเพณีที่แตกต่างกัน เมื่อมีการทำบุญอุทิศ ก็ให้ยึดหลักจริยธรรมมากกว่าอย่างอื่น เช่น การฟังพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ ฟังพระสงฆ์แสดงธรรม รักษาศีล เป็นต้น เพื่อให้กาย วาจาสะอาด ให้ยึดหลักจริยธรรมตามหลักประเพณี คือ เคารพพระสงฆ์ ผู้สูงอายุ ผู้มีคุณธรรม เจ้าภาพ และสถานที่ เป็นการไม่ส่งเสริมการกระทำความชั่ว เล่นการพนัน ตี๋มของมีนเมาในงาน ซึ่งเป็นการขัดต่อศีลธรรม แต่ยึดหลักความสงบเรียบร้อยดีงาม

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “ ศึกษาประเพณีการทำบุญอุทิศของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ” ผลการศึกษาพบว่าแนวคิดดังกล่าวมีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนาและสังคมไทยมาอย่างยาวนาน จึงพบประเด็นที่จะได้เสนอแนะเป็นนโยบายดังนี้

### ๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องควรนำผลการศึกษาวิจัยไปเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายในการปกครองส่วนท้องถิ่นต่างๆ โดยการออกแบบโครงการ หรือกิจกรรม ตลอดจนการสนับสนุนงบประมาณเพื่อดำรงรักษาประเพณีดังกล่าวให้เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการสร้างความสามัคคีในชุมชนและในเครือญาติต่างๆ

๒) สถาบันการศึกษาควรทำการศึกษาวิเคราะห์และสร้างองค์ความรู้ในเรื่องดังกล่าวตลอดจนควรปลูกฝังให้เด็กและเยาวชนเห็นความสำคัญของประเพณีดังกล่าว

### ๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยครั้งต่อไป

งานวิจัยฉบับนี้ มีข้อที่ควรจะไปศึกษาวิเคราะห์ ดังนี้

๑. ควรจะศึกษาเปรียบเทียบการทำบุญในช่วงเทศกาลต่างๆ ของภาคต่างๆ ของประเทศไทย
๒. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับค่านิยมในไทยในประเพณีต่างๆ ว่ายังคงมีความสำคัญต่อการสร้างสังคมเข้มแข็งหรือไม่
๓. ควรศึกษาเกี่ยวกับการจัดระเบียบทางสังคมปัจจุบันตามแนวทางของประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น
๔. การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่อง ประเพณีไทยที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของต่างประเทศ



## บรรณานุกรม

### ๑. ภาษาไทย :

#### ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับมหาจุฬาเตปิฎก**, ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

\_\_\_\_\_ **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล. ชุด ๙๑ เล่ม**. พิมพ์ครั้งที่ ๓.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

#### ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

##### (๑) หนังสือ :

คณะกรรมการแผนตำรามหามกุฏราชวิทยาลัย. **เปรต**. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

คณาจารย์แห่งโรงพิมพ์เลี้ยงเชียง. **ศาสนพิธี เล่ม ๑ ฉบับมาตรฐาน**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง, ๒๕๕๐.

จ.เปรียญ. **ประเพณีและพิธีมงคลไทย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อำนวยการสาสน์, ๒๕๕๐.

จตุรงค์พล มหาอำมาตย์. **ปาลิอภิธานปฎิบัติภาฎีกา**. กรุงเทพมหานคร : เทคนิค, ๒๕๒๗.

จารุวรรณ ธรรมวัตร. **ขนบธรรมเนียมประเพณีของอีสาน**. กรุงเทพมหานคร : หจก.อรุณการพิมพ์, ๒๕๒๔.

ชาย ฉะเชิงเทรา. **พิธีการทางศาสนา ประเพณีการทำบุญของชาวพุทธที่สืบทอดกันมา**.

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หอสมุดกลาง ๐๙, ม.ป.ป.

ทองคำ อ่อนมะสีสอน. **วัดเจนนานุกรมพาสาลาว**. เวียงจันทน์ : โรงพิมพ์เวียงจันทน์, ๒๕๓๕.อ้างใน  
สมใจศรีหล้า. “กลุ่มชาติพันธุ์ข่า-บรู : การสร้างและการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์”. **วารสาร  
สังคมกลุ่มน้ำโขง**. ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มีนาคม, ๒๕๕๐) : ๙๘.

दनัย ไชโยธา. **ลัทธิ ศาสนา และระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร :  
โอ.เอส.พรีนติ้งเฮ้าส์, ๒๕๓๔.

บรรณาธิการ. **พจนานุกรมภาษาถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร :

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๗.

บรรจบบรรณรุจิ. **ปฏิจจสมุขบาท**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : พรบุญการพิมพ์, ๒๕๓๘.

บุญเกิด พิมพ์วรรณเมธากุล. **ฮิตคอง คะลำ วิถีชีวิตของคนล้านช้างและไทยอีสาน**. ขอนแก่น : สภา  
วัฒนธรรม, ๒๕๓๙.

บุญเรือง จรรยาศรี. **มรดกชาวอีสาน**. พระนคร : โรงพิมพ์ประยูร, ๒๕๐๕.

ประมวล พิมพ์เสน. **ความเชื่อเรื่องผี ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวอีสาน**. ขอนแก่น : พระธรรมขันต์,  
ม.ป.ป.

- ประยูรท์ หลงสมบุญ. **พจนานุกรมมคอ – ไทย**. กรุงเทพมหานคร : อักษรการพิมพ์, ม.ป.ป.  
 \_\_\_\_\_ . แปลก สนธิรักษ์. **พิธีกรรมและประเพณี**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การ  
 ศาสนา, ๒๕๓๓.
- \_\_\_\_\_ . **พิธีกรรมและประเพณีไทย**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช,  
 ๒๕๒๐.
- พระครูวินัยธรประจักษ์ จุกกธมโม. **พระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาไทย**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลง  
 กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพมหานคร :  
 โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
- \_\_\_\_\_ . **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร  
 : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- \_\_\_\_\_ . **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร :  
 โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- พระพุทธโฆษาจารย์. **ขุททกนิกาย ชาตกฏฐกถา จตุตถภาค ตัก-ปญจก-นิปาตวณณา. เล่ม ๑๐**.  
 กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.
- พุทธทาสภิกขุ. **ท่านพุทธทาสกับการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๔๕.
- พระธรรมธีรราชมหามุนี. **ภูมิวิลาสินี**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มิตรสยาม, ๒๕๓๕.
- พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตรฐิตวณโณ). **กฎแห่งกรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราช  
 วิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- พระศรีวิสุทธิโสภณ. **ภูมิวิลาสินี**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ท่าพระจันทร์, ๒๕๑๔.
- พระศรีปริยัติโยตมและคณะ. **ประเพณีภาคทักษิณ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วัชรินทร์การพิมพ์,  
 ๒๕๓๕.
- พระสัทธัมมโชติกะธัมมาจริยะ. **ปรมัตถโชติกะ มหาอภิธัมมัตถสังคหฎีกา ปริเฉทที่ ๕ เล่มที่ ๑**.  
 กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสัทธัมมโชติก, ๒๕๓๕.
- พระสิริมงคลอาจารย์. **มงคลตถทีปนี (ปฐโม ภาค)**. เล่ม ๒. พระนคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย,  
 ๒๕๒๘.
- พระสุภุมติมหาเถร. **ปาลิอภิธานปทีปิกาสุจิ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไท, ๒๕๓๕.
- พระอรียานูวัตร เขมจารีเถระ. “คติความเชื่อชาวอีสาน” ใน **วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ**  
 , กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐.
- พระอนุรุทธาจารย์ และพระญาณธชะ. **อภิธัมมัตถสังคหะ และปรมัตถทีปนี**. แปลโดยพระคันธสา  
 ราภิกษุ. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดไทยรายวัน กราฟฟิคเพลท, ๒๕๔๖.
- ไพฑูรย์ มีกุล. **ประเพณีอีสาน ในงานส่งเสริมวัฒนธรรมไทย**. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนคริน  
 ทรวิโรฒ มหาสารคาม ๒๕๒๐.
- มณี พยอมยงค์. **ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย เล่ม ๑-๒**. เชียงใหม่ : ส.ทรัพย์การพิมพ์,  
 ๒๕๒๙.

\_\_\_\_\_ . “ความเชื่อของคนไทย” ในวัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. พ.ศ.๒๕๒๕**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๙.

สัทธา อริยธัญญ์. “บุญสารท แชนโดนตา”. ใน **ชีวิตไทย ชุดบูชาพญาแถน**. สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๐.

สาร สาระทัศนันท์. “บุญข้าวสาก”. ใน **ชีวิตไทย ชุดบูชาพญาแถน**. สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๐.

สุเมธ เมธาวิทยกุล. **สังกัปปิธีกรรม**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. **พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

สุพัตรา สุภาพ. **สังคมและวัฒนธรรมไทย : ค่านิยม ครอบครัว ศาสนา ประเพณี**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๔.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, **พจนานุกรมภาษาถิ่น ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**, กรุงเทพมหานคร : หจก.อรุณการพิมพ์, ม.ป.ป.

เสถียร โกเศศ. **เทศกาลสงกรานต์**. กรุงเทพมหานคร : องค์การคำคุรุสภา, ๒๕๓๕.

แสงจันทร์งาม. **พุทธศาสนวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : อีระการพิมพ์, ๒๕๔๕.

หลวงเทพรัตนคุณิษฐ์ (ทวี ธรรมธัช). **ธาตุปฏิบัติปกกา**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๘.

อวยเกตุสิงห์. **อ่างโนนอินทสระ. สวรรค์นรกบุญบาปในพระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : เม็ดทราย, ๒๕๔๔.

อุดม บัวศรี. **วัฒนธรรมอีสาน**. ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนานา, ๒๕๔๖.

## (๒) วิทยานิพนธ์ :

ชะบา อ่อนนาค. “การศึกษาความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา : ศึกษากรณีโรงเรียนชลบุรีสุขบพ จังหวัดชลบุรี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

บุญหนา จิมานัง. “พฤติกรรมการทำบุญของชาวพุทธในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชาสังคมวิทยาการพัฒนาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๕.

ปริทัศน์ ศรีรัตนาลัย. “โลกทัศน์ที่ปกสารปริจเฉทที่ ๓ และ ๔ : การตรวจชำระและการศึกษาเชิงวิเคราะห์”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓.

พวงพิกุล มัชฌิมา. “บุญข้าวประดับดินและบุญข้าวสากบ้านกุดรัง ตำบลกุดรัง อำเภอบรบือจังหวัดมหาสารคาม”. **วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, ๒๕๓๗.

พระประวิทย์ วิสุทฺโธ (ปานทอง). “ศึกษาวิเคราะห์เรื่องเปรตในคัมภีร์ของพระพุทธศาสนาเถรวาท”.

**วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระมหาเปรม โอภาโส (ทองคำ). “ศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาของชาวพุทธไทยในปัจจุบัน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

พระมหาบ ัมมธโร. “มโนทัศน์เกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระมหาสันติ อุณจะนา. “การศึกษาหลักคำสอนเรื่องเปรตในพระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิต ความเชื่อและการปฏิบัติในวันสารทเดือนสิบของชาวพุทธ : ศึกษาเปรียบเทียบเฉพาะกรณี “การชิงเปรต” ในจังหวัดนครศรีธรรมราช และ “การตานก๋วยสลาก” ในจังหวัดลำพูน” **วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต.** สาขาวิชา ศาสนาเปรียบเทียบ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑.

พระมหาสุพจน์ คำน้อย. “การศึกษาวิเคราะห์คำสอนเรื่อง การอุทิศส่วนบุญในพระพุทธศาสนาเถรวาท” **วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต.** สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษาบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๗.

พระมหาอุทิศ ศิริวรรณ. “เปรตในพระไตรปิฎก” **วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

วิจิตรา ขอนยาง. “การศึกษาประเพณีจากวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสาน”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๓๒.

พระปลัดวิทย์ สิริภุทโท (เที่ยงธรรม), ศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาพระธาตุห้าหนอง ของประชาชนจังหวัดหนองคาย, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต,** (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔)

### (๓) สัมภาษณ์ :

สัมภาษณ์ พระราชรัตนาลงกรณ์ ดร., เจ้าคณะจังหวัดหนองคาย วัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง) วันที่ ๑๐ มีนาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระครูอมรธรรมโมภาส, เจ้าอาวาสวัดสามัคคี ตำบลหาดคำ อ.เมือง จ.หนองคาย, วันที่ ๑๘ เมษายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระครูปิยศิริธรรม, เจ้าอาวาสวัดวาสุกรรมณีทุ่ง, เจ้าคณะตำบลหาดคำ อ.เมือง จ.หนองคาย วันที่ ๑๐ มีนาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระครูภัทรสิริวุฒิ, ดร., เจ้าอาวาสวัดนาฬิกาภูนาวาส อำเภอเมืองหนองคาย, วันที่ ๑๐ มีนาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระปลัดอภิชัย อากาศโร, รองเจ้าคณะตำบลหาดคำ, วัดป่าวิฑูรโพธิ์, อำเภอเมือง, จังหวัดหนองคาย, วันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์พระครูโพธิสารกิจ, เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ศรี,เจ้าคณะตำบลในเมืองเขต ๓ วันที่ ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระอธิการแอ้ มหาปัญญา,เจ้าอาวาสวัดวาพุทธมณีท่า ตำบลหาดคำ อำเภอเมืองหนองคาย,วันที่ ๑๘ เมษายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระครูปริยัติธรรมานุกิจ, เจ้าอาวาสวัดบ้านบอนทุ่ง, วันที่ ๑๘ เมษายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์พระอธิการทอม ทีปธมโม เจ้าอาวาสวัดดอนสวรรค์, วันที่ ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์นายชัยโรจน์ ฐิรศิริชวลิต ,นายกเทศมนตรีตำบลหาดคำ, วันที่ ๑๘ เมษายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายสมาน สุทธิพรหม, ไวยาวัจกรวัดเหล่าสินชัย อ.เมืองหนองคาย วันที่ ๑๘ เมษายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายทับ คำอินทร์, ปราชญ์ชาวบ้านหาดคำ,วันที่๑๘ มีนาคม ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ นายสมาน สุทธิพรหม, ไวยาวัจกรวัดเหล่าสินชัย อ.เมืองหนองคาย วันที่ ๑๘ เมษายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายอนุชิต ผาพั้ง,กำนันตำบลหาดคำ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย, วันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ คุณพ่อคมสัน ตีหะปัญญา, (หมอสุนทรขวัญ-มรรคทายก)บ้านฝ้าย ตำบลหาดคำ, วันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ คุณแม่สุวัจน์ บุปผาสังข์,ชาวบ้านสามัคคี ตำบลหาดคำ, วันที่ ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์นายอภิศักดิ์ ศิลปะเจริญ,ไวยาวัจกรวัดวาพุทธมณีท่า ตำบลหาดคำ, วันที่ ๑๘ เมษายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายสาคร ทองเพชร,ปราชญ์ชาวบ้านดอนสวรรค์ ตำบลหาดคำ, วันที่ ๑๘ เมษายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ร.ต.ต.ยุทธศักดิ์ อินทะวิมาน,ไวยาวัจกรวัดท่าสายทอง ตำบลหาดคำ, วันที่๑๘ มีนาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์นายสุนทร ชาพิทักษ์,รองนายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลหาดคำ, วันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๑.

#### (๔) ภาษาอังกฤษ

Broad, C. D. **Religion, Philosophy and Psychical Research.** London: Routledge&Kegan Paul, 1953.

Garrett Jones, John. **Tales and Teaching of the Buddha.** London: George Allen & Unwin (Publishers) Ltd., 1979.

Gombrich, Richard F. **Buddhist Precept and Practice.** Delhi: MotilalBanarsidass Publishers PVT. LTD., 1991.

Grimm, George. **The Doctrine of the Buddha.** Delhi: MotilalBanarsidass, ๑๙๘๒.

Harvey, Peter. **An Introduction to Buddhism: Teachings, History and Practices.** Cambridge: Cambridge University Press, 1995.

Herman, A.L. **An Introduction to Buddhist Thought.** New York: University Press of America, Inc., 1983.

Khantipālo, Bhikkhu. **Buddhism Explained.** Bangkok: Thai WattanaPanichPress, 1970.

Lal Mani Joshi, Prof. Dr. **Brahmanism Buddhism and Hinduism.** Kandy: Buddhist Publication Society, 1970.

Nyanatiloka. **Guide through the Abhidhamma-Pitaka.** Colombo :BuddhaSahityaSabha, 1957.

Rahula, Walpola. **What the Buddha Taught.** Bangkok : Haw Trai Foundation, ၁၉၄၄.

Sorabjee N. Wadia, Ardaser. **The Message of Buddha.** London : J. M. Dent & Sons Ltd., 1938.

Williams, Paul., and Tribe, Anthony. **Buddhist Thought.** London :Routledge, 2000.

## ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : พระมหามนตรี ฉนทสีโล (แซ่โจ้ว)
- เกิด : วันที่ ๑๙ เดือน สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๒
- สถานที่เกิด : บ้านบึงนังบูโต ตำบลถ้ำทะลุ อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา
- การศึกษา : น.ธ.เอก,ป.ธ. ๓  
: ปริญญา พธ.บ. (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา)
- อุปสมบท : วันที่ ๒๒ เดือน เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๕
- สังกัด : มหานิกาย
- หน้าที่การงาน : เจ้าอาวาสวัดเหล่าสินชัย ตำบลหาดคำ อำเภอเมือง  
จังหวัดหนองคาย
- เข้าศึกษา : มิถุนายน ๒๕๕๙
- สมณศักดิ์ : -
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดเหล่าสินชัย ตำบลหาดคำ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

ภาคผนวก ก.

แบบสัมภาษณ์ในการเก็บข้อมูล



ที่ ศธ ๖๑๑๘/ว.๒๐



มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย  
วิทยาเขตหนองคาย

๒๑๙ หมู่ที่ ๓ ตำบลค่ายบกหวาน

อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ๔๓๑๐๐

โทรศัพท์ ๐๔๒-๔๕๕๓๓๓ โทรสาร ๐๔๒-๔๕๕๒๒๒

www.mcunk.ac.th

๑ มีนาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตเฝ้าข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน/เจริญพร.....

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์เพื่อใช้ในการเก็บข้อมูล

จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหามนตรี ฉันทลีลา นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา  
พระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง  
“วิเคราะห์หลักธรรมในประเพณีการทำบุญอุทิศของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ อำเภอเมือง  
จังหวัดหนองคาย” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ในการศึกษาวิจัยเรื่องดังกล่าวนี้ จำเป็นต้องขออนุญาตเฝ้าข้อมูลจากท่าน เพื่อขอให้ท่าน  
ได้พิจารณาอนุญาตแก่นิสิตในการดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยซึ่งจะเป็นประโยชน์  
ทางวิชาการต่อไป

ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย หวังเป็นอย่างยิ่งว่า  
คงจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียน/เจริญพร มาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระราชรัตนาลงกรณ์,ดร.)

รองอธิการบดีวิทยาเขตหนองคาย

ประธานศูนย์บัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

## แบบสัมภาษณ์

### ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

๑. ชื่อ..... ฉายา/..... นามสกุล..... อายุ.....
๒. เพศ (....) ชาย (....) หญิง
๓. สถานภาพ (....) โสด (....) แต่งงานแล้ว
๔. การศึกษา (....) ระดับประถม (....) ระดับมัธยม  
(....) สูงกว่าอุดมศึกษา
๕. อาชีพ (....) เกษตรกรรม (....) ราชการ  
(....) ค้าขาย (....) อื่น ๆ.....
๖. ที่อยู่บ้านเลขที่..... ตำบล..... อำเภอ.....  
จังหวัด.....

### ตอนที่ ๒ ข้อมูลความเชื่อเรื่องการทำบุญอุทิศ

๑. คุณสมบัติของบุคคลที่ควรมีการทำบุญอุทิศให้
- ๑.๑.....
- ๑.๒.....
- ๑.๓.....
- ๑.๔.....
- ๑.๕.....
- ๒. หลักธรรมที่เกี่ยวข้องของการทำบุญอุทิศ**
- ๒.๑ หลักกรรม .....
- ๒.๒ หลักความสามัคคี.....
- ๒.๓ หลักทศ ๖.....
- ๒.๔ พลี ๕ และ โภคาทิยะ.....
- ๒.๕ หลักคำสอนเรื่อง กตัญญูกตเวทิตี.....
- ๒.๖ หลักคำสอนเรื่อง บุญกิริยาวัตถุ.....
- ๒.๗ หลักคำสอนเรื่อง อิทธิบาท ๔.....
- ๒.๘ หลักคำสอนเรื่อง “ทาน”.....
- ๒.๙ หลักคำสอนเรื่อง ศรัทธา.....

### ๓. ท่านมีความเชื่อเรื่องการทำบุญอุทิศอย่างไร

- ๓.๑.....

๓.๒.....

๓.๓.....

๓.๔.....

๓.๕.....

#### ๔. ขั้นตอนในการทำบุญอุทิศ

๔.๑.....

๔.๒.....

๔.๓.....

๔.๔.....

๔.๕.....

#### ๕. องค์ประกอบในการทำบุญอุทิศ

๕.๑ ท่านเลือกเวลาใด.....

๕.๒ เลือกบุคคลที่เข้ามาทำบุญอุทิศอย่างไร.....

๕.๓ ใช้สถานที่อย่างไรในการทำบุญอุทิศ.....

๕.๔ ท่านมีวิธีการเกี่ยวกับการทำบุญอุทิศอย่างไร.....

.....

.....

.....

๕.๗ ท่านคิดว่าปัจจุบันการทำบุญอุทิศมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของชาวบ้านอย่างไร

๕.๗.๑.....

๕.๗.๒.....

๕.๗.๓.....

๕.๗.๔.....

#### ๕.๘ ท่านมีความเชื่อเกี่ยวกับผลของการทำบุญอุทิศและมีโทษอย่างไร

๕.๘.๑.....

๕.๘.๒.....

๕.๘.๓.....

๕.๘.๔.....

๕.๘.๕.....

#### ๕.๙ ท่านมีความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการทำบุญอุทิศของท่านอย่างไร

๕.๙.๑.....

๕.๙.๒.....

๕.๙.๓.....

๕.๙.๔.....

๕.๙.๕.....

พระมหามন্ত্রী ฉันทสีโล

ผู้สัมภาษณ์

วันที่..... เดือน..... พ.ศ.....

ภาคผนวก ข.

รูปภาพประกอบการสัมมนา



สัมภาษณ์, สัมภาษณ์พระอธิการแอ้ มหาปณฺโญ เจ้าอาวาสวัดวาสุกรรมมณีท่า  
บ้านหาดคำ, หมู่ที่ ๒ ,ตำบลหาดคำ,อำเภอเมือง,จังหวัดหนองคาย.



สัมภาษณ์ พระครูปิยธรรมสิริธรรม เจ้าคณะตำบลหาดคำ, เจ้าอาวาสวัดวาสุกรรมมณีทุ่ง  
บ้านหาดคำ, หมู่ที่ ๒ ,ตำบลหาดคำ,อำเภอเมือง,จังหวัดหนองคาย.



สัมภาษณ์ พระศรีวิจิตรโมลี,รองเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย,เจ้าอาวาสวัดชัยพร  
หมู่ที่ ๒ ,ตำบลในเมือง,อำเภอเมือง, จังหวัดหนองคาย.



สัมภาษณ์ พระอธิการพิมพ์ สิริคุตโต,เจ้าอาวาสวัดสนสินชัย  
หมู่ที่ ๑๔,ตำบลหาดคำ,อำเภอเมือง,จังหวัดหนองคาย.



สัมภาษณ์ พระครูปริยัตถรรमानุกิจ, เจ้าอาวาสวัดบ้านบอน  
หมู่ที่ ๔, ตำบลหาดคำ, อำเภอเมือง, จังหวัดหนองคาย.



สัมภาษณ์ คุณพ่อคมสัน ตีหะปัญญา, (หมอสูตรขวัญ-มรรคทายก)  
บ้านฝ้าย, หมู่ที่ ๗, ตำบลหาดคำ, อำเภอเมือง, จังหวัดหนองคาย.





สัมภาษณ์, นายชัยโรจน์ วีรศิริชวเลิศ ,นายกเทศมนตรีตำบลหาดคำ  
อำเภอเมือง,จังหวัดหนองคาย.



สัมภาษณ์, นายอนุชิต ผาพัง,กำนันตำบลหาดคำ, อำเภอเมือง, จังหวัดหนองคาย.



สัมภาษณ์ คุณแม่สุวัจน์ บุปผาสังข์,ชาวบ้านสามัคคี  
หมู่ที่ ๑๒ ,ตำบลหาดคำ, อำเภอเมือง,จังหวัดหนองคาย.



สัมภาษณ์ นายสมาน สุติพรหม, ไวยาวัจกรวัดเหล่าสินชัย  
บ้านหาดทรายทอง,หมู่ที่ ๑๔ ตำบลหาดคำ, อ.เมือง,จังหวัดหนองคาย.